

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ ΔΘ. ΔΙΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ
ΧΡΟΝΩΝ

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1967

10,10

09

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

φραγανδίνι
Τρατάτα

46075

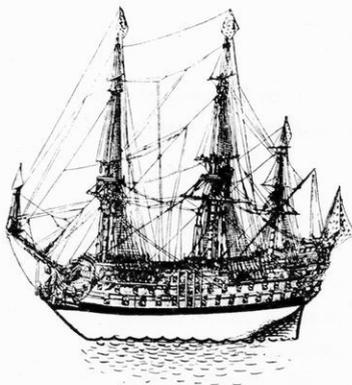
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

•

Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1967

ΕΙΣ ΤΟ ΡΩΜΑ

ΕΝΟΣ ΚΑΙ ΜΟΝΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΣΤΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΣΤΟΝ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΚΕΝΤΡΟΥΝΑΥΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΤΗΣ ΠΑΡΟΙΚΙΑΣ

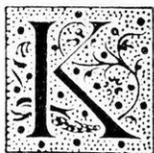
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝ)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Α

ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αί ανακαλύψεις

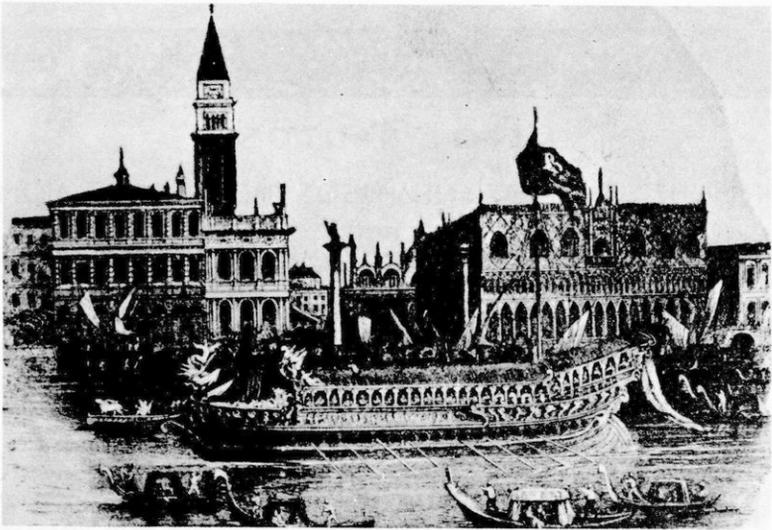
ΑΤΑ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ εἶναι φραγμὸς ἀνυπερβλήτος, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Ἀποτέλεσμα τῶν ανακαλύψεων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὔξησις τοῦ πλοῦτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὁρμὴ πρὸς ἀγνώστους χώρας

Τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενὰ, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διεκόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον, κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἔγινεν ἡ Κωνσταντινού-

1. Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων
(ἀρχαία χαλκογραφία)

πολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἔφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς Θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων Ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περὶ τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρη, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ τὰς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἔλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ Ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αἱ χῶ-

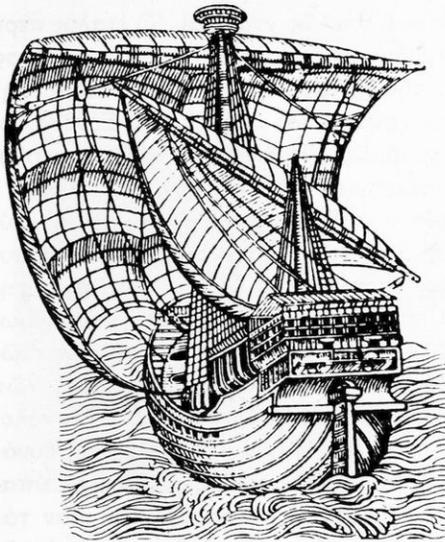
ραι έκειναι ήσαν άκόμη άγνωστοι ή άτελώς γνωσταί. 'Ο Ιταλός περιηγητής Μάρκο Πόλο είχε περιγράψει, εις τó τέλος του 13ου αιώνας, τούς μυθώδεις θησαυρούς των, τήν Κίναν, πατρίδα τής μετάξης, τήν 'Ιαπωνίαν, πλημμυρούσαν από χρυσόν, τās νήσους τής Σόνδης νοτιώτερον, τήν χώραν τών μπαχαρικών. 'Η δίψα του κέρδους κυρίως ώθησε τούς ανθρώπους εις αναζήτησιν νέων χωρών.

'Αλλά και ή στιγμή ήτο ευνοική. Τήν εποχήν αυτήν εις τήν Δύσιν υπήρχεν άπόθεμα δυνάμεως, τó όποιον έζήτει διέξοδον. Αί σταυροφορίες είχαν σταματήσει, άφ' ότου εις τήν 'Ανατολήν έπεκράτησαν όριστικώς οι Μωαμεθανοί και ό όρίζων τής δράσεως τών εύρωπαϊκών λαών έστένευε διά τής διαρκούς κατά τούς τελευταίους αιώνας τών μέσων χρόνων προωθήσεως τών τουρανικών φυλών, τών όποίων ή πρωτοπορεία είχε φθάσει μέχρι τής Ούγγαρίας. Μογγόλοι επίσης είχαν εμφανισθή εις τήν Ρωσίαν. 'Η ένίσχυσις τέλος τής δυνάμεως τών βασιλέων εις τās εύρωπαϊκάς χώρας υπεχρέωσεν εις ύπακοήν τούς εύγενείς. 'Όσοι λοιπόν έφερον μέ δυσφορίαν τήν νέαν τάξιν έζήτησαν στάδιον διά τήν έλευθέραν άσκησιν τής ίπποτικής όρμής και τής ρωμαντικής διαθέσεως εις θαλασσοπορίας και περιπετείας εις μακρινάς χώρας.

Τελειοποίησις τών τεχνικών μέσων. 'Η ναυτική πυξίς

Κυρίως όμως ή τελειοποίησις τής ναυτικής τέχνης επέτρεψε τήν πραγματοποίησιν τών μεγάλων ταξιδίων. Οι Βενετοί έπενόησαν τον 14ον αιώνα νέον τύπον πλοίου, τήν κ α ρ α β έ λ λ α ν (caravelle, από τó όποιον τó νεοελληνικόν καράβι), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μέ ύψηλās πλευράς, έφωδιασμένον μέ τρεις ίστους και πέντε τριγωνικά ίστία, κατάλληλον δι' έλιγμούς, ταχύ και στερεόν, τó όποιον επέτρεπε νά αντιμετωπίζουν τήν τρικυμίαν του ώκεανου.

'Ισως παρεστάθη επί τó υπερβολικώτερον ή ύπηρεσία, τήν όποίαν προσέφερεν ή ν α υ τ ι κ ή π υ ξ ι ς εις τās μεγάλας θαλασσοπορίας κατά τās αρχάς τών νέων χρόνων. Είναι έξηκριβωμένον, ότι οι Σίνοι έ γνώριζον δύο και πλέον αιώνας π.Χ. τήν ιδιότητα τής μαγνητικής βελόνης νά στρέφεται προς βορράν, οι δέ 'Αραβες μαθόντες παρ' αυτών μετέδωσαν αυτήν εις τούς ναυτικούς τής Μεσογείου. Παρά τās τελειοποιήσεις όμως ή πυξίς δέν ήτο άκόμη εις θέσιν

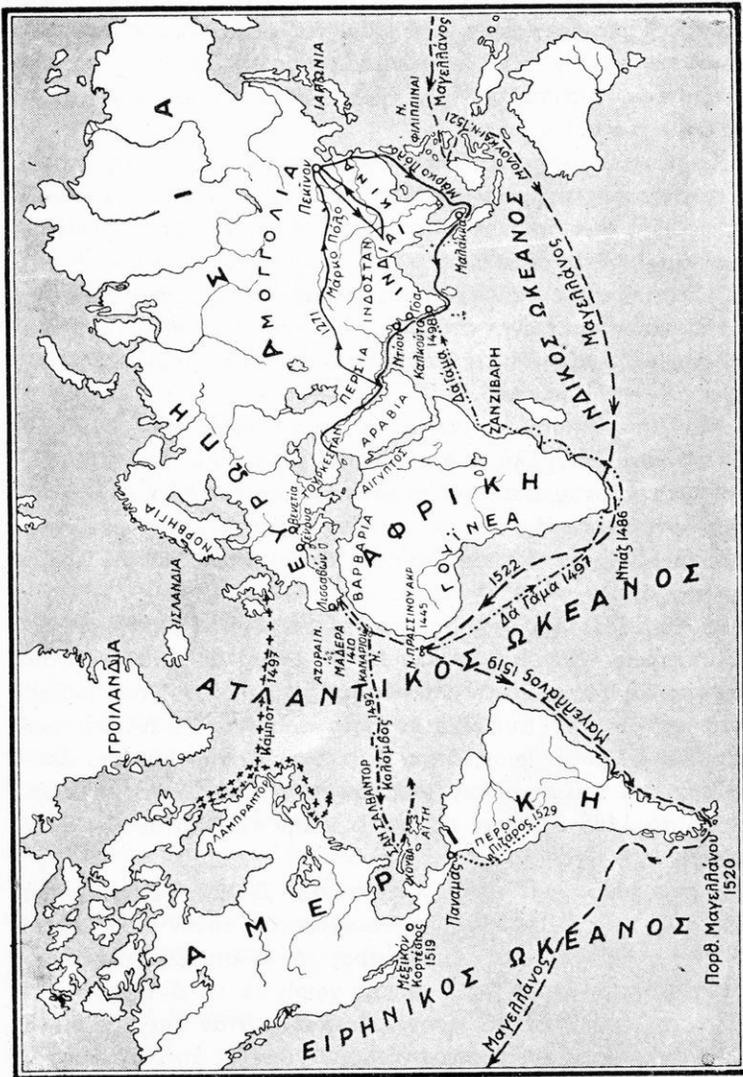

2. Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

✕ Θαλασσοπλοία τῶν Πορτογάλων

Ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον προηγηθῆ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἴδιοι ἀνεκάλυψαν τὸν 14ον αἰῶνα νήσους τινὰς τοῦ ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέραν, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία, ἀπομονωθείσα διὰ τῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα τοῦ κράτους τῆς Καστίλλης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης καὶ στερηθείσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μετὰ τὸ Ἀραβικὸν κράτος (τῶν Mauges, ὅπως τοὺς εἶπαν οἱ Εὐρωπαῖοι), ἔστρεψεν ὅλην τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτικοὶ της ἐπέδοθησαν εἰς τὴν ἀλιεῖαν, ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἔκαμαν πραγματικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης ἑνὸς ἀνθρώπου ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς χώρας. Ὁ Ἰνφάν-

3. Χάρτης τών άνακαλύψεων

της (πρίγκιψ) Δὸν Ἑρρίκος (1394-1460), πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α', ἀφοῦ κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς ἐνδόξους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφιέρωσεν, ἀπὸ τοῦ 1419, τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα **Θαλασσοπόρος**.

Ὁ Ἑρρίκος ὠθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ καιροῦ οἱ θαλασσινοί. Πρὸ τῆς πρῶρας τῶν πλοίων τῶν ἤρχισαν νὰ διαλύωνται οἱ μῦθοι, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπνεύσει αἱ ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι ἄκται τῆς Ἀφρικῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἢ θάλασσα βράζει, ὅτι εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἄνθρωπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσει ἢ ὅτι μεταβάλλεται εἰς Αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ κάπου εἶναι τὸ στόμιον τῆς κολάσεως.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ Βογιαδὸρ καὶ τὸ 1445, ἀφοῦ ἔκαμψαν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Σιενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον, ἐκεῖ ὅπου ἀνέμενον χώραν ἔρημον καὶ ἄγονον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν **Πράσινον** ἀκρωτήριον. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Ἑρρίκος τὸ 1460 εἶχε τὴν ἰκανοποίησιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι του προσήγγισαν τὴν ἀκτὴν τῆς Γουϊνέας.

Ἀλλὰ τὸ 1471, ἀφοῦ τὸ θάρρος ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Πορτογάλους νὰ ὑπερβοῦν τὸν Ἰσημερινόν, διεπίστωσαν μὲ ἀπογοήτευσιν ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ παραλία, ἀντὶ νὰ δείξῃ διέξοδον πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκάμπτετο πρὸς νότον. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐδίστανεν νὰ διακινδυνεύσουν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ἡμισφαίριον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὄρατός. Τὸ 1482, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β', ἐπανέλαβον τὴν προσπάθειαν καὶ τὸ 1485 ἐφθασαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιν τοῦ Ὁράγγη

Τέλος τὸ 1486 ὁ **Βαρθολομαῖος Διάς** (Bartolomeu Dias), ἐνῶ μὲ τρία ἐλαφρὰ πλοῖα ἐσυνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινεν ἐκπληκτος βλέπων τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶχε παρακάμψει τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Ἡ κακοκαιρία τὸν ἠμπόδισε νὰ προχωρήσῃ καί, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ, διέκρινε τὸ ἀκρωτήριον νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὰ κύματα. Γὰ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριον τῶν Τρικυμιῶν. Ὅταν ὁμως τὸ ἐπόμενον

έτος επέστρεψεν εις την Λισσαβώνα, ό βασιλεύς Ίωάννης τώ έβάππισεν Ἀκρωτήριον τής Καλής Ἑλπίδος.

Ἀνακάλυψις τής Ἀμερικῆς

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι έζήτουν νά φθάσουν εις τās Ἰνδίας πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι έσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατὸν νά έπιτύχουν τοῦτο πλέοντες πρὸς δυσμάς.

Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη έγένετο λόγος περὶ τούτου εις τὸν κόσμον τῶν λογίων. Κατὰ τὴν έποχὴν αὐτὴν ὁ Φλωρεντῖνος ἱατρός Πάολο Τοσκανέλι ὑπεστήριξε μεθέρμην τὴν ἄποψιν. Ἐσχεδίασε μάλιστα σχετικὸν χάρτην, τὸν ὁποῖον ὑπέβαλε μετὰ ὑπομνήματος εις τὸν βασιλέα τής Πορτογαλίας. Ὁ Κολόμβος ἀπεφάσισε νά πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446 -1506) έγεννήθη περὶ τὸ 1446 εις τὰ περίχωρα τής Γενούης, ἀπὸ πατέρα ὑφαντουργόν, έλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ 25ου έτους κατεγίνετο εις τὸ επάγγελμα τοῦ πατρός του. Ἄλλ' αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν έξῆψαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγνώριζε τὸν Τοσκανέλι καὶ έπίστευεν εις τὸν χάρτην του. Ἐγένιν ὁ ἴδιος ναυτικὸς καὶ χαρτογράφος καὶ έταξίδευεν εις ὅλας σχεδὸν τās θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τής Ἀφρικῆς ἔως τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἴσως καὶ εις τās θαλάσσας τής Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εις τὴν Λισσαβώνα, ὅπου καὶ ένυμφεύθη. Συνεδύαζε διορακικότητα έπιστημονικὴν μεζωηράν φαντασίαν, εύκολόπιστος ἀπὸ μυστικοπαθῆ διάθεσιν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δέν έδέχθη τὴν πρότασιν του νά έπιχειρήσῃ έξερευνητικὸν πλοῦν πρὸς δυσμάς, κατέφυγεν εις τοὺς βασιλεῖς τής Ἰσπανίας Φερδινάνδον

4. Ὁ Κολόμβος

καὶ Ἰσαβέλλαν. Οἱ σοφοὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέπεμψαν τὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἐβιάζοντο νὰ ἀπαντήσουν. Ὄταν ὁμως οἱ δύο βασιλεῖς ἐκυρίευσαν τὴν Γρενάδαν καὶ ἤνωσαν τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, ἐφάνησαν πρόθυμοι διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἰσαβέλλα ἰδίως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν εὐνοϊάν της τὸν Κολόμβον.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1492, ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς Γρενάδας στρατοπέδου, ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὄρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τίτλον εὐγενοῦς καὶ μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντιβασιλείαν καὶ τὸ δέκατον ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσε μὲ τρία πλοῖα τὴν 3ην Αὐγούστου 1492 ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλυτέρου, τῆς « Santa Maria », 23 μέτρων μήκους (πρβλ. εἰκ. 2 σελ. 8). Τὸ πλήρωμα τῶν πλοίων, 90 περίπου ἄνδρες, ἀπετελεῖτο ἐν μέρει ἀπὸ καταδίκους τῆς φυλακῆς. Ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν μέχρι τῶν Καναρίων νήσων, καί, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, ἐρρίφθη εἰς τὸν ὠκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχoi, ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, ἐγόγγυζον, στάσις ὁμως δὲν ἐγινε. Ὁ ἴδιος ἦτο σταθερὸς καὶ ἔδειξε πεποίθησιν καὶ θάρρος.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, 23 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰς Καναρίους, διέκριναν ξηρὰν καὶ τὴν ἐπομένην ἀπεβιβάσθησαν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Βαχαμικοῦ πελάγους, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασε San - Salvador, δηλαδὴ Ἁγίον Σωτήρα. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὴν Κούβαν καὶ τὴν Χαϊτήν, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην ἐξέλαβεν ὡς Κίναν καὶ τὴν δευτέραν ὡς Ἰαπωνίαν, ὅπως εἰκονίζοντο αὐταὶ εἰς τὸν χάρτην τοῦ Τοσκανέλι.

Ἐπέστρεψε τὴν 15ην Μαρτίου 1493 εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου τοῦ ἐγινε θριαμβευτικὴ ὑποδοχὴ. Εἶχε φέρει μαζί του βάμβακα, χρυσόν, ἰθαγενεῖς, ὄχι ὁμως μπαχαρικά. Ἡ ἀνακάλυψις προεκάλεσε κατὰπληξιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ ἄνθρωποι εἶπον, ὅτι ὁ Κολόμβος ἐδώρησεν ὀλόκληρον νέον κόσμον εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμεν ἄλλα τρία ταξίδια. Τὸ δεύτερον ἐγινε μὲ πολὺ μεγαλυτέρας δυνάμεις, 14 караβέλλας, 3 φορτηγὰ καὶ ἔνοπλον ἀποβατικὸν ἄγημα ἀπὸ 1200 ἀνδρας. Τὰ ἀποτελέσματα ὁμως δὲν

έδικαίωσαν τὰς προσδοκίας, διότι ἡ ἀνακάλυψις δὲν ἀπέφερεν οὔτε μπαχαρικά, οὔτε ἀρώματα καὶ χρυσόν.

Εἰς τὸ τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε τὴν βόρειον ἀκτὴν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, πλησίον τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ὅρεόκου. Ἐπίστευεν ὅτι αὐτὴν τὴν φορὰν εὕρισκετο εἰς τὰς Ἰνδίας, « πλησίον τοῦ ἐπιγείου παραδείσου ». Ἀλλὰ δυσαρέσκειαι καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του ἠνάγκασαν τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀφαιρέσουν τὴν διοίκησιν ἀπὸ τὸν Κολόμβον, ὁ δὲ ἀντικαταστάτης του ἐθεώρησε καλὸν νὰ τὸν φυλακίσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ μαζί μὲ τοὺς δύο ἀδελφούς του σιδηροδέτους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Κολόμβος ὅμως κατῴρθωσε νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά του καὶ οἱ βασιλεῖς ὄχι μόνον τὸν ἐτίμησαν καὶ τὸν ἀπέζημίωσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀνέθεσαν καὶ τέταρτον ταξίδιον.

Τὸ τέταρτον ταξίδιον (1502 - 1504) ἦτο ἀτυχέστερον. Ζητῶν, ὡς ἐνόμιζε, διέξοδον πρὸς τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλῃς εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου ἤδη εἶχον φθάσει οἱ Πορτογάλοι, προσήγγισε τὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, πιστεύων ὅτι περιπλέει τὴν Κίναν, ὅτι ἀπέχει 18 ἡμερονύκτια ἀπὸ τὸν Γάγγην καὶ ὅτι εὕρισκεται πρὸ τῆς Ἑρσονήσου τοῦ χρυσοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὁ Σολομών εἶχε προμηθευθῆ τὰ μέσα διὰ νὰ κτίσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τρικυμία καὶ ἐξεγέρσεις τῶν ἰθαγενῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους οἱ ἐρευνηταὶ συμπεριφέροντο ἀπανθρώπως, τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν (Νοέμβριος 1504). Ἡ Ἰσαβέλλα μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν, ὁ Φερδινάνδος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον δι' αὐτὸν καὶ ἀπέθανε τὴν 20ὴν Μαΐου 1506 σχεδὸν λησμονημένος.

Ὁ Κολόμβος μέχρι τέλους ἐπίστευεν ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀσίας. Διὰ τοῦτο, τὰς νήσους, εἰς τὰς ὁποίας προσωρμίσθη, ὠνόμασαν Δυτικὰς Ἰνδίας καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῶν Ἰνδοὺς. Οἱ δὺσπιστοι ὅμως δὲν ἔλειψαν. Διορατικὸς ἱστορικὸς ἀπὸ τὸ 1493 ὑπεστήριζεν ὅτι ὁ πλανήτης μας εἶναι πολὺ εὐρύτερος ἀπὸ ὅ,τι ὑπέθετεν ὁ Κολόμβος.

Ἡ Ἀμερικῆ

Ἐν τούτοις ἡ νέα ἡπειρος, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ἀνακαλύψει ὁ Κολόμβος, ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἄλλον, τὸν Φλωρεντινὸν ναυτικὸν Ἀμέριγον Βεσπούτσι (Amerigo Vespucci), ὁ ὁποῖος

συνώδευσε τὸν Κολόμβον εἰς τὰ νεώτερα ταξίδια του καὶ ἔδωσε περιγραφὴν τῶν νέων χωρῶν ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν. Εἰς μίαν ἀπ' αὐτάς, τὸ 1507, ἔκαμε λόγον περὶ μεγάλης ἡπείρου, τοῦ νέου κόσμου (ponus mundus), ἀνακαλυφθείσης πρὸς δυσμὰς τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη, μεταφρασθεῖσα εἰς πολλὰς γλώσσας, συνέδεσε τὸ ὄνομά του μετὰ τὴν νέαν ἡπειρον. Ὁ ἴδιος ἀπέθανε (1512) χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν μεγάλην τύχην, ἣ ὁποία ἐπεφυλάσσετο εἰς τὸ ὄνομά του. Περὶ τῆς παρουσίας νέας ἡπείρου ἐβεβαιώθησαν ὅταν, τὸ 1513, ὁ Ἰσπανὸς Μπαλμπόα (Balboa) διέκρινεν ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Παναμᾶ τὸν Εἰρηνικὸν καὶ περισσότερον, ὅταν ὁ Μαγελαῖνος ἀνεκάλυψε τὴν διάβασιν εἰς αὐτόν.

Οἱ Πορτογάλοι φθάνουν εἰς τὰς Ἰνδίας (1498)

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Πορτογάλοι ἐξηκολούθησαν τὴν προσπάθειάν των νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας, καὶ ἐνέτειναν αὐτὴν μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Κολόμβου. Τὴν 8ην Ἰουλίου 1497 ὁ Βάσκο δὰ Γάμα (Basco da Gama), υἱὸς θαλασσοπόρου καὶ ἀπὸ βασιλικὸν γένος, ἀνεχώρησε μετὰ τέσσαρα σκάφη. Τὴν 22αν ὑπερέβαινε τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάς, τοῦ ὁποίου εἶχε συμπαραλάβει τὸν πλοηγόν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1498 εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν ἀπέναντι τῆς Μαδαγασκάρης, ὁπότεν καὶ ἔλαβεν Ἄραβας πλοηγούς καί, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιοδικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ μουσὶμ (mousson), προσήγγισε τὰς Ἰνδίας, τὴν 20ὴν Μαΐου, πλησίον τῆς Καλκούτας, καὶ ὕστερον ἔφθασεν εἰς τὴν Γόαν.

Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς

Ὁ Μαγελαῖνος (Magalhães) ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν οἰκογένειαν ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἰνδίας ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε', νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Μολούκας νήσους. Μετὰ πέντε πλοῖα καὶ 265 ἄνδρας ἀνεχώρησε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1519 ἀπὸ λιμένα τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Ἐχρειάσθη μῆνας διὰ νὰ πλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ τὴν 21ὴν Ὀκτωβρίου εἰσηλθεν εἰς τὸν ἑλικοειδῆ πορ-

θμόν μεταξύ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρει τὸ ὄνομά του, κατηνάλωσεν ὀλόκληρον μῆνα διὰ νὰ τὸν περάσῃ καὶ ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰρη-νικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἤσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ περίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνas, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ ἄνδρες του ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἔφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου συνητηθήσαν μὲ τοὺς Πορτογάλους καὶ διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες ἀπὸ τοὺς 265 μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὴν ἡν Σεπτεμβρίου 1522. Τοιοῦτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς.

Κατάληψις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων χωρῶν

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ πάθος ταξιδίων, ὑπερποντίων ἐπιχειρήσεων καὶ περιπετειῶν. Πολλοὺς ἐκίνει ἡ ἔλξις τοῦ ἀγνώστου. Ἄλλοι ἦσαν ἐνθουσιώδεις ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον νὰ κατηχήσουν τοὺς εἰδωλολάτρους. Οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ τοὺς περιφήμους αὐτοὺς κατὰ κτῆτας (ισπανιστὶ conquistadori) ἦσαν παράτολμοι διῶκται τύχης καὶ ἐπικερδῶν ἀνδραγαθημάτων, σκληροὶ καὶ ἄπληστοι, τοὺς ὁποῖους ἔκαμεν τολμηροτέρους ἢ ἐπίγνωσις, ὅτι ἔχουν νὰ μετρηθοῦν μὲ ἀόπλους ἰθαγενεῖς.

Εἰς τὰς ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις προηγῆθησαν οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοί. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν 3ην Μαΐου 1493, ἐνῶ ἀκόμη ἡ γῆ κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἦτο ἀγνωστος, ὁ Πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ' ἐμοίρασεν αὐτὴν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου 370 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀζορῶν, εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικόν, τὸν Νέον Κόσμον, ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς, τὸ ἄλλο εἰς τοὺς Πορτογάλους.

Δὲν ἤργησαν ὅμως τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι, Ὀλλανδοί, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν μεγαλυτέρας ἱκανότητας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων

Εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Πορτογάλοι διὰ τὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον, περιῆλθον εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας, τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραβες ἐξηρέθιζον, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Βενετιάν. Ἔδειξαν ἀρκετὴν δραστηριότητα καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τι διάστημα τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἄλλοτε συνεννοούμενοι, ἄλλοτε μετερχόμενοι βίαν, καίοντες τὰ πλοῖα, σφάζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες τὰ πληρώματα, βομβαρδίζοντες καὶ δίδοντες πραγματικὰς ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Ὁ κύριος ὅμως ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφόνσος δ' Ἀλμπουκέρκε (Affonso d' Albuquerque), ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τὸ 1508 - 1515. Καταλαβὼν ἐπικαίρους θέσεις, ἐξουσίαζε τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ Κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ κατέστησε κέντρον τῶν πορτογαλικῶν κτήσεων τὴν Γόαν, σπουδαίαν ἀγορὰν ἀνατολικῶν προϊόντων. Οἱ Πορτογάλοι ἐξουσίαζον μόνον τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἵδρυσαν πρακτορεῖα καὶ φρούρια. Κατέλαβον τὴν Κεϋλάην, τὰς νήσους τῆς Σόδης, τὴν Μαλάκκαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτειναν τὴν ἐξερεύνησίν των μέχρι τῆς Αὐστραλίας, ἐστράφησαν ὅμως περισσότερο πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικὴν ἵδρυσαν πρῶτον πρακτορεῖα, ἀργότερα δὲ καὶ ὄχυράς θέσεις (Γουίνέα 1515, Κόγκο καὶ Ἀγγολα 1575-1584). Ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ Ἀκρωτήριο, συνέδεσαν τὰς κτήσεις των τοῦ Ἀτλαντικοῦ μετὰ τῶν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βραζιλίαν τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν τυχαίως. Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας μὲ 13 πλοῖα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ προσήγγισαν τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ Βραζιλία ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν πορτογαλικὴ κτῆσις, οἱ δὲ Πορτογάλοι ἀπώκισαν αὐτὴν συστηματικώτερον.

Ἐπὶ τι διάστημα οἱ Πορτογάλοι ἐμονοπώλησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Λισσαβὼν, ὑποσκελίσασα τὴν Βενετιάν, ἐγίνεν ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ Λισσαβὼν εἶχε περὶ τοὺς

100.000 κατοίκους, έφαινετο υπερπληρωμένη από πλούτον και ή μικρά Πορτογαλία παρουσιάσθη προς στιγμήν ως μεγάλη δύναμις και ανέδειξε ποιητάς και συγγραφείς.

Άλλ' ή πτωχή εις ανθρώπους και μέσα χώρα δέν ήτο εις θέσιν να κρατήση τò βάρος αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τò άποικιακόν κράτος της, όπως τών Φοινίκων, άπετελείτο από σειράν πρακτορείων, δισεκκορπισμένων εις τὰς άκτάς τῆς Ἀφρικῆς και τῆς Ἀσίας, επί 20.000 χιλιομέτρων χωρίς συνοχήν. Οί Πορτογάλοι έκυβέρνησαν κακώς. Καταχρήσεις ύπαλλήλων, άθθαιρεσίαι και άπανθρωπίαι άντιβασιλέων, διωγμοί θρησκευτικοί, έφεραν εις άπόγνωσιν τούς ίθαγενείς. Ὅταν δέ τò 1580 ή Πορτογαλία προσηρητήθη εις τήν Ἰσπανίαν, αί άποικίαι της έμειναν άδέσποτοι. Κληρονόμοι των όμως έγιναν οί Ὀλλανδοί και οί Ἀγγλοι.

Τò άποικιακόν κράτος τῆς Ἰσπανίας

Θέατρον τοῦ άποικισμοῦ τών Ἰσπανών ήτο ή Ἀμερική. Τò άποικιακόν κράτος τών Ἰσπανών έξετείνετο εις τήν Κεντρικήν και Νότιον Ἀμερικήν, πλην τῆς Βραζιλίας, ή όποία ήτο κτῆσις πορτογαλική. Αί όνομαστότεραι κατακτήσεις είναι τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού και τῆς Χιλῆς.

Αί φυλαί τών μερῶν αὐτῶν είχον χρῶμα ποικίλον, από τοῦ κιντρίνου μέχρι τοῦ έρυθροῦ, μαλλιά χονδρά, μαῦρα, λεία, άραιά γένεια, έξωγκωμένης παρειάς, όφθαλμούς βαθουλούς και μικρούς, άνάστημα μέτριον. Εις τούς ίθαγενείς, οί λευκοί άνθρωποι έφαινοντο όντα ύπερφυσικά, διότι με τὰ πυροβόλα όπλα των παρουσιάζοντο ως χρησιμοποιοῦντες τόν κεραυνόν και διότι έπολέμουν έφιπποι.

Τò 1519 ό Ἰσπανός Φερδινάνδος Κορτές (Fernando Cortés) έκυρίευσε με όλίγας έκατοντάδας άνδρῶν τò Μεξικόν, εις τò όποίον έξη λαός ώργανωμένος εις κράτος με τήν ιερατικήν τάξιν τών Ἀζτέκ και βασιλέα επί κεφαλῆς. Ὁ άρκετά προχωρημένος πολιτισμός των, με ύφαντικήν, με χρυσοχοϊκήν, με μεγάλας γεφύρας και με πυραμιδοειδείς ναούς, εύρίσκετο εις τήν βαθμίδα τῆς έποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Οί Ἀζτέκοι, οί όποιοί δέν έγνώριζον τήν χρῆσιν ίππου και πυροβόλων όπλων, έλάτρευον θεόν, εις τόν όποίον προσέφερον άνθρωποθυσίας. Ἡ πρωτεύουσά των Μεξικόν με τούς 200.000 κατοί-

κους της ἦτο μία ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Οἱ Ἴσπανοί, μὲ τὰς ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας ἐναντίον τῶν ἰθαγενῶν, ἐγίναν κύριοι τῆς χώρας, ἀνεμείχθησαν ὁμως ταχέως μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Σήμερον κατοικοῦν εἰς τὸ Μεξικὸν 19 ο)ο λευκοί, 38ο)ο Ἰνδιάνοι, 43ο)ο μιγάδες.

Ὁ Φραντσίσκο Πιτζάρρο (Francisco Pizarro) μὲ 165 ἄνδρας κατέλαβε τὸ Περού, τὸ θεοκρατικὸν κράτος τῶν Ἰνκας, « τῶν νιῶν τοῦ ἡλίου ». Ἡ εὐφορωτάτη γῆ ἦτο κτῆμα τοῦ κράτους. Ἡ ἐσοδεία ἐμοιράζετο εἰς τοὺς κατοίκους. Ὑφαντουργικὴ ταπήτων οἰκοδομικὴ αἰῶν, πυλῶν, πύργων, εὐρίσκετο εἰς ἀξιοσημείωτον πρόοδον. Σκληρότερος ἀπὸ τὸν Κορτές, ὀλιγώτερον ἵπποτοκὸς καὶ περισσότερον ληστρικός, ὁ Πιτζάρρο ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν διένεξιν δύο ἀδελφῶν καὶ ἠχμαλώτισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσε, ἀφοῦ ἔλαβεν ὄγκους χρυσοῦ ὡς λύτρα. Μέγα μέρος τῶν ἰθαγενῶν ἐξηφάνισθη (1535).

Οἱ Ἴσπανοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον κακὸν τέλος. Ἄλλος ἀπηγχονίσθη, ἄλλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὁ Πιτζάρρο ἐδολοφονήθη.

Ἀπὸ τὴν Μαδρίτην τὸ Συμβούλιον τῶν Ἰνδιῶν, ἰδρυθὲν τὸ 1511, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀποικιῶν, ἕως οὔτου τὸ στέμμα ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν τυχοδιωκτῶν, ἀναλαβὸν αὐτὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῶν ἀποικιῶν.

Ἀνακαλύψεις τῶν Ἀγγλων, Γάλλων, Ὀλλανδῶν

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς Νότον, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πλείοντες βορειοδυτικά. Ὅταν δὲ ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ εὐρεθεῖσα γῆ ἦτο ἡπειρος, φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθοῦν ὅτι θὰ ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τὸν Εἰρηνικὸν καὶ ἀπὸ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς. Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι μὲ ἐπιμονὴν ἐζήτησαν τὴν διέξοδον αὐτῆν.

Ἀπὸ τοῦ 1497 ὁ Γενουήσιος Τσοβάννι Καμπόττο (Giovanni Cabotto), διατελὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Η', μὲ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του προσήγγισε τὴν παραλίαν βορειοανατολικῶς, ἕως οὔτου τὸν ἠμπόδισαν οἱ κινητοὶ πάγοι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, πλεύσας πρὸς ἀντίθετον διεύθυνσιν, συνεπλήρωσε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία βραδύτερον ἐγινε τόπος ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀγγλων.

Γάλλοι ναυτικοί ὑπὸ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον Ἰάκωβον Καρτιέ (Jacques Cartier), ζητοῦντες ἐπίσης τὴν πρὸς βορρᾶν διάβασιν, κατέλαβον τὸν Καναδάν, ὅπου ἀργότερα ἱδρυσαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Saint - Lorenz τὴν πόλιν Κεμπέκ, (Quebec, 1608). Οἱ Ὀλλανδοὶ ἐπίσης πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν κατηύθυναν τὰς προσπάθειάς των.

Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ ἐγκατάστασις πολυαριθμῶν Εὐρωπαϊῶν εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτήρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέσα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶς ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἑνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι. Τὰ φορτηγὰ τῆς ἐποχῆς ἔφθανον τοὺς 2.000 τόννους, δηλαδὴ 2 ἑκατομμύρια χιλιόγραμμα, ἐνῶ τὸ σὺνηθες φορτίον τῆς καμήλου εἶναι 150 χιλιόγραμμα.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερο θαλάσσιοι παρά ἡπειρωτικοί, περισσότερο ὠκεάνιοι παρά μεσογειακοί. Οἱ μεγάλοι ὠκεάνιοι δρόμοι εἶχον τρεῖς κατευθύνσεις : 1) μεταξύ δυτικῆς Εὐρώπης, Ἀκρωτηρίου, Ἰνδιῶν, νήσων Σόνδης, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας 2) μεταξύ Λισσαβῶνος καὶ Βραζιλίας· 3) μεταξύ Σεβίλλης καὶ Μεξικοῦ.

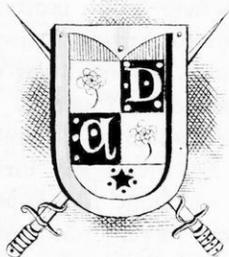
Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάο, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, ἤλλαξεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὀπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφὲ καὶ βάμβακα

Οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς ἀποικίας νὰ φυτεύσουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Ἰνδία ἔδιδον πιπέρι, κανέλλαν καὶ ὄπιον, αἱ νῆσοι τῆς Σόνδης σάνδαλον (ἐρυθρόξυλον διὰ βαφὴν), καμφοράν, μοσχοκάρυον, ἡ Περσία τάπητας καὶ ἵππους, ἡ Κίνα μέταξαν, σινικὴν μελάνην, πορσελάνην, ὀρείχαλκον. Ἡ χρῆσις τῶν ἐξωτικῶν αὐτῶν προϊόντων ἐγενικεύθη καὶ ἡ τιμὴ των ἔπεσεν.

Ἐγίνε ζωηροτάτη ἐκμετάλλευσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς νέας χώρας μεταλλείων. Μεγάλαι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εἰσέρρευσαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν. Ἡ συνολικὴ περιουσία τῆς Εὐρώπης εἰς εὐγενῆ μέταλλα, ἐνῶ τὸ 1500 ἀντεπροσώπευε 2 1)2 χρυσᾶ δισεκατομμύρια, ἠϋξήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς 4 δισεκατομμύρια. Ὁ τόκος κατῆλθεν εἰς 5 ο)ο, ἡ ἀξία τοῦ χρήματος εἰς τὸ 1)6 τῆς παλαιᾶς.

Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, φύσει μικρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχείρησιν, ἐξηφανίσθησαν ἢ ἐφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ ἀποικοὶ ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰς φυτείας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Παρὰ τὰς ἀσθενεῖς διαμαρτυρίας τῶν ἱεραποστόλων, ἡ μαύρη φυλὴ ἀκουσίως μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

εκαταετο
trecento
εκαετο = Κλασικισμός

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Β

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

1. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ — ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ἡ συνοπτικὴ εἰκὼν

ΕΤΑ μακρὰν προετοιμασίαν κατὰ τοὺς μέσους χρό-
νους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ΄ καὶ
ΙΣΤ΄ αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν
Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθησιν, ἐστράφησαν
πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. "Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλ-
λάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγινεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ ἀρχι-
τέκτονες, οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς πρότυπον τοὺς ναοὺς
καὶ τ' ἀγάλματα, οἱ συγγραφεῖς ἐμιμήθησαν τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων ἤλλαξαν αἱ περὶ κόσμου καὶ
ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ ἀσκητικὴ ἀντίληψις ὑ-
ποχωρεῖ πρὸ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀγαθῶν
τῆς γῆς.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλοὶ χῶρα
τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν ἀξιολόγους καλλιτέχνας,
λογίους καὶ συγγραφεῖς. Τὴν κίνησιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἀναγέν-
νησιν.

Ἡ ἔννοια τῆς Ἀναγεννήσεως

Τὴν Ἀναγέννησιν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς φαινόμενον
αἰφνίδιον προκληθὲν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαιότητος. Προη-
γήθησαν εὐνοϊκαὶ συνθήκαι καὶ μακρὰ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου
εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ δεχθῆ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα. Μετὰ τὴν ἀναστά-
τωσιν τῶν γερμανικῶν μεταναστεύσεων εἰς τὴν Δύσιν ἔμειναν ἀρκε-
τὰ στοιχεῖα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὅποια ἐχρησίμευ-
σαν ὡς ζύμη διὰ τὴν ἀναγέννησιν.

Ἡ ἀναγέννησις ἔρχεται ὡς κοσμογονικὴ ἀλλαγὴ τῶν
φαινομένων τῶν ὁποίων δὲν εἶναι ἀνεξαρτήτως ἀποκρίσει
τῆς γῆρας καὶ τῆς γραμμικῆς καὶ καλεῖται ὡς τὴν
φύσιν καὶ τὸ ἰσχυρὸν τῆς ἐξουσίας ἀρχαῖον ὅπως διεβ
τὸν 1400-1500 ἔτος ἀπὸ τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν πολιτισμὸν
ἐπιπέσει τὸν 1500 ἔτος ὡς τὸν 1600 ἔτος

3

Ἡ Δύσις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θαυμάζη τὴν ἀρχαιότητα. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔφερεν ἀπὸ τὴν Ραβένναν κίονας διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν ναόν του εἰς τὸ Ἄαχεν. Ὁ Ἐγκιναρντ διὰ νὰ γράψῃ τὸν βίον Καρόλου τοῦ Μεγάλου ἔλαβεν ὑπόδειγμα τὸν Ρωμαῖον ἱστορικὸν Σουητώνιον. Μία μοναχὴ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε θρησκευτικὰς κωμωδίας ἀπομιμουμένη τὸν Ρωμαῖον ποιητὴν Τερέντιον. Ἐκεῖνος ὁ μωσ, ὁ ὁποῖος ἐσφῆεν ἰδιαιτέρως τὴν μνήμην τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν Δύσιν ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος τῶν σοφῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα

Αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ἦσαν πλούσιαι, οἱ κάτοικοί των, Ἴταλοί, Ἰσπανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, Γερμανοί, ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ μεγάλην ζωτικότητα. Ἡ ζωὴ των κατὰ τὸν μεσαιῶνα δὲν ἦτο σκότος καὶ ἀμάθεια, ὅπως ἤθελαν νὰ παραστήσουν παλαιότερον. Εἶχον ἔντονον σφρίγος κοὶ ἀνέπτυξαν ἴδιον πολιτισμόν, τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμόν τῆς Δύσεως, τοῦ ὁποῖου ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ ἵπποτικὸς βίος, αἱ πολεμικαὶ ἀρεταί, ἀγοραὶ καὶ πανηγύρεις, δημώδης ποίησις, οἱ γοθτικοὶ ναοί.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ ἐξῆς οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀναπτύσσονται. Δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον, κινουῦνται καὶ ἀναπτύσσονται δραστηρίως.

Τὸν 14ον ἤδη αἰῶνα ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ κίνησις λαμβάνει τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα, εἰς τὰς ἰταλικὰς ἰδίως πόλεις, μορφὴν ραγδαίας μεταβολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων αἱ τέχναι, τὰ γράμματα, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἦθη μεταμορφώνονται. Οἱ σύγχρονοι εἶχον τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀνεστήθησαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα, αἱ τέχναι, τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν γόνιμον πνοὴν αὐτοῦ ἀνεκαινίσθη ὁ πολιτισμός. Διὰ τοῦτο τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν κίνησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν (Renaissance).

Εἰς τὴν πραγματικότητα εὕρισκόμεθα πρὸ μεγάλης ἀνθήσεως. Δι' αὐτὸ ἡ Ἀναγέννησις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ξαναγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς οὐδέποτε ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγέννησις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καί, εἰς εὐρύτεραν ἔννοιαν, ἀκμὴ, ἀνθησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὁμιλοῦμεν καὶ σήμερον περὶ ἀναγεννήσεως εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν κλάδον, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χῶραν.

Αί πόλεις και οί ἄρχοντες

Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ θέατρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο καθολικῶν ἐξουσιῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας) καὶ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος παρέλυσεν ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ Πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀβινιόν. Ἡ Ἰταλία, ἀπαλλαγεῖσα τότε ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἰσχυρὰς ἐξουσίας, εὐρέθη διηρημένη εἰς δεκάδας κρατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα ἦσαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ μέσον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας πρὸς νότον, αἱ μεγάλαι δημοκρατικαὶ πόλεις Βενετία, Μιλᾶνον, Φλωρεντία πρὸς βορρᾶν.

Τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους προστριβὰς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων οἰκῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰς συγκρούσεις. Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι ἀναθέτουσιν εἰς πολεμιστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀρχηγοὺς μισθοφόρων, εἰς τοὺς περιφήμους Condottieri, οἱ ὅποιοι γίνονται πολλάκις κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἰδρύουσι πραγματικὰς τυραννίδας, τὰς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ ἐξασφαλίσουσι δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν των μὲ πᾶν μέσον.

Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐνόπλους των.

Ἔδωσαν τοιοῦτοτρόπως πρῶτοι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ μονίμου στρατοῦ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν «ἐπικινδύνως», εἶχον τὸ πνεῦμα διαρκῶς ἄγρυπνον. Ἐπροστάτευσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, κυρίως διὰ νὰ χρησιμοποιήσουσι τὰς τεχνικὰς των γνώσεις πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων, μηχανῶν, τηλεβόλων, συγχρόνως ὁμως διότι ἀπέκτησαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ

5. Μακιαβέλλι

Τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκθέτει ὁ Φλωρεντινὸς (Ἀγνώστου Καλλιτέχνου - Φλωρεντία, μουσεῖον Uffizi)

συγγραφείς Μακιαβέλλι εις τὸ ὄνομαστὸν σύγγραμμά του « Ὁ Ἡγεμών » (Il Principe).

« Συζητεῖται, γράφει, ἂν εἶναι προτιμότερον (ὁ ἄρχων) νὰ εἶναι ἀγαπητὸς ἢ ἐπιφοβός. Εὐκαταῖα εἶναι καὶ τὰ δύο. Ἐπειδὴ ὁμως αὐτὸ εἶναι δύσκολον καὶ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἐκλογή, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὸ δεύτερον... Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι τολμοῦν νὰ προσβάλουν ὀλιγώτερον ὅσους φοβοῦνται παρά ὅσους ἀγαποῦν... Μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ ἀρχοντος πρέπει νὰ εἶναι νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν του... Τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ὑποχρεώνει πολλάκις τὸν ἡγεμόνα νὰ παραβῇ τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν του καὶ νὰ πράξῃ ἐναντίον τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας... Ὅπου πρόκειται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ κανεὶς ἂν εἶναι δίκαιον ἢ ἄδικον, ἥπιον ἢ ἀπάνθρωπον, ἀξιέπαινον ἢ ἀξιοκατάκριτον ».

Ἡ ἀντίληψις αὐτῆ, κοινὴ εἰς τοὺς ἀρχοντας τῆς ἐποχῆς, ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῆς μυστικῆς διπλωματίας.

Ἡ νέα ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς

Ὅπως ἡ πολιτεία ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς καθολικὰς δυνάμεις, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς κοινότητάς, σωματεῖα, συντεχνίας κλπ. Ἡ Ἄναγέννησις ἐκήρυξε τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ δημιουργήσῃ τὴν ζωὴν του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος πλέον, ἐστράφη πρὸς τὸν κόσμον, ἀνεκάλυψε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τὴν θέσιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὸν πόθον λυτρώσεως, ἔλαβον ἢ χαρὰ, ἢ ἀγάπη τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ὁ πόθος ἰσχύος καὶ κοσμικῆς ἀπολαύσεως. Ἀνεγεννήθη δηλαδὴ τὸ εὐθυμον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νὰ συγκινῆται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονάς, ἐνθουσιάζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι δίδει χρῶμα καὶ λάμψιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλέχθη ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐγεννήθη καθ' ἡν ἡμέραν ὁ ποιητὴς Πετράρχης ἀνέβη εἰς ἓν ὄρος διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἄλλ' ὅστις θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγώνων ζωὴν, ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητάς. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἰκανότητάς ἐν πλήρει ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ. Ἡ

πολυμερής μόρφωσις, ὁ καθολικός ἄνθρωπος, ὁ homo universalis, ἔγινε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν πρὸς γνώσιν, μάθησιν, μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὄλων τῶν ἱκανοτήτων συνίσταται ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀναγέννησις.

Στροφή πρὸς τὴν Ἀρχαιότητα

Ἡ νοσταλγία πρὸς γνώσιν ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς ἀρχαίους. Παρετήρησαν ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροὶ πολύτιμοι. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πετράρχης, τὸ 1354, ἔγραφεν εἰς ἕνα φίλον, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε κάμει δῶρον τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ πρωτότυπον : « Ὁ Ὅμηρός σου εἶναι βωβὸς δι' ἐμὲ ἢ ἐγὼ εἶμαι κωφὸς δι' αὐτόν. Ἐν τούτοις χαίρω καὶ μόνον νὰ τὸν βλέπω ἐμπρὸς μου καὶ πολλάκις ἀναλογίζομαι τὸ βιβλίον καὶ λέγω μὲ στεναγμόν : ὦ, σὺ, Μεγάλε, πόσον ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀκούσω ! ». Ἀλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν Ἑλληνικὴν. Συγχρόνως ἐκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. ἤρχισαν ἐπίσης νὰ κατανοοῦν καλύτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἔγινεν ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν πραγματοποιημένον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρου καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μόρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἐθεωρήθη ἢ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἐνασχόλησις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη ἀ ν θ ρ ω π ι σ τ ι κ α ῖ σ π ο υ δ α ῖ (studia humaniora ἢ humanitatis) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀ ν θ ρ ω π ι σ μ ο ς (humanismus).

Τὰ κέντρα

Πρὸ τῶν νέων ἰδανικῶν ὑποχωρεῖ ἡ παλαιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Δημιουργεῖται νέα διάκρισις, τῶν μορφωμένων καὶ τῶν ἀμορφῶτων. Πνεῦμα καὶ μόρφωσις θεωροῦνται πρώτην φορὰν ἀπαραίτητα διὰ τὴν γυναῖκα.

Ἡ νέα ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ κοινωνικούς τρόπους καὶ πλήθος λεπτῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἀνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει γνώσεις, καλαισθησίαν, καλὴν συμπεριφορὰν. Ὁ ἐκλεκτὸς ἀνθρωπος τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐξ ἴσου δεξιὸς εἰς τὴν ἵππασίαν, ξιφομαχίαν, κυνήγιον καὶ χορόν, ὅσον καὶ ἔμπειρος εἰς τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις. Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑποστηρίζουν τὴν κίνησιν.

Ἔστι πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι ἡ Φλωρεντία, ὅπου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐρίων συγκεντρώνουν μεγάλα κεφάλαια καὶ δημιουργοῦν μεγάλας Τραπεζάς. Οἱ Μέδικοι (Medici), ἰδιοκτῆται μεγάλου τραπεζικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ οἴκου, ἀποκτοῦν εἰς τὴν πόλιν ἡγεμονικὴν δύναμιν. Οἱ Μέδικοι Κόσιμος καὶ ἰδίως ὁ Λορέντζος, ὁ ἐπικληθεὶς μεγαλοπρεπῆς, εἶναι ὁ ὀνομαστὸς Μαικήνας τῆς ἐποχῆς. Εἰς τὸ μέγαρόν του, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Περικλέους, συναντῶνται αἱ ἐξοχώτεροι κεφαλαὶ τῆς Ἰταλίας καὶ περὶ τὴν φιλόξενον τράπεζαν συζητοῦν περὶ Ἰησοῦ καὶ Πλάτωνος καὶ ὀνειρεύονται νέαν θρησκείαν, ἡ ὁποία θὰ ἐνώση χριστιανικὴν ἠθικότητα καὶ ἑλληνικὴν καλαισθησίαν.

Ἡ στροφή εἰς τὰ ἐγκόσμια καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἐπροχώρησε τόσον ὥστε νὰ σκανδαλίζη τοὺς ἀπλουστέρους. Περὶ τὸ 1500 ἠκούσθη ἡ βιαία διαμαρτυρία τοῦ δομινικανοῦ μοναχοῦ Σαβοναρόλα (Savonarola), ὁ ὁποῖος εἰς τὰ φλογερά κηρύγματά του ὠνόμαζε τὴν Φλωρεντίαν ἀμαρτωλήν, τοὺς ἰσχυροὺς Μεδίκους καὶ τοὺς φίλους των « εἰδωλοάτρας ». Ἐπὶ κεφαλῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως, προσεπάθησε νὰ ἀλλάξη τὸν ρυθμὸν τῆς ζωῆς εἰς τὴν πόλιν. Ἀρχαῖα καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, συγγράμματα τῶν « εἰδωλολατρῶν » ἐκάησαν. Ὁ Σαβοναρόλα κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς αἰρετικὸς καὶ ἐτελείωσε τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆς πυρᾶς.

Τὸν 16ον αἰῶνα τὴν ἡγεσίαν ἔλαβεν ἡ Ρώμη. Εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία διέσωζε περισσότερας ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, εἶχον συν-αθροισθῆ μεγάλα πλούτη. Ἐπὶ τῶν παπῶν Ἰουλίου Β' καὶ Λέοντος Ι' ἡ Ἀναγέννησις ἔφθασεν εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἄνθησιν. Ὁ πάπας Λέων Ι' ἦτο υἱὸς τοῦ Λορέντζου τῶν Μεδίκων.

Ἡ Ἀναγέννησις λοιπὸν παρουσιάζει δύο περιόδους, τῆς Φλωρεντίας, τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ τῆς Ρώμης, τὸν 16ον αἰῶνα.

6. Ὁ Πάπας Λέων Ι'
Τοῦ Ραφαήλ - Φλωρεντία, Μένσαρον Πίττι)

Οἱ Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Δύσιν

Ἡ Ἰταλία, πολὺ πλησίον εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲν διέκοψε ποτὲ τὰς σχέσεις της μὲ αὐτήν. Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διατηροῦνται ἀκόμη σήμερον ἐλληνόφωνοι καὶ εἰς μοναστήρια τῆς Καλαβρίας δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιεργῆται ἡ ἐλληνική.

Ὅταν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ὀθωμανῶν ἐδημιούργησε θλιβεράν κατάστασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, πολλοὶ λόγιοι ἐζήτησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς πρῶτος γνήσιος Ἑλλην διδάξας τὴν ἐλληνικὴν (εἰς τὴν Βενετίαν, Φλωρεντίαν, Παβίαν, Ρώμην) ἐμφανίζεται, περὶ τὸ 1415, ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς. Ἀργότερα ἦλθεν ὁ ἀνεψιὸς του Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε μαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Φίλελφον (Filelfo, Filelphus, 1388 - 1481), ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς ἐλληνοιστὴς καὶ συνεζεύχθη τὴν λογίαν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου του Θεοφανῶ.

Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Κωνσταντῖνος Λάσκαρης. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ, διαδόχου τοῦ Μωά-

μεθ, ὁ Λορέντζος Μέδικος διὰ τὴν ἀγοράσθη ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

Αἱ δύο σύνοδοι πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (Φερράρας - Φλωρεντίας, 1439) ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεταβῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν πολλοὶ ἐπίσημοι Ἕλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐξοχώτατος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ὁ Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων (1355 - 1450), ὁ πλατωνικὸς ἢ, ὀρθότερον, νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ἦτο ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία καὶ πολυμαθής, μὲ θρησκευτικὰς τάσεις. Ὁ Πλήθων παρέμεινεν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀγάπη τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἰταλίας.

Φίλος καὶ ὁμοιδεάτης του ἦτο ὁ Βασίλειος Βησσαρίων, γεννηθεὶς εἰς τὴν Τραπεζοῦντα (1395 - 1475). Ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (1439). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου προήχθη εἰς καρδιάλιον καὶ ὀλίγον ἔλειπε νὰ γίνῃ Πάπας. Διαλλακτικὸς φύσει καὶ ἀγαθός, ἐστενοχωρεῖτο διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῶν προσφύγων λογίων εἰς τὰς συζητήσεις των, ἡ ὁποία ἐκινδύνευε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ξένων. Οἱ Ἕλληνες λόγοι δηλαδὴ, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦσαν διηρημένοι εἰς Ἀριστοτελικούς καὶ Πλατωνικούς καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐκεῖ τὰς φιλονεικίας των. Ἦθελον μάλιστα νὰ περιπλέξουν καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἐπειδὴ ἔτρεφεν, ὅπως ὁ Πλήθων, μεγαλυτέραν συμπάθειαν πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ἤθελε μὲ πάντα τρόπον νὰ κατευάσῃ τὰ πνεύματα : « Ἐμὲ δέ, γράφει, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη καὶ ὡς σοφωτάτῳ σεβόμενον ἑκατέρῳ ».

Χάρτης. Τυπογραφία

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκούλουν ἡ γενικεύσεις τῆς χρήσεως τοῦ χάρτου καὶ ἡ τελειοποιήσεις ὠρισμένων τεχνικῶν μέσων, ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χάρτης ἦτο γνωστός εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων. Οἱ Ἀραβες ἔμαθαν αὐτὸν ἀπὸ Σίνας αἰχμαλώτους τὸ 751 καὶ πρῶτην φορὰν τὸν 11ον αἰῶνα ἔγινε γνωστός εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἡ χρῆσις του ὁμως ἐγενικεύθη πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ ξυλογραφίαν. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ ἐγνώριζον νὰ σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου εἰκόνας μετὰ ρητῶν, ἀρχικὰ χειρογράφων, κοσμήματα καὶ ὀλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀποτυπώνουν αὐτὰ ἐπὶ πανίου καὶ βραδύτερον ἐπὶ χάρτου. Ἐσκάλιζον ἀκόμη ὀλοκλήρους σελίδας καὶ τὰς ἐπολλάπλασιαζον διὰ τῆς ἀποτυπώσεως. Ἡ τυπογραφία ὁμως ἐγεννήθη ὅταν κατεσκεύασαν κινητὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν τῶν ἐσχημάτιζαν τὰς λέξεις. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔπραξεν ἓνας Ὁλλανδός. Ὁ Ἰωάννης Γούτεμπεργ (Gutemberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν Μαγεντίαν (Mainz, ἐπὶ τοῦ Ρήνου) κατεσκεύασε πρῶτος μετάλλιναι στοιχεῖα. Συνεταιρισθεὶς μετὰ τοῦ χρυσοχοῦ Φούστ (Fust), ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε κεφάλαια, ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Εἰς αὐτὸν ἀναγνωρίζομεν διὰ τοῦτο τὸν ἐφευρέτην τῆς τυπογραφίας. Ἡ σπουδαιοτάτη ἐφεύρεσις διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἄλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) ἐτύπωσεν ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones principes, Βενετία περὶ τὸ 1470).

Διὰ τῆς τυπογραφίας τὸ βιβλίον ἔπαυσε νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσιῶν καὶ ἔγινε προσιτὸν εἰς τοὺς πολλοὺς.

III. Οἱ ἀνθρώπισται

Τὰ κλασσικὰ γράμματα

Οἱ λόγιοι ἐξέθαψαν ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τὰ κείμενα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος (Πλάτωνος, Πινδάρου, Λουκιανοῦ, Λουκρητίου, Κικέρωνος κλπ.), τὰ ἐξέδωσαν καὶ τὰ ἐσχολίασαν καὶ ἐθαύμασαν τὸ ὕψος καὶ τὰς ἰδέας τῶν. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Κικέρων ἀπεθεώθησαν. Ὁ Μαρσίλιος Φικίνος (Marsilio Ficino, 1433 - 1499) παρέστησε τὸν Πλάτωνα ὡς ἀρχαῖον Θεόν, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του ἵδρυσαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν Πλάτωνικὴν Ἀκαδημίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐπεδίδοντο εἰς σοφὰς συνομι-

λίαις εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁδῶν τῆς Τοσκάνης, τῶν φυτευμένων μὲ ἐλαίας καὶ κυπαρίσσους.

Αἱ δύο κλασσικαὶ γλῶσσαι ἐθεωρήθησαν αἱ μόναι ἄξια νὰ γραφοῦν. Ὁ Κικέρων ἔγινε πρότυπον κλασσικοῦ ὕφους. Ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ τῆς ἐκκλησίας περιεφρονήθη.

Εἰς τὴν ἐκκαθαρισθεῖσαν αὐτὴν λατινικὴν ἔγραψαν οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἱστορίας καὶ ἄφθονα ποιήματα. Εἰς τὰ ἀνθρωπιστικὰ σχολεῖα ἔγραφον καὶ ἔπαιζον δράματα εἰς τὴν λατινικὴν· ἑλληνικαὶ καὶ λατινικαὶ λέξεις εἰσῆλθον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλῶσσας καὶ οἱ λόγιοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξελληνίσουν ἢ νὰ ἐκλατινίσουν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Hauslicht ἔγινε Οἰκολαμπάς, ὁ Schwarzerd Μελάγχθων, ὁ Schmidt Faber καὶ ὁ Weber Textor.

Ἄλλὰ πέραν ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐξωτερικότητος ἔγινε ἀληθινὴ διανοητικὴ ἐπανάστασις εἰς τὸ μεσαιωνικὸν πνεῦμα καὶ ἀνατολὴ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἐπιστροφή εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Ἡ Ἀναγέννησις ἐζωογόνησε τὴν ἐπιστήμην. Πολλοὶ ἀνθρωπισταὶ ἀπέρριψαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἴτε τὴν ἐλευθέραν διανόησιν.

Ὁ Ἔρασμος (1467 - 1536)

Πολλὰ χῶραι τῆς Εὐρώπης εἶχον λατινιστὰς καὶ ἑλληνιστὰς.

7. Ὁ Ἔρασμος
(Χόλμπαϊν, Μουσεῖον Λούβρου)

Ὅλους ὅμως ὑπερέβη εἰς τὴν φήμην ὁ Ὁλλανδὸς λόγιος ἀπὸ τὸ Ρόττερδαμ, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισμένον ὄνομά του Ἔρασμος (Desiderius). Προωρισμένος διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἐστράφη εἰς τὰ κλασσικὰ συγγράμματα καὶ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν του εὐφυΐαν ἔγινε ἐντριβέστατος γνώστης τῶν ἀρχαίων. Ἐγραφε τὴν λατινικὴν εἰς ὕφος κικερῶνειον, ἔγραφε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἤθελε νὰ τὴν προφέρῃ ὅπως οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰσοκράτους. Αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομά του προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

*Έκαμεν ἑξαιρέτους ἐκδόσεις τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καθὼς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων. Εἰς ἰδιαίτερον σύγγραμμα συνεπύκνωσε τὰς σοφὰς γνώσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς ἐξελαίκευσε διὰ τῶν ἐγχειριδίων του. Οἱ λίβελλοὶ καὶ αἱ σάτιραί του μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν πνεῦμα καὶ καυστικότητα ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Ἑπαινος τῆς μωρίας (Laus stultitiae), διὰ τοῦ ὁποῦ σатиρίζει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης μωρίας καὶ τὴν σχολαστικότητα καὶ ἀμάθειαν τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. Ὁ Ἑρασμος ἔμεινε ἐν τούτοις πιστὸς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔγραψε μόνον εἰς τὴν λατινικὴν.

Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολογίζεται εἰς καμίαν ἀπὸ τὰς ἔθνικὰς λογοτεχνίας. Οὔτε ἀναγνωρίζομεν σήμερον λογοτεχνικὰς ἀρετὰς εἰς τὸ ἔργον του. ✠

IV. ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τὰ ἰταλικά γράμματα

Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ. Οἱ Εὐρωπαῖοι παρατηρήσαντες ὅτι εἰς ξένην καὶ νεκρὰν γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανὰ ἐστράφησαν πρὸς τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα ἢ ἰταλική, ἢ γαλλικὴ, ἢ ἰσπανικὴ, ἢ ἀγγλικὴ κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένας γλῶσσας καὶ ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγενήθησαν αἱ ἔθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἔθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὁ ἐπιβλητικώτερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Δάντης (1265 - 1321), ἔγραψε τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἐγένετο ὑπόδειγμα τῆς γραπτῆς ἰταλικῆς, ἢ ὅποια ἀπέβη τὸ μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς κατατεμαχισμένης πατρίδος του. Ὁ Πετράρχης (1304 - 1374) εἰς τοὺς ἰταλικούς στίχους ὀφείλει τὴν φημὴν ὡς λυρικός ποιητής, ἐνῶ τὰ λατινικά του ποιήματα ἐλησμονήθησαν.

Εἰς τὸν 14ον αἰῶνα ἀνήκει ἐπίσης ὁ Βοκκάκιος (1313 - 1367), λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς, πολυμαθὴς καὶ εὐφύεστατος, ἐργάζεται διὰ τὴν διάδοσιν ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων εἰς εὐρυτέρας

κύκλους, γράφει λατινικά συγγράμματα και ποιήματα, έγινεν ὁμως ἀθάνατος μέ τὰ εὐφύεστατα εἰς τήν ἰταλικήν γλῶσσαν διηγήματά του, τήν Δεκαήμερον.

Μετά τήν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν οἱ λόγιοι ἐπανήλθον εἰς τὰς κλασσικάς γλώσσας καί ἐμεσολάβησε παροδική ἀναβίωσις τῆς λατινικῆς. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια νά ἀναστήσουν τήν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος ἀπέτυχε καί ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ ἰταλική, ἡ διάλεκτος τῆς Φλωρεντίας, ἡ τοςκανική, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς γραφομένη καί ὡς πνευματικός σύνδεσμος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξεν ἀξιολόγους πεζογράφους καί ποιητάς.

Ὁ Νικόλαος Μακιαβέλλι (Nicolas Machiavelli, 1469-1527), διοικητικός καί διπλωματικός ὑπάλληλος εἰς τήν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τήν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραψε τήν ἱστορίαν τῆς φλωρεντινῆς πολιτείας καί εἰς τὸ περιβόητον βιβλίον του ὁ Ἡγεμῶν (Il Principe, 1513), ἐξέθεσε τήν ἀποψίν του περὶ τῆς διοικήσεως τῶν πολιτειῶν. Πατριώτης θερμός, ἐπόνει διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας καί ἐπεθύμει τὴν ἐπικράτησιν ἑνὸς οἰουδήποτε ἡγεμόνος καί μέ ὁποιοιδήποτε μέσον. Διὰ τοῦτο θέτει ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ τὴν ἠθικὴν καί φιλανθρωπίαν, τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα (ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω σελὶς 24 ἀπόσπασμα). Τὴν ἀποκρουστικὴν αὐτὴν ἀποψιν ὠνόμασαν μακιαβελισμόν. Ὁ Μακιαβέλλι γράφει εἰς ὕφος λιτόν, σταθερόν, ἐκφραστικὸν καί ζωηρόν.

Ὅνομαστοὶ εἶναι οἱ Ἰταλοὶ ποιηταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ Ἀριόστο (Ariosto, 1474-1533), μέ ρωμαντικὴν φαντασίαν, μέ τὸ χάρισμα ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, μέ οἴστρον ἀπαράμιλλον καί σπάνιον αἶσθημα τῆς ἀρμονίας καί τοῦ μέτρου, διηγῆθη εἰς τὸ εὐθυμογραφικὸν ἔπος Ρολάνδος μαϊνόμενος (Orlando Furioso) τὴν περιπέτειαν τοῦ γάλλου μεσαιωνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀδίαφορίαν μιᾶς εἰδωλολάτριδος, χάνει τὸ λογικόν του καί διέρχεται μακρινῶς, ἀναστατώνων τὰ πάντα, τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καί Βόρειον Ἀφρικὴν. Θεραπεύεται δὲ μόλις ἐπανευρίσκει τὸν ἐγκέφαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὴν σελήνην, μεταξὺ

πλήθους άλλων ξεφανισθέντων πραγμάτων, δακρύων έραστών, αταπάτης, εύγνωμοσύνης και άναριθμήτων έγκεφάλων.

Ο Τορκοάτος Τάσσο (Torquato Tasso, 1544 - 1595) έγινε ένδοξος από τοϋ είκοστοϋ ήδη έτους. Είς το θελκτικώτατον έπος Έλευθερωμένα Ιεροσαλήμ έξύμνησε τοϋς ίππότης τής πρώτης Σταυροφορίας και περισσότερο άκόμη τας φανταστικές περιπετείας τής μαγίσσης Άρμίδας. Η ύποβλητική μαγεία τοϋ ύφους, ή μουσική τοϋ στίχου, ή ζωηρότης τής περιγραφής τών μαχών και αί συναισθηματικά περιπέτειαί θέτουν το έργον είς μίαν από τας ύψηλοτέρας κορυφάς τής Ιταλικής λογοτεχνίας.

Η Άναγέννησις τών γραμμάτων είς τήν Γαλλίαν

Η επίδρασις τής άνθρωπιστικής κινήσεως έγινε μόλις τόν 16ον αιώνα πραγματικώς αισθητή είς τά γαλλικά γράμματα, διότι αύτά είχαν μακράν παράδοσιν από τόν μεσαίωνα. Πρός τόν σκοπόν τής άλλαγής μεθόδων διδασκαλίας ό Φραγκίσκος Α΄ ίδρυσε το Collège de France (1530), το όποϊον είχεν ως έμβλημα νά διδάσκωνται τά πάντα (omnia docere).

Η τυπογραφία έβοήθησε τήν έκδοσιν διαρκώς νέων κειμένων. Λεξικά, γραμματικά και μεταφράσεις έπολλαπλασιάσθησαν. Τής κινήσεως προίστατο ό έξοχος λατινιστής και έλληνιστής Γουλιέλμος Μπυντέ (Guillaume Budé, 1468 - 1540), ό Έρασμος τής Γαλλίας, γραμματεϋς τοϋ Βασιλέως και έμψυχωτής τών κλασσικών σπουδών. Κατά προτροπήν του ό Άμυό (Amyot) ήρχισε τήν όνομαστήν μετάφρασιν τοϋ Πλουτάρχου.

Παρά τήν μεγάλην του οικειότητα με τά κλασσικά γράμματα, γνήσιος γάλλος συγγραφεϋς, από τοϋς γνησιωτέρους όλων τών χρόνων, έμεινεν ό Φραγκίσκος Ραμπελαιί (Francois Rabelais, 1494 - 1553), ό όποϊος είς το σατιρικόν μυθιστόρημά του Gargantua et Pantagruel περιγράφει ύπό μορφήν χονδρής σατίρας τοϋς ανθρώπους τής έποχής του και διασύρει τήν παιδαγωγικήν μέθοδον τών μέσων χρόνων.

Η νεοκλασσική παιδεία έθριάμβευσε κατά το μέσον τοϋ αιώ- νος, άφοϋ εύρέθη ό έπιτυχής συμβιβασμός τών δύο τάσεων. Η αρχιότης τοϋ λοιποϋ δέν είναι σκοπός, αλλά μέσον διά νά πλουτίση

την γαλλικήν γλώσσαν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμπιν τῆς. Ἀντὶ νὰ πνίγῃ τὴν γαλλικὴν ἰδιοφυίαν, παιδεύει καὶ ἀναπτύσσει αὐτὴν. Τὸ δόγμα τῆς νέας αἰσθητικῆς ἐσάλπισε τὸ 1549 ὁ νεαρὸς Ἰωακείμ ντὺ Μπελαϊ (Joachim du Bellay) εἰς τὸ περίφημον μανιφέστο Ἄμυνα καὶ στολισμὸς τῆς γαλλικῆς γλώσσης *Défense et illustration de la langue française*.

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη ἡ ὁμὰς τῶν ἑπτὰ ποιητῶν περὶ τὸν Πιέρ Ρονσάρ (Pierre Ronsard, 1524 - 1585), ἡ λεγομένη Πλειάς (Pleiade), τῶν ὁποίων ἴ, γαλλικὴ μούσα ἐλλήνιζε καὶ ἐλατίνιζε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐσημείωσε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ γαλλικὴ πεζογραφία, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' αὐτοὺς Μιχαήλ Μονταϊν (Michel Montaigne, 1533 - 1592) εἰς τὰ Δοκίμιά του (Essais) ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ διαφόρων συγχρόνων προβλημάτων ἀποδοκιμάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιεικείας τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας. Ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν σκεπτικισμόν του κρύπτεται ἀκριβῆς γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὴ φιλανθρωπία.

Ἡ Ἀναγέννησις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἔδωσαν τροφήν τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα τῶν ἀνακαλύψεων. Μετὰ πολλὰς ἀποπείρας, ἡ γλώσσα κατέστη ὠριμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ἔγινεν ὄργανον πρὸς σπουδαίαν παραγωγὴν. Τὸ θέατρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόπε ντε Βέγκα (Lope de Vega, 1562 - 1635), παρουσίασε πραγματικὸν θαῦμα. Ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἐσχέδισε τοὺς τύπους τῆς, μετὰ τὴν αὐτὴν ἰκανότητα ἐχρησιμοποίησε ποικιλωτάτους ρυθμοὺς τοῦ στίχου καὶ συνέγραψε 1800 δράματα.

Ἄλλὰ εἰς τὸν πεζὸν ὁ Μιχαήλ Θερβάντες (Miguel de Cervantes, 1547 - 1616), ἔγραψε μεταξὺ τοῦ 1604 καὶ 1614, τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς ἰσπανικῆς καὶ γενι-

κώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον Δὸν Κιχώτην (Don Quichotte), διὰ τοῦ ὁποίου παρῶδησε τὰ περὶ ἵπποτῶν μυθεύματα τῶν χρόνων του. Ὁ φαντασιόπληκτος ἥρωας του, παρὰ τὴν ἡμι-παραφροσύνην, τὰς ἀτυχεῖς περιπετείας καὶ τὰς κωμικὰς τύχας του, μένει ἐξαιρετικὸν πρόσωπον, τύπος αὐτοθυσίας καὶ εὐγενοῦς φρονήματος.

8. Γουλιέλμος Σαίξπηρ

Ἡ Ἀγγλία ἐδυσκολεύθη νὰ προσρμοσθῇ εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τεχνοτροπίαν. Οἱ ἀγγλοσάξονες συγγραφεῖς, ἐμιμήθησαν τὸν 16ον αἰῶνα περισσότερον τοὺς κλασικίζοντας συγγραφεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας παρὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο σημαντικὴ ἡ ἀπόδοσις των εἰς τὰ κλασσικὰ γράμματα κυρίως. Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου ἐπὶ τῆς βασιλείσσης Ἐλισάβετ, ὁ Γουλιέλμος Σαίξπηρ (William Shakespeare, 1564 - 1616), παρορμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν, ἀκολουθῶν ὅμως τὴν ἔμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη.

Ἡ Γερμανία ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν δυτικωτέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολῆς, τῆς ἰδρύσεως δηλαδὴ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Δ' ἵδρυσε τὸ 1348 τὸ πρῶτον Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Πράγαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ ὁποῖοι ἔφερον μαζί τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐπέβαλον αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπαλληλίαν.

Ὁ γερμανικὸς οὐμανισμὸς ἔδραν εἶχε κυρίως τὰ πανεπιστήμια καὶ ἔμεινε σχεδὸν πάντοτε χριστιανικός, καί, ὅταν ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μιμήσεως, ἔγινεν ἐθνικιστικός. Οἱ Γερμανοὶ λόγιοι δηλαδὴ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν δυτικῶν λαῶν, κατὰ

τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτήρα αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις διετήρησεν ἡ γερμανικὴ διανόησις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῆς. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωσαν ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἡ Ἐπιστήμη

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν ἀνεστάτωσε τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, καὶ ἀφύπνισε τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ μακροῦς ἐνδοιασμοῦς ἔκαμε τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ στηρίξη τὰς γνώσεις ἐπὶ παρατηρήσεως καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ.

Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἐπιστήμης, τὰ μαθηματικά. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἀλγεβρα, ἡ γεωμετρία ἐκαλλιεργήθησαν μὲ ἀγάπην.

Τὸ πείραμα προβάλλει ἀκόμη δειλὰ εἰς τὴν φυσικὴν. Ὁ Λεονάρδος δὲ Βίντσι ἐπιδίδεται εἰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, ἐπὶ τῶν μέσων τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, πλοίων, φρουρίων, ἀκόμη καὶ τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ἀσχολεῖται εἰς ἀνατομικὴν ἔρευναν ἐπὶ πτωμάτων. Ὁ μὲ τὸ ἐκκλαστικισμὸν ὄνομά του γνωστὸς ἔλβετὸς ἰατρὸς καὶ ἀλχημιστῆς Θεόφραστος Παράκελσος (1493 - 1541) ἐξωρίσθη, διότι ἔκαμε μαθήματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξήγειρε τὸ μῖσος τῶν ὁμοτέχνων του, διότι ἐκρήχθη κατὰ τῶν μεθόδων τῆς παλαιότερας ἰατρικῆς. Καταδιωκόμενος ἐφονεύθη κατόπιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὅμως ἐβελτίωσε πρῶτος τὴν χημεῖαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ μετερρύθμισε τὴν ἰατρικὴν, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Λούθηρος τῶν ἰατρῶν.

Ἡ σημαντικώτερα ὅμως ἐπιστημονικὴ κατάρτησις τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνικοῦ περὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος.

Ὁ Νικόλαος Κοπέρνικος (Copernicus, 1473 - 1543) ἐγεννήθη εἰς τὸ Θόρν τῆς Πολωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως μαθητῆς τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἤκουσεν ὅμως ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ ἔγινε διδάκτωρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρωθιερεὺς

εις μίαν πόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ παρορμήσεις, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἱταλοὺς διδασκάλους του, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν, ὅτι κέντρον τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος, καὶ ὄχι ἡ γῆ καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν στρέφονται ἡ γῆ καὶ οἱ πλανῆται.

Τὸ κύριον ἔργον του *De evolutionibus orbium coelestium* εἶδε τὸ φῶς μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ἐκδοθὲν εἰς τὴν Χαϊδελβέργην. Εἰς αὐτὸ ὁ Κοπέρνικος ἀπεδείκνυε τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν αὐτῆς, τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ ἡλίου, τὴν στροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον κτλ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶχαν φθάσει οἱ ἄρχαιοι Ἕλληνες ἤδη τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ γεροντικὸν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νόμους. Περὶ τὸ 280 π.Χ. διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἡλιοκεντρικὴν ἄποψιν ὁ ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Ἡ διδασκαλία του ἐγίνε γνωστὴ εἰς κύκλον ἐκλεκτῶν ἀπὸ ἀνακοινώσεις τοῦ ἰδίου ἢ περιλήψεις τῶν ἀπόψεων του ἀπὸ μαθητὰς καὶ φίλους.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1543) ἐξεδόθη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βέλγου ἱατροῦ Ἀντρέ Βεζάλ (André Vésal), ὁ ὁποῖος προήγαγε σημαντικῶς τὴν ἀνατομίαν καὶ ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Ἑλληνος ἱατροῦ τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος Κλαυδίου Γαληνοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ἀύθεντία εἰς τὰ ἱατρικὰ ζητήματα, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὰ κοσμογραφικά.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ζάλην τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων μικρὰν προσοχὴν ἔδωσαν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἔφερον λαμπροὺς καρπούς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

Πιζανό Πιστάνο

τρίτοιο δὲ ἴσται ὡρισθὲν ἡ ἀσπίς
ἀρχαῖοι τὸ εὐραῖοι

Γκιμπέρτι χαρακτὴς μέγας ῥηθὴς καλοκρινῶν καὶ ἀσπίς καὶ
ἔσαν ἀνεκάρθαι τῆς β' ἀσπίδος ἀρτιόσημα ἔτι καὶ τῆς καμῆς ἀσπίδος
1424-1452 ὡρισθὲν ἀρτιόσημα ἔτι καὶ τῆς καμῆς ἀσπίδος ἀρτιόσημα
Πικοναλέγιο ἔρηνον, φθωρεντῶν
Ἐαὶ τῆς ῥυθμοθῆσις καὶ ἡ ἀσπίς
ἀρτιόσημα ὑπερῶν μονοτόπιε Κορῶν

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

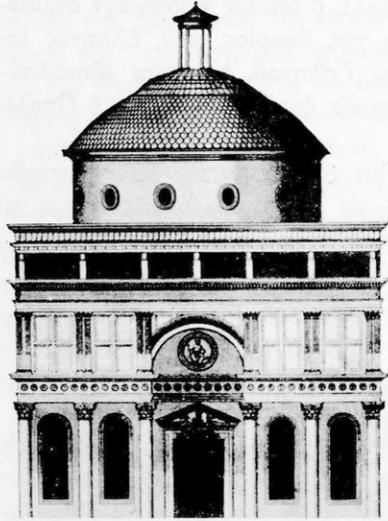
Αἱ τέχναι

Τοικονομοῦ
Τοξίτη
λαμπινὸ Πιστάνο

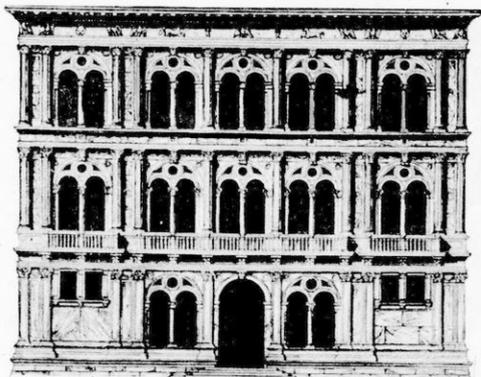
ΓΝΗΣΙΩΤΕΡΑ καὶ ἀξιολογώτερα ἐκδήλωσις τῆς Ἐναγεννήσεως εἶναι αἱ καλαὶ τέχναι. Λέγοντες ἀναγέννησις ἀναπολοῦμεν ἰδίως καλλιτεχνίαν, πολυτελῆ μέγαρα, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ κίονας, γοητευτικούς πίνακας ζωγραφικῆς καὶ ἀγάλματα. Συγχρόνως μὲ τὴν διανοητικὴν ζωὴν ἀνακαινίζεται ἡ καλλιτεχνικὴ.

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοθηκοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κλπ. Κατὰ τὴν Ἐναγέννησιν οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἐναγεννήσεως.

9 Μπρουνελλέσκι (Φλωρεντία, παρεκκλήσιον Pazzi) λήψεις τῶν ἀρχαίων, περιεφρο-

Βασίλειο Βασιλείας καὶ τῆς Βίβλου

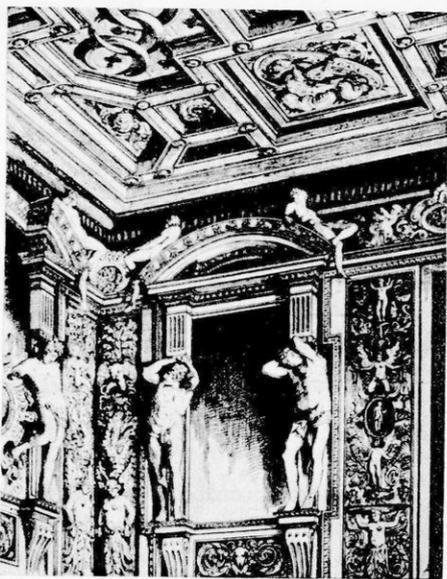
νήθη ὡς τέχνη βαβάρων, τῶν Γόθων, ἐξ οὗ ἡ ὀνομασία γοθικὴ τέχνη.

Φλωρεντία, τὸ Κου- ατροτσέντο

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱταλικῆς τέχνης ὁ 15ος αἰὼν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἱταλοὶ καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ἱστορικοὶ τῆς τέχνης ὀνομάζουν Quattrocento, δη-

10. Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι (Βενετία) λαδῆ αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει μὲ τὸ 14, εἶναι περίοδος μεταβατικῆ. Ἡ ἀρχαία καὶ ἡ μεσαιωνικὴ παράδοσις συνυπάρχουν ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ἰδιαιτέρως διέπρεψε τότε ἡ Φλωρεντία κυβερνωμένη

ὑπὸ τῶν Μεδίκων. Πρώτη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐπανέρχεται εἰς μεθόδους οἰκοδομήσεως καὶ εἰς διακόσμησιν, αἱ ὁποῖαι μιμοῦνται τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Οἱ ζωγράφοι κατορθώνουν νὰ δώσουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ζωὴν καὶ εὐκαμψίαν ἀγνώστους ἕως τότε. Ὁ Ντονατέλλο (Donatello, 1386-1466) πρῶτος εἰς τοὺς νέους χρόνους, ἐτόλμησε νὰ παρουσιάσῃ γυμνά σώματα καὶ νὰ στήσῃ εἰς πλατεῖαν ἐφιππου ἄγαλμα. Τὰ ἔργα του, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Δαυὶδ, συνενώνουν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα μὲ τὸν μεσαιωνικὸν ρεαλισμὸν. Εἰς

11. Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα (Ρώμη)

12. 'Η "Ανοιξίς
(Μποττιτσέλλι - Φλωρεντία, 'Αρχαία Πινακοθήκη)

τὴν ζωγραφικὴν ὁ ἰσχυρὸς δημιουργὸς Φρά 'Αντζέλικο (Fra Angelico 1387 - 1455), ὁ ζωγράφος δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ μεσαιῶνος, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔργον διαπρέπει μὲ τὴν χάριν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν ἀμίμητον χρωματισμόν, ἐνῶ ὁ Μποττιτσέλλι (Botticelli, 1444 - 1510) ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Τὸ Κουαττροσέντο εἶναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐποχὴ μεγάλης τεχνικῆς προόδου. Κατ' αὐτὴν μεταξὺ ἄλλων ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ἡ ἀνατομία τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Οἱ τέσσαρες κορυφαῖοι

'Η μακρὰ προπαρασκευὴ καὶ ἡ ἐργασία γνωστῶν καὶ ἀγνώστων προδρόμων ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους, Λεονάρδο δά Βίντσι, Μιχαὴλ Ἄγγελον, Ραφαήλ, Τιτσιάνο.

'Ο Λεονάρδο δά Βίντσι (Leonardo da Vinci, 1452-1519) παρουσιάζεται μὲ τὴν πολυμερεστάτην μὀρφωσιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικωτέρους τύπους τῆς Ἄναγεννήσεως. Ζωγράφος,

γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικός καὶ ἐπιδέξιος μηχανικός, δημιουργεῖ ὑπέροχα καλλιτεχνήματα καὶ κατασκευάζει γεφύρας, ὄχρωματικά ἔργα καὶ πλοῖα. Πρὸς τοῦτοις ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο ἦτο πλουσιωτάτη διάνοια καὶ ὅτι προεῖδε τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὅποια ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ Μεδιόλανον,

13. Ἡ παρθένος, ἡ Ἄγια Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς (Λεονάρδο δὲ Βίντσι - Παρίσιαι, Μουσεῖον Λούβρου)

εἰργάσθη εἰς τὸ Μεδιόλανον, ὅπου ὁ Δούξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐπίππου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, τὸν ὅποιον ἐζωγράφησεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὠραίας φλωρεντικῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτά. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda, εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michel Angelo Buonarrotti, 1475 - 1564) ἦτο μεγάλος δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὠραῖα ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη

ἘΜπετραφίω
Πρεντι. Οτιζιόν
Σαζαίι φαδ
ταί του
Santa Μαρι
de le θναυ
Μυστικὸς
δεῖπνος. ἴθω
ζυῖος εἰς προ
βήματα
προσποτιῶν
καὶ συνδέσω
Παναγία τῶν
βράχων

14. Τζιοκόντα
(Λεονάρδο δα Βίντσι-Παρίσιοι,
Μουσείον Λούβρου)

γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ αἰσθητοποιήσῃ ὑψηλὰ ἐννοίας μὲ πλαστικὴν μορφὴν, κατῶρθωνε δὲ τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του, καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του περισσότερο συγκινοῦν καὶ ταρατταῦν καὶ ὀλιγώτερον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ὥραίου. Τοιοῦτον δημιουργημὰ εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωυσέως, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ μασωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώ-

ματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Pietà.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίξῃ τὴν ὄροφὴν ὑπτίως ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρακοήν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσιαίας μορφᾶς Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μὲ τὴν ἡράκλειον παράστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζουν ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκουν εἰς αὐτὰς τὸ μεγα-

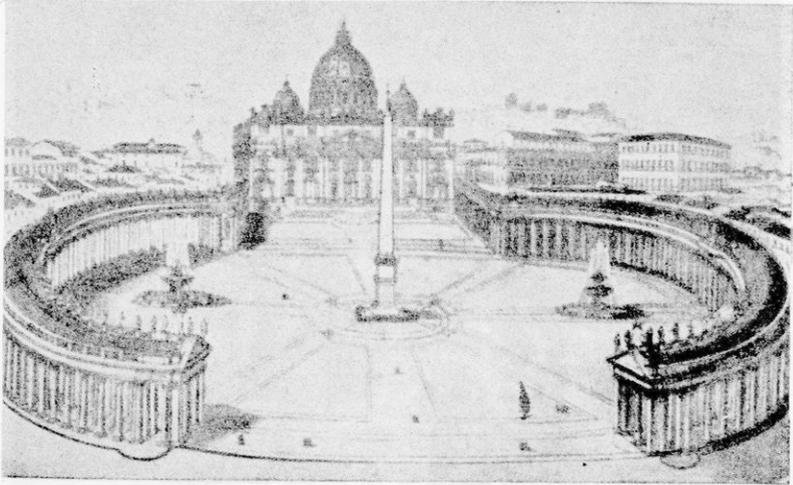
Μ: Ἀγγελοῦ: ἰσπαι τὴν μνητὴν Μαχὴ Παιδων, Γυνῶν ἑαυτοισι, Βακτηρο, Ἀπόβω
 καὶ ὁ Μαροσας Βοιδῶ (Κρενσιεροσ) (Παυρῆτιοσ) Δουοσωνῶν Δύο ἀβχνηφοι
 καὶ κοφκαὶ εἰ ἀκιδφας καὶ ἡ ἀβχη τῆν ἑφιεία τοῦ Βουγιανουσ.
 εἰ περὶ κα
 τὴν νύκτα

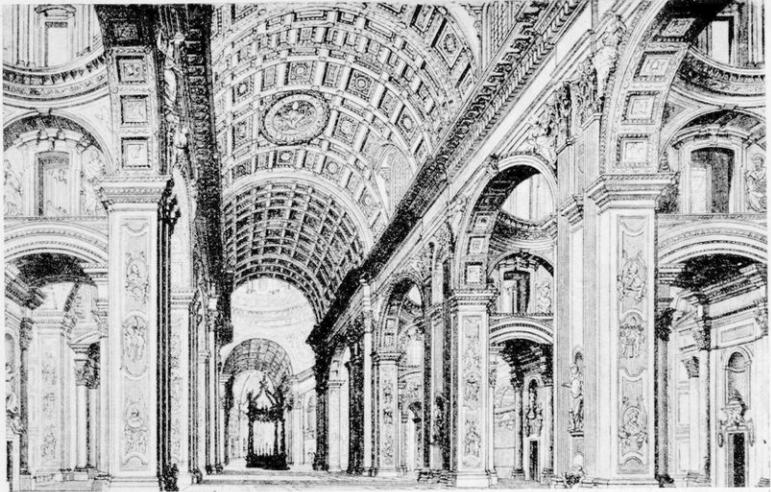
15. Ἡ Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου
 (Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

16. Ὁ Ἀναστὰς Χριστὸς
 (Μιχαὴλ Ἀγγέλου)

17. Πλατεῖα Ἁγίου Πέτρου (Ρώμη)

18. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου (Ρώμη)

19. Σχολή Ἀθηνῶν
(Ραφαήλ, Τοιχογραφία εἰς αἴθουσαν τοῦ Βατικανοῦ)

λειῶδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικήν τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Ὁ Μ. Ἀγγελος εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Φλωρεντινῆς Σχολῆς.

Εἰς τὸν Μ. Ἀγγελον ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὄνομαστός ἀρχιτέκτων Μπραμάντε (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἀγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναὸς συνεπληρώθη μετὰ δύο

20. Μία Μαντόνα (Ραφαήλ)

μόλις αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξιν διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλοῦτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου.

Ὁ Ραφαήλ Σάντι (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορυφῶμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ

21. Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου
(Τιτσιάνο - Μουσεῖον Δρέσδης)

ἦτο φύσις καλλιτεχνική ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτήν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ ἀρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγραπτον εὐχέρειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρωστήρος ἐζωγράψισεν εἰκόνας ἀποπνεύσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως, καθὼς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

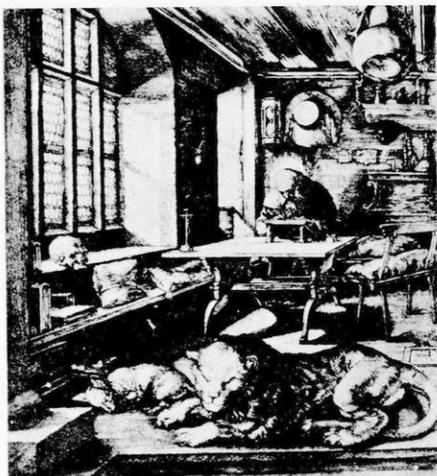
Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποῦο ἡ ἰδιοφυία εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας

εἰκονίζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ τὴν Δικαιοσύνην (Disputa, Σχολὴ Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζουν οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀθωότητος καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίαι τεχντροπίας Παναγαίαι, τὰς ὁποίας παριστᾷ νεαρὰς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπαραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐζωγράψισε μέγα πλῆθος εἰκόνων τῆς Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Madonna. Ὁνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ Παναγία τοῦ Ἀγίου Σίστου (Madonna Sixtina), τῆς ὁποίας τὸ πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὴν πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρω-

22. Οι Ἀπόστολοι Παῦλος και Μάρκος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

23. Ὁ Ἅγιος Ἱερώνυμος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

μαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ἡ Βενετία εἶχε μεγάλους καλλιτέχνες καὶ ἰδίως ζωγράφους. Ὁ ὀνομαστότερος ἐξ αὐτῶν Τιτσιάνο (Tiziano, 1477-

1576) ἀπέθανεν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ἐφιλοτέχνησε πλῆθος εἰκόνων. Ἐζωγράφιζε συνήθως ἐπὶ τοίχων πλατυτάτας παραστάσεις, σκηνὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν ἢ ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων τούτων ἦσαν σύγχρονοι ἄνθρωποι φέροντες στολὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ ζωγράφου πολυτελεστάτας καὶ εἰς τὸ σύνολον αἱ παραστάσεις διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωηρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα: Ἡ ταφὴ τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα τοῦ Κήνσου κλπ). Ὁ Τιτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσωπογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν

δύο αντιζήλων τότε ηγεμόνων : του Καρόλου Ε' της Γερμανίας και του Φραγκίσκου της Γαλλίας.

Ἡ τέχνη ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χῶραι κ. ἄ. ἠκολούθησαν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησάν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαίτερος ἡ ξυλογλυπτική. Ὁ Ἄλμπρεχτ Ντύρερ (Albrecht Dürer 1471 - 1528) ἐφιλοτέχνησε μερικά ἔργα πολὺ χαρακτηριστικά, ὅπως εἶναι ὁ Ἰππότης Ἄνατος καὶ Διάβολος καὶ ἡ περίφημος Μελαγχολία, ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἓν ἐκ τῶν βαθυτάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ δὲ Ἰωάννης Χόλμπαϊν (Hol-

24. Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας
(Χάνς Χόλμπαϊν - Βασιλεία, Μουσεῖον)

bein, 1497 - 1543), ὁ νεώτερος, διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως (Ἐρασμος, ὁ Δήμαρχος Meyer, Georg Gisze κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Μαδομια τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτική, ἡ ὁποία προσεπάθει νὰ ἀπομιμηθῇ φυσικὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ

25. Εικόνα νέου
(Χάνς Χόλμπαϊν)

26. Διάσκωμον πινάκιον τοῦ
16ου αἰῶνος

27. Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν
(Θεοτοκόπουλος — Λίλλη, Μουσεῖον)

28. Ὁ αἶρων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ
(Θεοτοκόπουλος - Μαδρίτη, Μουσεῖον)

κτίζουν κατὰ τὸν γοθικὸν ρυθμὸν. Ἀλλὰ βαθμηδὸν καλλιτέχναι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν Ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μιχαήλ Κολόμπ (Michel Colombe) συνδυάζων τὰς δύο τάσεις ἐφιλοτέχνησε τὸν τάφον τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαριεστάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ Ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς ἰσπανικῆς ἀναγεννήσεως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Ἕλλην ζωγράφος Κυριάκος Δο-

μήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα El Greco (1545 - 1614). Ἐγένετο ἔνωρὶς τέλειος κάτοχος τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐγκατέλειπε τὴν πατρίδα του, τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης, καὶ μετέβη εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου εἰργάσθη πλησίον τοῦ γέροντος ἡδὴ Τιτσιάνο. Ἐμείνεν ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην καὶ βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τολέδον. Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, στρατιωτικὸς καὶ ἐπιστήμονας καὶ ἔγινε γνωστὸς ὡς περίφημος ζωγράφος. « Ἡ ζωγραφικὴ, ἔλεγε ὁ Γκρέκο, δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συναγαγὰ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικὴ ».

Τὸ ἔργον του ὑπῆρξε πλουσιώτατον. Ἐπὶ πολὺ ὅμως ἔμεινεν ἄγνωστον ἢ περιφρονημένον. Σήμερον διεγείρει ἄπειρον ἐνθουσιασμόν, αἱ δὲ πινακοθῆκαι τῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρεις ἀπὸ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, τῆς τεχνοτροπίας, ἡ ὁποία θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἔκφρασιν (expression) τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ὡς ἔμφυχα, καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρυθμίσεως

ΑΤΑ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων, τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπασχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τὴν αὐθαιρέσιαν τοῦ Πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρυθμίσις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διόρθωσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρυθμίσις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

Τὰ αἷτια

Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἤθελαν νὰ ἰδρῦσουν νέαν θρησκείαν. Διετήνουντο ὅτι ἀποκαθιστοῦν τὸν Χριστιανισμὸν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὴν γνησιότητα εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἦτο λοιπὸν πάλιν ἐπάνοδος εἰς τὸ παλαιόν, τὸ γνήσιον, τὸ κλασσικόν, ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν (τὰ καλὰ λατινικά), εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις ἐπίσης ἦτο ὁμοία.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμανία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἀμαρτάνει εἰς κάθε βῆμα.

Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύγη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σφάζεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτιαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπεχειρεῖ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπιγαινεῖ εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Κύριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι Τόποι. Ἄλλ' ἀφ' οὗτου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια (*indulgentia*).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἔνεκα διαφόρων λόγων, ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ μὴ ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφυέστεροι, μελετῶντες τὰς Γραφάς, ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμφωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίου πολυτελεῖ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἰππῶται ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τοὺς πολέμους μετὰ τὴν διάδοσιν δὲ τῆς παιδείας πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίγνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἢ ὅποια χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωνσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου Κλήρου, ὁ ὅποιος ἐστρεφεῖτο μονίμου εἰσοδήματος· διετηρεῖτο ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθής, ἔζη ὅπως οἱ πτωχοὶ χωρικοὶ, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπιπε καὶ ἐχαρτοπαίκεται.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Γερμανίαν

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάννης Οὐίκλεφ (Wicief, 1324 - 1384) εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ Ἰωάννης Χοῦς (Hus, 1369 - 1413) εἰς τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ των δὲν εὗρισκεν εὐρύτεραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ Κλήρος, πανίσχυρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, κατέπνιγε τὰς

διαμαρτυρίας, πολλακίς κατὰ τρόπον ἄγριον. Ὁ Χοὺς π.χ. ἐκάη ζῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντία συνόδου.

Ἄλλὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότερος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου, διότι ἡ γερμανικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἔκδοσιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομικανὸς μοναχὸς Τέτζελ (Tetzl) ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἄντι ὀρισμένου τιμήματος ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. «Μόλις ἀκουσθῆ

29. Λούθηρος

τοῦ Λουκᾶ Κράναχ, "Λουξμπουργκ") ὁ ἤχος τοῦ χρέματος, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπηδᾷ ἀπὸ τὸ καθαρτήριο».

Ὁ Αὐγουστινιανὸς μοναχὸς Μαρτίνος Λούθηρος ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματά του καὶ κατὰ τὴν συνθήειαν τῶν χρόνων ἐκείνων. ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν ἀνακτόρων 95 θέσεις¹, διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλει τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πράξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

1. Θέσεις (thèses, Thesen) ἦσαν θέματα προτεινόμενα πρὸς δημοσίαν συζήτησιν.

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος (Martin Luther, 1483 - 1546, ἐγεννήθη εἰς *Αἰσλεμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεὺς πτωχοῦς. Ἔλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρείχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Διήλθεν εὐθυμοτέρας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς εἰς τὴν πόλιν Erfurt. Ἀλλὰ περιστατικὰ τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βραδύτερον ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγχρόνως ἱεροκέρυς τῆς πόλεως αὐτῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἰδρυταὶ θρησκειῶν καὶ ἀναμορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πληρὴς καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρως ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς νὰ σώσουν τὴν ψυχὴν των. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν, διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σῴζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἅνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὕρισκε κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἁγίαν Γραφήν, διότι ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμφωνεῖ μετὰ τὴν Γραφήν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γενικώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὁπαδοὺς.

Ἐκ τῶν μυστηρίων ὁ Λούθηρος ἐδέχετο δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἡ τελευταία εἶναι τελετὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεταί εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἱεροκήρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ ἔρχονται τὰ ἄσματα. Τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα, ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπι-

στημονικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηρᾶς θρησκευτικῆς συγκινή-
σεως. Ὅμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται
τὴν ὁρμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἣ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρό-
νους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρύθμισις στρέφεται κατὰ τῆς σπου-
δῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύ-
μου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἣ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο
ὁ Ἐρασμος ἔγραφεν ὅτι, ὅπου διαδίδεται ὁ λουθηρανισμός, καταστρέ-
φονται αἱ ἐπιστῆμαι. Κατ' οὐσίαν ὁ Λούθηρος θέλει νὰ ἐπιναφῆρῃ
τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα.

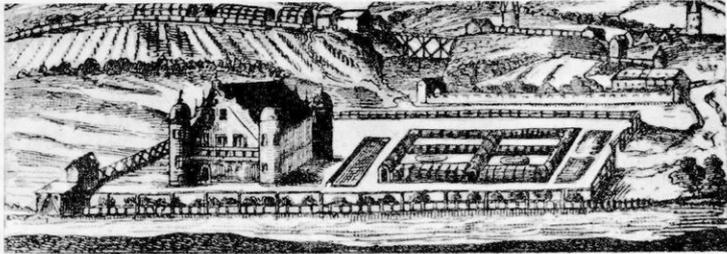
Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως μόνον, ἡ μεταρρύθμισις εἶχε γόνιμον ἐπί-
δρασιν. Ἐπειδὴ ἔδιδεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορ-
φώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς, ἐνίσχυε
τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο
ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ τὰ ἀ-
ποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὴν
βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ εἰς τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέ-
χθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ τὴν κατέστησαν θρησκείαν τοῦ κρά-
τους

Ἡ ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως

Ἡ μεταρρύθμισις εὔρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ
ἐξηπλώθη κυρίως, διότι ὑπεστηρίχθη, διὰ λόγους πολιτικούς, ὑπὸ
τῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Συνήτησεν ὅμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ
ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς
Ρώμης.

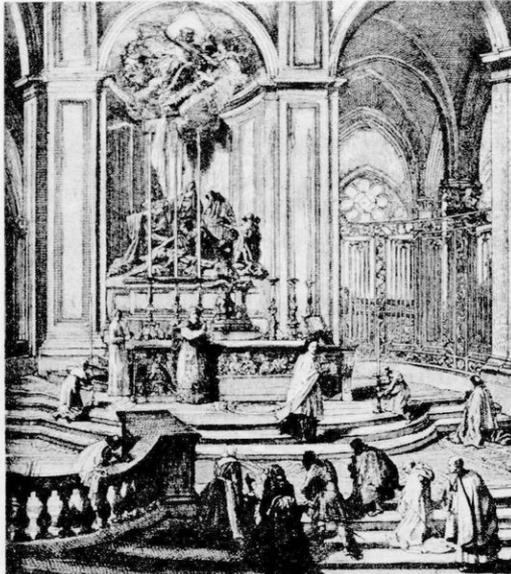
Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύε-
το αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περίφημος Κάρολος Ε', τὸν ὁποῖον
θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον
νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώ-
σῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρ-
χίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε
λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν μεταρρύθμισιν, ἣ ὁποία θὰ προεκάλει νέαν
διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ χρη-
σιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

30. Κατοικία γερμανού εύγενούς τὸν 16ον αἰῶνα

Ὁ Πάπας ἐπίσης, μετὰ τινὰς ἐνδοιασμούς, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. Ἐκεῖνος ὅμως ἔκαυσε τὴν « βούλλαν » τοῦ Πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ, ὡς ἔγγραφον αἰρετικὸν (1520).

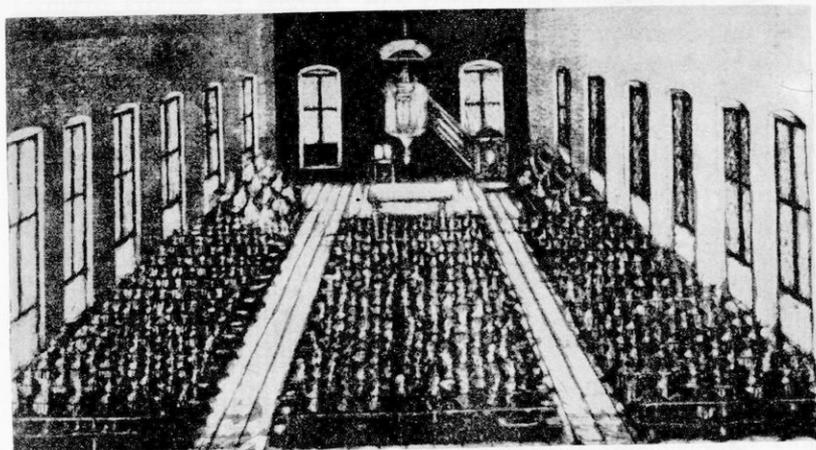
Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν δίαταν ἢ Reichstag, ὅπως ὀνομάζεται αὕτη, τὴν ὁποῖαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Worms τὸ 1521, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ

31. Καθολικὴ ἐκκλησία.

λύσῃ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνῆλθεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς γνώμας του, ἂν δὲν ἀνεσκεύαζε κανεὶς αὐτὰς διὰ τῶν γραφῶν ἢ τοῦ λογικοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἔκτος νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ συγγράμματά του.

Καταδικασθεὶς τοιουτοτρόπως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ

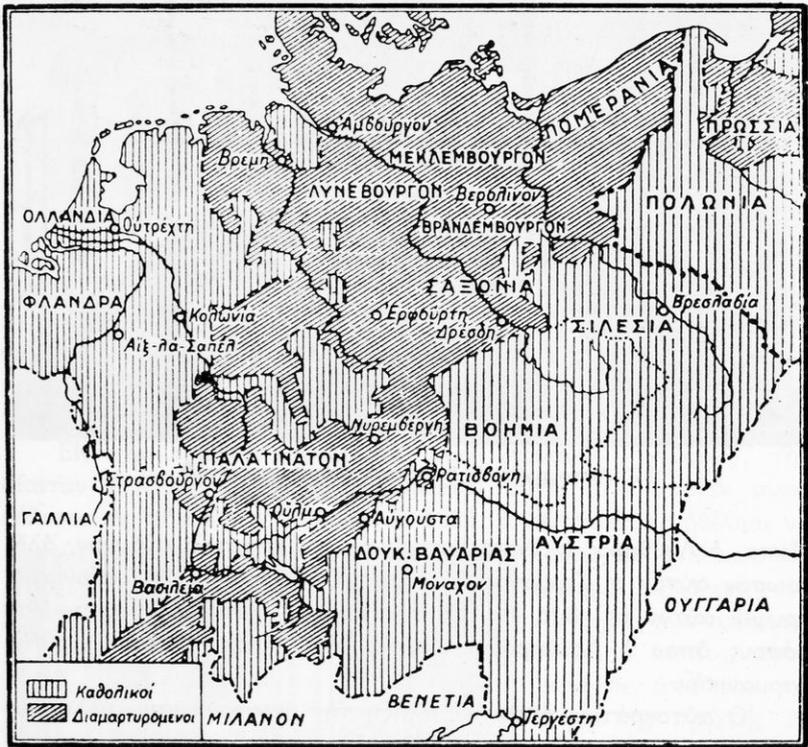

32. Λειτουργία εις ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων

Πάππα, ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἔκρυψεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγκικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξῃ τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β' ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μεταρρύθμισις κατέκτησεν ἔδαφος. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ κρατικαὶ ἐκκλησῖαι τῆς Γερμανίας. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρομένοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουν ἑαυτοὺς Εὐαγγελικοὺς.

33. 'Η Γερμανία μετά την συνθήκην τῆς Αύγουστας

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) εἰς τὴν δίαιταν τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρόμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν (Confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξει ὁ ὀνομαστὸς ἑλληνιστὴς, γνωστὸς μὲ τὸ ἑξαλληνισθέν, κατὰ τὴν συνθήκην τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὀνομαζομένου Φίλιππος Μελάγχθων (1497 - 1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὀπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος

εφαινετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῆ. Ἄλλ' ὁ Κάρολος Ε', βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης *Θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστας* (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς: 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα διακαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα των εἰς τοὺς ὑπηκόους των (*cuius regio, eius religio*) καὶ 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα μένουν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη εἴτε ἀνεβλήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια, ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην ὁ ἑλβετὸς ἱερεὺς Οὐλριχ Ζβίγγλιος (Zwingli, 1484 - 1531). Πολιτικώτερος ἀπὸ τὸν Λούθηρον ἐσκέφθη νὰ ἐνώσῃ τὰς περιφέρειας, αἱ ὁποῖαι εἶχον δεχθῆ τὴν μεταρρύθμισιν, κατὰ τῆς καθολικῆς Αὐστρίας καὶ τῆς συγκεντρωτικῆς τάσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ Οἴκου. Κατὰ παρακίνησίν του, ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εἰκόνας, λειτουργίαν. Συνταυτίζων κρατικὴν καὶ θρησκευτικὴν κοινότητα, ἴδρυσεν *κρατικὴν ἐκκλησίαν*. Ἡ διδασκαλία του, ἡ ὁποία διέφερον ἀπὸ τοῦ Λουθήρου κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς θείας εὐχαριστίας, διεδόθη εἰς τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἑλβετίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐφονεύθη εἰς μίαν σύγκρουσιν ὄπαδῶν του μὲ τοὺς κατοίκους τῆς περιφέρειας αὐτῆς (1531).

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς *Καλβῖνος* (Jean Calvin, 1509 - 1564). Γεννηθεὶς εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν, ἔλαβεν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ νέος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου.

Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰς θρησκευτικὰς του ἀντιλήψεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν διδασκαλίαν του, ἡ ὁποία ὠνομάσθη *Καλβινισμὸς* καὶ οἱ ὄπαδοί του *Καλβινισταί*. Ὁ Καλβίνος

34. Ὁ Καλβίνος.

ἔδιδαξε τὸν προορισμόν, ὅτι δηλαδή ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἢ θά σωθῆ ἢ θά καταδικασθῆ. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλύτεραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Κατήργησε τὸν κληρὸν καὶ ὤρισε νὰ διοικοῦν τὴν ἐκκλησίαν οἱ γέροντες τῆς κοινότητος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καλβινικὴ ἐκκλησία ὀνομάζεται Π ρ ε σ β υ τ ε ρ ι α ν ῆ .

Εἰς τὴν Γενεύην ὁ Καλβίνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα

καὶ ἐκάνονισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χοροὺς, τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὤρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν τροφήν, ἐκλείσε τὰ θεάτρα καὶ τὰ καπηλεῖα, καὶ ὑπεχρέωσεν, ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβίνος ἦτο ἐμπαθὴς καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρότερος τῶν ἱεροεξεταστῶν. Συνέλαβε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβὲ (Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψαι κατὰ τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸν ἔκαυσε (1553).

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινικὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Κάτω Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς τὴν Γαλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν νεωτερισμόν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρεσιν, ἣ ὁποία ἠπέιλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Μολαταῦτα, ἡ μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὀπαδοὺς εἰς πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξὺ τῶν ἀνεπτυγμένων. Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν δρᾶσιν καὶ ὀνομάσθησαν Ο ὕ γ ε ν ὄ τ ο ι (Huguenots).

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ προπαρεσκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν μεταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ιδιότροπος βασιλεὺς Ἑρρίκος ὁ Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θεῖαν τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἄνναν Μπολέυν (Boleyn). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας παρεῖλκε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρχηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1531).

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διῆλθε σειρὰν περιπετειῶν. Ὅριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείου Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ καὶ τῆς Ἄννας Μπολέυν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετηρήθησαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔγινε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικωτέραν μεταρρύθμισιν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὅλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆ).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀπέσχίσθησαν δύο ομάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτάνοι καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοι, οἱ ὅποιοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητα μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἰρλανδία ἔμεινε καθολικὴ καὶ οὕτως εἰς τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσετέθη καὶ ἡ θρησκευτικὴ.

Ἡ ἀντιμεταρρύθμισις

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν προεκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν αἵρεσιν. Οὕτως ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε

ζωηρά κινήσεις εις τήν παπικήν ἐκκλησίαν, τήν ὁποίαν ὀνομάζουν Ἄντιμεταρρύθμισιν ἢ Καθολικὴν μεταρρύθμισιν. Ὡς μέσα διὰ τήν ἄμυναν καὶ τήν ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εις τήν παπικήν ἐκκλησίαν :

1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τήν διαμαρτυρομένην. Ἄνεγνωρίσθη τὸν Πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

2) Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν ὁ ἰσπανὸς Λοῦολα (Loyola), ὄργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πενίας καὶ τῆς παρθενίας, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτώμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος, ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Πρωτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουῖται εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀνετέληθησαν ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατώρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖράς τω μὲγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἄπετελεῖτο ἀπὸ ἕξ καρδινάλιους καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατητήθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποίησει οἱ Βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀλλοδόξων, ἑβραίων, μωαμεθανῶν, διαμαρτυρομένων. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτὴ πρᾶξις ἐθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus Fidei, ἐξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν autodafé), καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν αἰώνιαν καταδίκην. Ἡ Ἱερά ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἄνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτων

προήλθον οι Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index) πίνακες, δηλαδή, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέγραφε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφῃ ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα συγγράμματα. Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων, ἔγινε βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς τὴν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρὺν καὶ ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον Μπαρόκ, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τῆς ὁποίας κορύφωμα εἶναι ἡ «Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ» τοῦ Τάσσο.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ μεταβολή τῆς πολεμικῆς τέχνης (Πυρίτις - Πεζὸς στρατὸς)

ΑΤΑ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοὶ εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Ἄλλοτε ἐπίστευον γενικῶς, ὅτι οἱ Σῖναι ἀνεκάλυψαν τὴν πυρίτιδα καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοῦς τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Σήμερον πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἐφευρέσεις τῶν Εὐρωπαίων καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὑ γ ρ ὸ ν ἢ ἑ λ λ η ν ι κ ὸ ν π ὦ ρ τ ῶ ν Βυζαντινῶν, τὸ ὅποῖον ἦτο μείγμα ρητίνης, νίτρου καὶ θείου.

Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρησαν νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐσφενδονίζουσιν βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον, ἀπὸ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μ π ο μ π ἄ ρ δ α (canon, bombarde), τὸ ὅποῖον ἔγινε γνωστὸν τὸν 14ον αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχοὺς, τέσσαρας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δύο.

Ἀργότερα κατεσκεύασαν πυροβόλα τῆς χειρός, εἶδος μικροῦ τηλεβόλου (mousquet), τὰ ὅποια ὁμως ἦσαν βαρέα καὶ δύσχρηστα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν τὸ δόρυ ἔμεινε τὸ κυριώτερον ὄπλον. Κατὰ

τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφωδιασμένοι με πυροβόλα ὄπλα. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ φανῆ ὅτι τὸ πυροβολικὸν θὰ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἦδη κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον τὸ τηλεβόλον ἐβοήθησε τοὺς Ἄγγλους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βραδύτερον τοὺς Γάλλους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν.

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἵππικόν.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης, συνδυαζομένη με τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, προεκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολὴν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες, διαθέτοντες ἀφθονώτερα χρήματα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρους χωρικούς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ ἵππικόν. Ἰσχυροὶ διὰ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ στρατοῦ οἱ ἡγεμόνες ἠθέλησαν νὰ παραμερίσουν πάντα περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς συνέτριψαν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπεβλήθησαν δηλαδὴ εἰς τοὺς φεουδάρχας καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινοτήτας καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Γενικῶς ὁμως οἱ ἄρχοντες μεγάλου εἴτε μικροσκοπικοῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς, χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ Ἀπὸ λ υ τ ο ς Μ ο ν α ρ χ ι ἄ.

Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καὶ τύραννοι τῆς Ἰταλίας καὶ εἰς εὐρύτεραν κλίμακα τὸ ἠκολούθησαν οἱ κυβερνῆται τῶν μεγάλων κρατῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι τὸν 15ον

αἰῶνα ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἦτο κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἰδανικόν διὰ τοὺς διανοουμένους, διότι ἔθετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλασσε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

Δυναστικά καὶ Ἐθνικά κράτη

Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις προεκάλεσε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν Μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπεβλήθησαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθολικαὶ ὑπερεθνικαὶ ἐξουσίαι, ἄρχοντες δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον λαοὺς διαφέροντας εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Τὸ ἔθνικόν αἶσθημα δὲν ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὡς διακριτικόν γνώρισμα τῶν λαῶν ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία.

Εἰς τὴν Δύσιν λοιπόν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀρχηγὸς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἔμεινεν ὁ Πάπας. Ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ὁμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Κάρολος Μέγας τῆς Γαλλίας (800) καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, τῆς Ἁγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους (ἀπὸ τὸ 962). Αἱ δύο ἐξουσίαι, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Πάπας, διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς ἔριδας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας ἀπέκτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐξουσίασαν πολλὰς χώρας, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ὁμοῦ αἰῶνος αἱ ὑπεράνω τῶν ἔθνῶν ἐξουσίαι αὐταὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς οικογενείας τῶν Στὰουφεν (1250) ἡ ἐξουσία τῆς καταντᾷ σκιώδης. Ὁ Πάπας, πρόσφυξ ἡ αἰχμάλωτος τῶν Γάλλων βασιλέων εἰς τὴν Ἀβινιὸν (ἀπὸ τοῦ 1309 - 1377), βλέπει νὰ διαλύεται τὸ ὄνειρον τῆς παγκοσμίου μοναρχίας.

Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν μεσαιωνικῶν ἐξουσιῶν, προβάλλει ἡ ὀρμὴ τῶν λαῶν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἔθνικα κράτη. Ἀσθενὴς ἀκόμη καὶ

ἀκαθόριστος ἡ τάσις αὐτῆ, ἐμπλέκεται κατ' ἀρχὰς εἰς πολλὰ κωλύματα. Τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων ἀλλαχοῦ βοηθοῦν τὴν κίνησιν, ἀλλαχοῦ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Ἀποτελεσματικὴ εἶναι εἰς ὠρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀγγλίαν, αἱ ὁποῖαι συμπληρώνουν τὴν ἔθνικὴν των ἔνωσιν καὶ ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα κράτη. Ἀνυπέρβλητα προσκόμματα συναντᾷ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἐξακολουθοῦν ὁμως οἱ ἡγεμόνες νὰ θέτουν τὰ δυναστικά συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ συμφέροντος τῶν λαῶν. Χῶραι καὶ λαοὶ κληρονομοῦνται, δίδονται ὡς προῖξ, ἢ ἀνταλλάσσονται εἴτε προσαρτῶνται διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὄπλων. Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν ταρασσεται ἀπὸ δυναστικούς πολέμους, οἱ ὁποῖοι περιπλέκονται πρὸς τὰς θρησκευτικὰς διενέξεις καὶ τὸ σύνολον τῶν συγκρούσεων αὐτῶν διδεδεικτὴν χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὸν 16ον αἰῶνα. ✕

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία

Προέλευσις. Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους τίτλους (βασιλεῖς, δοῦκες, κόμιστες κλπ.). Τὸν 10ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Οὐγγρων, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῆς ἐποχῆς, τὸν Ἐρρίκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας (919 - 936). Ἀπὸ τότε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτεροι γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἐπτα τὸν ἀριθμὸν κατ' ἀρχὰς, βραδύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι ἐκλεκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἕνα ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, τὸν ἰσχυρότερον συνήθως, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡγεμὼν τῆς ἐπικρατείας του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον του καὶ συγχρόνως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Οἱ Ἀψβούργοι. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ κατὰ

τούς τελευταίους αιώνας τῶν μέσων χρόνων εἶχε περιπέσει εἰς ἀφάνειαν, ἤρχισε πάλιν νὰ ἀκμάζη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, μὲ τούς Ἀψβούργους ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας κανονικῶς πρίγκιπας ἀπὸ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκός. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἐγίνε κύριος ἐκτεταμένων χωρῶν διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαιμιῶν.

Μαξιμιλιανὸς Α' (1493 - 1519), εὐφυῆς καὶ δραστήριος, ἦτο ἀξιὸν τέκνον τῆς Ἀναγεννήσεως. Μορφωμένος, κομψός, εὐγλωττος, συγγραφεὺς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων, καλὸς στρατηγὸς καὶ δημοφιλής, ἔλαβε διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς Βουργουνδίας (Bourgogne) ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοά, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Comté). Νυμφεύσας τὸν υἱὸν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰωάνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατώρθωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀμερικὴ. « Ἄς κάμουν πόλεμον ἄλλοι· σύ, εὐτυχὴς Αὐστρία, νυμφεύου!» ἔλεγε λατινικὸν ἐπίγραμμα τῆς ἐποχῆς (della gerant alii, tu, felix Austria, nube).

Κάρολος Ε' (1519 - 1556). Ὁ Κάρολος Ε', υἱὸς τῆς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς καὶ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἐγίνε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας 16 ἐτῶν. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἐχίρευσε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὁ θρόνος τῆς Γερμανίας, οἱ ἐκλέκτορες ἔσπευσαν νὰ ἐκλέξουν αὐτόν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἦτο συνυποψήφιος, ὡς συγγενεῶν ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον.

Ὁ Κάρολος ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε' (Carolus Quintus, Charles Quint) ἐγίνεν ὁ πρῶτος ἥρωσ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀψβούργων. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, ὑπολογιστικὸς, ὑποκριτὴς, πείσμων ὁμως, τολμηρὸς καὶ σταθερὸς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης, εἶχε θαυμαστὴν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ὄλων τῶν ὑπηκόων του, γερμανικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, φλαμανδικά, τσεχικά καὶ οὐγγρικά.

Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανί-

ας έξουσίαζε την 'Ισπανίαν, την Νεάπολιν και Σικελίαν και τὰς ἀπεράντους κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς, ἐπίσης τὰς Κάτω Χώρας, τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας· ὡς ἀρχιδουξ τῆς Αὐστρίας τὰς κληρονομικὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1526 τὸ βασίλειον τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, καὶ ἦτο συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἔλεγον ὅτι εἰς τὸ κράτος του ὁ ἥλιος δὲν δύει.

Ἡ βασιλεία του συνέπεσε μὲ ἐξαιρετικῶς δραματικὰ γεγονότα, τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αἱ κυριαρχικαὶ καὶ κατακτητικαὶ τάσεις του ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργησαν μεγάλης σημασίας γεγονότα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τοὺς γείτονας, περιῆλθεν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, προεκάλεσε συνασπισμοὺς ἐναντίον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του ἐξήγειρε σειρὰν ἐσωτερικῶν ταραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κάρολος δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκοποὺς του, κατελήφθη ἀπὸ μελαγχολίαν, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος του μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερδινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἔλαβε τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ δεῦτερος τὴν Ἰσπανίαν. Ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ διευθύνῃ ἀπὸ τὰ παρασκήνια.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου Φερδινάνδος Α' (1558 - 1564), Μαξιμιλιανὸς Β' (1564 - 1576) καὶ Ροδόλφος Β' (1576 -

35. Κάρολος Ε'

(Τιτσιάνο—Μαδρίτη, Μουσεῖον Πράντο)

σιλικήν εξουσίαν εις τήν Γαλλίαν. 'Ο Κάρολος Ζ' (1422 - 1461), ἐνῶ εις τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἄγγλων εἶχε δεῖξει ἀσύγγνωστον χαλαρότητα, ἐφάνη δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς μετὰ τὴν εἰρήνην. Ἐλαβεν ἀστοὺς συμβούλους καί, στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε πρῶτος μεταξὺ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μόνιμον στρατόν, καλῶς μισθοδοτούμενον, καὶ ἐγκατέστησε φρουροὺς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐπέβαλε φόρους χωρὶς νὰ ζητῆ τὴν ἐγκρισιν τῶν γενικῶν τάξεων. Διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ Πάπα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡ Γαλλία παρουσιάσθη τὸν ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης.

Τὴν προσπάθειάν του ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΑ' (1461 - 1483), σκληρὸς καὶ ὑπουλός, ὅπως ὁ πατήρ του, νευροπαθὴς, φιλόδοξος καὶ ἐκδικητικὸς, ἔκαμεν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν ἰσχυρῶν εὐγενῶν τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι διωργάνωσαν πολλὰς συνωμοσίας καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του. Ὁ Λουδοβίκος ἐκινδύνευσεν, ἀλλὰ διὰ τῆς διπλωματίας του κατώρθωσε νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐξωλόθρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, τέλος τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἐπικίνδυνον δοῦκα τῆς Βουργουνδίας Κάρολον (Charles le Téméraire) καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις του μετὰ τῶν κτήσεων τοῦ στέμματος. Ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν. Ἀπεμάκρυνε τοὺς συμβούλους καὶ ἐκυβέρνησε προσωπικῶς καὶ αὐταρχικῶς. Κλῆρος, εὐγενεῖς, ἄστοι καὶ λαὸς ἐδοκίμασαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθαιρεσίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἦτο ἐπίφοβος, ὄχι ἀγαπητός.

37. Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος
(Ἡ Ἄνζέ, Angers, Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

38. Φραγκίσκος Α'
(Παρίσι, Μουσείον τοῦ Λούβρου)

Ἡ ἀπολυταρχία ἔγινεν ἡπιώτερα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου Η' (1483 - 1498) καὶ Λουδοβίκου Β' (1498 - 1515). Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς οικονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας, οἱ δύο ἡγεμόνες ἐσκέφθησαν δι' ἔξωτερικὰς κατακτήσεις, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ των αὐτῆ περιέπλεξε τὴν Γαλλίαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Πάπαν, τὸν αὐτοκράτορα καὶ βραδύτερον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ Ἰταλικοὶ πόλεμοι διήρκεσαν 21 ἔτη (1494 - 1515), ἔξетроχίασαν τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπατάλησαν ἀσκόπως καὶ ἐπιβλαβῶς τὴν δύναμιν τῆς χώρας.

Φραγκίσκος Α' — Ἑρρίκος Β'. Ὁ Φραγκίσκος Α' (1515 - 1547), ἦτο φιλομαθής, ταχὺς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀνομαστοτέρας τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, διότι συνέπεσεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε μὲ ἀγάπην. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ Αὐλὴ ἔλαβον μεγίστην λαμπρότητα. Ὀνομαστός ἔγινε διὰ τοὺς μακροὺς καὶ περιπετειώδεις πολέμους του πρὸς τὸν Κάρολον Ε', τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν περίφημον Σουλτάνον τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν τὸν Μεγαλοπρεπῆ.

Ὁ υἱὸς του Ἑρρίκος Β' (1547 - 1559) ἦτο ὀλιγώτερον λαμπρὸς, ἀλλὰ σοβαρότερος καὶ ἐξηκολούθησε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τοὺς πολέμους τοῦ πατρός του. Διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βρετάνης, τοῦ Μέτς, τῆς Τούλ, καὶ τοῦ Καλαί, τὸ ὅποιον ἀφήρησε τελειωτικῶς ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς, ἔδωσε μεγάλην συνοχὴν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ διοίκησις ἤσκειτο διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως

εις τὸ κέντρον καὶ διὰ τῶν συμβουλιῶν τῶν νομαρχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ φορολογία καὶ τὸ δικαίωμα πολέμου περιῆλθον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν βασιλέα.

Ἀπὸ τοῦ 1461 μέχρι τοῦ 1560, κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος, ἡ Γαλλία ἔγινεν αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτος. Ἡ φεουδαρχία, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Μεσαίωνα διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, ἔχασε τὴν δυνάμιν της. Διὰ τοῦτο τὸ γαλλικὸν κράτος κατώρθωσε νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος.

Ἰ σ π α ν ί α

Π ρ ο ἔ λ ε υ σ ι ς. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς χερσονήσου Ἰβηρες ἐξελατινίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ Βησιγόθθοι, οἱ ὅποιοι τὸν καιρὸν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν λαῶν κατέλαβον τὴν χώραν, ἀφωμιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιούς κατοίκους, ὥστε οἱ Ἰσπανοὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ὀμιλοῦν μίαν ἀπὸ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας.

Τὸν 8ον αἰῶνα ἤλθον οἱ Ἄραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγόθθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς χριστιανούς εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἵδρυσαν κράτη, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἄραβας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, εἶχον ἐξαιρετὸν σύστημα ὑδρεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρετοὺς οἰκοδομάς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰὼν).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδούης καὶ προῆλθον διάφορα μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὁποία περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἀλληλα. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτειναν τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Ὁ πόλεμος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰσπανίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο συμπαθὴς εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶδος σταυροφορίας, καὶ ἐνισχύετο ἀπὸ τὸν Πάπαν.

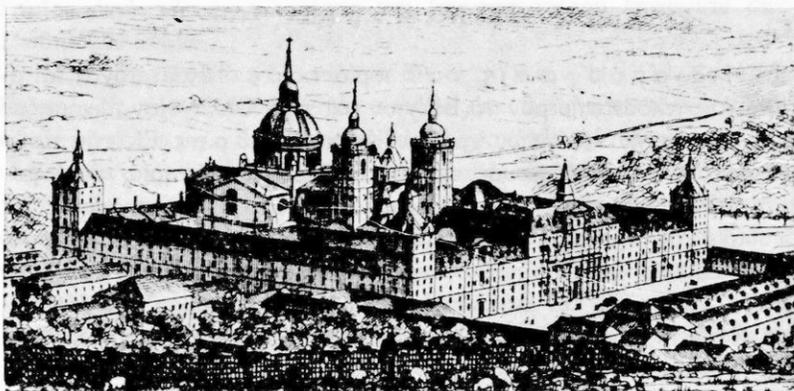
Ἡ ἔ ν ω σ ι ς τ ῆ ς Ἰ σ π α ν ί α ς . Ἰ σ α β ἔ λ λ α - Φ ε ρ δ ι -

νάνδος. Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο χριστιανικὰ κράτη, τῆς Καστίλλης, καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσίαζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης Ἰσαβέλλα ἦτο ἐνεργητικὴ, εὐσεβής, μὲ βλέψεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθانون πέραν τῶν μικρῶν ἑδαφικῶν ἐπιτυχιῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδος ἦτο ρωμαλέος, δεξιός, πονηρός, καὶ φιλόδοξος. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνεζεύχθησαν καὶ ἤνωσαν τὰ κράτη των (1469), δηλαδὴ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀνέλαβον τότε μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μεγαλύτερα μέσα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἠρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς πρωτεύουσας τῶν Γρενάδας. Ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου προφυργίου τῶν Μωαμεθανῶν (1492) εἶχε τεραστίαν ἀπήχησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἦτο μία ἀνακούφισις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀνησυχητικὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν.

Οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἤνωσαν ὅλην τὴν χερσόνησον, πλὴν τῆς Πορτογαλίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικὴν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημιούργησαν ἰδιαιτέρον δικαστήριον, τὴν Ἰερὰν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνῆκον ἀνεκάθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κληρονομικῶς δικαιώματι κατέλαβε τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφάνη τότε ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πράγματι ἔφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Καρόλου.

Κάρολος Α'. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα κληρονόμον εἶχον μίαν κόρην, τὴν λεγομένην Ἰωάνναν Τρελλήν, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη (1496) ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππος (βλ. σελ. 68). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγετο ὁ Μαξιμιλιανός, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον ἐγεννήθη τὸ 1500 ὁ διάσημος Κάρολος Α' (1516 - 1556), ὁ ὁποῖος τὸ

39. Τὸ Ἐσκουριάλ

1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὡς γόνος τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἔγινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρλος Πέμπτος (βλ. σελ. 68). Συνήνωσε μὲ τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπέδιωσε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

Φίλιππος Β'. Ὁ Φίλιππος Β' (1556 - 1598), υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του ἐπὶ τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε, πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διέθετε δὲ ἀφθόνους πόρους, στρατὸν καὶ πτόλον.

Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον ὡς ὁ πατὴρ του, βραδύς ὁμως εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἐζήσῃ μονήρην βίον εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἐσκουριάλ (Escorial), τὰ ὁποῖα ἐκτίσεν ὁ ἴδιος. Προσηλωμένος, ὅπως ὁ πατὴρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, μὴ ἔχων ὁμως τὴν πολιτικότητα ἐκείνου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον πρᾶξιν καταδιώκων τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐλαβε ζωνρὸν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῆς ἐποχῆς, κατεδίωξε τοὺς ἀλλοδόξους πάσης ἀποχρώσεως εἰς τὸ κράτος του καὶ περιεπλάκη εἰς ἑξωτερικοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἐξήντηλσαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Όλλανδία

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κράτους. Τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σήμερον τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ὠνόμαζον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων Κάτω Χώρας. Εἰς τὴν πρώτην κατοικοῦν γαλλόφωνοι, εἰς τὴν δευτέραν δραστηρία καὶ ἐργατικὴ γερμανικὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ὁμιλεῖ κλάδον τῆς γερμανικῆς. Ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς χώρας εἰς τὴν ἐκβολὴν μεγάλων ποταμῶν (Ρήνου, Μάας, Σέλδε) καὶ τὸ σχεδὸν μονοπωλιακὸν μεταπρατικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπλούτισαν τὴν χώραν καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὴν εὐποροῦσαν ἀστικὴν τάξιν. Αἱ Κάτω Χῶραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ στέμμα τῆς Βουργουνδίας, περιῆλθον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μεταρρύθμισις διεδόθη εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἰδίως ὁ Καλβινισμὸς ἀπέκτησε φανατικούς ὁπαδούς.

Ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλίππου νὰ ἐκρίζωση τὴν αἵρεσιν, ὅπως ἀπεκάλει τὴν μεταρρύθμισιν, προεκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἐνῶ τὸ καθολικὸν Βέλγιον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Αἱ ἑπτὰ βόρειοι ἐπαρχίαι ἐσχημάτισαν, τὸ 1579, τὴν Ἐνωσιν τῆς Οὐτρεχτ καί, τὸ 1581, ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἀνακήρυξις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὴν πρώτην φορὰν ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀντιστάσεως.

« Ὁ Λαὸς δὲν ἐπλάσθη χάριν τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ, διότι χωρὶς τὸν λαὸν δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡγεμὼν. Ἔργον τοῦ ἡγεμόνος εἶναι νὰ κυβερνᾷ τοὺς ὑπηκόους μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὡς πατὴρ τὰ τέκνα του... Ἄν δὲν τοὺς μεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὡς δούλους, τότε παύει νὰ εἶναι ἡγεμὼν καὶ γίνεται τύραννος. Οἱ ὑπηκοοὶ του ὁμως ἔχουν τὸ δικαίωμα, μετὰ νόμιμον ἀπόφασιν τῶν ἀντιπροσώπων των, ἂν δὲν μὲν πλεόν ἄλλο μέσον νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν τύραννον ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν (Διακήρυξις ἐλευθερίας, 26 Ἰουλίου 1581).

Αἱ Ἠνωμέναι Ἐπαρχίαι, μετὰ μακρὸν καὶ περιπετειώδη ἀγῶνα ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας (1648) ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ

όποιον από την μεγαλύτεραν και έπικρατεστέραν έπαρχίαν ώνο-
μάσθη 'Ολλανδία.

Τό όμοσπονδιακόν σύστημα. Η 'Ολλανδία έδωσεν εις την Εύρώπην τό παράδειγμα του όμοσπονδια-
κού κράτους. Αί έπαρχίαι διετήρησαν την αυτοδιοίκησίν των,
τάς έπαρχιακάς τάξεις, δηλαδή συμβούλιον αντιπροσω-
πείας των πόλεων, και τους Διοικητάς των. Τήν άνωτάτην
όμως έξουσίαν των 'Ηνωμένων 'Επαρχιών ειχον αί Γενικαί
τάξεις, ως νομοθετική έξουσία, και τό 'Ανώτερον Συμ-
βούλιον με τον Κυβερνήτην (Statthouder), ως εκτελεστι-
κή. Τό αξίωμα του Κυβερνήτου έγινε κληρονομικόν εις την οικογέν-
ειαν της 'Ορανίας, της οποίας οι άρχηγοί ειχον προσφέρει
μεγάλας υπηρεσίας κατά τον άγώνα υπέρ της έλευθερίας. 'Ως διοι-
κητής του στρατού και του στόλου ο κυβερνήτης ήτο ο άνώτατος
άρχων της χώρας και οι 'Οράνιοι απέκτησαν ήγεμονικήν έξουσίαν.

Τό άποικιακόν κράτος, ή άκμή. Εις τό νέον κράτος
ήκμασε τό εμπόριον, ιδίως τό μεταπρατικόν, και αί τέχναι.
Τό χρηματιστήριον του 'Αμστερνταμ (1609) έγινε μεγάλη χρημα-
ταγορά. Η έξασθένεισις της 'Ισπανίας επέτρεψεν εις τους 'Ολλαν-
δούς νά ιδρύσουν εκτεταμένον άποικιακόν κράτος. 'Ιδρυσαν άποικί-
κίας εις την Κεϋλάνην, εις τάς νήσους της Σόνδης, εις την Νότιον 'Α-
φρικήν ('Ακρωτήριον) και εις την θέσιν της σημερινής Νέας 'Υόρκης
έκτισαν τό Νέον 'Αμστερνταμ.

Δύο έμπορικά και ναυτικά εταιρείαι, ιδρυθείσαι κατά την
άρχήν του 17ου αιώνος, ή 'Εταιρεία των 'Ανατολικών
'Ινδιών (1602) και ή 'Εταιρεία των Δυτικών 'Ιν-
διών (1621), 20.000 πλοία και 168.000 ναυτικοί, με τό 'Αμστερ-
νταμ ως κέντρον, υπηρέτουν την συγκοινωνίαν εις όλας τάς θαλάσ-
σας του κόσμου.

'Αποτέλεσμα της οικονομικής άκμής και της γνωριμίας του κόσμου
ήτο ή άνύψωσις του όλλανδικού λαού από πολλάς άπόψεις. Τήν
πνευματικήν ανάπτυξιν έβοήθησεν ή ίδρυσις του Πανεπιστημίου
του Λάϊντεν (Leiden), όπου έδίδαξεν ο περίφημος φιλόλο-
γος και νομικός Ούγκο Γκρότιους (Hugo Grotius), ο ο-
ποίος άνενέωσε την περί φυσικού δικαίου διδασκαλίαν των αρχαίων
'Ελλήνων, ώνειρεύετο την 'Ενωσιν της Εύρώπης εις μίαν μεγάλην

Όμοσπονδία και υπεστήριξε ότι το κράτος είναι συμβόλαιον μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Είς την Όλλανδίαν έζησεν ο Έβραϊος φιλόσοφος Σπινόζα, ο καταδικωμένος από τους όμοθρήσκους του, και εκεί έδημιουργήθησαν μερικά από τα έξοχώτερα έργα ζωγραφικής.

Άγγλία

Προέλευσις. Το δραστήριο άγγλικόν έθνος προήλθεν από την ανάμειξιν των παλαιότερων κατοίκων της μεγάλης Βρετανίας, των Βρεττανών, εκ του κελτικού κλάδου της ινδοευρωπαϊκής φυλής, μετά του όρμητικού γερμανικού φύλου των Άγγλοσαξόνων, οι όποιοι περι τα μέσα του 5ου αιώνου μ.Χ. μετηνάστευσαν από την βόρειον Γερμανίαν εις την Μ. Βρεττανίαν και ίδρυσαν εις αυτήν διάφορα κράτη. Κατά τας αρχάς ήδη των μέσων χρόνων οι Άγγλοι ήσαν αρκετά ανεπτυγμένοι.

Βραδύτερον υπέστησαν ισχυράν επίδρασιν των Γάλλων, ιδίως όταν οι δουκες της Νορμανδίας (Γουλιέλμος ο κατακτητής, 1066) έγιναν βασιλείς της Άγγλίας.

Η Διοίκησις. Το τιμαριωτικόν σύστημα έπεκράτησε και εις την Άγγλίαν, άλλ' η βασιλεία έμεινε πάντοτε αρκετά ισχυρά, διότι η άριστοκρατία ουδέποτε έγινε κυρίαρχος εις την χώραν και οι κόμητες ήσαν μάλλον υπάλληλοι του βασιλέως.

Το Κοινοβούλιον είναι το ιδιαίζον γνώρισμα εις την πολιτικήν ζωήν της Άγγλίας. Παρά την βασιλικήν δηλαδή έξουσίαν, ανεπτύχθη Συμβούλιον των γαιοκτημόνων (Parlement), το όποιον είχε γνώμην ιδίως επί φορολογικών ζητημάτων. Ο βασιλεύς δηλαδή δέν έδικαιοϋτο να επιβάλλη φόρους χωρίς την συγκατάθεσιν του σώματος τούτου, το όποιον τοιουτοτρόπως περιώριζε την έξουσίαν του. Όταν ο βασιλεύς Ιωάννης ο Άκτήμεων τον 13ον αιώνα, έπεχείρησε να καταργήση το δικαίωμα τούτο, οι ευγενείς έξηγέρθησαν και τον υπεχρέωσαν να επικυρώση τούτο δι' έπισήμου έγγραφου, της Magna Charta (1215), η όποία είχε σοβαρωτάτην σημασίαν εις την περαιτέρω ανάπτυξιν του άγγλικού πολιτεύματος.

Έξωτερικοί και έμφύλιοι πόλεμοι. Κατά το τέλος των μέσων χρόνων οι βασιλείς της Άγγλίας περιεπλάκη-

σαν εις μακρότατον πόλεμον πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος διήρκεσε μετὰ διαλειμμάτων περισσότερον ἀπὸ 100 ἔτη καὶ ὠνομάσθη Ἑκατονταετής πόλεμος (1337 - 1453). Μετὰ πολλὰς φάσεις καὶ περιπετείας οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταλάβει σημαντικὸν μέρος τῆς Γαλλίας, ἐξεδιώχθησαν ἐξ αὐτῆς. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀπῆλλαξε τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν ξένην ἐπιδρομὴν καὶ δὲν ἦτο ὀλιγώτερον εὐεργετικὸν διὰ τὴν Ἄγγλιαν, διότι ἐσώθη ἀπὸ τὰς περιπετείας καὶ τὴν σπατάλην τῶν δυνάμεων τῆς εἰς ἄσκοπον πόλεμον, συνεκεντρώθη εἰς ἑαυτὴν καὶ ἔστρεψε τὴν δραστηριότητά της πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν, τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὴν λαμπρότατον μέλλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῶν δύο γειτονικῶν κρατῶν, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα τριάκοντα ἔτη ἡ Ἄγγλία ἐταράχθη ἀπὸ αἰματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἕνεκα τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν Λανκάστερ καὶ Ἰόρκ διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, τὸν ὀνομασθέντα Πόλεμον τῶν Δύο Ρόδων (1455 - 1485), ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν μεγάλου μέρους τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλείας.

Ἡ βασιλεία τὸν 16ον αἰῶνα. Ὁ Ἐρρίκος Ζ' Τυδώρ (Tudor, 1485 - 1509) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἔστερέωσε τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχός του ἦτο ἰσχυρὸς ἡγεμῶν.

Ὁ Ἐρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος ἄγγλος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δεκαοκτῶ ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, νεότητά, κάλλος, ἀθλητικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν, τὴν θεολογίαν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ θρησκοθήπητος συγχρόνως, νωχελής, φιλόδοξος, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ μέρος τῆς Εὐρώπης ἔκτος τῆς Ἄγγλις, εἶχεν ἀνήσυχον καὶ ταραχώδη βασιλείαν. Αἱ διαζεύξεις καὶ οἱ ἐξγάμοι του ἐξέθεσαν τὴν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον μὲ τὴν ἀδειαν τοῦ Πάπα τὴν νύμφην του, σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, Αἰκατερίνην πριγκίπισσαν τῆς Ἀραγωνίας, ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Ε'. Μετὰ 18 ἔτη (1527) ἀντελήφθη ὅτι τὰ ἱερὰ κείμενα δὲν ἐπέ-

40. 'Ερρίκος Η'
('Αγγλία, άνάκτορα του Ούινδσορ)

τρεπον τοιοστον γάμον. 'Η έπιμονή του να την χωρίση τον έφερεν εις ρήξιν προς τον Πάπαν και τον ώδήγησεν εις την άπόφασιν του να εισαγάγη την μεταρρύθμισιν εις την 'Αγγλίαν. 'Η δευτέρα σύζυγός του, ή "Αννα Μπόλεϋν, μία ώραία Ιρλανδίσ, του έδωσε μίαν κόρην, την 'Ελισάβετ, αλλά του έφάνη πολύ φιλάρεσκος και την κατεδίκασεν εις θάνατον (1536). 'Η τρίτη άπέθανεν, άφοϋ έδωσεν εις αυτόν υίόν, τον 'Εδουάρδον. Την τετάρτην διεζεύχθη, την πέμπτην έκρέμασεν έπίσης, ή έκτη (1543) έπέζησε του τρομεροϋ συζύγου.

Διά να επιβάλη την άπεριόριστον κυβέρνησιν, υπεχρέωσεν ευγενεις και Κοινοβούλιον εις ύπακοήν και έχώρισε την εκκλησίαν της 'Αγγλίας από την Ρώμην, κατέσχε την περιουσίαν των μοναστηριών και έδειξε με-

γάλην σκληρότητα προς τους άντιτιθεμένους.

'Εδουάρδος ΣΤ'. 'Ο 'Εδουάρδος ΣΤ' (1547 - 1553), υίος του 'Ερρίκου Η' από την τρίτην γυναίκα του, άνέβη εις τον θρόνον 13 έτών. 'Αδύνατος και άσθενικός, άπέθανε 17 έτών.

'Η Μαρία Τυδώρ (1553 - 1558), κόρη της Αικατερίνης της 'Αραγωνίας, άνήλθεν εις τον θρόνον 37 έτών. Καθολική από την παράδοσιν της μητρός της και από πεποίθησιν, είχε μνηστευθή τον Φίλιππον της 'Ισπανίας, τον όποιον συνεζεύχθη μόλις έγινε βασίλισσα (1554), και, παρακινουμένη υπ' αυτού, έπεχείρησε να άναστηλώση τον καθολικισμόν εις την χώραν της και περιεπλάκη εις επιβλαβεις διά την χώραν της έξωτερικούς πολέμους. 'Ο άνεπιθύμητος γάμος της με τον καθολικώτατον ήγεμόνα και ή θρησκευ-

τική πολιτική της προεκάλεσαν έ-
ξεγέρσεις εις τήν χώραν. Εις τήν
Γαλλίαν οί Άγγλοι έχασαν τò
Καλαί, τò τελευταίον φρούριον, τò
òποϊον κατείχον επί τῆς ἠπείρου.

Ἐπί τῶν βασιλείων τούτων ἡ
Ἄγγλία ἐφαίνετο ὅτι παρητήθη
ἀπό τὰς παλαιὰς ἐλευθερίας της
καί ὅτι ἀνέχεται πολιτικὴν καὶ
θρησκευτικὴν δεσποτείαν. Ἡ θρη-
σκευία της ἤλλαξε μὲ τοὺς βασι-
λεῖς. Ἐζήτει ὁμως δοκιμαστικῶς
τὸν δρόμον της, τὸν ὅποϊον εὔρεν
ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ.

Ἐ λ ι σ ἄ β ε τ. Ἡ Ἐλισάβετ
(1558 - 1603) κόρη τῆς Ἄννας
Μπόλεϋν, ἐγκαινιάζει τὴν περίο-
δον τῆς δόξης εις τὴν ἱστορίαν τοῦ
ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀνῆλθεν εις
τὸν θρόνον, ἡ Ἄγγλία ἦτο πτω-
χὴ ἀγροτικὴ χώρα μὲ 3 ἑκατομ-
μύρια κατοίκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας της οἱ Ἄγ-
γλοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς βιομηχανίας, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἀ-
ποικιακοῦ κράτους τῶν.

Ἡ Ἐλισάβετ ἦτο ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ. Εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου,
ἀφοῦ εἶχε δοκιμάσει πικρίας ἐπὶ τῶν προκατόχων της, ἦτο ζωηρά, φιλάρε-
σκος καὶ ματαιόδοξος, χωρὶς νὰ εἶναι ὡραία μὲ τοὺς μικροὺς εὐκινήτους ὀφθαλ-
μοὺς της, οἱ ὅποιοι ἐφώτιζον πρόσωπον μακρὸν καὶ ὀστεῶδες. Ἐπίμονος καὶ
ἐργατικὴ, ἐγνώριζε νὰ ὑποκρίνεται. Εἰς αἰῶνα θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἔμεινε
σκεπτικίστρια καὶ οὐδέποτε παρεφέρτετο. Εἶχε λάβει ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν
καὶ ἦτο ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν, ἔμεινε ὁμως βαθύτατα ἀγγλὶς,
ἐννοοῦσα καὶ ἐννοουμένη ἀπὸ τὸν λαόν της.

Ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μὲ προσωπικὸν συμβούλιον, χω-
ρὶς Κοινοβούλιον. Ἐπέβαλε τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν θρη-
σκευτικὴν γαλήνην, διὰ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἄγ-
γ λ ι κ α ν ι κ ῆ ς ἔ κ κ λ η σ ί α ς, μὲ τὸν βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Πρά-

41. Ἡ Βασίλισσα Ἐλισάβετ

42. Μαρία Στούαρτ

γματι, καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χῶραι τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης ἠρημόνωντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς πολέμους, ἡ Ἀγγλία διῆλθε περίοδον ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ οἰκονομικῆς ἀκμῆς.

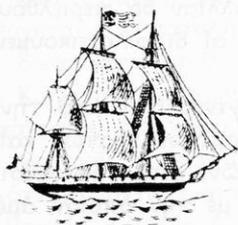
Περίφημος ἐγένετο ἡ ἀντιζηλία τῆς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην τῆς (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Ε' Στούαρτ), τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασίλισσαν τῆς Σκωτίας, ὡς νεωτέραν καὶ θελκτικωτέραν. Ἡ Μαρία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β', ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὴν λαμπρότητά τῆς γαλλικὴν αὐλὴν καί, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἐθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχος τοῦ

ἀγγλικῆς θρόνου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η' μὲ τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν τῆς, ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπεδέχθη φιλικῶς, κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (8 Φεβρουαρίου 1587).

Νηφαλία εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀποστρέφεται τὰ μεγάλα σχέδια καὶ τὰς περιπλοκάς διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἀναγκάζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν Σκωτίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ εὔρεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Τὸν ἀγγλογαλλικὸν ἀνταγωνισμὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ἀγγλοϊσπανικός.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἀνεπτύχθη μετὰ

πραχυν άγώνα προς την 'Ισπανίαν. Διά τής καταστροφής τής 'Αητ-
τήτου 'Αρμάδας (1588, πρβλ. σελ. 91) έκρίθη ή έπικίνδυνος πάλη
προς την Ισπανικήν κοσμοκρατορίαν, ό άγγλικός λαός έλαβε συνεί-
δησιν τής σημασίας του και την όριστικήν του θέσιν μεταξύ τών ά-
ποικιακών δυνάμεων. Είς την παραλίαν τής Βορείου 'Αμερικής οί
'Αγγλοι ίδρυσαν την πρώτην άποικίαν, την όποιαν προς τιμήν
τής άνυπάνδρου βασιλίσσης ώνόμασαν Βιργινίαν. "Εν έτος
μετά την μεγάλην έπιτυχίαν είς την θάλασσαν, ίδρυσαν την 'Ε-
ταιρείαν τών 'Ανατολικών 'Ινδιών, κατά παρά-
δειγμα τής όλλανδικής.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Σ Τ΄
ΟΙ ΔΥΝΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ
Αί διεθνείς περιπλοκαί

ΟΝ 16ον αἰῶνα ὑπάρχουν πολλοὶ ἀφορμαὶ πρὸς διεθνεῖς συρράξεις. Ἄλλαι ἀπ' αὐτὰς ἐκληρονομήθησαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἄλλαι προέκυψαν ἀπὸ τὴν νέαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει τὸ τουρκικὸν πρόβλημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομίας ὠρισμένων χωρῶν. Πῶς νὰ ἀναχαιτίσουν δηλαδὴ τοὺς Τούρκους ; Θὰ ἀναλάβουν σταυροφορίαν ; Πῶς θὰ συμβιάσουν τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ; Ὁξύτερα διὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι τὰ ζητήματα, ἂν εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ εἰς τὴν Γαλίαν θὰ περιέλθουν αἱ κτήσεις τῆς Βουργουνδίας, τί θὰ γίνουσι αἱ διαφιλονεικούμεναι περιοχαὶ Νεαπόλεως, Σικελίας, Μιλάνου.

Νέα προβλήματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργανώσιν ὠρισμένων κρατῶν καὶ τὴν αὐξήσιν τῶν δυνάμεων μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν σχέσιν βασιλέων καὶ τῶν φεουδαρχικῶν ἀρχόντων, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμέσως συνδέεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Τὰ προβλήματα δὲν παρουσιάζονται μεμονωμένα. Περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν συγκεχυμένας καταστάσεις, διότι τὰ πολιτικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά συμφέροντα ἐπιδρῶσι διαρκῶς τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ 16ος αἰὼν εἶδε τὰς πρώτας πραγματικὰς διεθνεῖς συρράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες εἶχον τὸ μέρος των. Εἰς αὐτὰς ἔδωσαν ἀφορμὴν κατ' ἀρχὰς τὰ κληρονομικὰ ζητήματα καὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις ὠρισμένων ἡγεμόνων. Αἱ θρησκευτικαὶ διενέξεις ἔπειτα ἐδημιούργησαν πραγματικὰς διεθνεῖς ἀντιπάλους παρατάξεις. Αἱ διεθνεῖς αὐταὶ σχέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διεθνοῦς διπλωματίας. Τὰ κράτη, ἀκολουθοῦντα τὸ πα-

ράδειγμα τοῦ Πάπα καὶ τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν εἰς τὰς ξένας ἐπικρατείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον μυστικούς ἀντιπροσώπους, τοὺς πρεσβευτὰς (ambassadeurs). Ἐγεννήθη δὲ μεταξύ τῶν ἔθνῶν δίκαιον, τὸ λεγόμενον Διεθνὲς Δίκαιον.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοὺς πολέμους τοῦ 16ου αἰῶνος διακρίνομεν εἰς δυναστικούς καὶ θρησκευτικούς.

Οἱ ἰταλικοὶ πόλεμοι

Οἱ πρῶτοι διεθνοῦς χαρακτῆρος πόλεμοι τῆς Εὐρώπης εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἰταλικοὶ Πόλεμοι.

Προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας νὰ ἐξουσιάσουν τὴν Ἰταλίαν, ἣ ὁποία, διηρημένη εἰς τρεῖς περίπου δεκάδας κρατῶν, ἦτο διαρκῆς ἐστία ταραχῶν καὶ ἀφορμὴ εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Ὁ Κάρολος Η΄, φιλόδοξος, ἵπποτικός, διεδικεῖ τὰς κληρονομικὰς ἀξιώσεις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως, ὀνειροπολῶν περιπετείας καὶ ἵπποτικά μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν Νεάπολιν καὶ Ἰταλίαν ἔρχεται ἡ Ἀνατολή. Ἀγοράζει τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ στεφθῇ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ προέλασις του διὰ μέσου τῆς Ἰταλίας λαμβάνει κατ' ἀρχὰς μορφήν θριαμβευτικῆς πορείας (1494).

Ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐνώνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ Βενετία, Γένουα, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ΄, ὁ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ Ἐρρίκος Η΄ τῆς Ἀγγλίας (1495). Ἐχρειάσθη ὅλη ἡ γαλλικὴ ὀρμὴ, διὰ νὰ διανοίξουν τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Καρόλου ἐνεκαίνασε περίοδον ἐξαντλητικῶν περιπετειῶν διὰ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Λουδοβίκος Β΄ κυριεύει καὶ χάνει δύο φορές τὸ Μιλᾶνον, ὁ Φραγκίσκος Α΄ τὸ ἀνακτᾶ (1521). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Καρόλου Ε΄ εἰς τὸν θρόνον τῆς Γερμανίας (1519), ὁ γαλλικὸς ἱμπεριαλισμὸς εὐρίσκει ἀντιμέτωπον τὸν ἰσχυρότερον ἰσπανογερμανικὸν ἱμπεριαλισμόν.

Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων

Περὶ τὸ 1520 τρεῖς νεαροὶ καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες ἐκυβέρνησαν

43. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

τὰ τρία ἰσχυρότερα κράτη, ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὸ 1515, ὁ Κάρολος Ε' τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὸ 1519 καὶ μετὰ ἐν ἔτος ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν ὁ διαπρεπέστερος τῶν σουλτάνων Σουλεῦ μὰ ν Β' ὁ Μεγαλοπρεπῆς (1521 - 1566). Χρησιμοποιῶν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὀθωμανῶν ὁ Σουλεὺμὰν ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἦδη εἶχε καταβάλει τὰ δύο προπύργια τῶν Χριστιανῶν, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον (1522), καὶ ἐνῶ οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος, εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξὺ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς

Ούγγρους εις τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τοῦ Μοχάτς (1526).
Ὁ βασιλεὺς των Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἐφονεύθη. Οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο χωρῶν προσέφερον τότε τὰ δύο στέμματα, τῆς Οὔγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Καρόλου Ε΄ Φερδινάνδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε δώσει ὡς φέουδον τὰς αὐστριακὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησα τὴν Γερμανίαν ἀντὶ ἐκεῖνου. Ἡ Βοημία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον, σημαντικὸν ὅμως μέρος τῶν Οὔγγρων ἐξέλεξεν ἐγγώριον ἄρχοντα καὶ ἔθεσεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Σουλεῦμάν ὅμως ἤθελε πολὺ περισσότερα. Ἀνεκέρυξεν ἑαυτὸν Χαλίφην τῆς Ρώμης καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ὁ Κάρολος ἀνήσυχος ἐβλεπεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν κίνδυνον εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους. — — — —

Κοσμοκρατορικὴ πολιτικὴ Καρόλου Ε΄

Κυρίαρχος τοῦ ἀχανοῦς κράτους ὁ Κάρολος ὠνειρεύθη νὰ πραγματοποιήσει τὴν προσφιλεῖ εἰς τὸν μεσαῖωνα ἰδέαν τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς μοναρχίας.

Πρῶτον σταθμὸν ἐπικρατήσεως ἐθεώρει τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ διηκούλυε τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τεργέστης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Παλέρμου μὲ τὴν Βαρκελώνην καὶ τὴν Βαλτικὴν.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν μεγάλων κτήσεών του τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, Γερμανίας καὶ Κάτω Χωρῶν παρενεβάλλετο ὡς συμπαγῆς ὄγκος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν ἐπίσης κυριαρχικὰ σχέδια καὶ εἶχε παρουσιασθῆ ἀντίπαλός του, ἀπαιτητῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Οἱ δύο ἡγεμόνες περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον συνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ἡ πάλη μεταξὺ τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας, συνετάραξε τὴν Εὐρώπην καὶ συνεχίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ Κάρολος, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Ἑρρίκον Η΄ τῆς Ἀγγλίας,

προσέβαλε τὸν Φραγκίσκον εἰς τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐπίθεσις εἰς τὰ δυτικά σύνορα ἀνεχαιτίσθη, καθὼς καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλλίαν δὲν ἐπέτυχεν. Ἄλλ' ὁ ἵπποτικός στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ καὶ ὁ Φραγκίσκος, πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων εὐγενῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525).

Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν Συνηθήκην τῆς Μαδρίτης (Ἰανουάριος 1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητεῖτο τῶν ἀξιώσεών του ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Ναβάρρας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Μιλάνου.

Ὁ συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε'

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Καρόλου ἀνησύχησεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἑρρίκος Η' εἶπεν : « Ἡ συνθήκη αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν χριστιανικὴν μοναρχίαν ». Ἡ Ἰταλία ἔτρεμε μήπως ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν νικητὴν, ὥστε ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὸν Φραγκίσκον Α', ὅταν ἐδήλωσεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀποξενωθῇ παρὰ τὴν θέλησίν των τοὺς ὑπηκόους τῆς Βουργουνδίας καὶ ὅταν ἡ Βουργουνδία ἐβεβαίωσεν ὅτι μένει γαλλική. Περὶ τὸν ἠττημένον τῆς Παβίας συνησιπίσθησαν ὁ Πάπας, ὁ Ἑρρίκος Η', ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία. Μανιώδης ὁ Κάρολος, ἰδίως ἐναντίον τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἀπαλλάξει τὸν Φραγκίσκον ἀπὸ τὸν ὄρκον του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης, ἐρρίφθη κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἀγρίως ἐληλάτησαν οἱ γερμανοὶ στρατιῶται (6 Μαΐου 1527).

Ἡ πρᾶξις προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Κάρολος, πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τοῦ νέου τουρκικοῦ κινδύνου, περιώρισε τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἐκλείσεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἐκράτει τὴν Βουργουνδίαν, ἐγκατέλειπεν ὁμως τὴν Ἰταλίαν (1529). Ὁ Πάπας ἔστειπε τὸν Κάρολον Ε' εἰς Βολωνίαν, ἐν μέσῳ ἰσπανικῆς φρουρᾶς, αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης. Διὰ τῆς στέψεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τελευταία γενομένη ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἡ Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἔγινε τοῦ ἰσπανικοῦ ἔθνους.

Διὰ νὰ κρατήσῃ ἰσορροπίαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Φραγκί-

σκος Α' δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνώση εἰς ἓνα συνασπισμὸν τοὺς Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας καὶ Σουηδίας, τὸν Σουλεῦμάν Β', τὸν Ἑρρίκον Η' καὶ τὸν Πάπαν. Καὶ ὁ κόσμος εἶδε τὸν « χριστιανικώτατον » βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ κλείη συμμαχίαν μὲ τὸν τρομερὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀπίστων καὶ νὰ ὑποκινή αὐτὸν εἰς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ μωαμεθανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαίρεντιν Βαρβαρόσσαν ἐληλάτησε τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἀπήγαγε πολλοὺς αἰχμαλώτους.

Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τύνιδος, ἡ ὁποία ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Εἰς αὐτὴν μετέσχον κυρίως Ἴσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἴταλοι καὶ Γερμανοὶ (1535). Τὴν 14 Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Γολέττη, τὴν 20ὴν συνετρίβη ὁ ἀριθμητικῶς ἀνώτερος στρατὸς τοῦ Χαίρεντιν πρὸ τῆς Τύνιδος. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως κρατούμενοι 20.000 αἰχμάλωτοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν διηυκόλυναν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ὁ πόλεμος συνεχίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Φραγκίσκου Ἑρρίκου Β'. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησε νέα τάξις εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀντὶ τῆς μονοκρατίας ἐπεβλήθη τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ὁ Κάρολος, μολονότι ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς συνησπισμένους Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας (1547), ὑπεχρεώθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν Θρησκευτικὴν Εἰρήνην τῆς Αὐγούστας (Augsburg, 1555) καί, ἀπογοητευμένος, διότι κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν κατῴρθωσεν νὰ πραγματοποιήσῃ, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸ 1556 (πρβλ. σελ. 69).

Τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολέμων αὐτῶν ἔκλεισεν ἡ εἰρήνη τοῦ 1559 μεταξὺ τοῦ Φερδινάνδου Β' καὶ τοῦ Ἑρρίκου Β', ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειπε τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὰ νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους του, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερντέν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας (1556 - 1598)

Εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, προσέθεσεν ὁ Φίλιππος τὰς Φιλιππῖνας (1565 -

1571), ονομασθείσας ούτως ἕκ τοῦ ὀνόματός του, καί τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινε ἐπὶ 60 ἔτη ἰσπανική.

Ὁ Φίλιππος Β΄ ἔγινε ἀπὸ πεποίθησιν ὑπέρμαχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας ἔγινε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ὑπέρμαχος τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἔγινε ἡ παλαιστρα, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκρούσθησαν ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς. Ὁ Φίλιππος ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἔθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξοντώσῃ διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του διετέλεσεν εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον 1) τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἰσπανίας· 2) τῶν Τούρκων· 3) τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας· 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Οἱ ὑπόγονοι τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, οἱ περισσότεροι ἑξαραβισμένοι Βέρβεροι, εἶχον βαπτισθῆ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῶν διωγμῶν τοῦ 1521, διετήρουν ὁμως μυστικῶς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν ἐναντίον των. Ἄπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν ἐφευρετικότητά εἰς ἀπάνθρωπα μέσα. Κατόπι ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξώθησαν αὐτοὺς τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι. Ὅσοι τοὺς ἀντικατέστησαν « δὲν κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν οὔτε τὰ ἄνθη εἰς τοὺς κήπους οὔτε τὰ σπαρτὰ εἰς τὰ ὑψώματα οὔτε τοὺς φράκτας εἰς τὰς κοιλάδας » (1571).

2) Ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Πάπαν, κατήρτισε τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος, ἐνισχυθεὶς μὲ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Πάπα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου Ντὸν Ζουὰν τῆς Αὐστρίας (Don Juan d' Austria), κετεναμάχησε τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντε ἢ τῆς Ναυπάκτου, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς (1571).

3) Θέλων, ὅπως ὁ πατήρ του, νὰ προφυλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἢ καὶ νὰ ἐκριζώσῃ τὸν ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ὁ ἴδιος διηύθυνε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Ἡ Ἰσπανία ὑπεβλήθη εἰς πνευματικὸν ἀποκλεισμόν. Οὐδεὶς φοιτητῆς ἢ καθηγητῆς ἐπετρέπετο νὰ φοιτήσῃ εἰς ξένον πανεπιστήμιον.

4) Ἐπιχειρήσας νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὰς Κάτω

Χώρας και να κυβερνήσει αυτές απολυταρχικώς, προσέκρουσε εις ζωηράν αντίστασιν, ή όποία κατέληξε εις εξέγερσιν. Ο Φίλιππος μετήλθε βίαια μέσα. Ο στρατηγός του κόμης Άλβα έγινε περιβόητος δια τας ώμότητάς του. Εις τò τέλος ή Όλλανδία ανέκτησε τήν ανεξαρτησίαν της μετά μακροχρόνιον και τρσχύν άγώνα.

5) Εις τήν Γαλλίαν, δια να ύποστηρίξει τους καθολικούς έναντιόν των διαμαρτυρομένων, κατέβαλεν επίμονον και άδέξιον άγώνα δια τής διπλωματίας ή των μυστικων συνεννοήσεων με τους Γκυίζας.

6) Συνεζεύχθη τήν βασίλισσαν τής Άγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, δια να συνεργασθῆ με αυτήν προς παλινόρθωσιν του καθολικισμού εις τήν χώραν. Υπεστήριξε κατόπιν τήν Μαρίαν Στούαρτ και μετά τήν θανάτωσιν εκείνης ανέλαβεν επιχείρησιν μεγάλην. Ο Ισπανικός στόλος, αποτελούμενος από 130 πλοία, των όποιων επέβαινον 19 χιλιάδες πολεμισταί, και φέρων 2.700 τηλεβόλα, επρόκειτο να παραλάβη άλλας 30.000 άνδρας από τήν βελγικήν άκτήν και να επιχειρήσει απόβασιν εις τήν Μ. Βρεττανίαν. Άλλ' ή Άήττητος Άρμαδα (Invincible Armada), όπως ώνομάσθη ο στόλος αυτός, προσεβλήθη αιφνιδιαστικώς από τὰ μικρά άγγλικά πλοία και πυρπολικά, υπέστη μεγάλας ζημίας και τήν καταστροφήν συνεπλήρωσεν ή τρικυμία (1588). Ούτω διεσπάσθη ή κυριαρχία τής Ισπανίας επί τής θαλάσσης και οί Άγγλοι επέτυχον έλευθερίαν κινήσεως.

Ο Φίλιππος, παρά τὰ ώρισμένα προσόντα του, τήν εργατικότητα και τήν άφοσίωσιν εις μίαν ιδέαν, έπεσώρευσε μόνον άτυχήματα εις τήν χώραν του, τήν όποίαν εξήντηλε με τους μακρούς και άσκόπους πολέμους του, ώστε ή όνομαστή άλλοτε δια τὰ πλούτη Ισπανία να καταντήση ή χώρα τής πείνης.

Επί των διαδόχων του Φιλίππου Γ' και Φιλίππου Δ' εξηκολούθησεν ή παρακμή. Η γῆ έκαλλιεργείτο κακώς, άφ' ότου ή μισαλλοδοξία εξεδίωξεν από τήν χώραν τους Μωαμεθανούς, οί όποιοι ήσαν καλοί γεωργοί και τεχνίται. Ο κληρος επεκράτησε, σύμβουλοι του βασιλέως, ύπουργοί, διοικηται έπαρχιών ήσαν κληρικοί και τò 1700 τò ήμισυ τής γῆς άνήκεν εις τόν κληρον και τὰ μοναστήρια.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ζ'

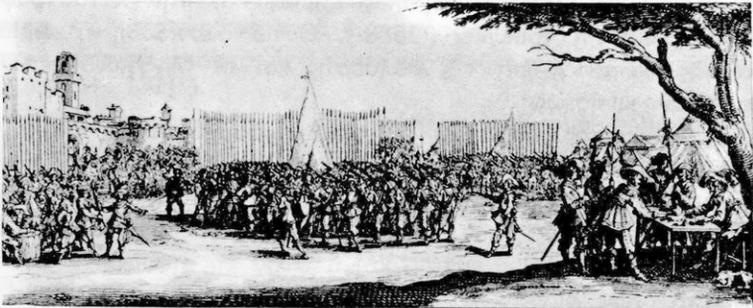
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μορφή τῶν νέων πολέμων

ΕΧΡΙ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ μεταρρύθμισις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὄταν ὅμως διεδόθη πλατύτερον καὶ ἀντεμετώπισε διωγμούς, ἐγίνεν ὀργάνωσις καὶ παρατάξις. Ἐφάνη πρὸς στιγμὴν ὅτι παρεμερίσθησαν αἱ ἀντιθέσεις διὰ τὰ δυναστικά καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔλαβε χαρακτῆρα πάλης μεταξύ δύο ἀντιθέτων θρησκευτικῶν παρατάξεων.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος, σχεδὸν ἐπὶ ἓνα αἰῶνα, ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικὰς ἐριδας.

44. Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ αἰῶνος

Ἰδίως ὅμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἐγίνε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξένων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη ἡ χώρα ἐγίνε τὸ πεδίου τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη φρικτὰς καταστροφὰς (1618 - 1648).

Οι θρησκευτικοί πόλεμοι τῆς Γαλλίας

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ νὰ προλάβουν τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποίαν ἠπείλει νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος των. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχύν καὶ τὰ παλαιὰ δικαιώματά των.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ Φραγκίσκου Β' (1559), Καρόλου Θ' (1560 - 1574) καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574 - 1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνήλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε μεγάλως ἡ μήτηρ των, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλονείκουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνοι (Bourbons) καὶ οἱ Γκυίζαι (Guises). Οἱ Γκυίζαι ἦσαν ἀδιάλλακτοὶ καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνοι ἔκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Διὰ νὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, οἱ περὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐμνήστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Θ' μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ οἶκός του, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ Βουρβόνοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῇ τελείως, συνεννοήθη μὲ τοὺς Γκυίζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεισιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοί, τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρεύσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (23 Αὐγ. 1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30.000.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην Liga καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ

έμποδίσουν την είς τόν θρόνον τῆς Γαλλίας ἀνοδον τοῦ Ἑρρίκου τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἦτο νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀτέκνου Ἑρρίκου Γ'. Μετὰ πεισματῶδη πάλην, ἐπεκράτησεν ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναυάρρας, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη τὸ καθολικὸν δόγμα, εἰσηλθεν εἰς Παρισίους καὶ ἐστέφη βασιλεὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἑρρίκος Δ' (1589).

Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' (1589 - 1610), ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τῶν σοβαρωτέρων βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς θρη-

45. Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγ. Βαρθολομαίου

σκευτικούς πολέμους καὶ ἡ Γαλλία, ἠσυχάσασα πάλιν, εἰσηλθεν εἰς περίοδον ἀκμῆς. Πρὸς ὀριστικὴν κατάπαυσιν τῶν θρησκευτικῶν ἐρίδων, ἐξέδωκεν ὁ Ἑρρίκος Δ' τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1598), διὰ τοῦ ὁποῖου παρεχωρεῖτο θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἰσότης πολιτικῶν δικαιωμάτων εἰς τοὺς Οὐγενότους, οἱ ὁποῖοι πρὸς τούτοις διετήρησαν ὄχυράς τινας θέσεις. Διὰ τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας ὁ Βουρβονικὸς οἶκος.

στὴν ἀρχὴν
βυζία

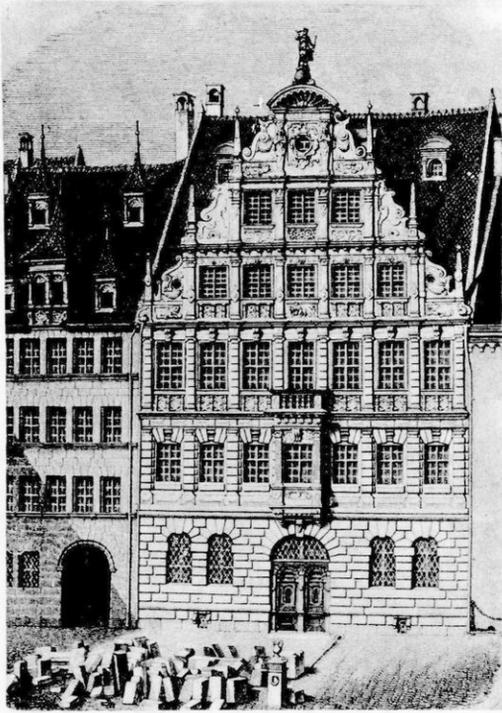
Ὁ Τριακονταετής πόλεμος (1618 - 1648)
ὁριστικοί καὶ Γερμανοὶ
πολεμοὶ καὶ ἑυρωπαϊκοί

Ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστας (1555) εἶχεν ἀποκαταστήσει τὴν γαλήνην εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία διετηρήθη πλέον τοῦ ἡμίσεως αἰῶνος. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἡ μεταρρύθμισις προώδευσε πολὺ. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες ἀπετέλεσαν συνασπισμόν, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη Ὑπιοη (ἔνωσις), τῆς ὁποίας ἀρ-

46. Χάρτης τού τριακονταετούς πολέμου.

χηγός ητο ο Φρειδερίκος Δ', εκλέκτωρ τού Παλατινάτου. Συνειροήθησαν και μετά ξένων όμοφρόνων ήγεμόνων, τής 'Ελισάβετ τής 'Αγγλίας, τού πρίγκιπος τής 'Ορανίας, άρχοντος τής 'Ολλανδίας, και μετά τού 'Ερρίκου Δ' τής Γαλλίας. Οί δέ καθολικοί ήγεμόνες συνέστησαν τήν Liga (σύνδεσμον), τού όποίου προϊστατο ο εκλέκτωρ τής Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

47. Οικία Νυρεμβέργης
(Ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνος)

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλούμενη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν ταραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερρίζωσε τὴν μεταρρυθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν τῶν. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθον εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Π α λ α τ ι ν ι κ ῆ ν, τὴν Δ α ν ι κ ῆ ν, τὴν Σ ο υ η δ ι κ ῆ ν καὶ τὴν Γ α λ λ ο σ ο υ η δ ι κ ῆ ν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθία. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατόν, ὑπεστήριξεν ὁ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ Liga. Ὁ στρατηγὸς τῆς Liga Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ΄, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμὼν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ματθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β΄, θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἔνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατὸν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρεχτ Βαλλενστάϊν (Wallenstein), ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

48. Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου
(Ἀπὸ τὴν συλλογὴν J. Callot < Αἱ ἀθλιότητες τοῦ πολέμου », 1633)

Οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ ἐξυμνοῦν ὡς μέγαν ὀργανωτὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Βαλλενστάϊν. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὅπλισμός του, ὅπως ὅλων τῶν στρατῶν τῆς ἐποχῆς, ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὀπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Ἐγκαινίασε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατὸν ἐπὶ τόπου, διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς ἐχθρικῆς καὶ τῆς ἰδίας χώρας.

49. Βαλλεστάιν
(τοῦ Βάν Ντάικ, Μόναχον, Μουσεῖον)

Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς κατήρτισε στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἐπέτυχε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ ὁ Βαλλεστάιν νικητῆς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ στόλον.

Ὁ Βαλλεστάιν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἔξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Βίσμαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὁποῖοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλεστάιν, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τινὰς δισταγμοὺς, ἔθυσίασε τὸν Βαλλεστάιν καὶ ἀνέθεσε τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἥρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος (1611 - 1632), διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς ὁμοδόξους του, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διήυθυνεν ὁ περίφημος Καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρηματικῶς.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρως πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ, προσπαθῆσας νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη, οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπέιλουν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάιν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λ ο ὑ τ σ ε ν (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως, ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάιν καί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὅταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασεν τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ ἀγὼν περιεπλάκη περισσότερον, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ ἔλαβε χαρακτήρα βάρβαρον, συνοδευόμενον ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως.

Ἄλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ Κονδὲ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ρ ο κ ρ ο ἶ ἄ (Rocroi, Β. Γαλλία, παρὰ τὰ Βελγικὰ σύνορα), ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φ ε ρ δ ι ν ἄ ν δ ο ς Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτερμάτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

50. Γουσταῦος Ἀδόλφος
(τοῦ Βάν Ντάιχ, Μόναχον, Μουσεῖον)

Ειρήνη Βεσφαλίας

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μ έ τ ς, Τ ο ὕ λ και Β ε ρ δ έ ν και προσήρτησε τὴν Ἄ λ σ α τ ί α ν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀ κ τ ἄ ς τ ῆ ς Π ο μ ε ρ α ν ί α ς και ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς και ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἄνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος και τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα και ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3) Ἄνεγνωρίσθη π λ ῆ ρ η ς α ὐ τ ο τ ἔ λ ε ι α τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των και ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξὺ των και μεταξὺ ξένων κρατῶν.

Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου

Ὁ τριακονταετῆς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια. Ἡ χώρα ἐλεηλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν και σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλῆγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε ἐπὶ ἕνα και ἡμισυ αἰῶνα τοῦλάχιστον και μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατάρθρωσε νὰ συνέλθῃ και ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὁμως αὐτὴ ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων και ἐξησφάλιζε τὸ πολῦτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἔ λ ε υ θ ε ρ ί α ν τ ῆ ς σ υ ν ν ε ι δ ῆ σ ε ω ς. Ἡ Αὐστρία, καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελεμάτωςιν εἰς τὴν χώραν και ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ΄ ΑΙΩΝ)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Η΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ΄ — ΡΙΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΕΤΑ προσωρινὰ διακοπὰς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄ (1610 - 1624) καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ (1643 - 1653), ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχύν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνά της.

Ἄλλ΄ ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατὰ πινξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἐξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμόν τοῦ καθεστώτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ὁ Λουδοβίκος ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ζύμωσιν, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Γαλλία τὸ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1589, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὁποῖος ἔβλεπεν εἰς αὐτὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Σατανᾶ, ἔτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ « ἀγαθός », ὁ « πατήρ », ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην (πρβλ. σελ. 94).

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαίρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ Διαμαρτυρόμενοι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπαυέρι.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλγουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπετέλουν ὡ ρ γ α ν ω μ ἔ ν η ν δ ὕ ν α μ ι ν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὄρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν « κράτος ἐν κράτει », « μία μικρὰ Ὀλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας ».

Ἐξασθένησις τῆς βασιλείας (1610 - 1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, προτοῦ συμπληρώσει τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἑνεαετοῦς υἱοῦ του Λ ο υ δ ο β ί κ ο υ Ι Γ' ἔφερε κλονισμόν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλέα ἐπετρόπευεν ἡ βασιλομήτωρ Μ α ρ ί α τ ῶ ν Μ ε δ ί κ ω ν ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινοῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἐξέγερσιν, ἡ Μαρία ἐκάλεσε τὰς Γ ε ν ι κ ᾶ ς Τ ᾶ ξ ε ι ς, τοὺς

52. Ὁ Ρισελιέ
(Πάρισις, Μουσείον Λούβρου)

ἀντιπροσώπους δηλαδή τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιωρίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμια των. Ἡ Μαρία, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὄ,τι ἀνέμενε ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). Ὅταν τὴν ἐπομένην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν ἡσύχως. Ἀπὸ τότε αἱ γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

Ὁ Ρισελιέ (1624 - 1642)

Ἡ κατάσταση ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διένεξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὅποτε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβάρας τοῦ χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιέ (1624).

Ὁ Armand du Blessis κόμης τοῦ Richelieu (1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπίσκοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του, κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας καὶ εἴκοσι ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐζῆσεν ὅμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα του διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὅμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ὁ Ρισελιέ ἐξορίζεται ἐπὶ

τι διάστημα. Ἀνακληθείς, κατάρθρωσε νὰ συμφιλίωση τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη καρδινάλιος. Κληθείς εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ἔλαβε μετ' ὀλίγον τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτὸ (13 Ἀυγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1642).

Εὐφυής, διορατικός, κρυφίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νὰ ἐκμεταλλεῖται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἀτεγκτος, ὥστε νὰ φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησις του νὰ θεωρῆται μία ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἀνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Κατὰ τὸν καρδινάλιον, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἢ «ζωντανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔμπορεῖ νὰ περιορίζεται ἀπὸ καμμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεῶν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὅμως διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελήματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρῶσιν νὰ προστατεύσῃ τοὺς ὑπηκόους τοῦ καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν Διαθήκην του, ἐπεδίωξε : 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, συντριβὼν τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαριθμούς καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλάκις σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628, μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν, ἐκυριεύθη ἡ Λαροσελ (La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὅμως εἶχε τὴν περίνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως, έστράφη έναντίον τών ευγενων, οι όποιοι κατά την διάρκειαν τών έμφυλίων ταραχών είχαν άποβή σχεδόν άνεξάρτητοι, και κατέβαλεν αυτούς δια τών όπλων και τών θανατώσεων. Διέταξε νά καταστρέψουν τους όχυρωμένους πύργους, όσοι δέν έχρησιμευον δια την άμυναν τής χώρας. Οι διοικηταί τών επαρχιών άνετίναξαν πολλούς πύργους.

Δια τών μέσων αυτών και τής συνεχούς έφαρμογής του συστήματός του έστερέωσε την βασιλικήν άπολυταρχίαν. Δέν συνεκάλεσε τās γενικās τάξεις και κατέπνιξε δι' αύστηρών μέτρων την άντίστασιν του Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδή του ανωτάτου δικαστηρίου τών Παρισίων, τó όποιον, κατά παλαιάν συνήθειαν, είχεν άποκτήσει τó δικαίωμα νά εκφέρη κρίσεις επί τών διαταγμάτων τής κυβερνήσεως.

Ό Ρισελιέ έμισείτο πολύ και ή θέσις του ήτο έπισφαλής. Είχεν άσπονδον έχθρόν την βασίλισσαν και ήτο κίνδυνος εις πάσαν στιγμήν οι άντίθετοι νά άποκτήσουν την εύνοιαν του βασιλέως και νά επιτύχουν την καταστροφήν του. Δια τής άπαραμίλλου επιτηδειότητός του διέλυε τās δολοπλοκίās. Δια μυστικών όργάνων επέβλεπε τά πάντα, εκυβέρνα τυραννικώς, και έφόνευσεν υπέρ τους πεντήκοντα άνθρώπους, ως επιβουλευομένους την ζωήν του.

Εις την έξωτερικήν πολιτικήν έξεμεταλλεύθη τους έμφυλίους σπαραγμούς τής Γερμανίας, δια νά ταπεινώση τόν αυστριακόν οίκον. Έβοήθησεν, όπως είδομεν, κατ' άρχάς τόν Γουσταύον Άδόλφον και βραδύτερον εισήλθεν ό ίδιος εις τόν Τριακονταετή πόλεμον.

Ό Ρισελιέ κατ' ούσίαν εκυβέρνα κακώς. Ήτο μισάνθρωπος, έγωιστής, ό όποιος δια τής ψυχράς έπιβολής και τής ραδιουργίας επέβαλε την αυθαιρεσίαν του και παρεκώλυε την άνάπτυξιν προσωπικοτήτων και εύγενεστέρων χαρακτήρων. Καταστρεπτική ήτο ιδίως ή οικονομική πολιτική του. Όταν άπέθανεν είχε προεξοφλήσει τά έξοδα πολλών έτών. Τά έξοδα υπερέβαινον κατά 50 έκτομμύρια τά έξοδα, ένώ οι γεωργοί κατεστρέφοντο από την φορολογίαν. Ό καρδινάλιος άπέθανε μισούμενος από όλους.

Βραδύτερον, ιδίως τόν 19ον αιώνα, έξεθείασαν αυτόν οι Γάλλοι πατριώται, διότι συνέτριψε την δύναμιν τής Γερμανίας, όπως δια τόν άντίθετον λόγον οι Γερμανοί τόν Βαλλενστάϊν και τόν Βίσμαρκ.

Ἐπί τοῦ Ρισελιέ ἰδρύθη ἡ Γ α λ λ ι κ ἡ Ἰ α κ α δ η μ ί α (1635)
καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Ὁ Μαζαρέν (1643 - 1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν
πολιτικὴν του ὅμως συνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μ α ζ α ρ έ ν .

Ὁ Μ α ζ α ρ έ ν (Mazarin), Ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602,
ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάγ-
καν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατῴρθωσεν νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπα-
νίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἐστράφη εἰς τὴν
διπλωμασίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολὰς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισ-
σότερον ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρά ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρ-
δισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν
τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυ-
κὺς, μετριοπαθής, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον· ἐξαιρετικὰ εὐλύγιστος καὶ δε-
ξιός, δὲν ἀπέφευγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυ-
πουργόν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ
1610, διότι ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβα-
σιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Α ὕ σ τ ρ ι α κ ἡ (Anne d' Au-
triche) καὶ αὕτη διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Μαζαρέν.

Ἐξέγερσις τῶν εὐγενῶν (1648 - 1653)

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχεν
ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ τὴν
εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον
ὑπεγράφη ἡ τὸσον εὐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας,
ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία
ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἄφορμὴν
ὅμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ὁ λαὸς ἐστένα-
ζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βᾶρος τῆς φορολογίας, ἔνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως
τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν
νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὄταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν
σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρι-
σίων ἐπανεστάτησεν, ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις

διήρκεσε πέντε έτη (1648 - 1653) και ώνομάσθη Fronde (Σφενδόνη) κατά την σκωπτικήν διάθεσιν τής έποχής, έπειδή είχε πολλά εύτράπελα έπεισόδια, όπως εκθέτει εις τὰ περίφημα άπομνημονεύματά του ό εκ τών πρωταγωνιστών καρδινάλιος του Ρ έ τ ζ (Mémoires du cardinal de Retz).

Ή αντίστασις του Κοινοβουλίου συνετρίβη εύκόλως. Ή επικινδυνωδεστέρα όμως ήτο ή εμφάνισις επί τής σκηνης τών εύγενών, οι όποιοι έδωσαν την τελευταίαν μάχην διά τὰ προνομιά των. Ή αποτέλεσμα τής στάσεως αυτής ήτο ή μεγάλη γενία του λαού και ή τελειωτική έπιβολή τής άπολυταρχίας.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Λουδοβίκος ΙΔ΄ (1661 - 1715)

Όταν άπέθανεν ό Μαζαρέν, ό Λουδοβίκος ήτο 22 έτών και μέχρι τής ήμέρας εκείνης δέν είχε λάβει ένεργόν μέρος εις την κυβέρνησιν. Διά τουτο πολλοί ένόμιζον ότι δέν θα ένδιαφερθής διά τὰ πράγματα του κράτους. Την ήμέραν όμως του θανάτου του Μαζαρέν προσεκάλεσε τους ύπουργούς και έδήλωσεν ότι άπεφάσισε νά είναι ό ίδιος πρωθυπουργός του και ανέλαβε προσωπικώς την διοίκησιν του κράτους, την όποιαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τής μακρής βασιλείας του. Τά δέ έτη τής άρχής του Λουδοβίκου άποτελοϋν μίαν τών άξιοσημειώτων περιόδων τής εύρωπαϊκής ιστορίας.

Ό Λουδοβίκος ΙΔ΄ (Louis XIV) δέν διεκρίνετο διά τόν πλοϋτον τών ιδεών, άλλ΄ είχε διαυγεστάτην αντίληψιν, ισχυροτάτην βούλησιν και τὰ προσόντα του άρχοντος εις ύψιστον βαθμόν. Τό πρόσωπον και αι κινήσεις του είχαν κάπι τό έπιβλητικόν και μεγαλοπρεπές, εις τους τρόπους του είχαν έπιστημότητα, ήτο κύριος τών κινήσεων και τών λόγων του και σχεδόν οϋδέποτε έγέλα, ούτε ώργιζετο, ώμίλει όλίγον και ήκουε μετά προσοχής τους άλλους. Κατά βάθος δέν ήτο κακός, άλλ΄ ό άμετρος έγωϊσμός του, αι έπιτυχία και τὰ θυμιάματα, τὰ όποια προσέφερε προθύμως τό σμήνος τών αϋλικών, συνετέλεσαν ώστε νά άγαπή μόνον τό έαυτόν του.

Τό δόγμα τής ολοκληρωτικής μοναρχίας διετύπωσεν ό ίδιος καθαρώτατα εις τὰ δύο συγγράμματα, Ή απομνημονεύματα διά την διδασκαλίαν του διαδόχου και Στοχασμοί επί του βασιλικού έπαγγέλματος.

Ό Λουδοβίκος έθεώρει έαυτόν αντιπρόσωπον του Θεού επί τής

γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. «Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος» (L' état c' est moi), συνήθιζε νὰ λέγη, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωναν διὰ τῆς φράσεως *car tel est mon plaisir*. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ «χριστιανικώτατος», ὁ «πρεσβύτερος» υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμερίζεται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ὁ περίφημος θεολόγος Μποσσουὲ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς.

53. Λουδοβίκος ΙΔ΄
(Παρίσιοι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχική, ἤσκειτο αὐστηροτάτη ἀστυνομικὴ ἐπίβλεψις· οἱ ὑποπτοὶ καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (*lettres de cachet*) καὶ ἐνεκλείοντο, χωρὶς νὰ δικασθοῦν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (*Bastille*), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων. Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελεῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιδῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἄρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστοτάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἔθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Με τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα κανονίζεται καὶ ἡ ἑνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικοὺς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλιος εἰς τὸ μέσον τῶν ἀστερισμῶν

Ὑπὸ τὴν ἐκλαμπρότητα ὅμως αὐτῆν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

Διοικήσεις

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοικήσις τοῦ κέντρου ὀργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμοὺς. Αἱ κυριώτεραι ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, δικαστικὰ σώματα (Parlements), ἐπαρχιακαὶ τάξεις καὶ πόλεις ἔχασαν τὰ πρόνομιά των. Ὅλη ἡ ἐξουσία περιῆλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν intendant.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἰκανότητα νὰ ἐκλέγῃ τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἐκ συστήματος ἄνδρας ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν καὶ ἔγιναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

Τὰ οἰκονομικὰ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οἰκονομικὰ. Ἐργατικώτατος, με ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωσε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰ σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οἰκονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρονεῖ ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσοῦν τοῦ ὑπάρ-

χοντος εἰς αὐτήν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἔξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγήν, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχε ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ π ρ ο σ τ α τ ε υ τ ι κ ἄ μ έ τ ρ α, νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγήν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγήν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίσῃ τὴν παραγωγήν. Τὴν οικονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντιλισμόν.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου, κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κτλ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν, καὶ τὴν Λουιζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισσισιπιπῆ. + + + + +

Ὁ στρατὸς

Συνέπεια τῆς οικονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχὺς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτῆς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λ ο υ β ο ἶ ἄ (Louis).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας ἄνδρας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσοτέρους ἀπὸ 15 - 20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν, ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὄπλα, συνένωσις πυροβόλου, ὄπλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδότηι αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως

τὸν Condé, Turenne, Luxembourg, Catinat κ.ά., καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ θρησκευτικά. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύη μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καὶ εἰς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολι-

54. Ὁ Μποσσουέ
(Παρίσιαι, Μουσεῖον Λούβρου)

τικῆς του εἶχε τὸν ὄνομαστὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα Μποσσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστάς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). Οἱ καλβινισταὶ ἢ ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμὸν ἢ νὰ ἐγκατολείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καὶ ἐξευτελιστικά μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταὶ, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὴν πατρίδα των. Ὁ

βασιλεύς ἐφάνη ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης (Révocation de l' Edit de Nantes) ἦτο καταστρεπτικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προῖδη τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ὁμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἦσαν ἄριστοι τεχνίται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδες, οἱ ὁποιοὶ ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι, ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ τὸ πάθος κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος Πιέρ Μπαύλ, (Pierre Bayle, 1647 1706), δημοσιογράφος, σατιριστῆς, καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ, καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἤνοιξαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ διέσυραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

Θάνατος τοῦ Λουδοβίκου (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν, τὸ 1715, ἀφοῦ

55. Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως
(Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἀποθνήσκων, ἄφηνε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β΄ τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομάς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελεῆς βίος τῆς αὐλῆς ἐσπατάλησαν μυθώδη ποσὰ.

Ἡ ἀκαταλόγιστος φορολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἢ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὔρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρετηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ ηὐχαριστήθη, διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Πολιτική ανάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

ΑΓΓΛΙΚΟΣ λαός ανεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἡδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοὶ διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγιώθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἄπὸ τότε ἡ Ἀγγλία, εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διέτηρσαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικοὺς περιορισμούς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσακις ἐπρόκειτο νὰ ἐπι-

βάλη νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτῆμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Βοουλὴ τῶν Λόρων.

Ὅταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199 - 1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογίαν, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ συμβουλευέται ὁ βασιλεὺς, ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προήλθε δευτέρον συμβούλιον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλὴ, ἢ Βοουλὴ τῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603), εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἄφ' ἑτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαιρέτως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐξηρέθισαν τοὺς ὄπαδούς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Πολλάκις διέλυσαν αὐτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ τὸ συγκαλέσουν, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ των γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ Ἰάκωβος Α΄
(1603 - 1625) εἶχε μεγάλην
ιδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξι-
ωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς
εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θά-
νάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατρα-
φείς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα,
ἦτο ἀρκετὰ ἐξυπνὸς καὶ μορ-
φωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν
ἀντίληψιν καὶ σχολαστικὸς.
Ἰδίως ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρμό-
διον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητή-
ματα. Διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ
θρησκευτικὰ, ἐστηρίχθη εἰς
τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς
ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐ-
πίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ
πουριτανούς. Οἱ καθολικοί,
κατόπιν σκοτεινῆς συνωμο-

σίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτοὺς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον
τῶν πουριτανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευ-
χητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε
μετηνάστευσαν οὗτοι ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἵδρυσαν τὰς πρῶ-
τας ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ὁ Ἰάκωβος διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς
προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα
ἐπλήρωσε ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον υἱὸς του Κάρολος ὁ Α΄.

Ὁ Κάρολος Α΄ (1625 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς
του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἵπποτικὸς τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βάθος
ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐπολιτεύθη
κακῶς, ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσεν ἐπανελημμένως τὸ Κοινοβούλιον,
ἐκυβέρνησεν ἐπὶ ἑνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἠναγ-
κάσθῃ νὰ συγκαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μ α κ ρ ὸ ν Κοινοβούλιον,
ἕνεκα τῆς μακρᾶς διαρκείας (1640 - 1653), προσέκρουσεν εἰς σφο-
δρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλή κατεδίκασεν εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ
βασιλέως, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ

56. Κάρολος Α΄

(Βάν Ντάϊκ, Παρίσιος, Μουσεῖον Λούβρου)

τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἦλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ. ✓

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1648. Κρόμβελ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικάι καὶ βόρειοι ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἵππεις, ἐξησκημένους καὶ τολμηροῦς, καὶ τὸ ἱππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστοὺς μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολλὰς ἀποτυχίας.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἱππικὸν ἀπὸ ὀρεινοὺς πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπολέμουν, ὅπως οἱ μισθοφόροι, διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοί, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατώρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἄσματα τοῦ ψαλτηρίου. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Σκωτίαν. Ἄλλ' οἱ Σκῶτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwell, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτήμονος, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ὠμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀνεδείχθη ἀξιὸς ὀργανωτὴς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκής, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤργησεν ὁμως

νά ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἠθέλε νά περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσῆλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδῖνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη καθαρσις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον (Rump-Parlement), κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὥριμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ ἑπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα, ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαόν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθη, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέω Θεοῦ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

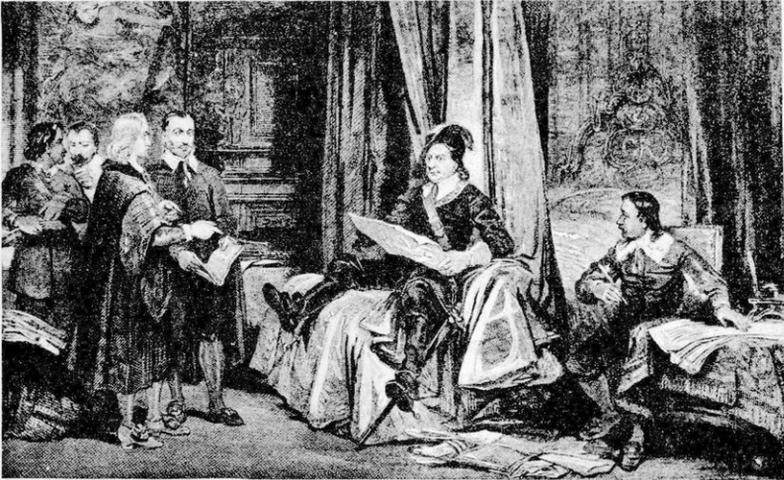
Ὁ Βασιλεὺς εἰσῆχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου στρατοδικείου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἔχθρος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Ἡ Δημοκρατία (1649 - 1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνῃ κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διετηρήθη ἐπὶ ἑνδεκά ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἄγγλία ἀνεκηρύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἑκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἰρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἑπανάστασιν, ὁ Κρόμβελ ἀπεβίβασθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

57. Ὁ Κρόμβελ
(κατὰ προσωπογραφίαν τοῦ 1657,
Λονδῖνον, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη)

58 Ὁ Κρόμβελ συνομιλῶν μετὰ τοὺς δικηγόρους
(Λονδίνον, Πινακοθήκη)

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς, ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν περίφημον περὶ ναυτιλίας πρᾶξιν, ἡ ὁποία ἀπηγόρευεν εἰς ξένα πλοῖα νὰ μεταφέρουν εἰς ἀγγλικούς λιμένας προϊόντα ἄλλα ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ παραγομένων. Τοῦτο ἐβλαπτεν ἰδίως τὴν ὀλλανδικὴν ναυτιλίαν, ἡ ὁποία τότε διεξῆγε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ὀλλανδία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε σειρὰν ἐπιτυχιῶν καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν πρᾶξιν τῆς ναυτιλίας.

Ἐν τῷ μεταξῷ ὁ Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τὸ Κολοβὸν Κοινοβούλιον καὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἀνώτατον ἄρχοντα ἰσοβίως, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). Ὁ Κρόμβελ ἀπέκτησε μεγίστην δύναμιν καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν ὡς δικτάτωρ μετὰ συμβούλιον, τοῦ ὁποίου αὐτὸς

διώριζε τὰ μέλη. Ἡ Ἀγγλία κατέστη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἰσχυρότερον διαμαρτυρόμενον κράτος, αἱ δὲ αὐλαὶ τῆς Εὐρώπης ἐζήτουν τὴν συμμαχίαν του, μολονότι ἀπεστρέφοντο αὐτὸν ὡς βασιλοκτόνον.

Ὁ Κρόμβελ ἀπέθανε τὸ 1658 καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ριχάρδος Κρόμβελ ὡς λόρδος προστάτης. Ἀλλὰ, λεπτός καὶ εὐγενὴς ἐκ φύσεως, δὲν εἶχεν οὔτε σθένος οὔτε τὰ ἀρχικὰ προσόντα τοῦ πατρὸς του. Διὰ τοῦτο παρητήθη οἰκιοθελῶς.

Παλινόρθωσις τῶν Στούαρτ

Τότε ὁ στρατηγὸς Μόνκ (Monk), ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει νέαν ἐπανάστασιν τῆς Σκωτίας, ἐβάδισε μετὰ τοῦ στρατοῦ του κατὰ τῆς πρωτευούσης, εἰσήλθεν εἰς αὐτὴν ἀνευ ἀντιστάσεως καὶ ἐτάχθη πρὸς τὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας, ἡ ὁποία ἐπεθύμει τὴν κατάλυσιν τῆς στρατοκρατίας καὶ τὴν παλινόρθωσιν τῆς βασιλείας. Τὸ νέον Κοινοβούλιον ἐκάλεσεν εἰς τὸν θρόνον τὸν Κάρολον Β', τὸν ὁποῖον ὁ λαὸς ἐδέχθη μὲ ζωηρὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς.

Ἄλλ' οἱ Στούαρτ δὲν εἶχον συνετισθῆ εἰς τὴν ἐξορίαν. Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἰάκωβος Β' ἐπανέλαβον τὰ σφάλματα τῶν προκατόχων καὶ ὑπερέβησαν αὐτά. Ἐπειδὴ ἐζήσαν ὡς φυγάδες εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', εἶχον προσοικειωθῆ τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διήλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὀπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὅρισας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν

φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοί) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Οὐίξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Καρολον Β' Ἰάκωβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ διαδεχθοῦν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ, παρὰ προσδοκίαν, ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνεντρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐίξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὁλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτούς καὶ ὁ Ἰάκωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἀγγλοὶ τὴν ὠνόμασαν ἐνδοξὸν ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἐγίναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλιζόντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιούται, χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο Βουλαὶ πρέπει νὰ συγκαλῶνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσιν χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρως ἀσκησις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν στέψιν του νὰ ὀρκίζεται ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

‘Ο Κοινοβουλευτισμός

Αί άρχαί αὐταί ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογήν, χωρίς πολλούς κλονισμούς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γ ο υ λ ι έ λ μ ο υ Γ (1689 - 1702) καὶ τῆς Ἄννης (1702 - 1714).

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἠσκήθη ὑπὸ ὑπουργῶν ὑ π ε υ θ ὦ ν ω ν πρὸ τοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπὸ τοῦ 1694 ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ λαμβάνη ὁ βασιλεὺς τοὺς ὑπουργοὺς του ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Δύο μεγάλα, ἰσχυρῶς ὠργανωμένα κόμματα, οἱ Οὐίξ καὶ οἱ Τόρις, παρακάθηνται εἰς τὴν Βουλὴν, τὸ ἐν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Καὶ τὰ δύο εἶναι ὀλιγαρχικά, ἀντιπροσωπεύουν τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ προστατεύουν μαζί μὲ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντά των καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους.

Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔγινε σ υ ν τ α γ μ α τ ι κ ῆ καὶ κ ο ι ν ο β ο υ λ ε υ τ ι κ ῆ μοναρχία.

Γουλιέλμος Γ' (1689 - 1702)

Ὅταν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, ἦτο ἦδη ἀνὴρ μεγάλης δράσεως καὶ φήμης. Ἀρκετὰ καλὸς στρατηγός, ἐξαίρετος διπλωμάτης, ἐδοξάσθη κυρίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ὁλλανδίας κατὰ τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς καὶ διετέλεσεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του, ὁ δραστήριος καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς καταπληκτικῆς πολιτικῆς του καὶ πρόμαχος τῆς προτεσταντικῆς ὑποθέσεως.

Ἀπέκρουσεν ἀπόπειραν τοῦ Ἰακώβου Β', ὁ ὁποῖος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἔχων ὀρμητήριον τὴν καθολικὴν Ὁλλανδίαν, ἀπεβιάσθη εἰς τὴν Σκωτίαν, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του.

Ἡ πρᾶξις τῆς διαδοχῆς. Ἡ βασίλισσα Ἄννα (1702 - 1714)

Ἡ Μαρία, σύζυγος τοῦ Γουλιέλμου Γ' καὶ πρωτότοκος κόρη τοῦ Ἰακώβου Β', ἀπέθανε τὸ 1695 καί, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα κόρη τοῦ ἰδίου Ἄννα ἦτο ἄτεκνος, τὸ Κοινοβούλιον διὰ τῆς Πράξεως τῆς Διαδοχῆς (1701) ἀπέκλεισεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν καθολικὸν υἱὸν

του Ίακώβου και ὠρισε διάδοχον πρῶτον τὴν Ἄνναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἔγγονήν τοῦ Ίακώβου Α' Σοφίαν, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἄννοβέρου τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὸν Γουλιέλμον Γ' ἐβασίλευσεν ἡ Ἄννα Στούαρτ, ὅπως λέγεται, τῆς ὁποίας τὴν σύντομον βασιλείαν μὲ εὐχαρίστησιν ἐνθυμοῦνται οἱ Ἄγγλοι.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας τῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἢ μακροτέρα καὶ ἐνδοξότερα, ἡ βασίλισσα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Οὐίξ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν δούκισσαν τοῦ Μάρλμπορω (Marlborough). Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἀρχίσει ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ἐδέχθη νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνασπισμόν. Διπλωμάτης καὶ στρατηγός τῆς ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης τῆς Μάρλμπορω, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἕξοχος στρατηγός. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφῆρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικοῦ ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἔκτοτε (1704). Συγχρόνως κατέστησαν σχεδὸν ὑποτελεῖ τὴν Πορτογαλίαν. Τὴν ἐμποχὴν αὐτὴν ἐγένινεν ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Σκωτίας μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασιλίσσης τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας. Ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς Ἄννης θεωρεῖται μίᾳ ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

Λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ παλινορθώσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν τῆς Ίακώβον Γ', διαμένοντα ἀπὸ τοῦ ἔκθρονισμοῦ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν παρεκίνησαν νὰ διακόψῃ ἀποτόμως τὴν συνεργασίαν μὲ τοὺς Οὐίξ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Τόρις. Διέκοψεν ἐπίσης τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν καί, καταλλήλως ἐργασθεῖσα, ἐξησφάλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τόρις κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῆς προσπάθειας ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΖ' ΑΙΩΝΑ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΑ'

Τὰ αἴτια

ΟΝ 17ον αἰῶνα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐνδημική κατάστασις, ἡ δὲ εἰρήνη βραχυχρόνιον διάλειμμα μεταξὺ τῶν συγκρούσεων.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648) εἶχεν ὡς συνέχειαν τὸν πόλεμον μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) καὶ ἀπὸ τοῦ 1667 ἤρχισεν ἡ σειρά τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μετὰ διαλειμμάτων τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίας τοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐταράχθη ἐπὶ 60 περίπου ἔτη ἀπὸ διεθνεῖς περιπλοκάς.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύρραξιν ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ κυριαρχικαὶ διαθέσεις τῶν Ἀψβούργων καὶ κατόπιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἡγεμονίας ἐνὸς ἰσχυροῦ ἄρχοντος συνησπίσθησαν αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ὅπως παλαιότερον ἡ Γερμανία, οὕτω καὶ ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐξηντλημένη ἀπὸ τὴν ἀσύνητον ἐπιχείρησιν τοῦ βασιλέως τῆς.

Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ἦττα τῶν Ἀψβούργων

Αἱ συμπαγεῖς κτήσεις τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (Αὐστρία, Βοημία, Οὐγγαρία) ἀπετέλουν βᾶσιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ἀπόλυτοι κύριοι εἰς αὐτὰς οἱ Ἀψβούργοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλλουν τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας εἰς κληρονομικὴν μοναρχίαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ μακρὸς καὶ περιπετειώδης Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648), ὁ ὅποιος, ἔνεκα τῶν γνωστῶν ἐν Γερμανίᾳ συνθηκῶν, ἔλαβε τὴν μορφήν σκληροῦ θρη-

σκευτικοῦ πολέμου καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἤτταν καὶ ἐξασθένισιν τῶν Ἀψβούργων τῆς Βιέννης.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ἔγγονος τοῦ Φιλίππου Β', δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας, διότι, ἀκριβῶς κατὰ τὸ ἔτος τῆς ὑπογραφῆς της, ἡ Γαλλία ἤρχισε νὰ ταρασσεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν τῆς Fronde, τῆς ὁποίας ἠλπίζε νὰ ἐπωφεληθῆ.

Ὁ πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) ἔγινε κυρίως εἰς τὰ βόρεια σύνορα τῆς Γαλλίας, μὲ ἀφετηρίαν τὸ Βέλγιον, τὸ ὁποῖον ἦτο κτήσις Ἰσπανικῆ. Κύριοι εἰς τὴν θάλασσαν οἱ Ἰσπανοί, εἶχον τὴν εὐκολίαν νὰ μεταφέρουν διὰ θαλάσσης στρατεύματα καὶ νὰ στρατολογοῦν μισθοφόρους ἀπὸ τὴν Γερμανίαν.

Ἡ διπλωματία ὁμως τοῦ Μαζαρέν κατῶρθωσε, παρὰ τὴν ἀντιπάθειαν τῆς γαλλικῆς αὐλῆς πρὸς τὸν φονέα τοῦ Καρόλου Α' τῆς Ἀγγλίας, θείου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', νὰ προσελκύσῃ τὸν Λόρδον Προστάτην (τὸν Κρόμβελ) καὶ συγχρόνως νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δυτικῆς Γερμανίας εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ Ρήνου (1658). Τοιοῦτοτρόπως ἀπεκλείσθη ἡ θαλασσία ὁδὸς εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ οὐδετερότης τοῦ αὐτοκράτορος.

Διὰ ζωηρᾶς ἐπιθέσεως ὁ στρατηγὸς Turenne, ἐπὶ κεφαλῆς γαλλικοῦ καὶ ἀγγλικῶν στρατοῦ, ἀπέκλεισεν ἢ κατέλαβεν ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐβάδισε κατὰ τῶν Βρυξελλῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Ἡ Συνθήκη τῶν Πυρηναίων (7 Νοεμ. 1659) ἐξησφάλισεν ἀξιόλογα ἑδαφικὰ ὠφελήματα εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐσημείωσε τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῆς Ἰσπανικῆς δυνάμεως. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' συναζεύχθη τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, κόρην τοῦ Φιλίππου Δ', ἡ ὁποία παρητήθη ἀπὸ πᾶσαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας, ἔναντι πληρωμῆς 500.000 ταλλήρων ἐντὸς ἑξαμήνου, ὑποσχέσεως δυσεκπληρώτου διὰ τὴν οἰκονομικῶς ἐξηντλημένην Ἰσπανίαν.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'

Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐξῆλθον ἐξηντλημέναι ἀπὸ τοὺς δύο πολέμους, τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς

Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρὸν. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δύναμίν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Κίνητρον διὰ τοὺς πολέμους ἦτο ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξασθῇ καὶ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν Ρήνον. Ὁ Λουδοβίκος ὑπηρετῆθη ἀπὸ ἐξόχους διπλωμάτας καὶ στρατιωτικούς. Οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν αὐτοὺς ληστρικοὺς πολέμου, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668)

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του, παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἄλλ' ἡ Ὁλλανδία κατῴρθωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνέυσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὁμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα (Εἰρήνη Αἰξ - λα - Σαπέλ, 2 Μαΐου 1668).

Ὁ πόλεμος τῆς Ὁλλανδίας (1672 - 1678)

Διψῶν ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος, ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατικῆς, καλβινικῆς καὶ ἐμπορικῆς Ὁλλανδίας. Κατῴρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ Ὁλλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν, φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Ὁ Ὁλλανδικὸς λαὸς ἀνέτρεψε τὴν

59. Ο Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας
(κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ Romain
Hooghe)

τα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίσῃ διάφορα κράτη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἔξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὑδατοφρόκτας, οἱ ὅποιοι προασπίζον τὴν Ὁλλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οὕτω δὲ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

Ὁ Γουλιέλμος (1650-1702) κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς Ὁρανίας (Orange). Οἱ πρόγονοι του εἶχον γίνει ἐνδοσοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς Ἰσπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς, ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν Ὁλλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα

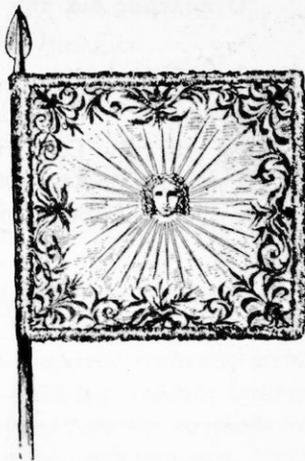
ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίσῃ διάφορα κράτη κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βραδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεσφάλιαν καὶ μετ' ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὅποιαν ἀπέτελεσαν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Ὁλλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (manger le pays). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς τὰ διάφορα μέτωπα, νικηταὶ ἀνεδείχθησαν οἱ Γάλλοι καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου ἐπλήρωσε πάλιν ἡ Ἰσπανία, παραχωρήσασα εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν καὶ συνοριακὰς θέσεις εἰς τὸ Βέλγιον (Συνηθήκη Νιμέγκ, Nimègue, 10 Αὐγ. 1678).

Ὁ πόλεμος τοῦ Συνασπισμοῦ τῆς Αὐγούστας (1688 - 1697)

Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατισχύσει τοιοῦτοτρόπως πολεμῶν ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τῆς Εὐρώπης. Ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως καὶ ἐδέσποξε τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ

καταλάβη χώρας άνευ άντιστάσεως. Συνέστησεν ιδιαίτερα συμβούλια (Chambres de réunion), δια νά εξετάσουν τίνες πόλεις ή χώραι είχαν άποτελέσει άλλοτε έξαρτήματα τής Γαλλίας. Τά συμβούλια ταύτα άνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, έκ τών όποίων τινές άνήρχοντο μέχρι Καρόλου του Μεγάλου και του βασιλέως Δαγοβέρτου. Ο Λουδοβίκος κατελάμβανε δια του στρατου έν πλήρει ειρήνη τās επιδικαζόμενας εις αυτόν υπό τών συμβουλιών πόλεις. Ούτω κατέλαβε κατ' άρχάς δέκα πόλεις τής Άλσατίας, κατόπιν τó Στρασβούργον (1681), χώρας άνηκούσας εις τήν Γερμανικήν Αύτοκρατορίαν. Άλλ' ό αύτοκράτωρ τής Αυστρίας ήτο άπνησχολημένος, λόγω τών ταραχών τής Ούγγαρίας και του κατá τών Τούρκων πολέμου, και δέν ήδυνήθη ν' άντιταχθή κατá του Λουδοβίκου.

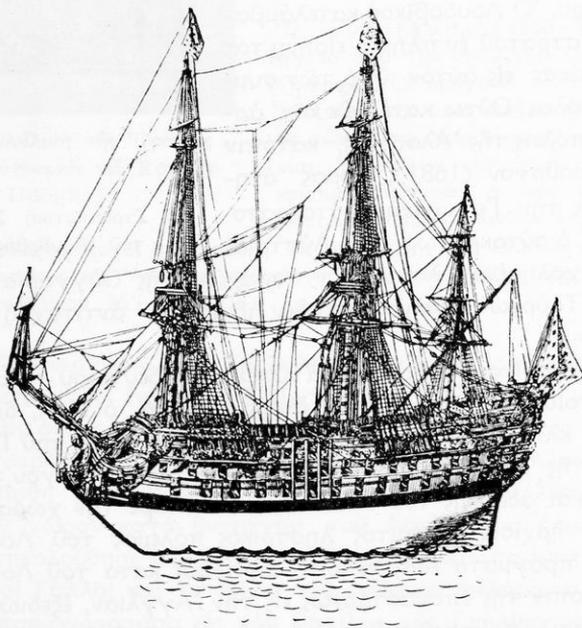
60. Στρατιωτική Σημαία του Λουδοβίκου

Ο Λουδοβίκος δέν ήργησε νά εύρεθί πρό δευτέρου συνασπισμοϋ, εις τόν όποιον άφορμήν έδωκεν, όπως πάντοτε, ό ίδιος, διότι, διεδικών τήν κληρονομίαν του άποθανόντος εκλέκτορος του Παλατινάτου υπέρ τής Έλισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου του άδελφου του, και άδελφής του εκλέκτορος, κατέλαβε τήν χώραν. Τοιουτοτρόπως ήρχισεν ό τρίτος ληστρικός πόλεμος του Λουδοβίκου. Άλλά τά πράγματα έστράφησαν αίφνιδίως κατá του Λουδοβίκου, διότι, κατόπιν τής επαναστάσεως εις τήν Άγγλίαν, έξεδιώχθη ό φίλος του βασιλεύς Άάκωβος Β' και άνήλθεν εις τόν θρόνον ό Γουλιέλμος τής Ορανίας, ό όποιος συνήνωσε κατá του Λουδοβίκου τόν αύτοκράτορα, νικητήν ήδη εις τόν πόλεμον κατá τών Τούρκων, τήν Άγγλίαν και Όλλανδίαν, τήν Ισπανίαν και τήν Σαβοίαν. Ο πόλεμος διεξήχθη εις διάφορα μέτωπα. Οί Γάλλοι, άναγκασθέντες νά εκκενώσουν τó Παλατινάτον, ήρήμωσαν τήν χώραν κατá τρόπον βάρβαρον. Ο Λουδοβίκος διετήρησε τās κτήσεις. ως και τó Στρασβούργον, άλλ' ή όφρϋς αυτού έταπεινώθη.

**Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου
(1701 - 1713)**

Ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς δι' αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὸν νέον αἰῶνα καὶ διήρκεσε δεκατρία ἔτη. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον

61. Πολεμικὸν τοῦ 17' αἰῶνος « Λουδοβίκος ΙΔ ».

τῆς Ἰσπανίας τὸν ἔγγονόν του Φίλιππον δ' Ἀνζοῦ (Philippe d' Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἄπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησιπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Μόνον ἡ Ἰσπανία ἐτάχθη μετὰ τὸν Λουδοβίκον. Οὕτω προῆλθε νέος πόλεμος, ὁ λεγόμενος Πόλεμος διὰ τὴν δια-

δοχήν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγά-
λας διαστάσεις καὶ χαρακτῆρα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρων καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ του ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ Αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν Μάρλμπορω (Marlborough), τὸν σύζυγον τῆς εὐνοουμένης τῆς βασιλίσσης Ἄννης (σελ. 124).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μάρλμπορω μετέφεραν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς κάτω Χώρας εἰς Βαυαρίαν, ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἥτταν. Τότε ἀκριβῶς (1704) ὁ ἀγγλικὸς στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἄγγλιαν.

Ἡ Κυβέρνησις Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μάρλμπορω ἀπώλεσε τὴν ἰσχύν καὶ ἡ νέα κυβέρνησις τῶν Τόρις, ἔκλινε πρὸς τὴν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἄγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀνασθητῆ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτοτρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

Εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ (11 Ἀπρ. 1713)

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ (Utrecht, πόλεως ὀλλανδικῆς) ὥρισε τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ Φίλιππος Ε', ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (Ἀμερικῆς), ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

2) Αἱ ἰσπανικαὶ κτήσεις τῆς Εὐρώπης (Κάτω Χῶραι, Μιλᾶνον, Σαρδηνία, καὶ Νεάπολις) παρεχωρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβοΐας.

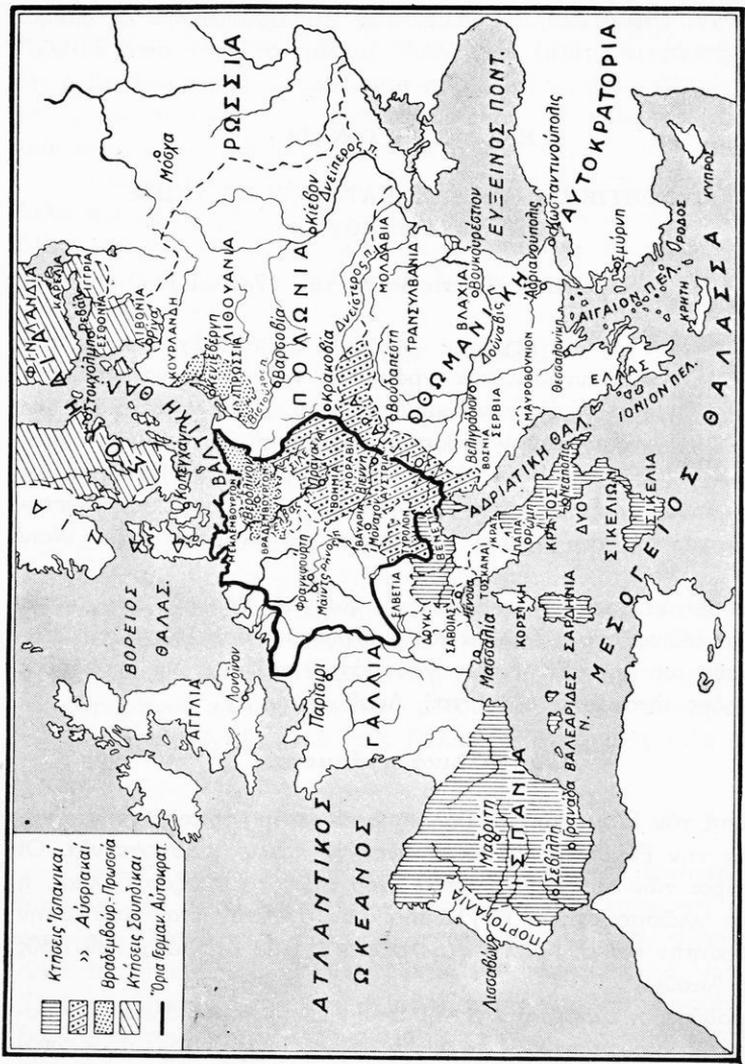
3) Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπεχρεώθη ὅμως ν' ἀνταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἔναντι τῆς Σαρδηνίας.

4) Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ πλεονεκτήματα ἐμπορικά, ἰδίως τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων εἰς τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς.

5) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφος τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', παρεχώρησεν ὅμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν σημαντικὰς ἀποικίας τοῦ Καναδᾶ, τὴν Νέα ν Γ ἦ ν (μεγάλην νῆσον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Σαιν-Λόρενς), τὴν Ἀ κ α δ ἰ α ν (ἀπέναντι αὐτῆς, σήμερον Νέα Σκωτία). Ἀνεγνώρισεν τὴν κ λ ε ἰ δ α τ ο ῦ Κ α ν α δ ᾶ. Ἀνεγνώρισεν ἐπίσης τὸν Γεώργιον Α' τοῦ Ἀννοβέρου ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐδέχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἀπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Στούαρτ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὐτρεχτ ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ εἰρήνη τῆς Βεστφαλίας διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισεν τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἤτταν. Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμαινε ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποστῆ ἐκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνεи κυρία ὀλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὁλλανδία κατέπιπτε διαρκῶς. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις τῆς, δὲν ἦτο ὅμως πλέον δεσπόζουσα εἰς τὴν Εὐρώπην δύναμις.

62. Ή Εὐρώπη μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Οὐτρέχτ (1713)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Α΄

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ἡ πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

ΕΤΑ τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα τὸν 17ον αἰῶνα. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ. Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὀλόκληρος ἡ περίοδος ὠνομάσθη αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαούς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν προεκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄, προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν Αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγ-

γραφείς ήδη πρό τοῦ Λουδοβίκου καί ἡ λεγομένη ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα παρ' ὅσον ὑπέθεσαν. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καί ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Γαλλικὴ αὐλή, σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καί εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωσίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωσία ἐκίνηθη ἦτο κομψὴ καί ἀνυπέβλητος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καί ὑπερβολικὰ πειθαρχικὴ, ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὀρμῆς. Διὰ τοῦτο καί ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καί τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γαλλικὴ Ἀκαδημία» καί ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1635). Ὡσαύτως καί ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτήν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὠργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἀ θ ἄ ν α τ ο ι . Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καί τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καί ποιητικὴν, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν Λ ε ξ ι κ ὸ ν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις, 1694).

Οἱ συγγραφεῖς

Τὸν 17ον αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαιτέρα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καί τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Οἱ λογοτέχναι τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἀστοί, καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, ὡς καί ἀπὸ μεγάλας νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τοὺς συγγραφεῖς, ἀλλὰ

63. Ο Μολιέρ
(Παρίσι, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δι-
δόμενα ἐπιδόματα διενέμοντο ἀ-
δεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγρα-
φεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βα-
σιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεὰν ἀ-
νήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Πέτρος Κορνείυ
(Pierre Corneille 1606 - 1684),
ἀφοῦ προηγουμένως συνέγραψε
περιπλόκουσ κωμωδίας, παρουσία-
σε τὸ 1653 τὸν Cid, δρᾶμα ἱππο-
τικόν, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιτυχία ὑ-
πῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνείυ ἐ-
καλλιέργησε τὸ ἡρωϊκὸν δρᾶμα.

Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγ-
γραφεῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον
δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρω-
μαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕφος μεγαλο-
πρεπές. Ὁ Ὁράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι
τὰ ἀριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ντεκάρτ (René Descartes
1594 - 1650) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας
εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν Περί μεθόδου λόγον, διὰ
τοῦ ὁποῖου ἐγένεν εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὁλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Blaise Pascal, 1623 -
1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ιδιοφυίαν εἰς τὰ μα-
θηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσε σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν
Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν Provinciales καὶ ἐθεωρήθησαν
ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνα-
τον τοῦ συγγραφέως, οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν, ὑπὸ τὸν τίτλον
Pensées, τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε,
διὰ νὰ ἀποδείξη τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσ-
σαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρ, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μπουαλὼ καὶ ὁ Ρασίν.
Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 - 1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ιδιοφυΐα,

ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα δημιουργήματα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρος ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν χρόνων του καὶ ἀποβαίνουν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφαὶ Γυναῖκες, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἄσθενής εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος, δεικνύοντα τὰς διαφορὰς ὅψεις τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος, καὶ ὁ Γαρτοῦφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὅποια τὸ κωμικὸν ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Λαφονταίν (Jean de la Fontaine, 1621 - 1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὅμως τῶν ζώων ἐζωγράφησε τὰ ἦθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοί του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα, διακρνόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοί του τάσσονται μετὰξὺ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Μποαλώ (Nicolas Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητὴς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστής τοῦ Ὀρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολάς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος διώρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογοτέχνους τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ρασίν (Jean Racine, 1639 - 1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν, προωρίζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγωδίας ἀπομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῆ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του, τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὴν Ἰφιγένειαν, τὸν Βρεττανικὸν καὶ τὴν Φαίδραν, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέρειαν στίχους ἀπαλούς καὶ ἐπιτυχάνων ἄμειπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασίν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσι-

64. Ό Ρ α σ ι ν
(Παρίσι, Έθνικη Βιβλιοθήκη)

κοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικρανθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς Φαίδρας, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παράκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν Ἔσθηρ καὶ τὴν Ἀθαλίαν, τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἄλλην ὄψιν τῆς ιδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινήσεως, ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἔθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μπουαλώ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολλὸν καιρὸν, ὡς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν κλασσικὴ λογοτεχνία τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ρήτορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Βουλὴ οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότερος τῶν ἱεροκηρύκων τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ Μ π ο σ σ ο υ ἔ (Bossuet 1627 - 1704), εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδόχου. Περίφημοι εἶναι αἱ ὀμιλίαι του, ἰδίως οἱ Ἐπικὴ δειοὶ λόγοι (Oraisons Funèbres), τοὺς ὁποίους ἀπήγγειλε κατὰ τὸν θάνατον ἐξεχόντων προσώπων, καθὼς καὶ ἡ Πραγματεία ἐπὶ τῆς Γενικῆς Ἱστορίας (Discours sur l' histoire universelle), εἰς τὴν ὁποῖαν ἐξιστορεῖ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς χριστιανικῆς θεολογίας τὰ μεγάλα γεγονότα τῆς Ἱστορίας.

Εἰς νεωτέραν γενεὰν καὶ διάφορον κόσμον ἰδεῶν καὶ τεχνοτροπίαν ἀνήκουν ὁ συγγραφεὺς τῶν Χαρακτήρων Λ α μ π ρ ο υ γ ἔ ρ

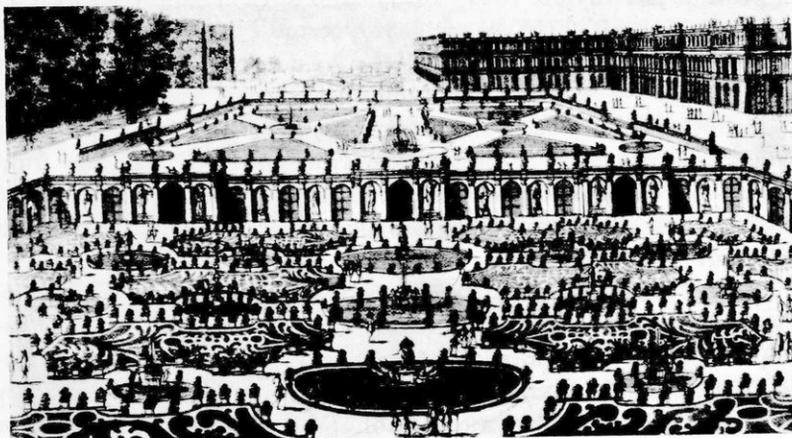
(Jean de la Bruyère, 1645 - 1696) και ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φενελόν (Fénelon, 1651 - 1715), ὁ παιδαγωγὸς τοῦ ἐγγόνου τοῦ βασιλέως. Αἱ περιπλανήσεις τοῦ Τηλεμάχου (Aventures de Télémaque) εἶναι εἶδος ἐπικῆς διηγήσεως κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς Ὀδυσσεΐας. Κύριος ὁμως σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ δώσῃ νέον πρότυπον ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος ἐργάζεται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῶν ὑπηκόων του. Αἱ περιπλανήσεις ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ὁ συγγραφεὺς των κατεδικάσθη εἰς εὐσχημον ἔξορίαν, ἀπομακρυνθεὶς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του.

Τὸν 17ον αἰῶνα καὶ ἄλλαι χῶραι τῆς Εὐρώπης ἔχουν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὴν πολιτικὴν παρακμὴν, ἡ ἀκμὴ τῆς λογοτεχνίας. Εἰς τὴν Ὁλλανδίαν εὐδοκίμοῦν τὰ Πανεπιστήμια, εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν παλινόρθωσιν τῶν Στούαρτ ὁ Τζὼν Μίλτον (John Milton, 1608 - 1674) ἔγραψε τὸ περίφημον ἐπικὸν ποίημα Ἀπολεσθεῖς Παράδεισοις, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφει τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν χαρὰν τοῦ πρωτοπλάστου εἰς τὸν Παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὴν λόγῳ ἀνυπακοῆς τιμωρίαν του.

Ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ζωγραφικὴ ἐν Γαλλίᾳ

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα παρημελήθη ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσαν Ἰταλοὺς ἀρχιτέκτονας πολλὰκις καὶ ἐργάτας Ἰταλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκτισαν ἀνάκτορα καὶ ἐκκλησίας κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν ρυθμὸν, ὀγκῶδεις οἰκοδομὰς μὲ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν, στεγαζομένας ἀπὸ ὑπερμεγέθεις θόλους, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου τῆς Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεξωγογήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κερμεϊκοῦ (Tuileries) καὶ τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλύ (Marly) καὶ τοῦ Τριανόν (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυσθῶδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιών (Versallies). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους

65. Βερσαλλίαι

καί ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρων καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα ὀριζόντιον ὄροφον πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπικάθηται δεῦτερος χαμηλότερος, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος μὲ εὐρύχωρον δεδροστοιχίαν, ὃ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα, παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλλους ὀδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ μικρὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολίζονται μὲ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ μὲ πίδακας, εἰς τοὺς ὁποῖους τὸ ὕδωρ ἔρχεται μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποῖαν ὠνόμασαν Μ π α ρ ὀ κ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυπτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου, ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅμοιαι τάσεις παρουσιάζει καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας.

Ἐνῶς ἡ τέχνη εἶχε περαιοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐζωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, τὸ κοινὸν ἐζήτηι τὸ πομπῶδες καὶ βαρῦ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις ἐκτιμῶνται τὰ ἐξαιρετὰ τοπία καὶ τὰ ἱστορικὰ θέματα τοῦ Ν. Πουσσέν (Ν. Poussin), ὡς οἱ Ποιμένες τῆς Ἀρκადίας, τὸ Ἰδεῶδες τοπίον, ὁ Κατακλυσμός κλπ. καὶ τὰ ἰταλικὰ τοπία τοῦ Κλώντ Λορραῖν (Claude Lorrain), Πρωΐα - Ἐσπέρα, Ἀποψις λιμένος κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου κτλ.

66. Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Ἡ αἴθουσα τῶν κατόπτρων)

Ἴσπανοὶ ζωγράφοι

Ἀντιθέτως ἡ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικὸς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Βελάσκεθ (Velasquez, 1599 - 1660) ἐζωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπερβλήτον ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλὰ χρώματα νὰ παράγῃ ἄρμονίαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σταύρωσις κ.ἄ.), ἐφιλοτέχνησε προσωπογραφίας βασιλέων καὶ μικρῶν πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Πριγκίπισσα Μαργαρίτα), ὡς

67. Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα (Βελάσκειθ)

καὶ ἱστορικοὺς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα εἶναι περίφημος.

Ὁ Μουρίλλο (Murillo, 1617 - 1682) ἐζωγράφιζεν ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων καὶ ἄνωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης τῶν ναῶν σκηναὶς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτὸς καὶ ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἀρνίου. Ἐζωγράφιζεν ἐπίσης σκηναὶς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς καὶ ἀγυλιόπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ καὶ μὲ πιστὴν παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἡ Ἀγία Οἰκογένεια, ἡ Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, ἡ Ἀγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἀρνίου, Παῖδες παίζοντες κύβους κ.ἄ.).

68. 'Αγία Σύλληψις
(Μουρίλλο, Μουσείον Λούβρου)

69. Παίδες παίζοντες κύβους
(Μουρίλλο, Μουσείον Μονάχου)

Ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χῶραι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ζωγραφικὴν, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (B r a b a n t) καὶ ἡ Ὁλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὁλλανδικὴ, ἔχουν κοινὸν ἔθνικὸν χαρακτῆρα τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα, μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χρι-

στιανικής τέχνης, ενώ ή 'Ολλανδία, αποσπασθεϊσά από την καθολικήν εκκλησίαν και από τον ισπανικόν ζυγόν, έδημιούργησε τέχνην μάλλον κοσμικήν.

Ο έξοχώτερος από τους φλαμανδούς ζωγράφους, ο Ροϋμπενς (Rubens, 1577 - 1640) έζησεν επί τινα χρόνον εις την 'Ιταλίαν και έμελέτησε τους άρχαιοτέρους τεχνίτας. Έγκατασταθείς έπειτα εις την Άμβέρσαν, διήλθε μετά τής πρώτης συζύγου του ήμέρας εύτυχίας, τής όποίας ανάμνησιν έχομεν έν τή διπλή προσωπογραφία του καλλιτέχνου μετ' αυτής. Μετά τον θάνατον αυτής, συνεζεύχθη, εις ήλικίαν 53 έτών, την νεαράν άνεψιάν του, τής όποίας ή μορφή έκαμεν εις αυτόν τόσην έντύπωσιν, ώστε παρέστησεν αυτήν όχι μονον εις προσωπογραφίας και οικογενειακάς εικόνας, αλλά και εις μεγάλας θρησκευτικάς ή μυθολογικάς παραστάσεις. Σώζεται μέγας αριθμός πινάκων του Ροϋμπενς, οί όποίοι είναι διασκορπισμένοι εις τά μουσεια τής Εύρώπης. Φαίνεται ότι ειχε παραγάγει ύπερ τά δισχιλία έργα. Πολλά άπ' αυτά είναι καλλιτεχνήματα μεγάλης άξίας, έπιβαλλόμενα δια τό μεγαλειον τής συλλήψεως και τήν άριστοτεχνικήν έκτέλεσιν. Αί μορφαί τών θρησκευτικών πινάκων έχουν τι τό ύπερφυσικόν και προκαλοϋν την έντύπωσιν του ύψηλου, του μυστηριώδους και άνησυχητικοϋ (ή Έτοιμασία του Σταυροϋ, ή Άποκαθήλωσις, ή Προσκύνησις των Μάγων, ή Μαντόννα του Άγίου 'Ιλδεφόνσο), ενώ άφθονία ζωής και κοσμικόν αίσθημα έκχειλίζει από τά

70. Ο Ροϋμπενς και ή σύζυγός του (Ροϋμπενς, Μόναχον, Πινακοθήκη)

συμπλέγματα παιδων και τας μυθολογικας παραστασεις (Στέφανος καρπών, αϊ Τρεις Χάριτες κλπ.)·

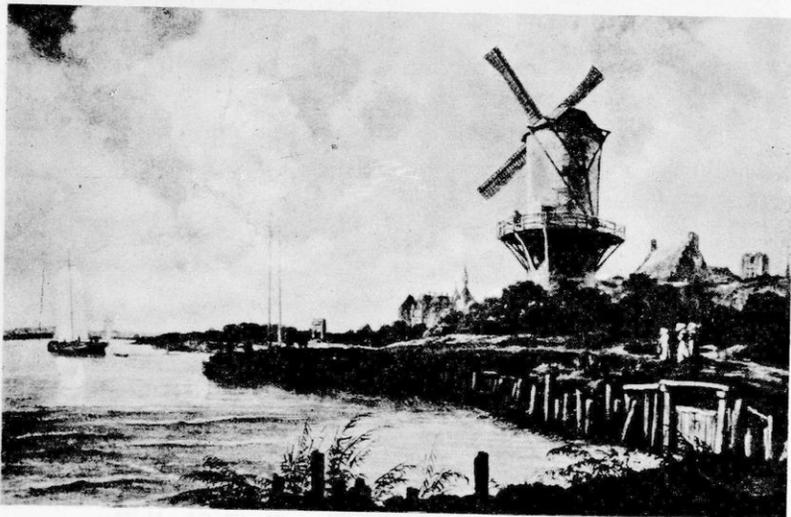
Μετα τον Ροϋμπενς, ο γνωστότερος των Φλαμανδων ζωγραφων ειναι ο Βαν Ντάικ (Van Dyck), ο οποιος εμεινεν επι μακρον εις την Αγγλιαν εν τη αυλη Καρόλου Α' (Επιτάφιος θρηνος, τα τέκνα Καρόλου Α', προσωπογραφία Καρόλου Α') και ο διάσημος τοπιογράφος Ρούσνταλ (Rusdael).

71. Ο Βαν Ντάικ
(Αυτοπροσωπογραφία)

Οι Ολλανδοι ζωγράφοι ειργάσθησαν δια τους πλουσιους αστους και εξωγράφισαν ιδιως σκηνάς του καθ' ημέραν βίου, διότι οι Ολλανδοι, ως καλβινισται, δέν συνήθιζον εικόνας εις τας εκκλησίας, ουτε ειχον ευγενεις και πρίγκιπας. Δια τουτο οι καλλιτέχναι των επεδόθησαν εις προσωπογραφίας η παρέστησαν σκηνάς του καθ' ημέραν βίου, τοπία, δάση παραλίας, κήπους, γωνίαν τινά της πόλεως, καπηλεία κ.λ.π. Εξωγράφιζον κατά φύσιν, προσπαθουντες να δώσουν ζωήν και φυσικην χάριν εις τας παραστάσεις. Ετελειοποίησαν την τέχνην και ησαν απάραμιλλοι εις την απόδοσιν των χρωμάτων και του φωτός.

Η Ολλανδία κατά τον 17ον αιώνα άνεδειξε πληθος ζωγράφων, μεταξύ των οποίων τινες ησαν εξέχοντες καλλιτέχναι. Εις εξ αυτών, ο Ρέμπραντ (Rembrandt, 1606 - 1669), ητο μεγάλη καλλιτεχνική ιδιοφυία. Η αξία του εγκειται εις την απεικόνισιν ψυχικών καταστάσεων, διότι κατορθώνει να παρατηρή την πραγματικότητα με σπανίαν διορατικότητα και κατέχει την τέχνην να αποδίδη αυτήν με ασυνήθη έκφραστικότητα. Από τα αρχαιότερα έργα του είναι το περίφημον Μάθημα της Ανατομίας, το όποιον,

72. *Ανεμόμυλος
(Ρόυσταλ, *Άμστερνταμ, Πινακοθήκη)

παριστάνει ονομαστόν Ιατρόν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατεμνόμενον σῶμα. Ὅμοίαις τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ Νυκτερινὴ φρουρά. Σφῶζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ Προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαούς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ συγκλονιστικὴ παράστασις τῆς Θουσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακῶβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κ.ἄ.).

Ἡ Μουσικὴ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ᾠσματα ἦσαν ποιικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπησα τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλη-

73. Ο Ρέμπραντ
(Αὐτοπροσωπία)

74. ΟΙ προσκυνηταὶ τῆς Ἑμμαοῦς
(Ρέμπραντ, Μουσεῖον Λούβρου)

75. Μάθημα ἀνατομίας (Ρέμπραντ, Μουσεῖον τοῦ Ἀμστερνταμ)

σίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ καταλυκτικήν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικά καὶ ἀπὸ τὰ δημώδη ᾄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία, εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν μουσικὴν ἐν Γερμανίᾳ. Ἄφ' ἑτέρου οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους εἶχον μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπως ὁ Γκουντιμέλ (Goudimel, 1505 - 1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν 16ον αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας Παλεστρίνα (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστὴν λειτουργίαν τοῦ πάπα Μαρκέλλου.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δρᾶμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ παραστάσεις κοσμικὰς. Τοιουτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὄρατόριον καὶ τὸ Μελόδραμα (Ὀπερα), περὶ τὸ 1600. Ὄρατόριον εἶναι μουσικὸν δρᾶμα μεθρησκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελόδραμα εἶναι δρᾶμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελόδραμα Ὄρφεὺς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαίχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν πρῶτος ὁ Ἴταλὸς Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν ἀληθῆ μελοδράματα.

Ἡ Φιλοσοφία

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλοσοφίαν, προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς τὰς ἐπομένας γενεὰς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐγένετο ἀύθεντία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, λεγομένη Σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδάσκαλον καὶ ὁδηγόν.

Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώτης ἐμελέτησαν τὰ ἔργα τῶν ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀνακαλέσων εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελε-

τήθη πολύ και απέκτησεν ὄπαδους ὁ Πλάτων. Ἄλλα τὰ αὐτοτελεῖ φιλοσοφικά συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὁ διάσημος Ἄγγλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέικον (Francis Bacon, 1561 - 1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις ποριζόμεθα ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπὶ αὐτῶν τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδόν, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπαθοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαινόμενα, ὁ Μπέικον ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε *Novum Organum*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀνομάσει *Ὀργανον*, διότι ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέσον τῆς ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῆ ἡ σχολαστικὴ ἐπιστήμη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος Ντεκάρτ (Descartes, 1596 - 1650), ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὄνομά του Καρτέσιος (Cartesius), ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος ἐσκέφθη ὡς ἑξῆς: Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς γνώσεις ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς, στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς τὰς αὐθεντίας. Περὶ τῆς ἀκριβείας ὅμως τῶν γνωμῶν αὐτῶν δὲν ἔχομεν πειστικὴν βεβαιότητα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τὰς γνώμας αὐτάς ἀποδεικνύονται ὡς μὴ ὀρθαί, μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλω δι' ὅλα, ὄχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὑπαρξιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου ἀκόμη καὶ νὰ μὴ δεχθῶ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅ,τι φαίνεται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές.

Αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν ὀριστικὴν καταδίκην τῆς σχολαστικῆς μεθόδου καὶ τῆς πίστεως εἰς αὐθεντίας. Τὰς γνώμας ταύτας ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του, εἰς τὸν *Περὶ μεθόδου λόγου* (*Discours de la methode*), τὸ ὁποῖον ἔγρα-

φεν εἰς τὴν ὀμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐξαιρετός μαθηματικός καὶ φυσικός, ἐδέχετο τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριζεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γίνονται κατὰ μ η χ α ν ι κ ῆ ν ἄ ν ἄ γ κ η ν. Ἰδιαιτέραν ὁμως θέσιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Καρτέσιον διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν ἑκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσίου ἔκαμεν ἐντύπωσιν, διεδόθη πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Ἄλλ' οἱ θεολόγοι κατεδίκασαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν 18ον αἰῶνα. ἀκόμη οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του.

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ Μ π α ρ ο ὕ χ Σ π ι ν ὄ ζ α (Spinoza, 1632 - 1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμήθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἑβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίας μικροαστῶν μετρίας οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἤθελε νὰ δώσῃ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς του. Διὰ τοῦτο τὸ κύριον σύγγραμμά του ἡ Ἠ θ ι κ ῆ (Ethica ordine geometrico demonstrata), ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἐνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἐν τ α υ τ ῶ Θεὸς καὶ φύσις, δηλαδὴ θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ (deus sive natura). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημά του ὠνόμασαν π α ν θ ε ἰ σ τ ι κ ὸ ν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν παθῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικὴ μεταβολὴ Αἰ ζυμώσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν αἱ ἀγγλικαὶ ἐπαναστάσεις, δίδουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτυχθῆ ἡ λεγομένη ἐ μ π ε ι ρ ι κ ῆ ἄ π ο ψ ι ς. Ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Τ ζ ὼ ν Λ ὸ κ (John Locke, 1632 - 1704) εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του, Δ ο κ ἰ μ ἰ ο ν διὰ τὴν ἀ ν θ ρ ω π ῖ ν η ν ν ὀ η σ ἰ ν, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐνδοξον ἐπανάστασιν (τὸ 1690), ὑπεστήριξεν ὅτι ὅλαι μας αἱ γνώσεις πηγὴν ἔχουν τὴν

αίσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐντυπώσεων εἰς τὸν νοῦν. Καταπολεμεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσιου περι ἐμφύτων ἐνοιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ περίφημον συμπέρασμα : « Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει ».

Τὴν ἄποψιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐμπειρικὴν ἢ ἐμπειρισμὸν (empirisme), ἐνῶ ἡ ἀντίθετος, ἢ δεχομένη ὅτι πηγὴ τῶν γνώσεων εἶναι ἡ νόησις, ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ ἢ ὀρθολογισμὸς (rationalisme, ἀπὸ τὸ λατ. ratio - λόγος, λογικόν). Ἡ φιλοσοφία τοῦ Λὸκ σημαίνει ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz, 1646 - 1716), ἡ πρώτη ἀξιόλογος φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὰς ἀναστατώσεις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸν ὀρθολογισμόν, δίδων εἰς αὐτὸν διάφορον ἔννοιαν. Ἐξαίρετος σοφός, ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀνεκάλυψε συγχρόνως μὲ τὸν Νεύτωνα τὴν βᾶσιν τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Εἰς τὰ ἔργα του, Νέα δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν (ἀπάντησις εἰς τὸν Λόκ), Θεοδικία καὶ Μοναδολογία, ἀνέπτυξεν ἀξιολόγους σκέψεις, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ ἐμφύτων ἐνοιῶν καὶ τὴν αἰσιόδοξον περὶ τοῦ κόσμου ἄποψιν, ἢ ὅποια συνοφίζεται : « ὁ κόσμος εἶναι ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς κόσμους ». Ἡ βαθυτέρα προσπάθεια τοῦ Λάϊμπνιτς εἶναι νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

Α ἰ ἐ π ἰ σ τ ῆ μ α ἰ

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ'

εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατῴρθωσαν νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιουτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν **π α ρ α τ ῆ ρ η σ ι ν** καὶ τὸ **π ε ῖ ρ α μ α**. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν μεγάλην δεξιότητα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ καταγινόμενοι εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐρασιτέχναι, εὐρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὸν νέον τρόπον τῆς ἐρέυνης. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως ὡς αἵρεσιν. Αἱ ἐπιστῆμαι δὲν ἦσαν πολὺ ἀνεπτυγμέναι, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολον νὰ κατέχη τις ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Κατεγίνοντο ἰδίως εἰς τὰ **Μ α θ η μ α τ ι κ ἄ**, τὴν **Ἀ σ τ ρ ο ν ο μ ί α ν**, τὴν **Φ υ σ ι κ ῆ ν**. Ἐγραφον κατὰ κανόνα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γνώμας καὶ ἀνακαλύψεις των ἀνεκοίνωνον πρὸς ἀλλήλους προφορικῶς ἢ δι' ἐπιστολῶν.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτὰς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὁποία προσεῖλκυσε περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἡ ἀστρονομία, διότι ὁ πολὺς κόσμος ἐξηκολούθει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν πρόγνωσιν διὰ τῶν ἄστρων. Δὲν ἤργησαν ὁμως οἱ σοβαρώτεροι νὰ ἐκτιμήσουν τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ **Ἀ σ τ ε ρ ο σ κ ο π ε ῖ ο ν Γ κ ρ ῆ ν ο υ ῖ τ ς** (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον **Μ ο υ σ ε ῖ α**. Τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ **Β ρ ε τ τ α ν ι κ ὸ ν Μ ο υ σ ε ῖ ο ν** (British Museum).

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρέυνης, αἱ κυβερνήσεις ἴδρυσαν **Ἐ π ι σ τ η μ ο ν ι κ ἄ ς Ἀ κ α δ η μ ί α ς**, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπι-

στημίων. Αί Ἀκαδημαῖαι ἐβο-
ήθησαν πολὺ τὴν πρόοδον
τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενι-
κῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐ-
σημείωσαν σημαντικὴν πρό-
οδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.
Αἱ ἀπόψεις τοῦ Κοπερ-
νίκου προεκάλεσαν βα-
θυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἐ-
πεδοκιμᾶσθησαν ἀπὸ πολ-
λοῦς σοφοῦς. Ὁ γερμανὸς ἀ-
στρονόμος Κέπλερ (Ke-
pler, 1571 - 1630) ἔδωκε
κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου
αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδει-
ξιν τοῦ συστήματος, διατυ-
πώσας τοὺς λεγομένους Νό-
μους τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας

76. Ὁ Γαλιλαῖος

φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος ἰταλὸς Γαλιλαῖος (Galilei,
1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ
κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται
περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ
ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς
φακούς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφό-
ρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἢ
ἱερὰ Ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν
αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξη γονυκλινῆς τὰς δοξασίας του ὡς πλάνας.

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐσοστηματοποίησεν ὁ διάσημος
ἄγγλος φυσικὸς Νεύτων (Newton, 1642 - 1727) συνενώσας
αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἔλξεως, ὁ ὁποῖος
φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθηματικῶν παρέλαβον οἱ
νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετῶντες τοὺς Ἕλληνας μαθηματι-
κοὺς. Ὁ γάλλος Βιέτ (Viète 1540 - 1603) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἄλ-
γεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ
φιλόσοφος Ντεκάρτ, ἐξαιρετὸς μαθηματικὸς, εἰσήγαγε τὸν ἄλγε-

77. 'Ισαάκ Νεύτων

ἐνῶς ὁ Τορριτσέλλι (Torricelli, 1608 - 1647), ἰταλὸς καὶ αὐτὸς, ἐμελέτησε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατεσκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρεψε νὰ παρατηρήσουν τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος (Pascal). Οὕτως, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Φυσικὴ ἔγινε πειραματικὴ ἐπιστήμη.

βρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάιμπνιτς (Leibnitz), ἀνεκάλυψε τὸν Ἀπειροστικὸν Λογισμὸν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν.

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μαθηματικὰ καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων,

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ' Η ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Γενική 'Επισκόπησις

Ο 18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν: ἡ στερέρωσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους με βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ καθιερωθὲν διὰ δύο ἐπαναστάσεων τὸν 17ον αἰῶνα, στερεώνεται τὸν 18ον ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου. Οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς, ξένοι καὶ χωρὶς ἐπιβολὴν, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος τῆς βουλῆς, τὴν ὅποιαν ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὰ δύο κόμματα, τῶν Οὐίξ καὶ τῶν Τόρις.

Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Γεώργιος Γ' διεκδικεῖ τὰς βασιλικὰς προνομίαις. Ἐξ αὐτοῦ δημιουργεῖται κοινοβουλευτικὴ κρίσις, ἡ ὅποια διαρκεῖ ὑπὲρ τὰ εἴκοσι ἔτη (1760 - 1782). Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐξωτερικαὶ ἀποτυχίαι ὑποχρεώνουν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὁ περὶ φημος Πίτ ὁ νεώτερος ἀποβαίνει ἰσχυρὸς κοινοβουλευτικὸς κυβερνήτης. Ἐκ τῆς κρίσεως ἐξέρχεται τὸ πολίτευμα περισσότερον στερεωμένον.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ βιομηχανικὴ κίνησις, ἡ ὅποια κα-

τέστησε τὴν Ἀγγλίαν πρώτην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου.

Τέλος, κατόπιν σκληρᾶς πάλης πρὸς τοὺς Γάλλους, οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδάν καὶ γίνονται ἀδιαφιλονείκητοι ἡγεμόνες εἰς τὰς ἀποικίας.

Οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι

Ἦσαν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν της, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν ἀδελφόν της Ἰάκωβον Γ', εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1701 πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α' (ἀπὸ τὴν μητέρα του Σοφίαν), ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

Ὁ Γεώργιος Α' (1714-1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν

ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικὴν, ὅπως καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Γερμανοί. Ἐμεινε πάντοτε ξένος μεταξὺ τῶν ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειψε τὸ Ἀννόβερων. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν Ἀγγλικῶν.

Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β' (1727-1760) εἶχε τὰς ἕξεις καὶ τὰς ιδέας τοῦ πατρός του. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἠνέχθησαν αὐτοὺς ἀπὸ αἴσθημα νομιμοφροσύνης, κυρίως ὅμως διότι ἦσαν διαμαρτυρούμενοι καὶ λόγῳ τῆς θέσεώς των ἦσαν ἀκίνδυνοι διὰ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας.

78. Ἀγγλος εὐγενὴς μεὶ στολὴν αὐλῆς

Πράγματι, οί δύο πρώτοι Γεώργιοι, χωρίς ένδιαφέρον διά τόν τόπον καί χωρίς έπιβολήν, άφησαν τήν φροντίδα τής κυβερνήσεως είς τό κοινοβούλιον καί καθιέρωσαν τήν συνήθειαν νά λαμβάνουν τούς ύπουργούς των άπό τό πλειοψηφούν είς τήν Βουλήν κόμμα. 'Η συνήθεια αύτή ύπήρξεν εϋνοϊκή διά τήν στερέωσιν του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Χάρις είς τήν επί τόσα έτη άποχήν τής βασιλείας νά άναμειγνύεται είς τήν κυβέρνησιν, έπεκράτησεν ή αντίληψις ότι είς τήν 'Αγγλίαν, ό βασιλεύς βασιλεύει, αλλά δέν κυβερνά.

Τό κυβερνητικόν σύστημα

'Επεκράτησεν, όχι διά νομοθεσίας, αλλά διά τής συνήθειας, ό χωρισμός των έξουσιών.

1) 'Επειδή ό βασιλεύς είναι άνεύθυνος, τήν εκτελεστικήν έξουσίαν άσκοϋν οί ύπουργοί. 'ΕνϿ προηγουμένως τούς ύπουργούς ύπεδείκνυεν ό βασιλεύς, όλίγον κατ' όλίγον έπεκράτησεν ή συνήθεια νά γίνεται πρόεδρος τής κυβερνήσεως ό άρχηγός του πλειοψηφούντος είς τό Κοινοβούλιον κόμματος.

2) 'Η νομοθετική έξουσία άνήκεν είς τό Κοινοβούλιον, συνιστάμενον άπό δύο Βουλάς, τήν Βουλήν των Λόρδων, τής όποίας τά μέλη διωρίζοντο ύπό του βασιλέως, καί τήν Βουλήν των Κοινοτήτων, τής όποίας τά μέλη έξελέγοντο ύπό του λαού, τουλάχιστον ύπό μέρους αυτού, διά μίαν έπταετίαν (άπό του 1716). Σύν τῷ χρόνῳ ή Βουλή των Λόρδων έχασε τήν έπιρροήν της, πρὸς όφελος τής δευτέρας.

3) 'Η Βουλή των Κοινοτήτων άπετελείτο άπό δύο κόμματα, τούς Τόρις καί τούς Ουίξ. Οί πρώτοι έθεωροϋντο άριστοκρατικοί, οί δεύτεροι λαϊκώτεροι. Κατ' ουσίαν όμως άντεπροσώπευον καί τās δύο όλιγαρχίας. Οί Τόρις τήν μεγάλην ιδιοκτησίαν, οί Ουίξ τό χρῆμα (βιομηχανίαν καί έμπόριον). Καί τά δύο δέν ήθελον νά αλλάξουν τό εκλογικόν σύστημα, τό όποιον ήτο εϋνοϊκόν δι' αύτά.

4) Τό εκλογικόν σύστημα ήτο ελάχιστα δημοκρατικόν. Κατ' ουσίαν έψήφιζε μικρά μειοψηφία του λαού. Είς τούς νομούς τό δικαίωμα τής ψήφου είχε περιέλθει κυρίως είς τούς ιδιοκτήτας, είς τās πόλεις καί είς τās σωματεία. 'Ισχυροί άνδρες διέθετον μέ-

γαν ἀριθμὸν ἐδρῶν καὶ ἐπώλουν αὐτὰς εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Ἐπίσης οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι ἐμπορεύοντο τὴν ψῆφόν των ἔναντι θέσεων καὶ ἀμοιβῶν. Πραγματικὴ διαφθορὰ καὶ φαυλοκρατία ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Οὐίξ

Οἱ Τόρις ἦσαν ὕποπτοι, ὅτι εἶχον εὐνοήσει τὴν ἐκπτωτον δυναστείαν καὶ ὅτι διετήρουν μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀντιθέτως, οἱ Οὐίξ, ἐπειδὴ ἐπολέμησαν αὐτήν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς στήριγμα τῆς προτεσταντικῆς δυναστείας, εἶχον τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν σχεδὸν ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα. Ἡ πολιτικὴ των ἦτο ἐπὶ μακρὸν φιλειρηνική.

Ὁ Οὐάλπουλ (Walpole), ὁ δραστηριώτερος πρωθυπουργὸς των τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ὀλόκληρα ἔτη (1721 - 1742), ὅσον οὐδέποτε ἄλλη κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Ἀπέφυγε μὲ ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἐξωτερικὴν περιπλοκὴν. Διετήρησεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τι διάστημα.

Ἐκέρδισε τοὺς ἰδιοκτήτας, ἐλαφρώσας τὴν φορολογίαν τῆς γεωργίας, καὶ τοὺς ἐμπόρους, ἐγκαινιάσας εἶδος ἐλευθέρου συναλλαγῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἄλλα κράτη ἐκλείονα στηρῶς τὰ σύνορά των εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ εἰσαγωγὴν. Διηκόλυε τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην του. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κέντρα τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαγωγή ἀπὸ 600.000 ἀνήλθεν εἰς 12.000.000 λίρας καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀκινήτων ἐτριπλασιάσθη.

Ὁ ταχὺς αὐτὸς πλουτισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ Οὐάλπουλ ἐγέννησαν πραγματικὴν διαφθορὰν καὶ ἠθικὴν κρίσιν εἰς τὴν χώραν. Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἀντίδρασις. Ἡ ἀπομόνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει τὴν χώραν ἡ φιλειρηνικὴ πολιτικὴ, ἐξήγειρε πολλοὺς ἐθνικιστάς. Ἡ χαλαρὰ τέλος στάσις του κατὰ τὴν σύρραξιν διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας ἐπέφερε τὴν πτώσιν του (1742). Οἱ Οὐίξ ἐκράτησαν

τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἔγινον φιλοπόλεμοι, ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν Πίτ.

Ὁ Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ἦ ὁ πρῶτος Πίτ, ὅπως λέγουν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πολιτικούς ἀνδρας τοῦ Ἑνωμένου Βασιλείου. Βουλευτὴς εικοσιεπτὰ ἐτῶν, ἦτο ἀντίπαλος τοῦ Οὐάλποουλ, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς ὑπαίτιον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνυποληψίας τῆς Ἀγγλίας. Εὐθύς, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀδιὰφθορος, θερμὸς πατριώτης, μὲ ἀπέραντον οἴησιν, τὴν ὁποῖαν ἐξέφραζε διὰ θεατρικῆς εὐγλωττίας, ἀπέκτησε πρωτοφανῆ δημοτικότητα.

Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πίτ οἱ Οὐίτς ἔκαμαν τοὺς δύο πολέμους, τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν Ἑπταετῆ.

Ἐξῆλθον ζημιωμένοι ἀπὸ τὸν πρῶτον, διὰ τοῦ δευτέρου ὅμως ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη, τὴν στρατιωτικὴν ἐξασθένησιν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἀποικίας.

79. Ρόμπερτ Οὐάλποουλ
(Ἀριστερά, ὁμιλῶν μὲ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς)

Γεώργιος Γ' (1760 - 1820). Ἡ Κοινοβουλευτικὴ κρίσις

Ὁ Γεώργιος Γ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν. Ἀπλοῦς τοὺς τρόπους, κανονικὸς εἰς τὴν ζωὴν, εἰλικρινῆς καὶ εὐλαβῆς, ἀποστρεφόμενος τὴν διαφθοράν, εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσίδα μητέρα του τὴν ἰδέαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὸς « βασιλεὺς ».

Ὁ Γεώργιος Γ' ἠθέλησε νὰ μὴ εἶναι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνήσῃ. ἤθελε μάλιστα νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου. Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διὰ πρῶτον πικρῆς. Σύμφωνας εἰς τοῦτο μὲ τὰς περὶ τοῦ βασιλέως ἀντιλήψεις τῶν Τόρις, ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο τοὺς Οὐίξ.

Ἡ ἀπαίτησις τοῦ βασιλέως ἐδημιούργησεν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κρίσιν. Ἡ πρώτη ἀπόπειρά του νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν Τόρις προσέκρουσεν εἰς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1770, ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περιπλοκὴν μὲ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1770 - 1782) τὸν λόρδον Νόρθ (North) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ὁ ἴδιος.

Ἄλλ' ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, σατίρας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικίων τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ. Εὗρεθεις πρὸ ἀδιεξόδου, ὁ Γεώργιος παρέδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Πίτ, τὸν δεῦτερον Πίτ (1782).

Ὁ Δεύτερος Πίτ (1759 - 1806)

Ἐγινε πρωθυπουργὸς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Ἀδιάφορος καὶ πατριώτης, ὅπως ὁ πατὴρ του, ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐναντίον του τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον κατεψήφισεν αὐτὸν δέκα ἔξ φορές ἐντὸς τριμήνου. Ὁ Πίτ ὅμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν, δὲν παρητήθη καὶ διέλυσε τὸ Κοινοβούλιον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔφερον πλειοψηφίαν ἀφωσιωμένην εἰς αὐτὸν καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν (1784 - 1806).

Ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸν τῆς χώρας, ἐτακτοποίησε τὰ ἀναστατωμένα ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀποικίων οἰκονομικὰ καὶ ἀνέπτυξε τὸ ἐμπόριον. Δι' αὐτοῦ ἐμετριάσθη ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Οὐίξ καὶ Τόρις καὶ ἐσχηματίσθη κόμμα πατριωτικόν, ἀφωσιωμένον εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸ σύνταγμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔθνος ἠνωμένον ἀν-

τεμετώπισε τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ Πιτ ἐκήρυξεν « ἔξοντωτικὸν πόλεμον ».

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία ἀνεπτύχθη εἰς χώραν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν πρῶτην ὥθησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωσεν ἡ ὑπερβολικὴ αὐξησης τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασιάσθη ἀπὸ τοῦ 1700-1780. Ἔπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἄνθρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευμάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν πλουσίαν εἰς γαιάνθρακα καὶ σίδηρον Ἀγγλίαν ἡ ἄρχὴ τῆς μεταλλουργικῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε ἀσυναγώνιστος.

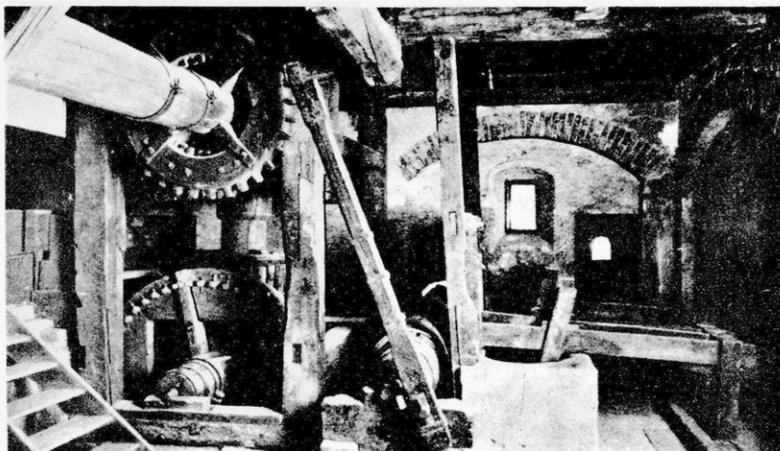
Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν διαφόρους μηχανάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ (Watt) ἔδιδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τελειοποιῶν τὴν ἀτμομηχανήν (1769 - 1779).

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἦτο ἀνάλογος καὶ ἀκόμη μεγαλύτερα ἡ ἀνάπτυξις. Ἀφοῦ ἐξετόπισαν τοὺς ἀντιπάλους των Ἴσπανοὺς, Γάλλους καὶ Ὀλλανδοὺς, οἱ Ἀγγλοὶ ἀπέβησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἀμαξηλάτα τῶν θαλασσῶν (rouliers des mers), ὅπως συνήθιζον νὰ ὀνομάζουσι παλαιότερον τοὺς Ὀλλανδοὺς.

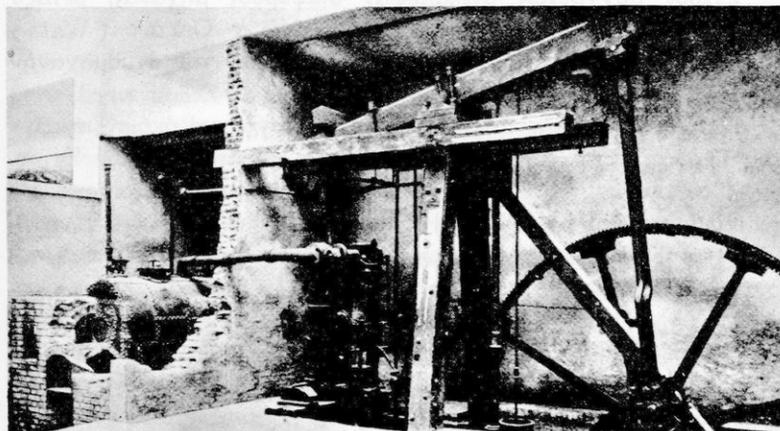
Ἡ Ἀγγλία ἐθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑποδειγματικὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Αἱ Βουλαὶ συνεδρίαζον δημοσίᾳ καὶ αἱ συζητήσεις ἐδημοσιεύοντο αὐθημερὸν εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλαὶ ἐφημερίδες, μεταξὺ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδωνται καὶ σήμερον, ὅπως οἱ Καιροὶ (Times), ὁ Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ.ἄ.

80. Ὁ δεῦτερος Πιτ
(Τ. Λόρεντζ, Ἀνάκτορον Οὐίνδσορ)

81. Μύλος χάρτου του 18ου αιώνας (Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

82. Άτμομηχανή του Ουάτ του 18ου αιώνας
(Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Γ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΑΘ' ΟΛΗΝ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τοῦλάχιστον, τὸ καθεστὼς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ Λουδοβίκος ΙΣΤ', τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἀσκοῦντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ διάστασις μεταξὺ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται, ἕνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ι. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ὁ ἀντιβασιλεὺς Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ', πενταετὴς κατὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, ἐμείνεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πεντήκοντα ἑννέα ἔτη (1715 - 1774). Ἡ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Ἀνηλικιότης καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ Δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀπὸ τοῦ 1715 - 1723 καὶ προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723 - 1774.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε φροντίσει νὰ ὀρίση διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὁρλεάνης, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

Ὁ Φίλιππος δούξ τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἐγινεν ὀνομαστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μετὰ τὸ ἐπώνυμον Régent (Ἀντιβασιλεὺς) ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς, μετὰ ζωηρὰν ἀντίληψιν, ἀμεμπτον ἀνατροφὴν καὶ κομποὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατάρθωσαν νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο, ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκώνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἐτησίου ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγίνετο περισσότερον ἀπελπιστικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρύτερα χρέη τοῦ παρελθόντος, ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωσεν 69 ἑκατομμυρίων ἔσοδα, ἐναντι ἐξόδων ἐξ 147 ἑκατομμυρίων.

Τὸ σύστημα Λώ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινεν ὁ σκώτος οἰκονομολόγος Λώ (Law).

Ὁ Λώ, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρῶτην φορὰν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ἰδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ μετὰ ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη, τὸ 1718, Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα μετὰ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ Λώ ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἑταιρείαν μετὰ κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων, διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἑταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν ἐνοικίασιν τῶν ἀγροκτη-

μάτων. Τέλος, τὸ 1719, ἐξέδωκε δάνειον διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέσῃ βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πιστωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχειρήσις, μετ' ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχὴν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι τὸ χαρτονόμισμα δὲν εἶχεν ἀντίκρυσμα εἰς μέταλλον. Ὁ Λῶ ἐδραπέτευσεν, ἀφήνων χάος ὀπισθὲν του.

II. Λ Ο Υ Δ Ο Β Ι Κ Ο Σ Ι Ε'

Ἡ Β α σ ι λ ε ῖ α

Ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723, ἄφησε τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ εἴκοσι ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πενήκοντα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723 - 1774), δὲν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως, πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρὸς, φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἀνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον εὐνοούμενοι καὶ εὐνοούμεναι. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρώθησαν τελείως διὰ τῆς ἀκαταλογίστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συνηθᾶνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν, ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ προσέθετε : « Θὰ διαρκέσῃ ἐν τούτοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς ». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν : « *Après moi le déluge* ».

83. Ἡ κυρία Πομπαντούρ
(Λατούρ, Παρίσιοι, Μουσείον Λούβρου)

Ὁ καρδινάλιος Φλερύ

Μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος Φ λ ε ρ ὺ (Fleury). Χρηματίσας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦτο ἐβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετρίοφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἠρνήθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μιᾶς πολιτικῆς ἐ θ ν ι κ ῆ ς ἀ ν ο ρ θ ὴ σ ε ω ς, στηριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνετὴ αὐτῆ διοικήσις ἠϋξανε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκόλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερύ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποδήσει καὶ θεραπευθῆ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητῆς καὶ ἡ διοίκησις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

Ἡ Αὐλή. Αἱ εὐνοούμεναι

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἔσπερώθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι, πρὸ πάντων αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροὺς διαφόρους. Αἱ πρῶται, ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν παρακίνοῦν αὐτὸν εἰς τὴν δρᾶσιν. Ἐπροτίμησε μίαν ἀστήν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Μ α ρ κ η σ ί α ν ν τ ῆ Πομπαντούρ (Marquise de Pompadour), ἐξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ

πολύ φιλόδοξος, έξουσίαζεν επί 19 έτη τόν βασιλέα και δι' αὐτοῦ τήν Γαλλίαν, έκτιμωμένη από τούς λογοτέχνας και τούς καλλιτέχνας, τούς όποιους έπροστάτευσε, μισουμένη όμως από τόν λαόν δια τήν σπατάλην της.

Προσπάθειαι άνορθώσεως δέν έλειψαν και κατά τά σκοτεινότερα έτη τής βασιλείας Λουδοβίκου ΙΕ', χωρίς νά καταλήξουν εις σοβαρά άποτελέσματα. 'Ο « πολυαγάπητος », όπως τόν ώνόμασεν ό λαός τόν καιρόν μιās άσθενείας του κατά τήν νεότητα, άπέθανε μισούμενος υπό πάντων.

III. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ'

Λουδοβίκος ΙΣΤ' Μαρία 'Αντουανέττα

84. Λουδοβίκος ΙΣΤ'
(Κατά τόν Καλλέ, Μουσείον Βερσαλλιών)

'Ανακουφισθείς έκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' ό λαός έστήριξεν έλπίδας εις τόν διάδοχόν του, από τόν όποιον περιέμενε νέαν πολιτικήν.

'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' (1774-1792), έγγονος τοῦ προκατόχου, ήλικίας είκοσι έτών, ήτο δημοφιλής δια τās άρετάς τής ιδιωτικής του ζωής, τήν άγνότητα τών ήθών, τήν καλωσύνην και τήν τιμιότητα. 'Ο νέος βασιλεύς είχε πράγματι άγαθήν ψυχήν, αλλά ουδέποτε κατώρθωσε νά ένοήση καλώς τās ύποθέσεις τοῦ κράτους. 'Εδυσκολεύετο νά λαμβάνη άποφάσεις μόνος και έπηρεάζετο πολύ από τό περιβάλλον του.

'Η Μαρία 'Αντουανέττα (Marie Antoinette), ή σύζυγός του, κόρη τής Αυτόκρατείας Μαρίας Θηρεσίας, δέν είχε

85. Μαρία Άντουανέττα
(Κατὰ τὸν Κιλλέ, Μουσείον Βερσαλλιών)

τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐκείνης. Βασίλισσα εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἡγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἔθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἑλαφρὸν ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἥθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερον διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγιον καὶ τὸ θέατρον παρά διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὅμως νὰ ὑποστηρίζῃ μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους της καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρίσιμους στιγμάς.

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλίαν, διότι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν διέσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον « autrichienne » ἢ « madame veto ».

Ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ

μεταρρυθμιστὰς ὑπουργούς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ Τουργοτ διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτὴς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καί, ἀκολουθῶν συγχρόνους ἀντιλήψεις, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδιάζεε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιούχων (1776).

Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρουν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, ἐναυπήγησαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικάνων.

Ὁ Νέκερ (Necker), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικώτερα μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καί, ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ Τουργοτ, ἐδημιούργησε τὰς ἐπαρχιακὰς συνελύσεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὸν βασιλέα.

Ὅλοι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυαγοῦν ἔνεκα τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν προνομιούχων καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφήνουν πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἐτοιμάζουσι τὸ ἔδαφος διὰ ριζικώτεραν ἐκκαθάρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ ΙΔ΄ ΑΙΩΝΑ

Ἡ μέση Εὐρώπη

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ἀνάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως δημιουργοῦν βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων τῆς νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβούργοι ὅμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχύν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουσιν τὸ κράτος των εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ διαρχία.

I. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτικὴ, ἀραιῶς κατφικημένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια.

Ὁ Τριακονταετὴς πόλεμος ἀπέδειξεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη

τά δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βρανδεμβούργον, εἶναι προ-
τεσταντικά καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγα-
γον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀντιπρο-
σωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν *μερκαντισμὸν* εἰς τὴν γεννω-
μένην βιομηχανίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν
τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως, προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιω-
ματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ
πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν κρατῶν ἀστική τάξις εἶναι
φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία

Ἡ Βεστφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διά-
σπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἐξαφανισμὸν τῆς αὐτο-
κρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικὸν τῶν συμ-
φέρον, οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουσιν νὰ εἶναι ἀπλοὶ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτο-
κράτορος καὶ δὲν διστάζουσιν νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ
1785 ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην
Ἑομοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ
ὑπερασπίσῃ «τὰ γερμανικὰ δικαιώματα», εἰς τὴν πραγματι-
κότητα ὅμως διὰ νὰ περισώσῃ τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια ἔχο-
ρήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία
εἶχε καταστήσει σκιά.

Οἱ ἡγεμόνες

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερ-
νωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους, μὲ ποικιλωτάτους
τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες θέτουσιν τὰ ἀτομικά τῶν συμφέροντα ὑπεράνω
τοῦ κοινοῦ, ἔχουσιν διαρκῶς ἑδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπα-
ταλοῦσιν διὰ νὰ διατηρήσῃσιν πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ εἰς ματαιοδοξίας
καὶ δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς ξένας ἐπεμβάσεις. Ὁ πόλεμος τοῦ 1740 -
1763 ὑπῆρξε καταστρεπτικὸς καὶ διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς
Γερμανίας.

Ἡ κακὴ κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμό-

νας να εισαγάγουν μεταρρυθμίσεις εις την διοίκησιν, αἱ ὁποῖαι κατέστειλαν τὰς καταχρήσεις καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων, πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ - Βαίμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικά, κατήργησαν τὰς βαναύσους ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχεδίασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικούς ἢ διοικητικούς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἄννοβερν, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὁμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία) ἦσαν μεγάλα δυνάμεις.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισίον τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς ἑδρας τῶν. Παρὰ τὰ παλαιὰ πανεπιστήμια, ἰδρύθησαν νέα, προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Ἰένας, Λειψίας, Χάλλης, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ἱστορίαν, φιλολογίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἑδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπιπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπτόρων, ἡ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρας πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε πολλὰς πρωτευούσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶνετο μόνον εἰς Παρισίους.

Κατ' ἀρχάς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν γλῶσσων. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ὅμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται κατ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἀνάπτυξις εἰς μεγάλην δύναμιν

Οἱ Ἀψβούργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των, χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἡ συμπαγὴς κτῆσις των ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, αὐξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρεχτ (1714), ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζουσαν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὗται, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, περιελάμβανον τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τούτοις τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέχρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914). Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὅμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἴταλούς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὗτοι ἀπετέλουν ἰδιαιτέρα κράτη, τὰ ὁποῖα συνήλωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἰδίαν πρωτεύουσιν, ἰδίαν διοίκησιν καὶ ἰδίαν βουλὴν εὐγενῶν, συνήθως δίαίταν καλου-

μένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας. —

Προσπάθεια συγκεντρώσεως

Τοιοῦτον συγκρότημα ὅμως δὲν εἶναι στερεὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ζητήματα μὲ τοὺς πολυαρίθμους γείτονάς των. Διὰ νὰ συκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἠπειλήσῃ τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ' (1711 - 1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705-1711), ἀνεμείχθη εἰς τὰ θορυβώδη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπτερωθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρεχτ, ὠνειρεύθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε'. Εὐτυχήσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνη Πασσάροβιτς, 1718), ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλῆν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντησε πόρους καὶ στρατευματα καὶ ἀκόμη περισσώτερον ἐξήσθηνε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος, μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὅμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1693), ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχετο εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνον ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α'. Ὁ Κάρολος διὰ πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio (1713) καὶ ἔγινεν ὀνομαστή εἰς τὴν ἱστορίαν, ὥριζε, μαζὶ μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς, διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, παραχωρήσεων καὶ ὑποσχέσεων, κατῶρθωσεν ἡ πρᾶξις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας.

μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξεργάγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικούς νεωτερισμούς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἔκπτωτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρῆ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων, ὄνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Λεοπόλδος Β' (1790 - 1792) ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλας σχεδὸν τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικὸν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλυτέραν κατάστασιν παρὰ τὸ 1713.

III. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Παλαιότερα ἱστορία τῆς Πρωσσίας

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρῆν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg), κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἑλβα καὶ Ὀδερ. Ὅλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἑλβα κατὰκείτο ἀπὸ Σλάβους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγεμανίσθησαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων ἱδρυσαν μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν 14ον αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν 15ον αἰῶνα ἔδω-

τορος, τὸ δὲ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτάτο ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Πολωνίας. Ἄλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνουν τὴν ἐπικράτειάν των καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (1640 - 1688)

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, (1640 - 1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἄλλὰ τὸ κράτος ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἡμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, μόνον 6 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμέναι. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ ἐπολιτεύθη μὲ δεξιότητα, ἐπέβαλε τακτικὴν φορολογίαν, κατήρτισε στρατὸν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλβινιστάς, οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. 20 χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνῖται, ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν πρόδον τῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ τοῦς 1.600 ἀξιωματικοῦς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου οἱ 300 ἦσαν γάλλοι. Τέλος κατάρθρωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ

87. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος

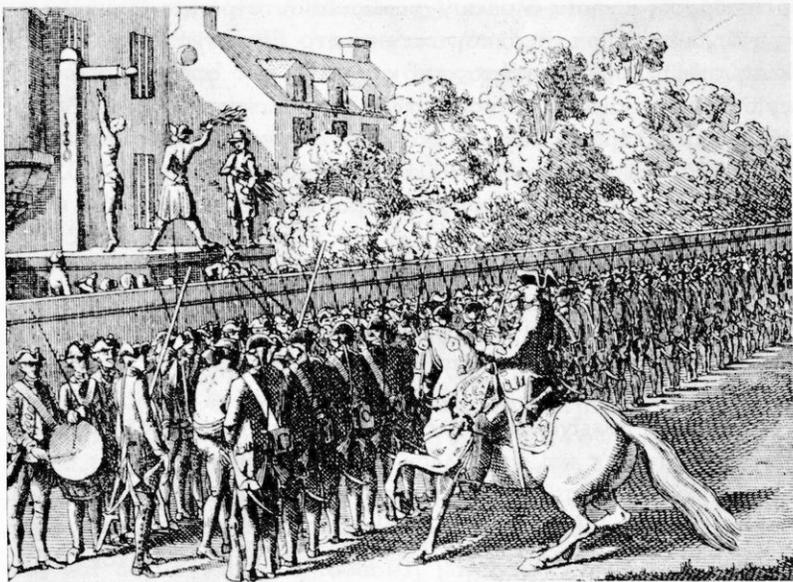
Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμῆμα τοῦ κράτους των.

Ἡ Πρωσσία βασιλείον (1701)

Ὁ υἱὸς τοῦ Φρειδερίκος Α' (1688 - 1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὀργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τμῆμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπήκοοι των ἀδιαφόρως Πρωσσοὶ, εἰς ὅποιον τμῆμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνήκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας. Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἡ δημιουργία τοῦ νέου αὐτοῦ βασιλέως προεκάλεσε τὸν γέλωτα. Ἄλλ' ἡ Πρωσσία ἐπεφύλασεν ἐκπλήξεις.

88. Πρωσσοὶ στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος
(Γρεναδιέροι: τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ τάγματος τῶν Οὐσσάρων, 1760)

89. Τιμωρία εἰς τὸν πρῶσικὸν στρατὸν

Ὁ διάδοχος τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Α' (1713 - 1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περίεργος καὶ ιδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρῆται εἰς τὴν Εὐρώπην ὡς μὴ « ἔχων ἐντελῶς σώας τὰς φρένας ». Νέος οὐδὲν ἐδιδάχθη, οὔτε ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων, ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν ἐργάζοντο καλῶς. Κατὰ βράθος ὅμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὸς ιδιορρυθμίας του ἐκυβέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οἰκονομικὰ καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἠγάπησε μὲ πάθος τὰ στρατιωτικὰ. Ἐφόρει διαρκῶς τὴν στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συναεστρέφετο ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατὸν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν

όμοιομόρφους κινήσεις όλοι συγχρόνως. Τοιουτοτρόπως έδημιουργήθη ή λεγομένη Π ρ ω σ σ ι κ ή τ α κ τ ι κ ή. Είχε μεγάλην άδυναμίαν εις τούς ύψηλους στρατιώτας και κατήρτισε την φρουράν του από μεγαλοσώμους άνδρας. Άποθνήσκων άφησε περίσσευμα 8 1)2 εκατομμύρια τάλληρα (τάλληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατόν από 83 χιλιάδας και πληθυσμόν 2.700.000 κατοίκων, αντί τών 1.700.000, οί όποιοι ήσαν κατά την έναρξιν τής βασιλείας του.

Φρειδερίκος ό Μέγας (1740 - 1786)

Τήν δύναμιν αυτήν μετεχειρίσθη ό υίός του Φ ρ ε ι δ ε ρ ι κ ο ς ό Β΄ δια να έπεκτείνη τό κράτος του και να καταστήση την Πρωσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ό πατήρ του είχαν έμπιστευθη την εκπαίδευσίν του εις δύο πρώσους άξιωματικούς και εις γάλλον εύγενή μετανάστην, ήθελε δέ να γίνη ό υίός του « εύσεβής χριστιανός, γενναίος στρατιώτης και καλός οικογενειάρχης ». Άλλά πρós μεγάλην άπογοήτευσιν ό υίός έδεικνυε κλίσιν εις την λογοτεχνίαν, την μουσικήν και την άνετον ζωήν, ενώ αντίθétως άπεστρέφετο τās στρατιωτικās άσκήσεις. Ό βασιλεύς ήρχισε να μη άνέχεται τόν « θηλυπρεπή » αυτόν υιόν, τόν έλεγεν ό ρ γ α ν ο π α ί κ τ η ν και π ο ι η τ ή ν, τόν ύβριζε και τόν έρράβδιζεν.

Ό αντίθεσις μεταφύ πατρός και υιοϋ έφθασεν εις τόσην όξύτητα, ώστε ό Φρειδερίκος άπεφάσισε να δραπετεύση εις τό έξωτερικόν. Άλλά τό σχέδιόν του άπεκαλύφθη και ό βασιλεύς έξω φρενών εισήγαγεν αυτόν και τόν συνένοχον άξιωματικόν εις δίκην επί λ ι π ο τ α ξ ι ά . Τό δικαστήριον κατεδίκασε τόν άξιωματικόν εις ισόβια δεσμά, άλλ΄ έκρινεν έαυτό αναρμόδιον να δικάση τόν διάδοχον. Ό βασιλεύς έφυλάκισε τόν υιόν του εντός φρουρίου εις τό έσωτερικόν τής χώρας και διέταξε να άποκεφαλίσουν τόν άξιωματικόν υπό τό παράθυρόν του. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρós αυτόν, όταν ό Φρειδερίκος έδέχθη να συζευχθί την γυναίκα την όποιαν ειχεν εκλέξει ό πατήρ του. Άνέλαβεν ύπηρεσίαν εις την διαχείρισιν τών οικονομικών και ήρχισε τότε να μυήται εις τās ύποθέσεις τοϋ κράτους και να εκτιμᾷ τόν πατέρα του. Άκριβώς κατά την εποχήν αυτήν ό νεαρός διάδοχος (Kronprinz) διήλθεν εις τό άνάκτορον

τοῦ Ράινμπεργκ (Rheinberg) εὐχάριστα ἔτη, κατα-
νέμων τὸν χρόνον του εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην
τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Τότε συνέ-
γραψε τὴν πραγματείαν του Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν
προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος γνωστὴν μας (βλ.
σελ. 24) διδασκαλίαν τοῦ Ἰταλοῦ συγγραφέως Μακιαβέλλι καὶ
ἐκθέτει τὰς ἰδέας περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλέως, τὰς ὁποίας
ἐλησμόνησεν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ
κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον ὅτι
οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι ἐκ φύ-
σεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν.
Ὅταν ὁμως ἔγινεν ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχι-
κῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος
τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατώρθωσεν ὁμως νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀν-
τίληψιν τοῦ πατρὸς του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμά-
των τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κρά-
τους καὶ δικαιούται νὰ ἀποφασίζῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοῦ-
περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του.

Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς
βασικὰ σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυ-
βερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχη πρῶτον μέλη-
μα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν
τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως.
«Ὁ Βασιλεὺς, ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ
κράτους». Ἐπρέσβευε δηλαδὴ τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων
του περὶ φωτισμένης ἢ συνετῆς δεσποτείας (βλ. κατωτέρω, σελ. 214).

Σκληρυνθεὶς ὁμως ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῶν νεανικῶν χρόνων,
ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστῆς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, λε-
γόμενος, βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα
καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου.
Ἄλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξίθρησκος ἡγεμὼν τῆς Εὐ-
ρώπης. «Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν
ψυχὴν του, ὅπως ὁ ἴδιος θέλει». Ἡ χώρα του ἐπλουτίσεν, ὁ πληθυ-
σμός της ηὔξήθη καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανι-

κῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσiai χιλιάδες μετανάστai εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἑσ ω τ ε ρ ι κ ῆ ν κ α τ ά κ τ η σ ι ν .

Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστῆς τῶν γάλλων συγγραφέων. Προσεκάλεσε τὸν Βολταίρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινα χρόνον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤρρησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (Memoires pour servir à l' histoire de mon temps κλπ.), παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν. Κατῶρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 15 ἐτῶν βασιλείαν εἶχε σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἕκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλίόμετρα) καὶ σχεδὸν τριπλασιάσει εἰς πληθυσμόν (6 ἑκατομμ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομμ. τάλληρα ἐτησίως καὶ τὸ ταμεῖον εἶχε περίσσευμα συνολικόν 60 ἑκατομμ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἀνώτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νικάι του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἐθνικὸν ἐγωισμόν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἐθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωνρὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γ ε ρ μ α ν ι κ ῆ ν δ υ α ρ χ ί α ν (dualismus.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ Ἀνατολικὴ Εὐρώπη

Α ΚΡΑΤΗ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦσαν περισσότερον καθυστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων λαῶν.

Μόνον εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχεν νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διὰ τολμηρῶν νεωτερισμῶν εἰσήγαγεν τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Σουηδία, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἐξησθένησαν καὶ ἠκρωτηριάσθησαν. Ἡ Πολωνία μάλιστα διεμελίσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων της καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Οἱ Ρῶσσοι

Εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνέκαθεν σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι. Οἱ Σλάβοι ἀνεπτύχθησαν πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαβικὴ φυλὴ, οἱ Ρῶσσοι, ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς τὴν λεγομένην Μεγάλην Ρωσίαν. Τὸ πρῶτον ρωσσικὸν κράτος ἴδρυσαν Νορμανδοί, τὸν 9ον αἰῶνα, εἰσελθόντες εἰς τὴν χώραν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν τῆς Βαλτικῆς, τὸν καιρὸν τῶν νορμανδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ροῦρικ ἐβασί-

λευσε μέχρι του 15ου αιώνας. Τα πρώτα όμως στοιχεία του πολιτισμού οι Ρώσοι έλαβον από το Βυζάντιον. Κατά την αρχήν του 17ου αιώνας εις τον θρόνον ανήλθεν ο οίκος των Ρωμανώφ (1613), ο οποίος έκυβέρνησε σχεδόν μέχρι των ημερών μας.

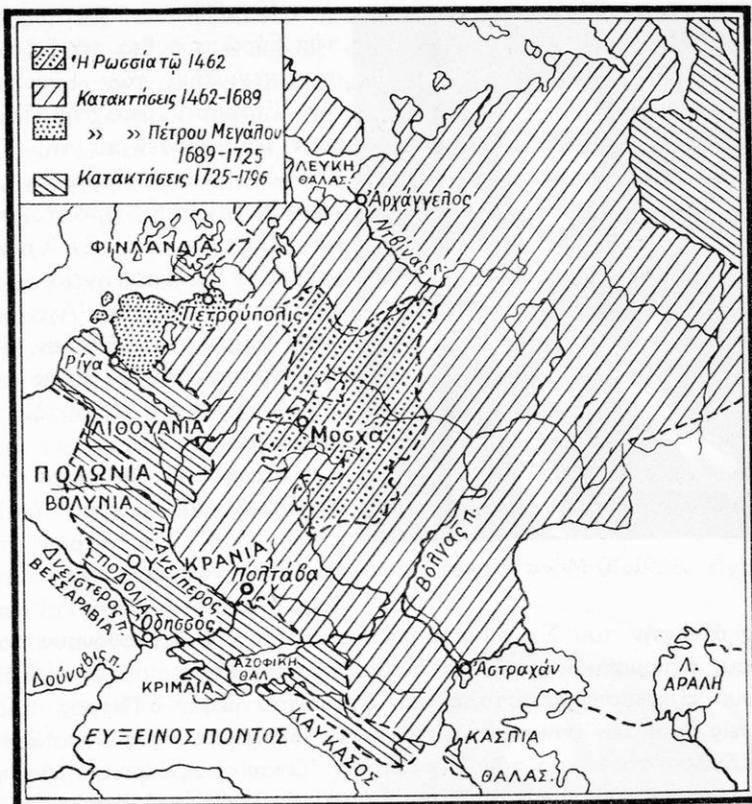
Τον 17ον αιώνα όμως ή Ρωσσία έθεωρείτο ως χώρα άσιατική. Οι κάτοικοί της έμειναν μακράν του εύρωπαϊκού πολιτισμού και διετήρησαν ήθη άσιατικά. Οι Ρώσοι έφόρουν ποδήρεις ένδυμασίας, είχαν την συνήθειαν να χαιρετούν τους άρχοντας πίπτοντες εις τα γόνατα, ήσαν θρησκόληπτοι και περιώριζον τας γυναίκας. Η κυρίαρχος τάξις, οι εύγενεις δηλαδή και ο κληρος, ήτο έχθρική προς τον πολιτισμόν των Εύρωπαίων, τους όποιους έθεώρουν αίρετικούς.

Το ρωσικόν κράτος δέν είχε διέξοδον εις την θάλασσαν, διότι τα παράλια τής Βαλτικής κατείχον οι Σουήδοι και τα παράλια του Εύξεινου Πόντου οι Τουρκοί. Η μοναδική ρωσική θάλασσα, ή Λευκή θάλασσα, είναι παγωμένη το μεγαλύτερον μέρος του έτους. Εκεί είναι ο λιμήν του Άρχαγγέλου, εις τον όποιον ήρχοντο να έμπορευθοϋν τα άγγλικά και όλλανδικά πλοία.

Οι Ρώσοι όμως άνήκουν εις τας άνωτέρας φυλάς, αι όποιαι δύνανται να δεχθοϋν και προσαγάγουν τον πολιτισμόν. Κατά το τέλος του 17ου αιώνας ήλθον εις επικοινωνίαν προς τους Εύρωπαίους και έντός δύο αιώνων κατώρθωσαν να εισέλθουν εις τον κύκλον των πολιτισμένων λαών τής Εύρώπης.

‘Ο Μέγας Πέτρος (1689 - 1725)

‘Ο Μέγας Πέτρος είναι ο ήγεμών, ο όποιος εισήγαγε τον λαόν του εις τον πολιτισμόν τής Δύσεως και κατέστησε την Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσός, ύψους περισσότερον των δύο μέτρων, με πρόσωπον έκφραστικόν, νευρικός και βίαιος, είχε λάβει άτελή μόρφωσιν. Έμαθεν όμως πολλά, συναναστρεφόμενος τους ξένους τής Μόσχας. Παρ’ αυτών έμυήθη εις την ιδέαν τής θρησκευτικής άνοχης και του διεθνισμού. Άνελθών εις τον θρόνον, έθεσε διπλοϋν σκοπόν, να « άνοιξη παράθυρον », όπως έλεγε, προς την θάλασσαν και να κάμη την Ρωσσίαν συγχρονισμένον Κράτος, εισάγων εις αυτό τας δύο δυνάμεις του νεωτέρου ανθρώπου, την φυσικήν έπιστήμην και την τεχνικήν.

90. Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσσίας

Ὁ Πέτρος ἐζητεῖ διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἀλλὰ τὰ μὲν παράλια τῆς Βαλτικῆς, ὡς εἶπομεν, κατεῖχον οἱ Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οἱ Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ἐναυπήγησε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δόν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Συνέπραξε μὲ τοὺς Εὐρωπαίους συμμάχους, οἱ ὅποιοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους καὶ κατάρθρωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

91. Ο Μέγας Πέτρος

Ἐταξίδευσεν ὕστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν τεχνικὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν. Ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Πρωσσίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Ξυλουργός, εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλῶν ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ οἱ Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιωρόσσους καὶ ἀπὸ

τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σοφίαν, ἐπανεστάτησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰς θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὄταν οἱ πρόκριτοι ἦλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γουγκλισίαν καὶ ἔκοψε μὲ τὴν ψαλίδα τὴν γενειάδα των. Τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὥρισε λεπτομερῶς τὴν ἐνδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλίζετο ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ βασιλέως καὶ οἱ καλόγηροι διέδιδον τρομερὰ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος συνέτριψε τὴν ἀντίδρασιν, ἔξαναγκάσας εἰς ὑπακοὴν τὸν κλῆρον.

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ἐξεβίασε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν πολεμικώτατον βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ'. Ἡ ἐπιχειρήσις ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πορείαν πρὸς τὴν κατὰ τῶν

Τούρκων. Εἰς τὸν λεγόμενον Δεύτερον Βόρειον πόλεμον (1700 - 1720) ὁ κακῶς ὀργανωμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος στρατός του εἶχεν ἀποτυχίας. Ὁ Πέτρος ὅμως δὲν ἀπεθαρρύνθη. « Ὅϊ Σουηδοί, εἶπε, μὲ τὰς νίκας των θὰ μᾶς διδάξουν νὰ τοὺς νικήσωμεν ». Καὶ ἡ νίκη τῆς Πολτάβας (1709) ἐσήμαινε τὴν κραταίωσιν τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ του ἔργου.

Ἡ Σουηδία ἔχασε τὰς κτήσεις αὐτῆς εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς, τὴν κυριαρχίαν της εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ἡ Ρωσσία κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ τὴν Ἐσθόνιαν καὶ ἀπέκτησε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡδὴ τὸ 1703 ὁ Πέτρος εἶχε θέσει εἰς τὸ βάθος τοῦ Φινλανδικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα τὰ θεμέλια νέας πόλεως, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ταχέως εἰς ἐπιθαλασσίαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά του.

Αἰκατερίνη Β' (1762 - 1796)

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Πέτρου, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν πολυπραγμοσύνην του, ἐξηκολούθησεν ἡ πάλῃ μεταξὺ νεωτεριστῶν καὶ παλαιωρώσων καὶ ἐπανεληφθησαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως ὅτου τὸ 1762 ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ἡ περίφημος Αἰκατερίνη Β'.

Ἡ Αἰκατερίνη ἦτο Γερμανίς, κόρη γερμανοῦ δουκός, καὶ εἶχε συζευχθῆ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἐδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσικὸν λαόν, ἔμαθε τὴν γλῶσσάν του προσῆλθεν εἰς τὴν ὀρ-

92. Αἰκατερίνη Β

II. Π Ο Λ Ω Ν Ι Α

Ἡ ἐσωτερικὴ διάσπασις

Σύντομα

Ὅπως τὸ κράτος τῶν Μ ο σ χ ο β ι τ ῶ ν, ὡς ὠνόμαζον τοὺς Ρῶσσοις τὸν 18ον αἰῶνα, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἔθεωρεῖτο ἡμισιαστική χώρα. Παρὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Πολωνία ἦτο ἀχανὴς πεδιάς, περιλαμβάνουσα διαφόρους περιφερείας, τῶν ὁποίων ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐπικοινωνία. Ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο κράτη ἠνωμένα εἰς τὸν πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Β α σ ί λ ε ι ο ν τ ῆ ς Π ο λ ω ν ί α ς, καὶ τὸ Μ έ γ α Δ ο υ κ ᾶ τ ο ν τ ῆ ς Λ ι θ ο υ α ν ί α ς, τὰ ὁποῖα ὁμως διετήρησαν τὴν ἰδιαιτέραν διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρησκευμα. Ὑπῆρχον ὁμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρῶσσοι. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς καθολικὸς κληρὸς παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰησουίτας, κατεδίωξε τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἄλλων δογμάτων. Γεωγραφικὴ, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ διάσπασις ἀπέτελουν ἀδυναμίαν διὰ τὴν χώραν.

Κοινωνικὴ κατάστασις

Ἡ Πολωνία εἶχεν ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοί, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος. Τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστελλον αὐτοὺς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδίδασκοντο τὴν Λατινικὴν.

Ὑπῆρχον περίπου διακόσαιο ἢ τριακόσαιο οἰκογένεια μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μ α γ ν ᾶ τ ο ι καλούμενοι, διηύθυνον τὴν Δ ί α ι τ α ν (Β ο υ λ ῆ ν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν φρουράν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον, πλην τῆς πρωτεύουσας Β α ρ σ ο β ί α ς, δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλεον τῶν 20

χιλ. κατοίκων. Αί τετρακόσiai βασιλικαί λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι, ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγαρεῖαν - ἐνίοτε ἑξαήμερον τὴν ἑβδομάδα - καὶ παραδεδομένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζῶν ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ σικάλινον ἄρτον καὶ χόρτα, συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογείους καὶ χαμηλὰς καλύβας.

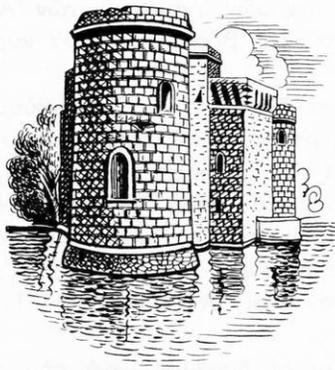
Διοικήσεις καὶ στρατὸς

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Λέγοντες Πολωνοὶ, πολωνικὸν ἔθνος, εἶχον ὑπ' ὄψει μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Αὐτοὶ ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Δίαιταν. Ἡ Δίαιτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὸν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Διαιτητῆς καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαιτα συνήρχετο κατὰ διαιτίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνήθειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινέσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον ἀποφάσεώς τινος, διὰ νὰ θεωρηθῇ αὕτη ἄκυρος διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον *liberum veto*, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργείας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατῴρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1652 - 1702 ἀπὸ 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἑφιπποὶ καὶ ὀπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονείκουν καὶ ἐφθάνον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ἤθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη καὶ συναθροιζόμενοι, ἀπετέλουν συγκεχυμένην μάζαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τακτικὸν στρατὸν.

Ἡ τύχη τῆς Πολωνίας

Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Παρουσίαζον μάλιστα τὸν κλασσικὸν τύπον τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Διοίκησις, στρατός, βιομηχανία, οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ μὀρφωσις ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελον τίποτε νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Ἰπολωνοὶ δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἡ χώρα των διεμελίσθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τοῦ αἰῶνος

18ος ΑΙΩΝ είναι ὑπερφορτωμένος ἀπὸ πολέμους. Ἐκτὸς τοῦ δεκατριετοῦς πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ὃ ὁποῖος συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος (1701 - 1714), καὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὁποῖοι τὸν κλείουν (1792 - 1802), ἔχομεν σειρὰν πολέμων, τῶν ὁποίων τινὲς λαμβάνουν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ ἢ καὶ παγκοσμίου πολέμου.

Οἱ πόλεμοι τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι πολυπλοκώτεροι ἀπὸ τοῦ 17ου. Ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὸ τυπικὸν γνώρισμα ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, τῶν Ἀψβούργων κατ' ἀρχάς, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' βραδύτερον, νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 18ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεύουσα δύναμις. Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, προσετέθησαν δύο νέοι, Πρωσσία, καὶ Ρωσσία, καὶ παρὰ τοὺς παλαιότερους ἀνταγωνισμοὺς, Αὐστρίας-Γαλλίας, Ἰσπανίας-Γαλλίας, Ἀγγλίας-Γαλλίας, ἀνεπτύχθησαν νέοι, Αὐστρίας-Πρωσσίας, Ρωσσίας-Τουρκίας.

Σχεδὸν ἰσόπαλοι αἱ δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1713), ζητοῦν συμμάχους καὶ σχηματίζουν συνασπισμοὺς. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ζωηρὰ διπλωματικὴ κίνησις, αἱ δὲ φανεραὶ ἢ μυστικαὶ συνεννόησεις καὶ αἱ συμμαχίαι διαρκῶς ἐναλλάσσονται. Τὰ προ-

βλήματα τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης περιπλέκονται μὲ τὰ συμφέροντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀποικίας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ πόλεμοι τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν συχνότεροι, ηὐξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπολέμων καὶ τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐπεξετάθησαν.

Ἄ Βόρειος πόλεμος (1700 - 1720)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διὰδοχὴν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ἀνατολικὴ ἐταράχθη ἀπὸ πόλεμον μακροτέρας διαρκείας, εἰς τὸν ὅποιον ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ συνασπισμὸς τῶν γειτόνων τῆς κατὰ τῆς Σουηδίας.

Ἰσχυρὰ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βάζα βασιλέων τῆς, ἡ Σουηδία ἔπαιξε τὸ μέρος μεγάλης δυνάμεως τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς.

Ὅταν ὁμως τὸ 1697 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΑ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ Σουηδικὰ ὄπλα εἶχον ἐπιτυχίας, Δανία, Πολωνία καὶ Ρωσσία ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δεκαπενταετοῦς διαδόχου τοῦ Καρόλου τοῦ ΙΒ', ὁ ὁποῖος ὁμως ἀνεδείχθη ἐξαιρετικὸν πρόσωπον καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὴν δρᾶσιν, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας τοῦ τὴν ἐποχὴν.

Ὁ Κάρολος ΙΒ' (1697 - 1718) ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, διὰ νὰ δώσῃ ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ὁρμὴν τοῦ πρὸς δρᾶσιν. Ἡ ἀνάγνωσις μυθιστορηματικῆς διηγήσεως διὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ποιημάτων διὰ τὰ μυθικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν σκανδιναυῶν πολεμιστῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγαλείου τῆς Σουηδίας, κατέστησαν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἵπποτικὸν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν τόπον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐξέπληξε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην του. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ζεε-λάνδην, ἠπειλήσῃ τὴν Κοπεγχάγην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Κατόπιν ἐστράφη κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40.000

κακῶς ὀργανωμένους καὶ κακῶς ὀπλισμένους στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Νάρβαν, πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Προσέβαλε τὸν Ρῶσον βασιλέα μὲ 8.000, ἐν μέσῳ χιονοθύελλης, καὶ διέλυσε τὸν στρατὸν του. Οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νικητὰς.

Ὁ Κάρολος ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Εὐρώπην, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ « ἦρωσ τοῦ βορρᾶ », ἡ δὲ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, περιπεπλεγμένα εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ἐπεδίωξαν τὴν συμμαχίαν του.

Ὁ Πέτρος ὅμως δι' ἐπιμόνου προσπαθείας ἀναδιωργάνωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἡ ὀνομαστὴ μάχη τῆς Πολτάβας ἔδωσε τὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατὸς του διελύθη καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἵππεις κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πέντε ἔτη εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὀποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ σουλτάνος. Κατῶρθωσε νὰ κινήσῃ αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ὁ ὀποῖος ὅμως, παρὰ τὴν ἦταν τοῦ Πέτρου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τέλος ὅμως μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς ἔγινε τὸσον ἐνοχλητικὸς, ὥστε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἐξώσουν διὰ τῆς βίας. Ὁ Κάρολος ἀντέταξεν ἔνοπλον ἀντίστασιν μὲ τοὺς ὀλίγους φίλους καί, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ἐπέστρεψε μετὰ δεκαῆξ ἡμερῶν ἵππασίαν εἰς τὸ βασίλειόν του, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν νορβηγικῆς πόλεως (1718).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νύσταδ (Nystand 1721), ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ Ἐσθονίαν.

Οἱ πόλεμοι διὰ τὰς διαδοχὰς τῶν θρόνων

Ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ πολέμους διὰ κληρονομικὰ ζητήματα τῶν βασιλέων κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα 13 ἔτη πληροῦνται μὲ τοὺς πολέμους διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας.

Μετά την ειρήνην τῆς Ουτρεχτ (1713, σελ. 131) οἱ θρόνοι τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, καὶ τῆς Ἀγγλίας διεφιλονεικοῦντο, ὁ πρῶτος ὑπὸ τοῦ Καρόλου ΣΤ', ὁ δεύτερος ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Ε' τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ τρίτος ὑπὸ τοῦ ἐκπτώτου Ἰακώβου Γ'. Ὁ Φίλιππος Ε' εἶχεν ἐπίσης κληρονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν αὐστριακῶν κτήσεις εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἔγιναν πολλοὶ προστριβᾶι. Ὁ ὀνομαστός ὑπουργὸς τῆς Ἰσπανίας καρδινάλιος Ἀλμπερόνι (Alberoni, 1714 - 1719) ἀναδιοργάνωσας τὰς δυνάμεις τοῦ βασιλείου, προέβη εἰς ἔνοπλον κατάληψιν τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Σικελίας. Ἄλλ' ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐβρομβάρδισεν ἰσπανικοὺς λιμένας καὶ ναυπηγεῖα καὶ κατέστρεψε τὸν ἰσπανικὸν στόλον πρὸ τῆς Σικελίας (1717). Ἐν τούτοις ὁ γενικώτερος πόλεμος ἀπεσοβήθη χάρις εἰς τὴν κατευναστικὴν πολιτικὴν τοῦ Φλερύ καὶ τοῦ Οὐάλπουλ.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις ἔλαβεν ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Πολωνίας (1733 - 1738), ὅστις καὶ ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὸν γαλλοαυστριακὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διεξήχθη κυρίως εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατέληξεν εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γαλλίας. Ἡ κρίσις τοῦ Πολωνικοῦ ζητήματος εἶχε δύο ἀπρόοπτα ἀποτελέσματα, τὴν ἐγκατάστασιν τρίτου βασιλεύοντος βουρβονικοῦ οἴκου παρὰ τὸν γαλλικὸν καὶ ἰσπανικὸν, διότι ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Β' Δὸν Κάρολος, ἔγινε βασιλεὺς τῶν δύο Σικελιῶν, καὶ τὴν τελειωτικὴν προσάρτησιν τῆς Λωρραίνης εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ συνθήκη τῆς Βιέννης, ἡ ὁποία ἐξεκαθάρισε τὴν κατάστασιν, ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι κύριος καὶ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης (1738).

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου (1740-1748)

Μετά δύο ἔτη ἐπανελήφθη ὁ πόλεμος, διὰ νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν φορὰν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ πολέμου. Ὄταν δηλαδὴ τὸ 1740 ἀπέθανε τέλος ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ', κανεὶς ἀπὸ τοὺς ὑπογράψαντας τὴν Pragmatica ἡγεμόνας δὲν ἐσεβάσθη τὴν ὑπογραφὴν του. Ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς θεωρουμένης ἀπείρου καὶ πτω-

χῆς εἰς μέσα ἀμύνης εἰκοσιεξαετοῦς διαδόχου Μαρίας Θηρεσίας ἠ-
γέρθησαν πολλοὶ ἀπαιτηταί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς
Βαυαρίας, υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ
Α', ἤθελε τὴν Βοημίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὴν πρωτο-
βουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἔλαβεν ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας,
ὅστις, χωρὶς νὰ κηρύξη πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ ἐξη-
σφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς δι' ὀνομαστῆς νίκης (1741).

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ πρᾶξις ἀπεκάλυψε τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας
καὶ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Αὐστρία διαλύεται. Ἡ Γαλλία,
παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Φλερύ, συνεννοήθη μὲ τὸν Φρειδερίκον
καὶ ἐσχηματίσθη συνασπισμὸς κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν ὁποῖον
εἰσῆλθεν ἡ Ἰσπανία, ἡ Βαυαρία, ἡ Σαξονία καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρ-
δηνίας. Σαράντα χιλιάδες Γάλλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ
τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ εἰσέβαλον
εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν κατὰ τῆς Βιέννης, ἐπρο-
χώρησαν πρὸς τὴν Βοημίαν, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ ἐκλέκτορος. Διὰ τολ-
μηρᾶς προελάσεως οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πράγας καὶ ἔσπεψαν
τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον βασιλέα τῆς Βοημίας. Μετ' ὀλίγας ἑβδομά-
δας οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν
Φραγκοῦρτην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ' (23 Ἰανουαρίου 1742).

Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἡ Μαρία Θηρεσία
ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Μὲ σοβαρὰς παραχωρήσεις
ἐκέρδισε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας, μὲ τὴν παραχώρησιν τῆς Σι-
λεσίας ἀπέσπασε τὸν Φρειδερίκον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ εἰς τὴν
Ἰταλίαν ἐξηγόρασε τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν
ἔπεσεν ὁ Οὐάλποουλ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦλθον οἱ φιλοπόλεμοι Οὐίξ,
οἱ ὁποῖοι πρῶτον ὑπεστήριξαν τὸν Φρειδερίκον μὲ χρήματα καὶ
βραδύτερον ὠργάνωσαν στρατὸν εἰς τὸ Ἀννόβερον, ἐπὶ κεφαλῆς
τοῦ ὁποῖου ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'.

Εἰς τὴν Πράγαν 25.000 Γάλλοι περιεκυκλώθησαν ἀπὸ 50.000
Αὐστριακοὺς καὶ μόλις κατώρθωσαν νὰ διαφύγουν μίαν σκοτεινὴν
νύκτα καὶ διὰ περιπετειώδους πορείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ὀνομαστή,
ἔφθασαν εἰς τὸν Ρῆνον. Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν
καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον. Ἐκπτώτος ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὠ-
νομάσθη Ἰωάννης Ἀκτῆμων, ὅπως ὁ γνωστὸς μεσαιωνι-
κὸς ἄγγλος βασιλεὺς Ἰωάννης (1167-1216). Ἡ πρωτοπορία

τῶν Αὐστριακῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξῆπτε τὸ μῖσος τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐζήτει τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωρραίνην.

Ὁ Φρειδερίκος, ἀνησυχήσας ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς, ἔλαβε πάλιν τὰ ὄπλα. Ἄλλ' ἀφοῦ μετὰ ὀνομαστὰς νίκας ἐξησφαλίσθη ὁ ἴδιος, ἐγκατέλειπε πάλιν τοὺς συμμάχους του. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὸν πόλεμον, ἔμεινεν ἀπομεμωνωμένη. Ἐξῆλθεν ὁμως ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν μὲ ρωμαλέαν ἐπίθεσιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ στρατηγὸς Μωρις ντέ Σάξ (Maurice de Saxe) ἐκέρδισε τὰς ὀνομαστὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ αἱ τελευταῖαι τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας. Τὸ Βέλγιον κατεκτήθη, ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀντοχὴν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠπειλήθη ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

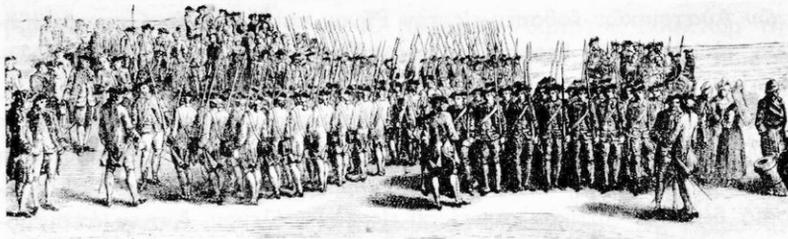
Ἡ εἰρήνη τῆς Αἶξ - λὰ Σαπέλ (Aix - la - Chapelle, 20 Ὀκτωβρίου 1748) ἦτο δυσμενὴς διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἀνεγνώρισε κατ' οὐσίαν τὴν Pragmatica, ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα, ἡ αὐστριακὴ μοναρχία ἐστερεώθη. Ἡ Γαλλία παρητήθη ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τῆς. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐπανῆλθε τὸ status quo. Ὁ Φρειδερίκος ἐκράτησε τὴν Σιλεσίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο μεγάλη ἡ ἀγανάκτησις, διότι ἐπολέμησαν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας. Ἡ βασιλεία ἐζημιώθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν διεξαγωγὴν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἑπταετὴς πόλεμος (1756 - 1763)

Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ εἰρήνη ἦτο προσωρινὴ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ὀκτῶ ἔτη οἱ διπλωμάται παρεσκεύασαν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀντιστροφὴν τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, συνεμάχησε μὲ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὀξυθη πολὺ. Μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη ἡ ἀντιζηλία διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ αἰῶνα καὶ ἐχώρισε τοὺς Γερμανοὺς εἰς δύο πολιτικὰ καὶ ἰδεολογικὰ στρατόπεδα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ αἱ ἐπι-

93. Γαλλικόν πεζικόν κατά τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος

τυχία εἶχον ἀνησυχῆσαι τοὺς γείτονάς του, εὐρέθη πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὸν ὅποιον ἐνίσχυσαν βραδύτερον ἢ Σουηδία, μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὑπεστηρίχθη ὁμως ζωηρῶς ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρῶτος Πίτ, ὑπουργὸς κατὰ τὸν πόλεμον, διέθεσε τοὺς πόρους καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς χώρας του ἐναντίον τῆς Γαλλίας, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν τοὺς στρατηγούς διώριζεν ἡ Πομπαντούρ.

Ὁ Φρειδερίκος περιῆλθεν εἰς δυσχερή, ἐνίστε εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν, ἀλλ' ἐσώθη, διότι διέθετεν ἐξαιρετον στρατὸν, 150.000 στρατιώτας, μορφωμένους ἀξιωματικούς, διεξήγε τὴν ἐπίθεσιν ταχέως καὶ λελογισμένως καὶ ὁ ἴδιος ἦτο ἄριστος στρατηγός, κυρίως ὁμως διότι εἶχε σύμμαχον τὴν Ἀγγλίαν.

Οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἐναντίον τῆς συμμαχίας μὲ τὴν Αὐστρίαν, οἱ ἄλλοι ἀνίκανοι, προαχθέντες διὰ τῶν εὐνοουμένων, ὠδήγησαν τὸν γαλλικὸν στρατὸν εἰς ὀδυνηρὰς ἀποτυχίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἦτο βραδυκίνητος. Μεγάλας ἰκανότητος ἔδειξεν ὁ ρωσσικὸς στρατός, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑγιεῖς καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὸν αὐτοκράτορα χωρικοὺς. Κατέφερε φοβερὰ κτυπήματα εἰς τοὺς Πρώσους καὶ τὸ ἵπτικὸν τῶν Κοζάκων προήλασε, λεηλατοῦν τὴν χώραν, σχεδὸν μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ του δὲν εἶχον πρωτοβουλίαν καὶ ἀνέμενον ὀδηγίας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν. Ἡ συνεννόησις καὶ ἡ συνοχὴ μεταξὺ τῶν συμμαχῶν ἔλειπε. Τὰ τρία κράτη ἐκυβέρνηων τρεῖς γυναῖκες ἀντίπαλοι τοῦ Φρειδερίκου, ἡ Μαρία Θηρεσία τὴν Αὐστρίαν, ἡ Ἐλισάβετ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἡ Πομπαντούρ τὴν Γαλλίαν.

Ὁ πόλεμος εἶχε τυπικὴν μορφήν. Κατ' ἔτος οἱ σύμμαχοι περιέ-

σφιγγον τὸν Φρειδερίκον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἐκεῖνος ὁμως ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν συνοχῆς μεταξύ τῶν ἀντιπάλων, κατῶρθωνε νὰ τοὺς κτυπήσῃ χωριστὰ καὶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν. Μὲ τὰς ὀνομαστὰς νίκας τοῦ ἐκέρδισε συμπαθείας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐχθρικὰς χώρας. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐχειροκρότουσαν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Φρειδερίκου καὶ διέσυρον τοὺς στρατηγούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'.

Ἄλλ' ὁ ἐπταετὴς πόλεμος, παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας εἰς τὴν ξηράν, εἶναι κυρίως πάλῃ κατὰ θάλασσαν τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διὰ τὰς ἀποικίας. Ἡ Ἀγγλία, δεσμεύσασα τὰς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν περιπέτειαν, κατῶρθωσε νὰ καταβάλλῃ αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

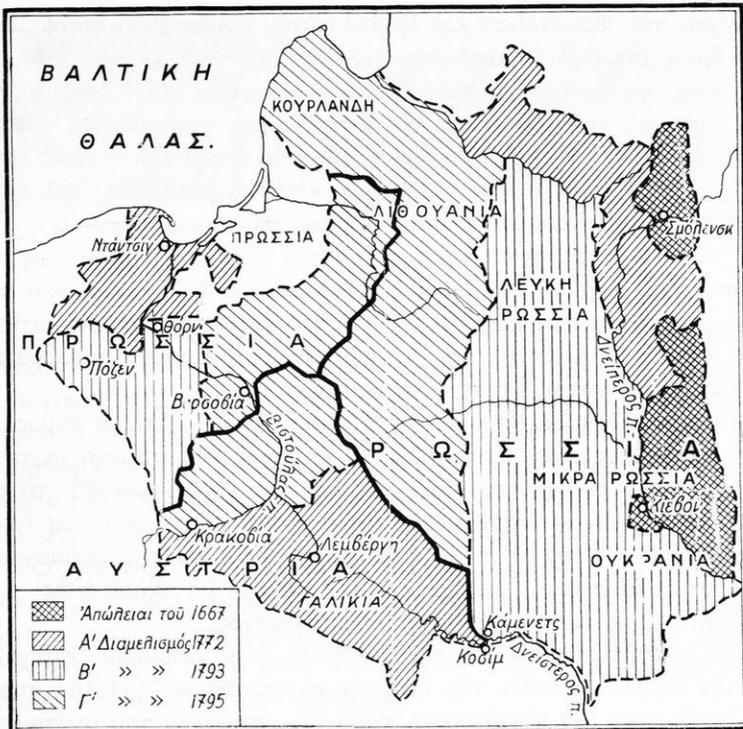
Ὁ Πίτ ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ὁ σύμμαχος τοῦ Φρειδερίκου εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ στρατὸς τοῦ ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς, οἱ καλύτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ εἶχον φονευθῆ, τὰ οἰκονομικά τοῦ εἶχον βαραθρωθῆ. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀντίπαλοί τοῦ ἦσαν ἐξητλημένοι. Ὄταν δὲ ἡ Ρωσσία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, διότι τὴν Ἐλισάβετ διεδέχθη ὁ Πέτρος Γ', θαυμαστής τοῦ Φρειδερίκου, ἡ εἰρήνη κατέστη ἀναπόφευκτος.

Ἡ συνθήκη ἐπεκύρωσε τὴν ἀπώλειαν τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς παλαιᾶς καταστάσεως (status quo) εἰς τὴν ἠπειρον. Ὁ Φρειδερίκος, παρὰ τὴν τρομερὰν του συντριβὴν εἰς ἄνδρας καὶ χρῆμα, διετήρησε τὴν Σιλεσίαν καὶ τὸ γόητρόν του.

Ἡ Γαλλία, ὑποστηρίζουσα ξένα συμφέροντα εἰς τὴν Εὐρώπην, ἔχανε τὰς ἀποικίας της καὶ ἡ γαλλικὴ βασιλεία ἀθεραπεύτως τὸ κῦρος της.

Διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας (1772, 1793, 1795)

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον τὸ κράτος τῶν οἱ Πολωνοί, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τῶν γειτόνων της, οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἑσωτερικά της. Οἱ τρεῖς γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία καὶ Πρωσσία, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ « νομίμου καθεστῶτος », τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀδυναμίαν τῆς Πολωνίας. Τὸ 1764 ἐπέβαλον τὸν προστατευόμενον αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ

94. Διαμελισμοί της Πολωνίας

έστειλαν ή Ρωσία 60.000 και ή Πρωσία 20.000 άνδρας. Η Δίαιτα υπεχρέωθη να αναγνωρίση την ισότητα των μη καθολικών και ό πρεσβευτής της Ρωσίας έφέρετο ως κυρίαρχος εις την Βαρσοβίαν.

Οί καθολικοί και πατριώται έσχημάτισαν όμοσπονδίαν, διά να πολεμήσουν « υπέρ πίστεως και έλευθερίας ». Ήσαν όμως όλίγοι, μόλις 8.000, ανεπαρκείς να αντιμετώπισουν τον τακτικόν στρατόν των Ρώσων. Ένικήθησαν και υπεχρέώθησαν να έκπατριθοῦν.

Νικήτρια εις την Πολωνίαν και την Τουρκίαν ή Αικατερίνη έσκέφθη να προσαρτήση την Πολωνίαν. Άλλ' ό Φρειδερίκος συνεννόηθη με την Μαρίαν Θηρεσίαν, ή όποία ήρχισε να συγκεντρώνη στρατεύματα εις τὰ ρωσσικά σύνορα. Η Αικατερίνη έστερξεν εις την διανομήν.

Ἡ Συνθήκη τῆς Πετροπόλεως (5 Αὐγούστου 1772) ὥρισε τὸ μερίδιον ἑκάστου. Ὁ Φρειδερίκος προσήρτησε τὴν Πολωνικὴν Πρωσσίαν ἐκτὸς τοῦ Θόρν καὶ τοῦ Δάντζιγ, 600-900 χιλ. Γερμανοὺς καὶ Πολωνοὺς, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ τὴν Ἐρυθρὰν Ρωσσίαν, 2.600.000 Πολωνοὺς καὶ Ρώσσοις, ἡ Αἰκατερίνη τὴν Λευκὴν Ρωσσίαν ἀνατολικῶς τοῦ Ντίνα (Düna) καὶ τοῦ Δνίπερ, 1.600.000 ὀρθοδόξους Ρώσσοις.

Ἐπὶ εἴκοσι ἔτη ἡ Αἰκατερίνη, ἀπὸ ἀντιζηλίαν ἴσως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἄφησε τὴν Πολωνίαν καὶ ἡσυχολήθη μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐννοοῦντες τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοὺς κίνδυνον, οἱ Πολωνοὶ ἔκαμαν πραγματικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ μεταρρυθμίσουν τὸν στρατὸν τῶν καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸ κράτος τῶν νεώτερον Σύνταγμα, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπεξεργάζετο ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν Γαλλίαν (1791).

Ἡ ἀνόρθωσις αὐτὴ, ἐνθαρρυνομένη ἀπὸ τὸν νέον βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Β', ἀνησύχησε τὴν Αἰκατερίνην, ἡ ὁποία κατήγγειλε τοὺς συνταγματικοὺς τῆς Βαρσοβίας ὡς Ἰακωβίνους, ὁμοίους μὲ τοὺς παρισινοὺς, καί, τὸ 1792, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν ἀπησυχολημένας μὲ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἔστειλεν 100.000 Ρώσσοις εἰς τὴν Λιθουανίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τοὺς Πολωνοὺς, ἀλλὰ εἰσέβαλε συγχρόνως μὲ τοὺς Ρώσσοις εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Ἡ συνθήκη τοῦ δευτέρου διαμελισμοῦ ὑπεγράφη τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1793. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Πρωσσία τὸ Θόρν, τὸ Δάντζιγ καὶ τὸ Πόζεν.

Ἐπιλείπετο μικρὸν ράκος μόνον ἀπὸ τὴν Πολωνίαν καὶ αὐτὸ κατεῖχeto ἀπὸ ρωσσικὰ στρατεύματα ἄλλ' ὁ πληγεὶς πατριωτισμὸς τῶν Πολωνῶν ἐφάνη πρόθυμος διὰ θυσίαν. Ὁ Θεοδωαῖος Κοστσιοῦσκο, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἀγῶνα, ἐκάλεσε, τὸ 1794, τοὺς νέους καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ ἔξε-

δίωξε τούς Ρώσους από την Βαρσοβίαν και εγκατέστησεν εκεί προσωρινήν Κυβέρνησιν.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν γειτόνων ἔγινε ραγδαία. Ἀποκλεισθέντες ἀπὸ τὴν προηγουμένην διανομήν, οἱ Αὐστριακοὶ ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλικίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ρήνον. Ὁ Κοστσιουῶσκο, ἠττηθεὶς καὶ πληγωμένος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων. Πιθανὸν νὰ μὴν ἀπήγγειλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ περίφημον « finis Poloniae ». Ἄλλ' ἡ φράσις ἐχαρακτήριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν. Ἦτο τὸ τέλος τῆς Πολωνίας.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795, διὰ τῆς τρίτης συνθήκης τοῦ διαμελισμοῦ, τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Κουρλανδία ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρωσίαν, ἡ Δυτικὴ Πολωνία μὲ τὴν Βαρσοβίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἡ μεσημβρινὴ Πολωνία μὲ τὴν Κρακοβίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Πολωνία διεγράφη ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις, ἀντικαταστήσασαι τὸ δίκαιον τῶν ἔθνῶν διὰ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐγκαινιάσασαι τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἐδημιούργησαν προηγούμενον ἐπικίνδυνον διὰ τὰς συνεπείας του.

Ὁ πρῶτος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1768 - 1774)

Ἡ εὐτυχὴς διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνη τοῦ Βελιγραδίου, τὸ 1739, ἐσήμενε τὴν ἀναχαίτισιν τῆς αὐστριακῆς ἐξαπλώσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπὸ τότε ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Ρωσσία.

Ὅταν τὸ 1768 ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον της, παροτρυνομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς βραδέως ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων τοῦ Εὐξείνου. Οἱ δύο στρατοί, κακῶς ὀπλισμένοι καὶ κακῶς συντηρούμενοι, ἀλληλοεσφάζοντο εἰς τὰς μεταξὺ Δνειστέρου καὶ Προῦθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἐνῶ περισσοτέρους ἀπεδεκάτιζον αἱ ἀσθένειαί. Ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας ἔλεγεν ὅτι πρόκειται « περὶ πολέμου μονοφθάλμων μὲ τυφλοὺς ». Τέλος οἱ γενίτσαροι, νικηθέντες, ἠρνήθησαν νὰ διαχειμάσουν εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως

χώρας και ἐξεκένωσαν τὴν Βεσσαραβίαν, Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ρωσσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτὸς, κακῶς ὠπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ Ἄλεξιου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, παρέλαβεν ἄγγλους ὁδηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, ἔκαμε τὸν γῦρον τῆς Εὐρώπης, εἰσέπλευσεν ἀπὸ τὸ Γιβραλτὰρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπτερώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ στίφη τουρκαλβανῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ. Προέβαλεν ὁμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου. Οἱ ἄγγλοι καὶ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἐξαπέλυσαν πυρπολικά κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων, μετέδωσαν εἰς αὐτὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσαν διὰ τοῦ βομβαρδισμοῦ (6 Ἰουλ. 1770). Οἱ Ρῶσοι ὁμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀκολοιθίσουν τὴν συμβουλήν τῶν ἄγγλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ προσβάλουν τὰ Δαρδανέλλια, τὰ ὁποία εἶχε προφθάσει νὰ ὀχυρώσῃ ὁ βαρῶνος Τότ.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρῶσσων ἀνησύχησαν τὴν Αὐστρίαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Φρειδερίκον Β', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ στρέψῃ τὰς βλέψεις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὴν Πολωνίαν, ἣ ὁποία καὶ ὑπέστη τὸν πρῶτον διαμελισμὸν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Κριμαίαν, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σούλμαν. Οἱ οὐλεμάδες (νομοδιάσκαλοι) ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀπίστους χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν τεμένη. Ἡ ἐξάντλησις ὁμως ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ ἔδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν εἶναι μεγάλα. Ἐκράτησε τὸ

Ἄζωφ καὶ Κέρτζ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὅμως ἐπέτυχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοΐας εἰς τὸν Εὐξεινον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔλαβεν εἶδος προστασίας ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ συνθήκη, νὰ «προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψει τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καίναρτζῆ ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίαν.

ἽΟ δεῦτερος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β' κατὰ τῆς Τουρκίας (1787 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ὑπέθεσεν ὅτι φθάνει πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου τῆς, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπωφελομένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων, κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβαστοπόλεως. Ἐνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ υἱοῦ τῆς Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι' ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε τὴν ὀνομαστὴν περιοδείαν τῆς εἰς τὰς καταληφθεῖσας χώρας. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ θριαμβευτικὴ ἀψις ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: « Ὁ δὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον », ἐνῶ ὁ εὐνοούμενός τῆς Ποτέμκιν παρουσίασε διὰ διαφόρων τεχνασμάτων ὡς πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα τὴν ἔρημωθεῖσαν ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ρωσικὴν κακοδιοίκησιν χώραν.

Τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ἡ Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῇ μόνῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ὁ Ἰωσήφ Β' ἐσκέφθη νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὅπως εἰς τὸ πολωνικόν, νὰ συνεννοηθῇ δηλαδὴ μὲ τὴν Αἰκατερίνην. Τοιοῦτοτρόπως προήλθε τὸ περίφημον πρόγραμμα τοῦ

διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἰσχυροὶ ἐλάμβανον τὰς μερίδας των, ἀνιδρύετο ὁμως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον ἐλάμβανεν ἡ Βενετία, τὴν Αἴγυπτον τέλος ἡ Γαλλία.

Ὁ πόλεμος ὠρίσθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἡγεμόνων εἰς Χερσῶνα, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν περιοδεῖαν τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν, τὸ 1787. Εἰς τὸν δεῦτερον αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου πέντε ἔτη, ἡ Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὁμως χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790 ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ Β', καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β', συνετὸς καὶ φιλειρηνικὸς, ὑποχρεωμένος ν' ἀγωνισθῆ ἔναντιον ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν πρόοδον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς γυναικάδελφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', εἰρήνευσε μὲ τὴν Τουρκίαν (1791).

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ὁ στόλος της ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Εὐξείνιον, οἱ στρατοὶ της ἐκυρίευσαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἄλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Πολωνίας ὑπεχρέωσαν τὴν τσαρίναν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις της.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Ἰασίου (9 Ἰαν. 1792) ἀνενέωσε τοὺς ὅρους τοῦ Καϊναρτζῆ. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμὸν, ὄχι διὰ τὸ θάρρος τῶν γενιτσάρων της, ἀλλὰ συνεπεία εὐτυχῶν συμπτῶσεων. Μὲ τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμους τῆς Αἰκατερίνης συνδέονται ἀξιωματικὰ γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ Διαφωτισμός

ΑΤΑ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχον κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνῶντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερον Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν, φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαόν, προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος ἦσαν, πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π.χ. ὁ Κονδορετ (Condoreet), ὁ ὁποῖος, ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικούς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμιστὰι εἶχον κοινὸν γνώρισμα, ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τῆς raison, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν γαλ-

λικήν. Ἄλλὰ ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας, νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητα τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι, ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὅποιον νὰ διδῆ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνη μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικὸν (βλ. σελ. 157 καὶ 225). Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἀνευ λόγου (Habeas corpus). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγοι.

Ο ἱ φ ι λ ὄ σ ο φ ο ι

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνευγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταὶ ἢ καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἰδέας.

Πατρὶς τῶν νέων ἦ, ὅπως ἔλεγον τότε, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἦτο ἡ Ἄγγλια. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 118) καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζὼν Λὸκ (John Lock, 1632 - 1704), ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἀνθρώπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀνθρώποι παραχωροῦν τὴν ἀπαιτουμένην ἐξουσίαν εἰς τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά τῶν. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὅποιον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνηταί. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ

κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὁμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι, κατὰ τὸν Λόκ, ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος, εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις, δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ βιαιῶς ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον, ὅτι ὅλαι αἱ θρησκείαι ἔχουν κοινὰς καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν, κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν παλαιότεραν γενεὰν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνήκουν δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Βολταῖρος (1694 - 1778)

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησοῦιτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονείκησε μὲ ἕνα εὐγενῆ, ὁ ὅποιος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἐκλείσαν εἰς τὴν Βαστίλλην. Ὅταν ἀπελύθη, ἐθεώρησε καλόν, κατὰ συμβουλήν φίλων, νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Διεπεραιώθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονὴ αὕτη εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ προηγμένην χώραν τῶν Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του.

Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς Φιλοσοφικὰς ἐπιστολὰς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικὰ ἦθη καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων καὶ κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δρᾶσιν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καὶ πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρὸς, πολυμαθὴς, καὶ εὐφυολόγος, ὄχι ὁμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καὶ δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος καὶ σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καὶ κριτικός, ὡς ἱστορικός, ἀκόμη καὶ μαθηματικός. Κατὰ βᾶθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων, οὔτε εἶχε γνήσιον πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νὰ καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καὶ τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καὶ ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Μ ο ν τ ε σ κ ι ἐ (1689 - 1755)

Ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνῃ γνωστὸς μὲ τὰς Περσικὰς ἐπιστολὰς (Lettres persanes 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρισε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνῶντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομαστὸν του ἔργον τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L' esprit des lois 1748), ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καὶ μὲ ὀξύνοιαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπήτησε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καὶ ἡ ἐπίδρασις του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ

Ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βᾶθος ἀριστοκράται καὶ μοναρχικοί. Ἐπεζήτησαν ὄχι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρύθμισίν του. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικωτέρα καὶ ἐζήτηε ριζικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουσι τὸν Diderot καὶ ὀνομά-

ζονται διά τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ἐγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Ντιντερώ (Diderot 1713 - 1784) κατήγετο, ὅπως ὁ Βολταίρος, ἀπὸ τὴν ἀστικήν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει, ὅπως ἐκεῖνος, εἰς Σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους, ἔζη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδιωτικὰς παραδόσεις καὶ ἐκδοτικὰς ἐργασίας. Περί τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀνέλαβε τὴν ἐκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ὁπαδῶν τῶν νέων ἰδεῶν. Ὁ κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς Νταλαμπέρ (D' Alembert), ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμήθη πολὺ. Ἡ ἐκδοσις τοῦ ἔργου ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἄλλ' ἢ Ἐγκυκλοπαιδεῖα ἦτο ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκδοσις ἐπανελήφθη, μὲ τὴν ὑποστήριξιν μάλιστα τῆς κυρίας Πομπαντούρ, καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικῶτεροι, ὁ Ἐλβέτιος (Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος Χόλμπαχ (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἔκλιναν εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεΐαν. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο δημοσίευμα ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1751 - 1772 καὶ προήλθε τοιοιτοτρόπως ἡ Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια (Grande Encyclopédie), μνημειῶδες ἔργον τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ρουσσώ (1712 - 1778)

Φήμην μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ρουσσώ (Jean Jacques Rousseau). Υἱὸς ὥρολογιοποιῦ τῆς Γενεύης, δὲν ἔλαβε συστηματικὴν μόρφωσιν. Ὀνειροπόλος καὶ συναισθηματικὸς, εἶχε πολλὰς περιπετείας καὶ ἤσκησε διάφορα ἐπαγγέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν εἶχε λόγους νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον (Contrat Social, 1762) λέγει : « Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ ὁμως πανταχοῦ εἶναι σι-

δηροδέσμιος. 'Η κοινωνία είναι άδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εις τούς προνομιούχους ». 'Ο Ρουσσώ δέν ήθελε νά οργανώση τήν πολιτείαν κατά τó άγγλικόν πρότυπον, έπειδή έφρόνει ότι οί "Αγγλοι έχουν φαινομενικήν μόνον έλευθερίαν. « Οί άνθρωποι, έλεγε, πρέπει νά νομοθετούν άπ' ευθείας, συνερχόμενοι οί ίδιοι, όπως έγένετο εις τās άρχαίας πολιτείας, διότι ή κοινή βούλησις ζητεί πάντοτε τó άριστον ». 'Ο Ρουσσώ πιστεύει, ότι ό άνθρωπος έπλάσθη φύσει άγαθός, αλλά διέφθειρεν αυτόν ό πολιτισμός. Διά νά διορθωθώμεν, διά νά άποκτήσωμεν τήν παλαιάν άθωότητα, πρέπει νά έπιστρέψωμεν εις τήν φύσιν.

"Όταν έξεδόθη τó Κοινωνικόν Συμβόλαιον, τó δικαστήριον τών Παρισίων ειχε καταδικάσει άλλο έργον του, τόν Αιμίλιον, και ειχε διατάξει τήν σύλληψιν του συγγραφέως του. 'Αλλ' ό Ρουσσώ έδραπέτευσεν εις τήν 'Ελβετίαν. 'Ο Αιμίλιος είναι τó όνομαστόν παιδαγωγικόν σύγγραμμα του Ρουσσώ, εις τó όποιον διδάσκει, ότι πρέπει νά μελετήσωμεν τās φυσικάς τάσεις του παιδός, και κατ' αυτές νά ρυθμίσωμεν τήν άγωγήν του. Σημαντικωτάτη ήτο ή επίδρασις του Ρουσσώ. Οί ριζοσπαστικώτεροι άπό τούς έπαναστάτας ειχον γνώμας και φράσεις του εις τά χείλη και ό συναισθηματικός και όνειρώδης συγγραφικός τρόπος του προπαρεσκεύασε τόν ρωμαντισμόν του 19ου αιώνος. 'Ο Αιμίλιος εξετιμήθη, τόν 19ον αιώνα, ιδίως εις τήν Γερμανίαν και άνεκαίνισε τήν παιδαγωγικήν έπιστήμην.

Ο ί ο ί κ ο ν ο μ ο λ ό γ ο ι

Αί γνώμαι περι πλούτου τών λαών και τής διοικήσεως τών οικονομικών του κράτους ήλλαξαν κατά τόν 18ον αιώνα. Οί συγγραφείς, οί πραγματευθέντες τά ζητήματα τής πολιτικής οίκονομίας, ήσαν ιδίως Γάλλοι και ώνομάσθησαν οίκονομολόγοι.

Κατά τόν 17ον αιώνα έπίστευον, ότι ό πλούτος μιās χώρας συνίσταται εις τó ποσόν του έν αυτῇ υπάρχοντος χρυσοϋ και μέσον πρós άπόκτησιν του χρυσοϋ έθεώρουν τó έξαγωγικόν έμπόριον. Τόν 18ον αιώνα ό Γάλλος Κ ο υ έ σ ν ε ι (Quesnay) έδίδαξεν ότι ή γῆ είναι ή πηγή του πλούτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ό,τι

ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγε, πτωχὸν κράτος· πτωχὸν κράτος, πτωχὸς βασιλεὺς. Οἱ ὄπαδοι τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ Γκουρνάι (Gouirney) πάλιν ἐδίδαξε ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου.

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσυστηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Σκῶτος Ἄδαμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1790), εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον, Ἑρευναὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλούτου τῶν λαῶν. Ἐδίδασκειν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπινα διατάξεις, αἱ ὁποῖαι σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. « Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὁδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρὸς, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν ». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιουτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντιλισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρα τάσις ἢ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (Liberalismus)

Ἡ φωτεινὴ δεσποτεία

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἕκαμαν βαθειὰ ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ δὲν ἄφησαν ἀσυγκινήτους καὶ τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνήται ἐπρόσεξαν τὰς νέας ἰδέας ἀπὸ συμπάθειαν ἢ ἀπὸ συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκηπες ἰδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ νὰ μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀντίθεσιν εἰς τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπάσθησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Τὴν νέαν ἀντίληψιν συνώψιζον εἰς τὸ ἀξίωμα, ὅτι « ὁ ἡγεμὼν ἐπλά-

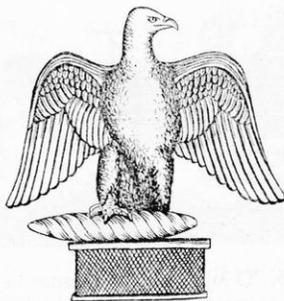
σθη διὰ τὸν λαὸν ἢ ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος ».

Ἄφ' ἑτέρου ἢ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποῖαν διήρχοντο ὅλοι αἱ βασιλεῖαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐνοούμεναι, γραφειοκρατία κλπ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἤλπιζον νὰ αὐξήσουν τοὺς πόρους τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ὠνόμασαν συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότας καὶ τὸ σύστημα συνετήν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν.

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτήν, χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν τῶν. Συνήθως τὴν μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ τὴν αὐξήσουν.

Καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων τῶν, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. « Ὅλα διὰ τὸν λαὸν καὶ οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ », ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάξουν τὰς σκληρὰς ποινάς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

1. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

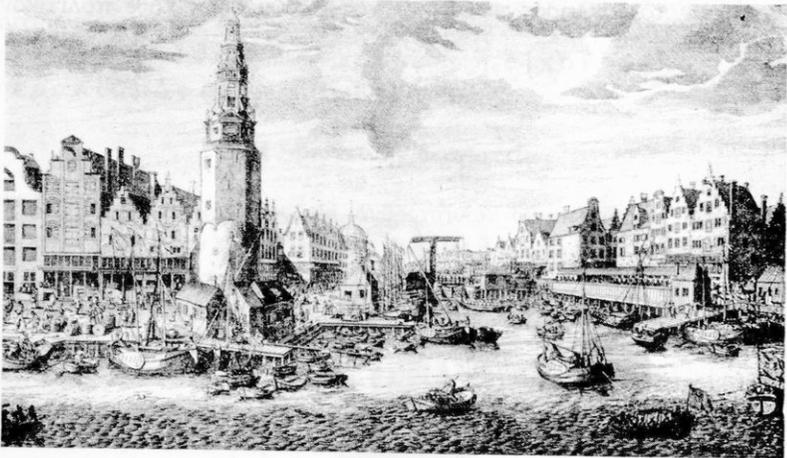
ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

'Αποικιακοὶ λαοὶ

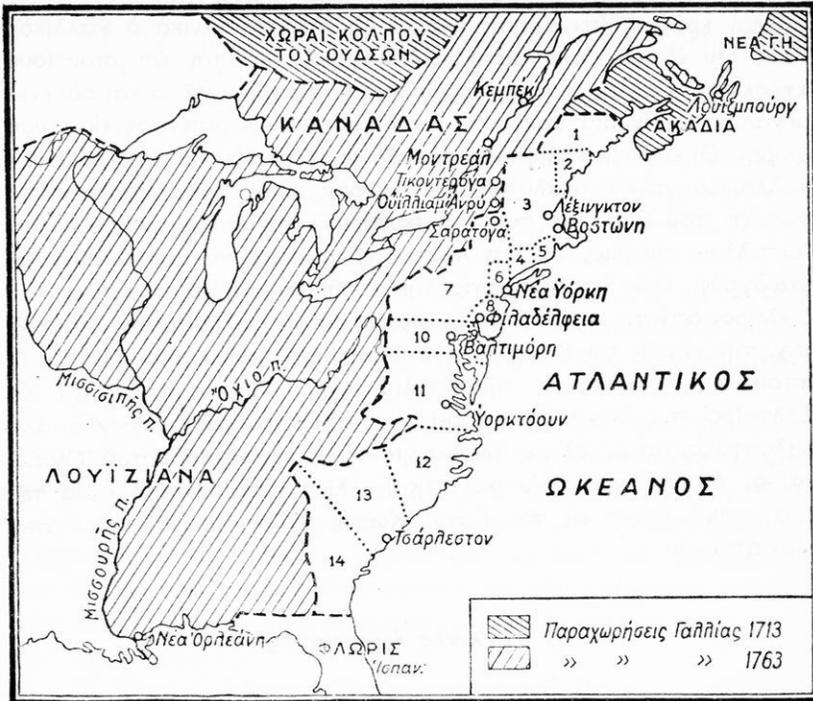

ΟΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγῆθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νέων χωρῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προοδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τῶν βασιλέων των καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς, θέλοντες νὰ πλουτήσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος ἢ ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς ὀλίγον ἐνεργητικοῦς.

Οἱ Ὁλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθη-

95. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἀμστερνταμ
(Κατὰ χαλκογραφίαν τῆς ἐποχῆς, Παρίσιον, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

96. Άποικία της Β. Αμερικής

σαν τās Ίνδιās μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖράς των τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν των ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὃ ἰδιωτικὸς βίος των ἐλεπτύνθη καὶ ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα καὶ τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικὸς σταθμοὺς παρά πραγματικὰς ἀποικίας, ἐθεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον πλουτισμοῦ καὶ ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους. Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ.

Ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο

μαλλον κρατική επιχείρησης ενώ οι ιδιώται και γενικά ο γαλλικός λαός δεν έδειξαν πραγματικόν ενδιαφέρον διά τας υπερπόντιους κτήσεις. Ο Γάλλος αγαπή υπερβολικά τὸ πάτριον χώμα και δεν έχει μεγάλην κλίσιν διὰ μακρινὰς αποδημίας και περιπετειάς εις ξένας χώρας. Οι εύγενείς έλάμβανον τήν άδειαν από τόν βασιλέα νά εκμεταλλευθούν τήν ανακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτήν ἐπ' όνόματι τοῦ βασιλέως των και εκυβέρνων ως επαρχίαν γαλλικήν. Έστελλον συνήθως εις τας χώρας καταδίκους και πολύ όλίγους γεωργούς. Τους επιχειρηματίας ήκολούθησαν οι ιεραπόστολοι και ο κληρος άπέκτα μεγάλην ισχύν εις τας άποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εις τόν Καναδάν ήτο ιδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικώς ή αποικιακή πολιτική εις τήν Γαλλίαν ειχεν όλίγους θιασώτας. Ο Εολταίρος π.χ. έλεγεν ότι άπορεί διατί οι Γάλλοι και οι Άγγλοι αλληλοσφάζονται δι' όλίγα πλέθρα χιόνος εις τήν κοιλάδα τοῦ Όχάιο και οι περισσότεροι πολιτικοί τῆς Γαλλίας εφρόνουν, ότι « μία τετραγωνική λεύγα εις τας Κάτω Χώρας άξιζει περισσότερο από μίαν άποικίαν ».

Ο άγγλικός άποικισμός

Αντιθέτως, τας άγγλικάς άποικίας έδημιούργησεν ή άτομική πρωτοβουλία. Τόν 17ον και 18ον αιώνα έγινε μεγάλη έξοδος τών Άγγλων εις τας άποικίας. Αὐτοί δεν έστάλησαν από τόν βασιλέα ή τήν κυβέρνησιν, άλλ' έφυγον οικειοθελώς, διά νά εύρουν νέαν πατρίδα. Δεν ήσαν κατάδικοι, όπως οι γάλλοι άποικοι, άλλ' άνθρωποι έλεύθεροι, έχοντες ζωηράν αντίληψιν τῆς ανεξαρτησίας, και μετέβαινον εις τας άποικίας διά νά εύρουν περισσότεράν έλευθερίαν άπ' όσην ειχον εις τήν πατρίδα. Οι πουριτανοί π.χ. πιεζόμενοι επί Ιακώβου Α' μετηνάστευσαν όμαδικώς εις τήν Βόρειον Άμερικήν.

Η άγγλική άποικία ειχεν ιδίαν διοίκησιν, ιδίους νόμους. Οι άγγλοι άποικοι ήσαν ανεπτυγμένοι, εξέδιδον εφημερίδας και έτύπωνον βιβλία.

Δι' όλους αὐτούς τους λόγους οι Άγγλοι άνεδείχθησαν αξιολογώτατος άποικιακός λαός. Έμφανισθέντες τελευταίοι υπερέβησαν ταχέως όλους τους άλλους και κατώρθωσαν νά δημιουργήσουν εκεί-

θεν τοῦ ὠκεανοῦ ἀληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφρίγος καὶ δημιουργικὴν ὄρμην.

Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι εἰς τὰς ἀποικίας

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἄγγλιαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν. Οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Β. Ἀμερικῆς οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, εἰς τὸν Καναδᾶν, καταλαβόντες τὴν χερσόνησον Ἀκადίαν (τὴν σημερινὴν Νέαν Σκωτίαν) καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου (Saint Lorenz). Ἐξηρεύνησαν τὸν Καναδᾶν βορειότερον καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατήλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισσισιπιπῆ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουϊζιάναν, πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἄγγλοι ἐγκατεστάθησαν νοτιωτερον, εἰς τὰ παράλια τῶν σημερινῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, καταλαβόντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ ἄγγλοι πουριτανοί, φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α', κατέλαβον τὴν μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέαν Ἀγγλίαν. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732 ἰδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέττη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κ.λ.π.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἐταιρεῖας. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1599, κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βᾶσις ἦτο τὸ Μαντράς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὁρ-

γανισμόν, κατέλαβε νήσους τινάς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἄρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἰδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Π ο ν τ ι σ ε ρ ὺ (Pondichéry) νοτίως τοῦ Μαντράς.

Ἡ σ ὺ γ κ ρ ο υ σ ι ς

Τοιοιουτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλυτέραν ἐνεργητικότητα. Κατὰ τὸν Ἐ π τ α ε τ ῆ Π ό λ ε μ ο ν (1756 - 1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰ ρ ῆ ν η ς τ ῶ ν Πα ρ ι σ ί ω ν (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Ποντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτό, καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Ποντισερύ. Τοιοιουτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

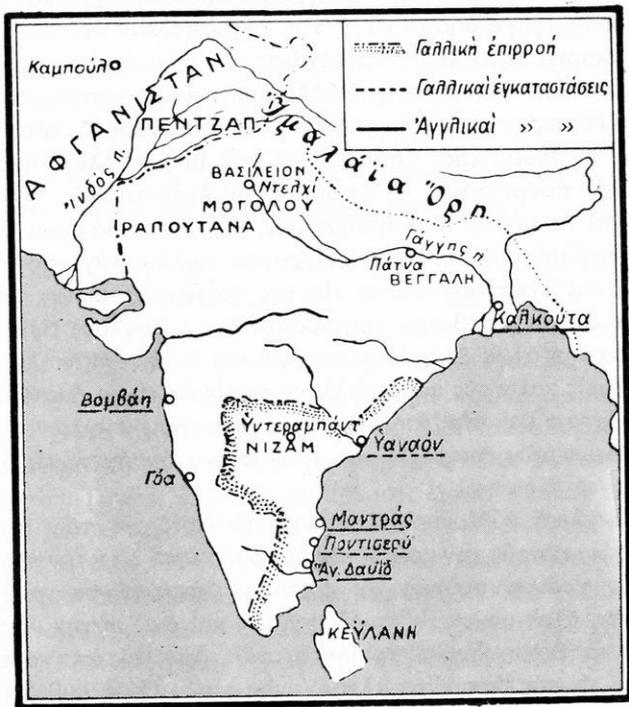
Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας

Οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐτράπησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος Κ λ ἄ ἱ β (Clive), διευθυντῆς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν φόνον ὀλίγων Ἄγγλων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757 - 1767) ἐκυρίευσεν τὴν Βεγγάλην. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους,

ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ ἐδιοικητὴν αὐτῶν.

Περὶ τὸ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἥπειρον ἐξερεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος Κούκ (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (1770). Οἱ Ἀγγλοὶ ἱδρυσαν

97. Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750

ἔποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως Σύδνεϋ (Sydney.) Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

Αί άποικίαι κατά τής Μητροπόλεως

Ο Έπταετής πόλεμος (1756 -1763) είχεν ώς άποτέλεσμα τήν κυριαρχίαν τής Άγγλίας επί τής Βορείου Άμερικής. Άλλά 13 έτη μετά τò τέλος του προς τήν Γαλλίαν πολέμου αί άγγλικαι άποικίαι τής Άμερικής έξηγέρθησαν κατά τής μητροπόλεως και μετά μακρόν πόλεμον διαρκέσαντα έπτά έτη άπέκτησαν τήν άνεξαρτησίαν των.

Αί δεκατρείς άποικίαι τής Β. Άμερικής είχον αύτοδιοίκησιν υπό άγγλικήν κυριαρχίαν και έξηρτώντο μόνον οικονομικώς από τήν μητρόπολιν. Αί βορειότεραι άπετελούντο από μικροκαλλιεργητάς, άπογόνους τών πουριτανών, οί όποιοι είχον έγκαταλείψει τήν πατρίδα των επί Ίακώβου Α΄. Βραδύτερον, όταν έπεκράτησεν ο Κρόμβελ και έπεβλήθη ή δημοκρατία, ξεφυγον πολλοι εύγενείς από τήν Άγγλίαν και έγκατασταθέντες εις τās νοτίους άποικίας, έκαλλίεργουν καπνόν και βάμβακα, χρησιμοποιούντες δούλους εις τās εκτεταμένας φυτείας των. Αί θαλασσοπορία και ο διηνεκής πόλεμος προς τούς Ιθαγενείς και προς τούς γάλλους άποίκους είχον αναπτύξει τήν δραστηριότητα και τήν άποφασιστικότητα τών άγγλων άποίκων. Ο πληθυσμός τών άποικιών τόν 18ον αιώνα άνήρχετο εις δύο έκατομύρια.

Η άγγλική κυβέρνησις εκανόνιζε τò εμπόριον τών άποικιών.

Συμφώνως προς τήν κρατοῦσαν μερκαντιλικήν πολιτικήν τών χρόνων τούτων, αί άποικίαι ύπεχρεοῦντο νά έξάγουν τās πρώτας ὕλας μόνον εις τήν Άγγλίαν και άπ΄ αὐτήν νά προμηθεύονται τὰ βιομηχανικά προϊόντα, τών όποίων άπηγορευετο ή κατασκευή εις τās άποικίας. Η κυβέρνησις τών Ουίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ιδίως και εμπόρων, είχεν εκμεταλλευθῆ άπλήστως τās άποικίας.

Ο Έπταετής πόλεμος προς τήν Γαλλίαν εκδημιούργησε μεγάλας οικονομικάς δυσχερείας εις τήν Άγγλίαν. Η Κυβέρνησις, δια νά άντεπεξέλιθη ήναγκάσθη νά φορολογήσῃ βαρύτερον άκόμη τās άποικίας και επέβαλε σειράν άπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ όποια έξήγειραν τούς άποίκους.

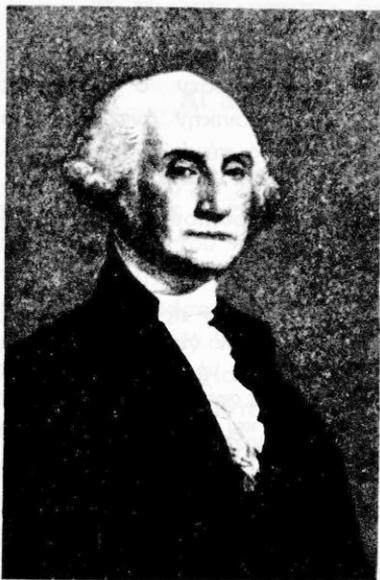
Ἡ Ἐπανάστασις

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαψιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ὁ φορολογούμενος νὰ ψηφίζῃ ὁ ἴδιος τοὺς φόρους, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἐπειδὴ αὗται δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη :

« Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωσαν εἰς τοὺς ἀπογόνους τὼν ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλων ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἄδικος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρεττανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν ».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλὰ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμπόδιζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο προεκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμεινε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τείου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκόμιζον τείιον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμὰς κατοίκων μετῆμφισμένων εἰς Ἰνδιάνους εἰσῆλθεν εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψε τὰ κιβώτια τοῦ τείου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ σκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρητο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιω-

98. 'Ο Γεώργιος Ουάσιγκτον

τικήν δύναμιν κατά τῆς Βοστώ-
νης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς
Μασσαχουσέττης ἔλαβε τὰ ὀ-
πλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς
ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδελ-
φείας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἀμυ-
να τῆς Μασσαχουσέττης εἶναι
ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικίων,
ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρα-
τὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτη-
γον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιρ-
γινίας Γεώργιον Οὐά-
σιγκτον (Washington,
1732 - 1799), ὁ ὁποῖος εἶχεν
ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλε-
μον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπε-
βάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ
χαρακτήρος. Οἱ κάτοικοι ἐκά-
στης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπανα-
στατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία

κατήρτισεν ἰδιαίτερον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλον-
το εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς.

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικίων Βιργινία προέταξε τοῦ συν-
τάγματος αὐτῆς Διὰ κήρυξιν τῶν δικαιωμάτων
τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιό-
τητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος
ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας,
ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1789. Αἱ
ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ
ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα ἀπαραράπητα, τὸ δίκαιωμα τῆς ζωῆς, τῆς πε-
ριουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) Κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐξ
αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) Τὸ πολίτευμα. Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικόν, διότι δημιουργεῖ τὸν ὑψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ παρέχει μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετή. Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοὶ ἰδιῶται, ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατὸν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχεν ἀρκετοὺς ἄγγλους πρὸς στρατολογίαν, ἐμίσθωσε τὸν στρατὸν πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ βάθος δὲν ἤθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὠπλίσε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη Ἐθνικὸν ἀμερικανικὸν αἴσθημα καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν, τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγὼν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776 - 1783). Στρατὸν ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασιστικότητα καὶ θερμοὺς ἀρχηγούς. Ἡ ὑπόθεσις των ἠγειρεν ἐνθουσιασμὸν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ περίφημος πολιτικὸς Βενιαμὶν Φραγκλῖνος (Benjamin Franklin, 1706-1790) ἐστάλη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἔκλεισεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (3 Σεπτεμβρ. 1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν.

Τὸ Π ο λ ί τ ε υ μ α

Αἱ Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερι-

κ ἦ ς (United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A.). Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώ-
σεως ἔδραν ἔχει τὴν Οὐάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν,
τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ
φόρους καὶ νὰ κόπτῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Con-
gress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν
ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν
ὁποῖαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν Πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν
τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, ἀποτελου-
μένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης Πολιτείας, τοὺς ὁποίους
ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα Βουλὴ τῶν Πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκ-
λέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Πολιτειῶν, ἐκ-
λεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, δια-
πραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουρ-
γοὺς τοῦ κράτους, κατόπιν συναινέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπί-
σης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον,
τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα ἐρμηνείας τοῦ Συν-
τάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι διέπουν τὴν συμπολιτείαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσσον συνέρχεται
κατ' ἔτος καὶ ὁ πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλλῃ τὴν σύγ-
κλησιν αὐτοῦ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτὸ. Ἀλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσσον δὲν
ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν
Ἀμερικὴν ὀνομάζονται γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ὑπο-
χρεωτικῶς ἀπὸ τὸ Κογκρέσσον. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα
νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κογκρέσσου, νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου νόμον, τὸν
ὁποῖον δὲν ἐγκρίνει ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ λάβῃ
ἰσχὺν ὁ νόμος πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπρο-
σώπων. Ἐπειδὴ δὲ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπι-
στροφή νόμου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦ-
το εἶναι τὸ λεγόμενον Veto τοῦ Προέδρου.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἔχον αὐτοδιοίκησιν,
ἴδιαν βουλὴν καὶ ἴδιαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὁμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρ-
χικῶς ἀπὸ 13 Πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἐκάστη

περιφέρεια, μόλις άπέκτα πληθυσμόν 50 χιλ., είχε τó δικαίωμα νά άποτελέση Πολιτεία.

Αί Ήνωμένοι Πολιτείαί έλαβον κολοσσιαίαν άνάπτυξιν. Ήδη κατά τó τέλος τοϋ 18ου αιώνος είχαν δημιουργηθή νέαί πολιτείαί. Οί Άμερικανοί ήγόρασαν τήν περιοχήν τοϋ Μισσισιπιπή άπό τόν Ναπολέοντα, τήν Φλωρίδα άπό τήν Ίσπανίαν. Βραδύτερον, τόν 19ον αιώνα, τó Τέξας άπεσχίσθη άπό τó Μεξικόν και προσεχώρησεν εις τήν μεγάλην συμπολιτείαν. Άλλά τοϋτο έγινε άφορμή πολέμου μεταξύ Άμερικής και Μεξικοϋ, κατά τόν όποιον ενίκησαν αί Πολιτείαί και διά τής ειρήνης τοϋ 1848 έκτός τοϋ Τέξας προσήρτησαν και τήν Καλιφορνιαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ι. ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Συνοπτική εικών

ΚΑΤΑ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστώτος. Παρὰ τὴν βαθεῖαν ὅμως μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα μορφήν : διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις, διάκρισιν δικαιωμάτων καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦλθεν ὅμως ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀφόρητον τὴν κατάστασιν καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι νέαι δυνάμεις προεκάλεσαν τεραστίαν ἐξέγερσιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπειάς εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλαιὸν καθεστῶς

Ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀ π ὄ λ υ τ ο ς μ ο ν α ρ χ ί α. Ὁ βασιλεὺς μὲ ὀλίγους ἀνωτέρους λειτουργοὺς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ ἴδιος, θέτει τοὺς νόμους, ὀρίζει τοὺς φόρους, διαθέτει κατ' ἀρέσκειαν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τελείως ἐνοποιηθῆ. Οἱ νόμοι, ἡ φορολογία, οἱ τρόποι συναλλαγῆς, τὰ μέτρα, τὰ σταθμὰ, τὸ νόμισμα, διαφέρουν ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν. Τοῦτο προκαλεῖ σύγχυσιν καὶ μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὸ καθεστῶς, συνέχεια τοῦ μεσαιωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς

ἀνισότητος. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διαιροῦνται εἰς τοὺς προνομιοῦχοις (*privilégiés*) καὶ εἰς τὸν κοινὸν λαόν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειοψηφίαν, περίπου τὰ δύο ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς γῆς, ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κυβερνοῦν τὸν τόπον. Οἱ προνομιοῦχοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ κληρὸς (*clergé*) ἀποτελεῖται ἀπὸ 130.000 πρόσωπα. Ἀπ' αὐτὰ, 5 - 6 χιλ., ὁ ἀνώτερος κληρὸς (ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι), εἶναι πλουσίως ἐφωδιασμένοι μὲ εἰσοδήματα. Ὁ κατώτερος κληρὸς, πενιχρῶς μισθοδοτούμενος, ζῆ ὅπως ὁ πτωχὸς λαός.

Οἱ εὐγενεῖς περὶ τὰς 400.000, ζῶσιν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ ἀργομισθίας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικοὶ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ τὰς προσοδοφόρους θέσεις τοὺς κατωτέρας προελεύσεως (*roturiers*). Οἱ εὐγενεῖς δὲν ὁμονοοῦν καὶ παρουσιάζουν ἀσθενῆ πλευράν.

Ἐναντὶ τῆς μειοψηφίας αὐτῆς τῶν προνομιοῦχων εἶναι ὁ μέγας ὄγκος τοῦ λαοῦ, ἡ ὀνομαζομένη συνοπτικῶς μὲ μίαν λέξιν, προερχομένην ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, Τίερς Ἐτὰ (*Tiers État*), τρίτη τάξις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας τῶν πόλεων, τοὺς ἀστούς.

Παράπονα καὶ ἐλπίδες

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἔχει γίνεαι μεγάλη διαφοροποίησις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπαγγελματίας μὲ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἰατροὺς, δικηγόρους, λογίους, συγγραφεῖς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς.

Ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σκληρά. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν διεγέρσει, ἔχουν τὰς ἀξιώσεις των καὶ εἶναι πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν προοδευτικὴν τάξιν τῶν πόλεων.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν συγκεκριμένας ἀπαιτήσεις. Θέλουσι νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, νὰ περιορίσουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διὰ παγίου νόμου, διὰ **Συντάγματος**. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἔλκυστικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας.

Θέλουν **ἐπίσης** διοικήσιν ὀλιγώτερον πολὺπλοκον καὶ ὀλιγώτερον δισπασμένην. Ἀπαιτοῦν νὰ ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια τῆς οικονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἡ Γαλλία νὰ μεταβληθῆ εἰς ἐνιαίαν ἀγοράν. Τοῦτο ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομαστήν οικονομικὴν ἀρχήν: *laisser faire, laisser passer*.

Κοινὸς πόθος εἶναι νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνισότης. Νὰ δοθῆ εἰς ὅλους ἐλευθερία κινήσεως, φρονημάτων, λόγου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γενικὴ αἰσιοδοξία. Ὅλοι, πλὴν τῶν προνομιοῦχων, ἀλλὰ καὶ ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτούς, αἰσθάνονται ὅτι τὰ πράγματα ὠρίμασαν καὶ ὅτι θὰ εὐρεθῆ τρόπος νὰ ἀνακαινισθῆ χωρὶς κλονισμοὺς τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Γαλλίας.

Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν Τάξεων

Τὰ οικονομικὰ τῆς Γαλλίας εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τυργκὸ (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐτῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Τὸ 1788 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἀπειλούμενος ἀπὸ χρεωκοπίαν, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπαιτήσιν τῶν προνομιοῦχων νὰ συγκαλέσῃ τὰς Γενικὰς Τάξεις, τὰ *États généraux*, τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς Γαλλίας, διότι ἐλπίζει, αὐτὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, τὴν ψήφισιν νέων φορολογιῶν.

Τὰ *États généraux* ἦσαν συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, κλήρου, εὐγενῶν, τρίτης τάξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναβαίνει εἰς τὸν μεσαίωνα. Τοιαύτην συνέλευσιν συνεκάλεσε πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὁραῖος, τὸ 1302, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ πάπα Βονιφάτιου Η'. Τὰ *États généraux* συνεκλήθησαν ἔκτοτε πολλάκις κατ' ἀραιὰ διαστήματα διὰ διαφόρους σκοποῦς. Ἡ τελευταία σύνοδος τῶν τῶν 1614 ἐπὶ Ρισελιὲ διελύθη, ἐπειδὴ παρετηρήθησαν συγκρούσεις μεταξὺ τῶν τάξεων καὶ ἰδιαιτέρως, διότι ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευσις ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἐπικρατῆσαν κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας.

Αἱ τάξεις ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ παράπονα καὶ τὰς ἐπιθυμίας των μὲ ὑπομνήματα, τὰ λεγόμενα *Cahiers de doléances*. Διετηρήθησαν πλῆθος ἀπὸ τὰ «τετράδια» αὐτὰ καὶ εἶναι, τῶν λαϊκῶν τάξεων ἰδίως, τὸ εἰλικρινέστερον τεκμήριον τῶν πόθων τοῦ γαλλικοῦ

λαού κατά την παραμονήν τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεῖς ὅτι οἱ Γάλλοι κατά πλειονότητα ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα.

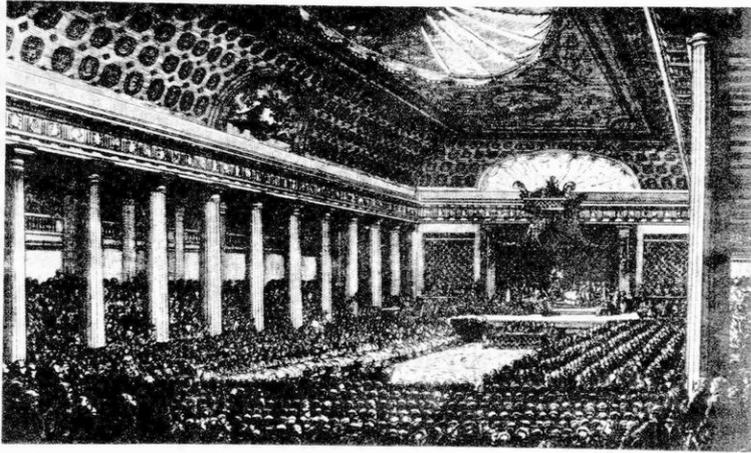
Ἡ ἐκλογὴ διὰ τὰς Γενικὰς Τάξεις ἔγινε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1789, ἐντὸς ἀτμοσφαιρας παραγμένης ἀπὸ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πάθη. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν 5 Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐπεκράτει αἴσθημα ἀπεράντου αἰσιοδοξίας καὶ ἐλπίδων.

II. ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1789)

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις

Τὰ États généraux συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερσαλλίας. Οἱ Τιέρς (οἱ ἀντιπρόσωποι δηλ. τῆς τρίτης) ἐνεφανίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων. Οἱ πατριῶται (patriotes), ὅπως ὠνόμαζον τοὺς ὀπαδοὺς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸν βασιλέα, διότι εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης. Ἐπὶ 1199 ἀντιπροσώπων, τοῦ κλήρου ἦσαν 306, τῶν εὐγενῶν 282, τῆς Τρίτης 611. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε ψυχρότητα κατὰ τὴν παρουσίαν των. Εἰς τὸν ἐνακτῆριον λόγον του, τὴν 5 Μαΐου, δὲν εἶπε λέξιν περὶ μεταρρυθμίσεων, οὔτε ὁ Νέκερ εἰς τὴν μακρὰν ὁμιλίαν του μετὰ τὸν βασιλέα.

Ἡ δυσαρέσκεια ηὔξηθη τὰς ἐπομένους ἡμέρας. Δὲν εἶχε διευκρινισθῆ, ἂν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεσκέπτοντο χωριστά, ὅπως ἐγένετο ἄλλοτε, ἢ ὁμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς συνεδρίας, οἱ Τιέρς ἐκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν νὰ συνενωθοῦν καὶ νὰ συνεργασθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν αἴθουσαν. Αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε κατάργησιν τῆς διακρίσεως τῶν τάξεων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν συγχρόνως τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Πατριωτῶν. Διότι θὰ κατηργεῖτο ἡ παλαιὰ ψηφοφορία κατὰ τάξεις καὶ θὰ εἰσήγετο ἡ ψηφοφορία κατὰ κεφαλὰς, ὅποτε ἡ Τρίτη τάξις θὰ εἶχε τὴν πλειοψηφίαν, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐφημέριοι καὶ ὀλίγοι εὐγενεῖς ἦσαν πρόθυμοι νὰ ψηφίσουν μὲ

99. Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων

(Οἱ κληρικοὶ εἰς τὴν μίαν πλευράν, οἱ εὐγενεῖς εἰς τὴν ἄλλην, τελευταῖοι τῆς Τρίτης ἀπέναντι τοῦ θρόνου)

τὴν Τρίτην τάξιν. Ἡ πλειονότης τῶν εὐγενῶν ἠρνήθη. Ἐπὶ ἓνα μῆνα συνεζήτησαν χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τὴν 17ην Ἰουνίου οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης τάξεως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον προσχωρήσει 15 ἡφμέριοι, ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀντιπροσωπεῖαν τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους, ὡς Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ διεκήρυξαν ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς οὐδεὶς φόρος θὰ εἰσεπράττετο, ἂν δὲν ἐνεκρίνετο παρ' αὐτῆς. Αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις, ἡ ὁποία ἀνέτρεπε τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κρατοῦσαν τάξιν τῆς Γαλλίας.

Ἀπόπειρα ἀντιδράσεως

Ἡ αὐλὴ ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἀποφασιστικῶς. Ὁ βασιλεὺς δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐκλείσθη τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ ἐτοιμασθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀββᾶ Σιεγιῆς (abbé Sieyès) καὶ τὸν ἀστρονόμον Μπαϊ-

γύ (Bailly) κατέλαβον μίαν αίθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς σφαιριστήριον εἰς τοὺς αὐλικούς, καὶ ἔδωσαν τὸν ὀνομασθέντα Ὁρκὸν τοῦ Σφαιριστηρίου (Serment du Jeu de Paume) : « ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν ποτέ... μέχρις ὅπου τὸ Σύνταγμα τοῦ βασιλείου καταρτισθῆ καὶ ἀσφαλισθῆ ἐπὶ στερεῶν βάσεων » (20 Ἰουνίου).

100. Ὁ Μιραμπὸ

Εἰς τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς 23ης ὁ βασιλεὺς ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπόφασιν τῆς 17ης Ἰουνίου καὶ ἀπηγόρευσεν εἰς τὰς τάξεις νὰ συνεδριάξουν ὁμοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνεδριάσεως ἡ Τρίτη Τάξις ἔμεινε μόνη εἰς τὴν αίθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσήγησιν τοῦ κόμητος Μιραμπὸ τὰ μέλη τῆς ἐνθουσιανῆς ἀπαραβίαστα. Ἡ πλειονότης τῶν κληρικῶν καὶ σημαντικὸν μέρος τῶν εὐγενῶν προσεχώρησαν καὶ ἠνωμέναι αἱ τρεῖς τάξεις ἀπετέλεσαν τὴν Ἐνθουσιανήν.

Ὁ κόμης ντὲ Μιραμπὸ (Honoré-Gabriel de Mirabeau, 1749 - 1791) ὁ κατ' ἐξοχὴν ρήτωρ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως, συνετέλεσε διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσεών του εἰς τὸν κλονισμὸν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Καταγόμενος ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας, διεκρίθη νέος διὰ τὰς φιλελευθέρους ιδέας, ἦλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ. Ἀποκλεισθεὶς ἐκ τῆς τάξεώς του, ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Τρίτης. Ὁπαδὸς τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, δὲν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρέσις διὰ παγίου συντάγματος. Ἀπέθανε τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν, ὄχι ἀδίκως, ὅτι εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τῆς αὐλῆς.

Βασίλλη (14 Ἰουλίου 1789)

Ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς δευτέραν ἀπόπειραν. Συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ Ἑλβετοῦς καὶ Γερ-

μανούς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστὴν Ὑπουργὸν Νέ-
κερ. Ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς ζωηρὰν ἐξέγερσιν καὶ
τὴν 14ην Ἰουλίου δι' ἐξάλλου ἐπιθέσεως ὁ λαὸς κατέλαβε καὶ κατεδά-
φισε τὸ μισητὸν φρούριον τῆς Βασιτίλλης, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς
φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδικῶν.

Τότε ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν καθεστῶς κατέρρευσε. Αἱ πόλεις κα-
τήρτισαν δημοτικὰ συμβούλια καὶ ἔθνοφρουρᾶς. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἔθνο-
φρουρᾶς τῶν Παρισίων ἐτέθη ὁ νεαρὸς Μαρκήσιος Λ α φ α γ ι ἔ τ (La
Fayette, 1757-1834), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρ-
τησίας ἀγῶνα τῶν Ἡν. Πολιτειῶν.

Ἐν μέσῳ παραφορᾶς ἡ Συνέλευσις, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρί-
ασιν τῆς 4ης Αὐγούστου, κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ
τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὴν δεκάτην καὶ τὴν
ἀπαλλαγὴν τῶν προνομιούχων ἀπὸ τὴν φορολογία. Οἱ εὐγενεῖς ἐν
ἀπεριγράπτῳ συγκινήσει ἐδήλωσαν ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ φεου-
δαρχικὰ δικαιώματα. Ἐπηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ
περιπτύξεις μεταξὺ τῶν ἀντιθέτων.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπεχείρησε νὰ ἐπανα-
κτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὑπερερευθισμένος
ἤδη ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφίμων, ἐβάδισε πρὸς τὰς Βερσαλλίας καὶ
ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Παρίσι (5 καὶ 6 Ὀκτω-
βρίου).

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ συνέλευσις, ἐγκαταλείψασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε
κληθῆ, τὴν τακτοποιήσιν δηλαδὴ τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέ-
λαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νο-
μοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους.
Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὕτη Ἐθνοσυνέλευσις ἔλαβεν ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου
1789 τὸ ὄνομα Σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ Σ υ ν ἔ λ ε υ σ ι ς (Assemblée con-
stituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette, καὶ κατὰ πρότυπον
τῆς Ἀμερικῆς, προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν
δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώ-
που (26 Αὐγ. 1789), ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχῶν τού-

των, είναι έγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἡ ριζοσπαστικώτερα πρᾶξις τῆς συνελύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πίεσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδὴ κοινὰ εἰς πάντα ἄνθρωπον, ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

Ἡ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάταξις

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συνταγματικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι:

1. Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.
2. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλήν.
3. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαι νὰ διεξάγονται δημοσίᾳ.
4. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἔθνηκᾳ.
5. Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν δημόσιοι ὑπάλληλοι, μισθοδοτούμενοι ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα συνετήρει μέχρι τοῦδε ὁ κλῆρος.

Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνὼμοιοι (insérentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος εὗρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορά τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

Ἡ ἑορτὴ τῆς συναδελφώσεως (14 Ἰουλίου 1790)

Ἡ Συνέλευσις εὐρέθη ἐνώπιον μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ κεφάλαιον ἐφυγαδεύθη ἢ ἀπεκρύβη. Ἐκαμε τὴν ἐμφάνισιν

της ή μαύρη άγορά (marché noir), όπως ώνομάσθη από τότε ή κρυφή πώλησις εις ύψηλάς τιμάς ειδών πρώτης ανάγκης. Διά νά άποφύγη τήν χρεωκοπίαν και διά νά προμηθευθί οικονομικά μέσα, ή Συνέλευσις ήρχισε νά πωλή τά κτήματα του κλήρου και, έχουσα ταύτα ως άντιστάθμισμα, έξέδωσε χαρτονόμισμα, τά assignats.

Άφοϋ άποκατέστησε τήν Ισότητα και τήν έλευθερίαν, ήθέλησε νά διακηρύξη τήν άδελφωσύνην. Η μεγαλειώδης τελετή τής Συνάδελφώσεως (Fête de Fédération, 14 Ιουλίου 1790), έπέτειος τής άλώσεως τής Βαστίλλης, ύπήρξεν έορτή τής επαναστάσεως και τής φιλοπατρίας συγχρόνως. Ο βασιλεύς ώρκίσθη εις τό νέον σύνταγμα υπό τās έπευφημίας του λαού.

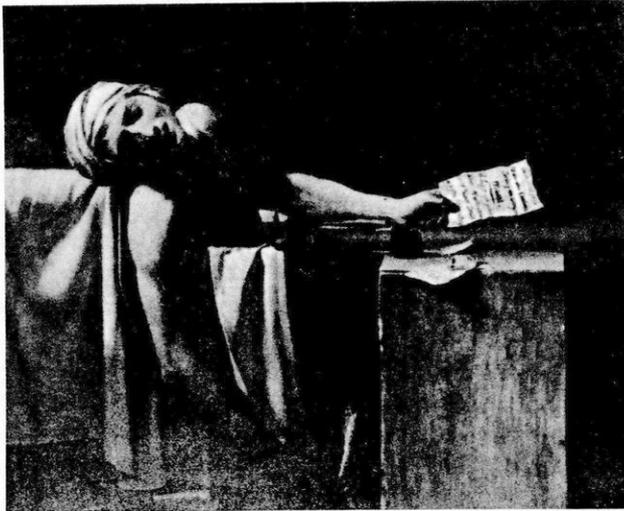
Προμηνύματα θυέλλης

Η επανάστασις έφάνη προς στιγμήν λήξασα. Η πλειοψηφία τής συνελεύσεως ήτο μοναρχική και έδεικνυε σεβασμόν εις τό πρόσωπον του βασιλέως. Άλλ' οί επαναστατικοί σύλλογοι, ή περίφημος Λέσχη τών Ιακωβίνων (Jacobins) και ή Λέσχη τών Κορντελιέ (Cordeliers), όνομασθεΐσαι από τά μοναστήρια όπου αί λέσχει αύται συνεδρίαζον, με τās πολυαριθμούς διακλαδώσεις εις τās έπαρχίας, διέσπειρον δημοκρατικάς ιδέας.

Έν τώ μεταξύ άπέθανεν ο Μιραμπό, κηδευθείς μετά μεγάλων τιμών, ένώ μεγάλην έπιρροήν ήρχισαν νά άποκτοϋν οί άρχηγοί τών επαναστατικών σωματείων, ιδίως ο Ρομπεισπιέρ (Robespierre), ο ήγέτης τών Κορντελιέ Νταντόν (Danton) και ο περιβόητος Μαρά (Marat), ο έκδότης τής έφημερίδος «L'Ami du Peuple».

Η κίνησις αύτη δέν έμεινε χωρίς άπάντησιν εκ τής αντίθετου μερίδος. Μόλις έπαιεν ή Βαστίλλη, ο άδελφός του βασιλέως, ο Κόμης του Άρτοά (Comte d'Artois), από τούς άδιαλλάκτους άπολυταρχικούς, έγκατέλειπε τήν Γαλλίαν με πολλούς εκ τής άνωτέρας άριστοκρατίας. Ηκολούθησαν αυτούς πολλοί εύγενείς και κληρικοί. Οί φυγάδες, όνομασθέντες émigrés, συνεκεντρώθησαν εις τήν παραρρήνιον Γερμανίαν, ιδίως εις τās εκκλησιαστικάς ήγεμονίας, Κολωνίαν, Μαγεντιάν κ.λ.π. και ειργάσθησαν με πάθος κατά τής επαναστάσεως, καλέσαντες εις βοήθειαν ξένα στρατεύματα.

Βαρέως φέρων τὴν πίεσιν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε δι' ἀποφασιστικοῦ κινήματος νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 20 Ἰουνίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσαν πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα μὲ σκοπὸν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδὸν εἰς τὸ χωρίον Βαρὲν (Varennes πλησίον τοῦ Βερντέν), καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς Παρισίους (22 Ἰουνίου). Ἡ κυβέρνησις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του.

101. Ὁ Μαρὰ νεκρὸς
(Ἔργον τοῦ Γάλλου ζωγράφου David)

Ἄλλ' ἢ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἀπέτυχεν. Ὁ βασιλεὺς ἐπανέλαβε τὸν ὄρκον του εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν του.

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις
(1 Ὀκτωβρίου 1791 - 20 Σεπτεμβρίου 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ πρώτη,

ἡ ὀνομασθεῖσα διὰ τοῦτο Συντακτικὴ Συνέλευσις (Assemblée Constituante), ἐξελέγη τακτικὴ βουλή, ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (Assemblée législative), ἡ ὁποία συνήλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἡ πλειονότης ἀπετελεῖτο πάλιν ἀπὸ φιλοβασιλικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτησεν ἡ ἀριστερὰ περιλαμβανούσα δημοκρατικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον χάσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ΄ μετὰ τὴν ἀπόπειραν τῆς φυγῆς. Δὲν ἤθελον ὅμως τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας. Οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καὶ, ἐπειδὴ μερικοὶ διακεκριμένοι ἡγέται των κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρονδ (Gironde, νοτιοδυτικὴ Γαλλία, ὅπου ἡ πόλις Μπορντώ), ὠνόμασαν βραδύτερον ὄλον τὸ κόμμα Ζιρονδίνους. Εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθητο οἱ ὀλίγοι ἀνατρεπτικοί, οἱ περισσότεροι μέλη τῆς Λέσχης τῶν Κορντελιέ, ὀνομασθέντες λόγῳ τῆς θέσεως των Ὀρεινοὶ (Montagnards) καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τότε Ὀρεινοὶ ἢ τὸ Ὄρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν Πεδινοὶ ἢ Πεδιάς (Plaine).

Οἱ Ζιρονδῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ὀρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν sans culotte διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καὶ ἐφόρουσαν τὸ λαϊκὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίνῃ τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν ἄκρων.

Ὁ πόλεμος (20 Ἀπριλίου 1792)

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, πολεμικώτερος αὐτός, ὑπέγραψαν, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1792, συμμαχίαν στρεφομένην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φιλοβασιλικοί, ὅσον καὶ οἱ ἐπαναστατικοί, δι' ἀντιθέτους λόγους, ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν αὐτὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας τὴν 20ην Ἀπριλίου 1792.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀποτυχίας, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν νὰ ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπὸ τὴν ἀπειλήν τῆς ξέ-

νης εισβολῆς ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατρίδα ἐν κινδύνῳ (La patrie en danger, 11 Ἰουλίου 1792).

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶστος κόμης τοῦ Μπραουνσβαϊκ (Braunschweig) ἐδημοσίευσεν ἀπειλητικὴν προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλον μετανάστην. Πᾶς ἀντιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων ἢ πόλιν τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (25 Ἰουλίου 1792).

Ἡ Γαλλία ἐκινήθη ζωηρῶς. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Fédération (14 Ἰουλίου) ἐνθοφρουραὶ συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 τῆς Μασσαλίας ψάλλοντες τὸ νέον πολεμικὸν ἄσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει εἰς τὸ Στρασβοῦργον ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ροϋζέ δὲ Λιλ (Rouget de Lisle) διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου.

Τὸ ἄσμα ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἔθικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων. Αἱ στροφαὶ του, φλεγόμεναι ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν, ἐξηρέθισαν περισσότερον τὸν πληθυσμὸν τῶν Παρισίων.

Αἰ σ υ ν ἑ π ε ι α ι

Ἰπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ ἀναβρασμὸς εἶχεν ἀπροόπτους συνεπείας. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβῖνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικοὺς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθητο ὁ Δαντῶν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ρομπεσπιέρ καὶ τὴν 10 ἐξήγειραν τὸν λαόν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολήν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ ς σ υ ν ε λ ε ὕ σ ε ω ς.

Ἡ 10 Αὐγούστου 1792 ἐσήμαινε νέαν, ριζοσπαστικωτέραν ἐπανάστασιν.

Ἰπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον, ἰδίως ὅταν ἔφθασεν ἡ εἶδησις ὅτι ὁ Λαφαγιέτ, ὁ ἦρωρ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ἀρχηγὸς τοῦ εἰς τὰ Βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν του ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς πρωτεύουσης καὶ ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ

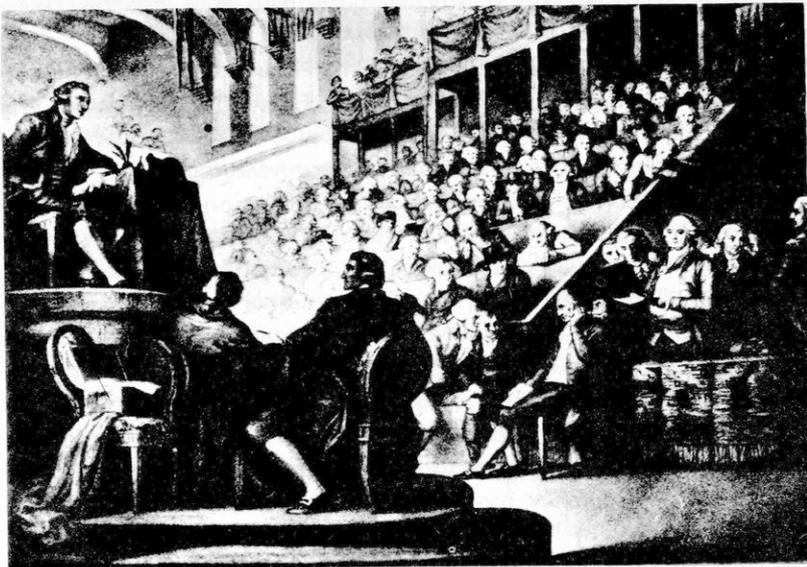
102. Γάλλοι στρατιώται
(Γερμανική γελοιογραφία τῆς ἐποχῆς)

λαὸς ἐξετράπη εἰς ἀπαισίας σφαγὰς τῶν ἐγκλειστων εἰς τὰς φυλακάς (σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου).

Βαλμὺ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Ἄλλ' ἢ αὐστροπρωσσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὀργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυεν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρει βραδέως. Αἴφνης ὅμως οἱ Γερμανοὶ παρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι τῶν ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ του Kel-

103. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κουβάν

lermann εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τὸ Valmy Ἐβρομβάρδισαν τὴν πόλιν ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Γάλλοι εὐγενεῖς ἔμειναν κατάπληκτοι πρὸ τῆς ἀντοχῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν «στρατὸν ὑποδηματοποιῶν καὶ ραπτῶν». Ὁ Braunschweig ἐθεώρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητὴς Γκαίτε, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατεῖαν καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν, ἀντελήφθη τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. «Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει νέα ἐποχὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ δύνασθε νὰ εἴπητε, ὅτι εἴσασθε παρῶν».

Ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792)

Αἱ ἐκλογαὶ διὰ τὴν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν γενόμεναι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας - ἐνῶ εἰς τὰς δύο προηγουμένας ἐψήφισαν μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον - ἔφερον δημοκρατικὴν πλειοψηφίαν. Οἱ Ζιρονδῖνοι κατεῖχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐπληρώθη ἀπὸ ὀρει-

νούς. 'Ο Ρομπεσπιέρ και ὁ Δαντών ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη και ὁ Μαρά.

Ἡ δευτέρα αὐτῆ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὀνομασθεῖσα Convention nationale ἢ ἀπλῶς Convent, ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν τρία ἔτη περίπου (20 Σεπτεμβρίου 1792 -26 Ὀκτωβρίου 1795) και εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατική συνέλευσις.

Τὴν ἐπομένην τῆς συγκλήσεως ἡ Convention ἐψήφισε τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας (21 Σεπτεμβρίου). Ἀμέσως ἤρχισε σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Οἱ Ζιρονδῖνοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δεξιάν, εἶχον ἀντιπάλους τοὺς Ὀρεινοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐστηρίζοντο εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς σχηματισθεὶς δι' ὁμαδικῆς κινητοποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἐθνικὸς στρατὸς τῆς Εὐρώπης, ὀδηγούμενος ἀπὸ νεαροὺς παρατόλμους στρατηγούς, ἐσημείωσε σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ παλαιοῦ τύπου μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1792 κατελήφθη ἡ Σαβοΐα και ἡ Νίκαια, ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου και, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ζεμάπ (Jemappes), τὸ Βέλγιον.

Οἱ ὄρεινοὶ ἐξώθησαν τὴν Convention εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐδικάσθη, κατεδικάσθη και ἀπεκεφαλίσθη (21 Ἰανουαρίου 1793).

Ἡ προσάρτησις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν και ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βασιλέως εἶχον ὡς συνέπειαν γενικὸν συνασπισμὸν κατὰ τῆς Γαλλίας, σοβαρὰν ἐξέγερσιν και ταραχὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ὁ νικητὴς τοῦ Valmy, ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἀλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον. Κατόπιν ἀγρίας πάλης οἱ ὄρεινοὶ ἐξώντωσαν τοὺς Ζιρονδῖνους. Ἡ μνηστὴ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, Charlotte Corday ἐδολοφόνησε τὸν Μαρά εἰς τὴν οἰκίαν του ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Ἡ τρομοκρατία (31 Μαΐου 1793 - 27 Ἰουλίου 1794)

Ἡ συνέλευσις, ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων, κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας (Comité de Salut public, 6 Ἀπριλίου 1793), τὴν ὁ-

ποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Δαντῶν, ὁ ἰσχυρότατος ἀνθρώπος τῆς ἡμέρας μεταξύ τῶν Ὅρειων μὲ ἑνέα ὄπαδους του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπὴ ἀπὸ τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτὰς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιουτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἄκρας ἐπαναστατικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ κοινὸν καὶ περιβόητον ὄνομα Ἰακωβίνοι.

Κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Δαντῶν ἐσηματίσθη ἕκτακτον ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελίαι κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνῶντων συνελαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο, τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1794 ὠνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντῶν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ρομπεισιέρ. Κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του *Le Vieux Cordelier* εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἄνευ μαρτύρων καταδίκην, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἐγίναν περὶ τὰς 2600 θανατώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ Χριστιανισμὸς κατηργήθη ἐπιστήμως. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσῆχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ δημοκρατίας (27 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. *Vendémiaire*, *Bru-maire* κτλ.). Ἀντὶ τῆς διαιρέσεως εἰς ἐβδομάδας εἰσῆχθη ἡ διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερῶθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δαντῶν ὁ Ρομπεισιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς

δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὀπαδῶν του Σαιν Ζιούστ (Saint Just) καὶ Κουθόν (Couthon). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπιφοβὸς καὶ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του ἀκόμη. Ὅρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρεσκεύασαν τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (28 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θελλῶδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως, ὁ Ρομπεισιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπιστῶν του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβῖνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ.ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Τὸ Διευθυντήριον (27 Ὀκτωβρίου 1795 - 9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτωχὸς τοῦ Ρομπεισιέρ εἶχε βαθυτέραν σημασίαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὄρμη εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις.

Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρησεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη χρυσοῦνη νεολαία (Jeunesse dorée) ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἡ ὁποία ἐκλείσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συνελεύσεως.

Εἰς τὴν Convention ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὁποῖοι προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν νέου Συντάγματος πολὺ συντηρητικοῦ.

104. Ὁ Ρομπεισιέρ

Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Διευθυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνων τῇ βοήθειᾳ δύο βουλῶν, τοῦ Συμβουλίου τῶν Πεντακοσίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Γερόντων (Conseil des Anciens) ἐκ 250 ἀνδρῶν, ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν μοναρχικῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς νέας καταστάσεως ἐζήτουν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν

βασιλείαν, ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ὅπως οἱ μέλλοντες νὰ ἐκλεγοῦν διὰ τὴν νέαν βουλὴν, ληφθoῦν κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῆ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτευούσης προσεταιρισθεῖσα τὴν ἔθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ν α π ο λ έ ο ν τ α Β ο ν α π ά ρ τ η ν, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλόν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὰ δημιουργήματα τῆς ἐπαναστάσεως

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερῶτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convention ἀπεφάσισε, κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντών, νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καί, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ École Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον, μὲ ἐσωτερικοὺς μαθητὰς καὶ αὐστηρὰν ὀργάνωσιν, εἰς τὸ ὁποῖον μορφώνονται οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων. Γενικῶς ἐφρόντισε διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τούτοις ἱδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξύ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλὴν τούτων ἱδρυσε Μουσεῖον Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὡ

δείον. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρυθμισίς τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ νέα τακτικὴ

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνησπίσθησαν κατ' αὐτῆς.

Ἀπέναντι αὐτῶν οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ πρωτοφανῆ δραστηριότητα καὶ πολεμικὴν ὁρμὴν. Νεαροὶ στρατηγοὶ ὀδηγοῦντες τὸν στρατὸν περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας των εἰς διαφόρους χώρας καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας.

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὄπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατῴρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον δαπανηρὸς, ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δὲν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὀδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγοὺς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτάτο ἀπὸ συνδυασμένας κινήσεις καὶ συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτέχνης ἀνεδείχθη ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διοργάνωσεν ὁ περίφημος Λάζαρος Καρνὸ (Carnot), ὁ ἐπνομασθεὶς ὀργανωτὴς τῆς νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς

106. Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794

Δημοσίας σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ὁ κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδοκήτου ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τὸ Βέλγιον καὶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν δημοκρατίαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατίαι τῶν Ἀλλοβρόγων. Βαθεῖα συγκίνησις κατεῖχεν ὅλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπολέμουν ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ἐδέχοντο αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλαν

δίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξεργάγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατόν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠτομόλησε πρὸς τοὺς ἔχθρους, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπεκράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι ἀντικατεστάθησαν σχεδὸν ὅλοι δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρῶτατοι, ὡς ὁ Πισεγκρού (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθὴς καὶ ἡρωϊκὸς Χὸς (Hoche) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης κ. ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβῖνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας σωτηρίας ἔστειλεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁμαδικῆς στρατολογίας (lénée en masse) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλο-ολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἄμστερνταμ. Ὁ ὀλλανδικὸς στόλος ἀποκλεισθεὶς ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδόθη εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὀλλανδία ἀνεκρύχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταβικὴ δημοκρατία.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπάσθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφίσης ἐν Βασιλείᾳ (Basel) τῆς Ἑλβετίας εἰρήνευσε (6 Ἀπριλίου 1795) καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἄπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰρήνῃ μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθείσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐσταμάτησεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης Ἀρχιδουξ Κάρολος. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγένετο ἕνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρέωθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμ-

π ο φ ό ρ μ ι ο (Campo - Formio, 17 Ὀκτωβρίου 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐ ν τ ε ὑ θ ε ν τ ῶ ν Ἕ λ π ε ω ν Δ η μ ο κ ρ α τ ί α ν καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας τὴν ὁποίαν κατέλυσε ὁ Ναπολέων.

Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἄγγλία ἔμεινε ὑπὸ τὰ ὄπλα. Γαλλία καὶ Ἄγγλία ἐπάλασαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστιῶν. Τὰ κατ' ἔξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρι 120 τηλεβόλων, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεροι καὶ ταχυπλωότεροι, ὠπλισμένοι μὲ 30 - 60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἄγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἔθαλασσοκράτει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεῖς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τ ο υ λ ὶ ο ν, τὴν ὁποίαν ἠναγκάστη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖ πολεμικὰ. Κατὰ τὰς συγκρούσεις εἰς τὴν θάλασσαν ὑπερίσχυον συνήθως οἱ Ἄγγλοι.

Ἡ ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσε εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἄγγλιας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεττανίαν, τὸ ὁποῖον δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βᾶσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχηγίαν εἶχον κυρίως οἱ Μ α μ ε λ ο ὕ κ ο ι μ π ῆ δ ε ς, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελούκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσε εἰς Του-

λὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 περίπου χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς, καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως ὀρύξη τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μυστικὸν ἐκρατήθη ἀρκετὰ καλά, καθ' ὅσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν, ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Πιστεύουν εἰς τὰς φήμας ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος Νέλσον, (Nelson, 1758 - 1805), ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν οὕτω τὸν Ναπολέοντα νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον (19 Μαΐου 1798).

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας (11 Ἰουνίου) καὶ ἀπέκτησεν οὕτως ἰσχυρὰν ναυτικὴν βάσην. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἰππότες τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξει ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ Σουλτάνος Σουλεϊμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ, κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν (1 Σεπτεμβρ.) καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καίρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελούκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε προβλέψει. Οἱ στρατιῶται ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς, κατελαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικοὶ ἠτύχτησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἰππεῖς ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (21 Ἰουλ.), τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρισε δύο χιλιάδας Μαμελοῦκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ὁ Νέλσον, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσῃ εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον (1 Αὐγ.). Ἡ Τουρκία ἐπίσης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (Φεβρ. 1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μετὰξυ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἔρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην.

Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἁ γ ί ο υ Ἰ ω ἄ ν -
ν ο υ τ ῆ ς Ἀ κ ρ α ς. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν
στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν πα-
ραλίαν τοῦ Ἀβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦ-
το δυνατὸν νὰ διατηρηθῆ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς
τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερῆ αὐτὴν στιγμήν ὁ Ναπολέων προσ-
εκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις
εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν. Ἀνεχώρησε κρυφίως
μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατῴρθωσε
νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς τὸν ὁποῖον ἐγκατέ-
λειψεν εἰς Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν
μὲ τοὺς Ἀγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῆ εἰς Γαλλίαν (1801).
Ἐπὶ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἐξ αὐ-
τῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέ-
τησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, καθὼς
καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν
τὸ σχέδιον τῆς διώρυγος ματαξὺ μεσογείου καὶ Ἐρυθρᾶς. Τὸ Αἴ γ υ -
π τ ι α κ ὸ ν Ἰ ν σ τ ι τ ο ὦ τ ο ν, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων
(22 Αὐγ. 1798) εἰς τὸ Κάϊρον, ἔκαμε πολλὰ παρατηρήσεις καὶ ἐμελέ-
τησε μνημεῖα ἀγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Βραδύτερον ὁ
γάλλος σοφὸς Σ α μ π ο λ λ ι ὸ ν (Champollion) ἐθεμελίωσε τὴν Αἴγυ-
πτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Τὰ πορίσματα
τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν
τίτλον ἡ Αἴ γ υ π τ ο ς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ι. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἑπατεία καὶ Αὐτοκρατορία

ΑΤΑ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγεννήθη ἡ τυραννίς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλην τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προῆλθεν ἡ καισαρική ἀρχή.

Ὅμοιος εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγεννήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωνρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὅποια ἐνισχύετο διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι ἐβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτήματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὅποιος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν, καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὅποια εἶχεν ἀποκτήσει μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη κατ' ἀρχὰς Ὑπάτος (1799), βραδύτερον Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων (1804) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 16 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας των οἱ Γάλλοι ὀνόμαζον Ἑπατείαν (1799 - 1804) καὶ Αὐτοκρατορίαν (1804 - 1815).

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὔρε γενικὴν δυσἀρέσκεϊαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (9 Νοεμβρίου 1799) καὶ προέβη εἰς

σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων, ὡς Πρῶτος Ὑπάτος (Premier consul), ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ πρῶτος Ὑπάτος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 60 μέλη καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου τὸν ὅποιον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια, καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιουτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίση πρὸς τοὺς δημοκρατικούς, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὀπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1802 μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελοῦμενος ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατὸν, ἔπαυσεν ἡ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξορίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν Εὐγένιον Μπωχαρναί, υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνας ἀπὸ τὸν πρῶτον γάμον.

Ὁ Ναπολέων (1769 - 1821) εἶναι ἀπὸ τὰ παράδοξα δημιουργήματα τῶν ταραχωδῶν καιρῶν. Ἐγενήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατίσσι (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἐσπούδασεν εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς Βριέννης (Brienne) καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν στρατιωτικὴν Σχολὴν τῶν Παρισίων, ὁπόθεν ἐξῆλθε μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ Πυρκοῦ τὸ 1785. Τὸ ὕφος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρῦξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχὴ του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπεριόριστον καὶ διορατικότητα καταπληκτικὴν. Ἡ εὐκίνησις αὐτοῦ πνευματὸς του ἦτο ἀπαράμιλλος. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμ-

βάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὄλου. Ἡ αὐτοπειπίθησις καὶ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζον ὄρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος· ὑπηγόρευε συγχρόνως τὰ ἐγγραφα ὄλων τῶν ὑπουργείων. Ἦρκετο πολλάκις εἰς τριῶρον ὕπνον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησης τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἐβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

107. Ὁ Ναπολέων

Ἡ διοίκησις τοῦ Ναπολέοντος

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε τὰς περισσοτέρας τῶν ἐφημερίδων καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔπαυε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς των ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βασιλίαν, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος. Αἱ κυρίαὶ ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες.

Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶνους, κόμητας, δούκας, ἱππότες, δηλαδή τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάριζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν Λεγεῶνα τῆς Τιμῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Ναπολέων διέβλεπεν, ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῆ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑποδιοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουργήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο εὐχарιστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὅπως ἐπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἀλλὰ δὲν ἠγάπα τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σατωβριὰν καὶ τὴν κυρίαν Στάελ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευούσης ἀξίας λογοτέχναις. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολέοντειος Κῶδιξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσήχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ Ναπολέοντειος στρατηγικὴ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στατηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένας τὰς δυνάμεις του καὶ νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἀνεδείχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα, νὰ συλλαμβάνῃ ταχέως σχέδια καὶ νὰ ἐκτελῆ αὐτὰ μετὰ θαυμαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκαταπόνητος εἰς τὰς πορείας καὶ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων καὶ τῆς ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην : «Διὰ τῶν κνημῶν μας κερδίζει τὰς μάχας»: ἔλεγον

οί στρατιῶται. Οί στρατηγοί του ήκολούθουν τήν τακτικήν του, ήσαν άφωσιωμένοι εις τὸ πρόσωπόν του καί πολλοί άπ' αὐτοῦς, ήγιναν ένδοξοι, ὅπως ὁ Νέϋ, Μπερναντότ, ὁ Μασσενά κλπ. (Ney, Bernadotte, Masséna).

Ὁ Ναπολέων έυστηματοποίησε τήν γενικήν στρατολογία, τήν ὁποίαν εἶχεν άρχίσει ή έπανάστασις, καί κατώρθωσε νά θέσῃ εις κίνησιν μεγάλας μάζας. Ὁ στρατός του άπό τοῦ 1805 έλαβε τήν προσωνομίαν Μεγάλη στρατιά (Grande armée). Ὑπήρχεν ὁμως καί ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς άφοσιώσεως τοῦ στρατοῦ εις τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός έπίστευεν ὅτι, αν πέσῃ ή άρχή του, θά έπανέλθῃ τὸ παλαιόν καθεστώς, καί ὅτι θά στερηθῇ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχε λάβει άπό τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ δεύτερος κατά τῆς Γαλλίας συνασπισμός (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ή Γαλλία εύρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εις τὸν ὁποῖον έλαβον μέρος ή Ἄγγλία, ή Αὐστρία καί ὁ τσάρος τῆς Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος έμίσει τήν έπανάστασιν, καί ή Τουρκία. Κατ' άρχὰς οἱ Γάλλοι εἶχον σημαντικὰς άποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδούξ Κάρολος τῆς Αὐστρίας άπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν εκείθεν τοῦ Ρήνου, ένῶ εις τήν Ἰταλίαν ὁ διάσημος ρῶσσοσ στρατηλάτης Σουβάροφ ὡδηγῶν τὸν ρωσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπράς έπιτυχίας. Ὁ ρωσσικὸς στρατός έπολέμει μετ' έξαιρετικοῦ φανατισμοῦ κατά τῶν « άθέων Γάλλων έπαναστατῶν ».

Ἄλλ' ή τύχη τοῦ πολέμου ήλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διεβίβασε διὰ τοῦ Ἁγίου Βερνάρδου εις τήν Ἰταλίαν τήν έφεδρικήν στρατιάν, τήν ὁποίαν εἶχεν έτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοί ένικήθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο καί έξεκένωσαν τήν Ἰταλίαν (Ἰούνιος 1800). Ἀφ' έτέρου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau) έκέρδισε λαμπρὰν νίκη,ν παρὰ τὸ Μόναχον καί ήνοιξε τήν πρὸς τήν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ έδέχθη νά ειρηνεύσῃ. Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ (Lunéville, 9 Φεβρουαρίου 1801) έπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ έπόμενον έτος (1802), ὅταν εἶχεν ήδη άνατραπῆ ὁ Πίτ, ὑπέγραψε καί ή

Ἄγγλια τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens, 25 Μαρτίου 1802), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πολιτικά μεταβολαί

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διερρῦθμισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἄλλας μετέβαλεν εἰς βασιλεία. Προσήρτησε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς Βασίλειον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν προγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναί. Σημαντικώτερα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου, χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπήλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχον 190 κρατίδια καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναίσθητως διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ τρίτος συνασπισμὸς (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἄγγλια δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάϊον τοῦ 1803 ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίτ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν διεκήρυξεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸν Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην μέγαν στρα-

τόν, ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς Μ. Βρετανίαν. Ὁ Πίτ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

Οὐλμ — Ἄουστερλιτς — Τράφαλγακ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγκεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυτάτης πορείας προήλασε πρὸς τὸν ἄνω Δούναβιν, ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ κράτη Βυρτεμβέργη καὶ Βάδη ἐτάσσοντο μὲ τὸ μέρος τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως ὁ Μπερναντότ, παραβιάζων τὴν οὐδετερότητα τῆς Πρωσσίας, ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Ἄυνόβερον πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Τοιουτοτρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μάκ (Mack) αὐστριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς Οὐλμ (Ulm) ἀπεκόπη καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ· 30 χιλιάδες ἄνδρες καὶ 53 τηλεβόλα παρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους (15 Ὀκτωβρίου 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν εἰς τὴν Βιέννην.

Ἄφου ἀνέπαυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρорώσσοις παρὰ τὸ Ἄουστερλιτς (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β' καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α', εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805)

108. Ὁ Νέλσων

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς δηλαδὴ στόλος, ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεΐρων. Ὄταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ καὶ ἠχμαλώτισε τὰ περισωθέντα πλοῖα παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Τράφαλγκαρ βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεΐρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

Τὸ τέλος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατόν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσμπουργκ (26 Δεκεμβρίου 1805), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκηρύχθησαν βασιλείαι. Συγχρόνως ὁ Ναπολέων κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασιλεῖον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασιλεῖον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ Ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατόν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Ὀὕτω δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ Ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους, τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Μεγάλου (962 μ.Χ.).

Ὁ τέταρτος συνασπισμὸς - Κατάρρευσις τῆς Πρωσσίας (1806)

Ὁ Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματά του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχέμαζον εἰς αὐτὴν καὶ συμπεριεφέ-

ροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμνεν ἀλγεινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἐγένεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας Λουίζα, καὶ δὲν ἤργησαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν Ἰέναν (Jena) καὶ τὴν Ἀουερστεδ (Auerstedt). Ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον (27 Ὀκτωβρ. 1806), ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιον τοῦ ἄλλου. Καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἔνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπек (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργκ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐνεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλη εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἀλλὰ τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολέων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἐγένεν ἡ ὀνομαστὴ συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τιλσίτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου (25 Ἰουν. 1807). Ὁ Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο, συνεννοούμενοι, ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβα κτήσεις τῆς, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης, τοῦ Μπράουνσβαϊκ καὶ τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ βασιλεῖον τῆς Βεστφαλίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν καὶ ἐδημιούργησε τὸ Μεγάλοκῆτον

τῆς Βαρσοβίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξωνίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμεναι ὑπ' αὐτῆς.

Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὠνομάσθη ἡ πειρωτικὸς ἀποκλεισμός (Blocus Continental, 21 Νοεμβρίου 1806). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἐβλάπεν ἰδίως τὴν Γαλίαν καὶ τὰς χώρας τῆ ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

Κατάληψις Πορτογαλίας καὶ Ἰσπανίας

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοήθει μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἰσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβῶνα μετὰ 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν (1807). Συγχρόνως ὁμως ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ἰσπανίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ δώσῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικῆν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ

Ισπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώτατοι καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τὸν ἐφανάτιζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρχισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισεν εἰς τοὺς γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἀνδρας. Οἱ Ἴσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξῆγον κλεφτοπόλεμον (ἴσπαν. guerrilla), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὀρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον, οἱ Ἄγγλοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Οὐέλλινγκτον (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὠχυρωμένον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν (1 Αὐγ. 1808). Ἐν τῷ μεταξὺ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβῶνα ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἄγγλων δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπάσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον, ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλινγκτον διῆλθε τὰ Πυρηναιὰ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Αὐστριακὸς πόλεμος (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας (πέμπτος συνασπισμός). Ὁ Ναπολέων ἔσπευσεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνεκέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ (Wagram 5-6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Βιέννης (14 Ὀκτωβρ. 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ οὕτως ἐστερήθη τὴν διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἐγίνε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικὴν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ἀντιδραστικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πονηρὸν Μέρτερνιχ.

Εὕρισκόμενος εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς δόξης του ὁ Ναπολέων διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίαν, προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτεκνος,

καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Β' Μαρίαν Λοὺίζαν, εἰκοσαετῆ περίπου τὴν ἡλικίαν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης, ἐπωνομασθεὶς Ναπολέων Β' (Ἀετιδεύς, Aiglon).

Ἐκτασις τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπек (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουσαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἴόνιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασιλεία τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦσαν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναντὸτ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλεσεν ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιρροήν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐκστρατεία (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαραὶ προστριβαί, κυρίως διότι ἡ Ρωσσία δὲν ἐφήρμοζεν αὐστηρῶς τὸν ἠπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Κύριος τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ρωσσίαν. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐπιχείρησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψῃ τὸν Τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνήσυχος φύσις του ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδαλκιβίρ μέχρι τοῦ Νίεμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυ-

νάμεις, γαλλικαί καί συμμαχικαί, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ Μεγάλη Στρατιὰ, ἀποτελουμένη ἀπὸ 500 περίπου χιλιάδας ἀνδρας, ἐξ ὧν τὰ 2)3 ξένοι, καί διηρημένη εἰς τρία σώματα, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσίας καί τὴν 24-25 Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίεμεν. Μέρους μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀπετελεῖτο ἀπὸ συμμαχούς, Γερμανούς, Ἰταλούς κ.λ.π.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καί τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καί δάση, αἱ ὁδοὶ ἔλειναι, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκής διὰ τόσον μεγάλην στρατιάν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καί συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλέον τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χωρία καί ἠρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατός, κατεπετονημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καί ὁμαδικὰς λιποταξίας, ἐφθασεν εἰς Σμόλενσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην (17 Αὐγ. 1812).

Μ ό σ χ α

Ὁ Τσάρος διώρισεν ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ στρατεύματος τὸν Κουτούσωφ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησε τὴν ὑποχώρησιν καί δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Βοροδίνον. Οἱ Γάλλοι (137 χιλ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καί αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιὰ εἶχε 30 χιλ. νεκρούς καί τραυματίας, οἱ Ρῶσσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκρούς, τραυματίας καί αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (5 - 7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καί τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊά, διαρκέσασα

τέσσαρας ημέρας, απέτρεψε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσοι τραυματῖαι ἀπέθανον οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὔρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Ἡ καταστροφή

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ὡς ἐκ τούτου ἀδύνατον νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπιτησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουν καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου, κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφήν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέρανον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμῆνος τοῦ Ρωσικοῦ ἵππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρωΐαν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἀφηνον νεκρούς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ὁ ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, τρίτος δὲ ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μίᾳ τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τὴν μεγάλην αὐτὴν στρατιάν, ἣ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῖαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον μὲ 40 χιλ.

Οἱ Πρῶσσοι καὶ οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατεῖαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐξέγερσις τῆς Γερμανίας. Λειψία

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσσίαν ἠκολούθησε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικὰ χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατάρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολίνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὁδερ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμοὺς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν (ἕκτος συνασπισμὸς κατὰ τῆς Γαλλίας).

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωσε πάλιν δείγματα στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέχρι τοῦ 18ου ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ὠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος Μπερνάντ, ἄλλην ὁ πρῶσσος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blücher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνῃ ἐνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς στρατηγὸς Σβάρτσενμπεργκ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16 - 19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλασαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὅποιοι διέθετον διπλάσιον ἵππικόν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, μετὰ κρατερόν ἀγῶνα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντησε τὰ πυρομαχικά του καὶ ἀφοῦ εἶδε τοὺς συμμάχους του Σάξονας καὶ Βυρτεμβεργίους νὰ προσχωροῦν εἰς τὸν ἐχ-

θρόν. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη μάχη τῆς Λειψίας, τὴν ὁποῖαν οἱ Γερμανοὶ ὠνόμασαν Μάχη ν τ ὼ ν 'Ε θ ν ὼ ν (Völkerschlacht).

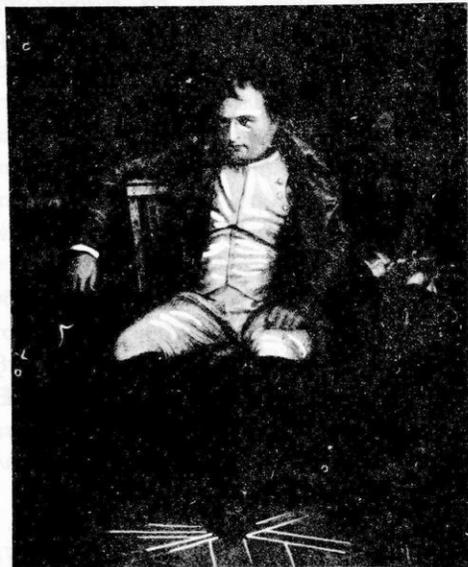
Ὁ Ναπολέων ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ πέραν τοῦ Ρήνου, ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ Ρήνου ἦτο ἐλευθέρη, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἀπεστάτησαν, ἡ Ὅμοσπονδία τοῦ Ρήνου διελύθη.

Εἰσβολὴ εἰς τὴν Γαλλίαν

Τὴν νύκτα τῆς 1ης τοῦ νέου ἔτους 1814 ὁ Μπλύχερ διέβη τὸν Ρήνον καὶ μετ' αὐτὸν εἰσῆλθον οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐκ διαφόρων σημείων εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἡ προσπάθεια τοῦ Ναπολέοντος νὰ δημιουργήσῃ νέον στρατὸν ἔφερε πενιχρὰ ἀποτελέσματα, διότι αἱ ὑπηρεσίαι δὲν ὑπήκουον καὶ οἱ νέοι δὲν ὑπετάσσοντο. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν στενωπτερον περισφιγγόμενος ἐπάλασεν ὡς λέων μανιώδης καὶ διέπραξε κατορθώματα οὐδενὸς τῶν προηγουμένων ὑποδέεστερα, ἀλλὰ κατώρθωσε μόνον νὰ βραδύνη τὸ μοιραῖον. Τὴν 31 Μαρτίου οἱ σύμμαχοι εἰσῆλθον εἰς Παρισίους. Ὁ Ναπολέων προσεπάθησε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὑπερίσχυσαν οἱ ὄπαδοὶ τῶν Βουρβόνων καὶ ἡ Γερουσία ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν Ναπολέοντα.

Οἱ σύμμαχοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Γαλλίας τὸν ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκον ΙΗ', (1), ὁ ὁποῖος

1. Λουδοβίκος ΙΖ' θεωρεῖται ὁ υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τὸν ὁποῖον οἱ μετανάσται βασιλόφρονες ἀνεκήρυξαν βασιλέα μετὰ τὴν ἀποκεφάλισιν τοῦ πατρὸς του. Ὁ νεαρὸς ἡγεμονίδης ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν, ὅπου εἶχεν ἐγκλεισθῆ μετὰ τῶν γονέων του.

110. Ὁ Ναπολέων τὸ 1814

ύπεσχέθη άμέσως ότι θα παραχωρήσει Σύνταγμα. Μετ' αυτού συνήψαν οι σύμμαχοι την πρώτην Είρήνην των Παρισίων (30 Μαΐου 1814), διά τής οποίας ή Γαλλία επανήρχετο εις τὰ σύνορα του 1792, άνέκτα πάλιν σχεδόν πάσας τὰς άποικίας της και δέν ύπεχρεούτο νά πληρώσει πολεμικήν άποζημίωσιν και νά επιστρέψη τὰ καλλιτεχνικά έργα, τὰ όποια ό Ναπολέων είχεν άφαιρέσει από διάφορα μουσειά της Εύρώπης. Η Άγγλία εκράτει την Μάλταν και την Έλγολάνδην. Σχεδόν όλοι οι έκθρονισθέντες ήγεμόνες επανήρχοντο εις τόν θρόνον των (παλινόρθωσις, restoration) και ώρίζετο νά συνέλθη συνδιάσκεψις τών κρατών εις την Βιέννην, διά νά κανονίση την νέαν κατάστασιν της Εύρώπης.

Κατ' εισηγήσιν του τσάρου Άλεξάνδρου παρεχωρήθη εις τόν Ναπολέοντα ώς ήγεμονία ή νήσος Έλβα και ύπεχρεώθη ή Γαλλία νά δίδη εις αυτόν χρηματικήν έπιχορήγησιν.

Τό συνέδριον τής Βιέννης

Περί τό τέλος του 1814 συνεκεντρώθησαν εις την Βιέννην οι αντιπρόσωποι τών συμμάχων και όλων τών ένδιαφερομένων κρατών, πολλοί ήγεμόνες, πολιτευταί και στρατηγοί. Η Βιέννη έλαβεν έορτάσιμον όψιν και έδόθησαν άλλεπάλληλα συμπόσια, χοροί και παραστάσεις, διότι μετά τόν μακροχρόνιον και βαρύν πόλεμον οι άνθρωποι ήσθάνοντο την ανάγκην άναψυχής.

Μεγίστην έπιρροήν ήσκησεν επί τών διαπραγματεύσεων ό Μέττερνιχ. Μέλος της ρωσικής αντιπροσωπείας ήτο ό έλλην Καποδίστριας. Μετά μεγάλης έπιτηδειότητος ειργάσθη ό αντιπροσωπεύων την Γαλλίαν Ταλλεϋράν (Talleyrand), ό όποιος κατώρθωσε νά διασπάση τούς συμμάχους προσεταιρισθείς τούς αντιπροσώπους της Άγγλίας και της Αυστρίας και παρ' όλίγον νά ξεερρηγνύετο πόλεμος μεταξύ του νέου αυτού συνδυασμού και της Ρωσσίας και Πρωσσίας. Αί συνεννοήσεις δέν είχον εισέτι καταλήξει εις όριστικόν άποτέλεσμα, όποτε έφθασεν ή είδησις ότι ό Ναπολέων επανήλθεν εις την Γαλλίαν, Ό συνασπισμός τών όκτώ κρατών άνενεώθη και οι σύμμαχοι εκήρυξαν τόν Ναπολέοντα έχθρόν και ταρξίαν της ειρήνης του κόσμου.

Ο Ναπολέων είχε ακριβείς πληροφορίες δια τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης καλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ ὅπως παλινορθώσουν τὴν ἀρχὴν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1.100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας «Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ». Ὁ στρατηγὸς Νεϋ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον ἀπὸ τρεῖς μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐκατόν ἡμέραι (20 Μαρτίου - 22 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιεποιήθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζῃ στρατὸν καὶ κατώρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἠσκημένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Προσεπάθησε νὰ διασπάσῃ τὸν ἐναντίον του συνασπισμὸν διὰ συνεννοήσεων, ἀλλ' ἀπέτυχε.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατιαὶ, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μὲ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μὲ 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἦσαν 235 χιλ. Ρῶσσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρωσιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Βέλγιον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέρρηξαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκιν-

111. Ὁ Οὐέλλιγκτον

οἱ Πρωσσοὶ τοῦ Μπλῦχερ. Μετὰ πάλιν σῶμα πρὸς σῶμα οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἕν τρίτον ἐξ αὐτῶν δηλ. 15 χιλιάδες νεκροὶ ἢ τραυματίαι, ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης. Τὸ πρωσσικὸν ἵππικὸν κατεδίωκεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διήλθον ἐν πανικῷ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατώρθωσαν νὰ ἀνασυνταχθοῦν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό (Waterloo) καταστροφή (18 Ἰουν. 1815).

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων φεύγων ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ροσφόρ (Rochefort), ἔνθα ἠναγκάστη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὅποιοι τὸν μετέφερον εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησεν ἐξ ἑτῆ ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε (5 Μαΐου 1821).

Ἡ δευτέρα εἰρήνη τῶν Παρισίων

Μετ' ὀλίγον οἱ ἔχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν

πρωτεύουσαν και οι σύμμαχοι ήγεμόνες εισήλθον εις αυτήν πανηγυρικῶς και τούτους ήκολούθησεν ο Λουδοβίκος ΙΗ΄. Ο Λουδοβίκος υπέγραψε την δευτέραν ειρήνην των Παρισίων (20 Νοεμβρίου 1815), δια της οποίας ή Γαλλία επανήρχετο εις τα σύνορα του 1790. Ούτως ή περιπέτεια των Έκατον ήμερών έστοίχισεν εις την Γαλλίαν ήμισυ εκατομμύριον κατοίκους και 700 εκατομμύρια πολεμικήν άποζημίωσιν. Οι Γάλλοι υπεχρεώθησαν ακόμη να έπιστρέψουν τα έργα τέχνης, τα άφαιρεθέντα παρ' αυτών από διαφόρους χώρας.

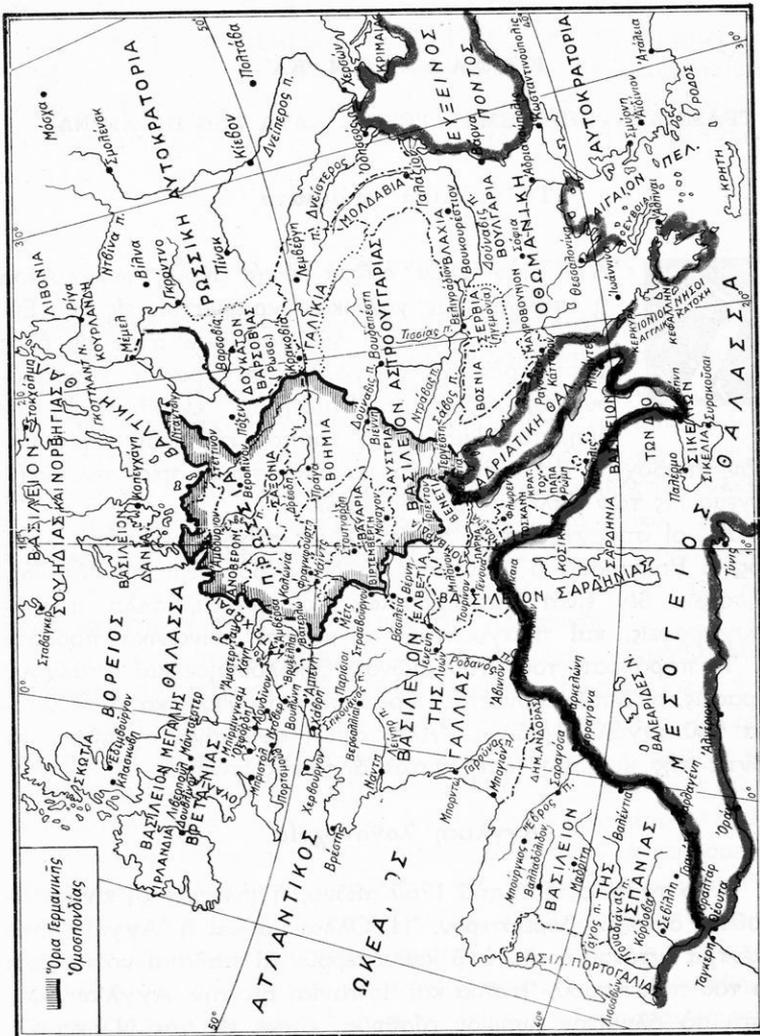
Αί αποφάσεις του Συνεδρίου της Βιέννης

Μετά την καταστροφήν του Ναπολέοντος το συνέδριον της Βιέννης συνεπλήρωσε τας εργασίας του και έλαβεν αποφάσεις, αι όποισι ώρισαν την νέαν πολιτικήν κατάστασιν της Εύρώπης. Οι διπλωμάται ειργάσθησαν ως αντιπρόσωποι ήγεμόνων και οχι λαών. Έστηρίχθησαν εις την αρχήν της νομιμότητος, της ίσορροπίας και των αντισταθμισμάτων και διμοίρασαν τας χώρας, χωρίς να έρωτήσουν τους κατοίκους.

Η Ρωσσία έλαβε μέγα μέρος του δουκάτου της Βαρσοβίας, συνήνωσεν αυτό μετά των λοιπών πολωνικών επαρχιών και έσχημάτισεν ούτω το βασίλειον της Πολωνίας, της οποίας βασιλεύς άνηγορεύθη ο Τσάρος. Η Πρωσσία έλαβε μέρος του δουκάτου της Βαρσοβίας (το Πόζεν, το Θόρν και το Ντάντσιγκ) και τρεις γερμανικās επαρχίας (Σαξονίαν, Βεστφαλίαν, και περιοχήν του Ρήνου). Τοιουτοτρόπως επέτυχε την ένωσιν των διεσπαρμένων τμημάτων του κράτους και απέκτησε μεγάλην έπιρροήν επί του Ρήνου μέχρι των συνόρων του Βελγίου. Η Άγγλία εκράτησε την Μάλταν, τας Ιονίους νήσους και το άκρωτήριο της Καλής Έλπίδος, την Κεϋλάνην κτλ. εκτός της Εύρώπης. Τοιουτοτρόπως ο άποικιακός άγων έληξεν υπέρ της Άγγλίας. Η Αύστρια έλάμβανε τας ίλλυρικās επαρχίας, την Βενετιάν και Λομβαρδιάν και απέκτα μεγάλην έπιρροήν εις την Ίταλιάν. Οι παλαιοι ήγεμόνες της Ίταλίας και ο Πάπας επανήλθον εις το θρόνον των. Το Βέλγιον ήνώθη μετά της Όλλανδίας εις έν κράτος ανεξάρτητον υπό την έπωνυμίαν Βασίλειον των Ηνωμένων Κάτω Χωρών, υπό τον βασιλέα Γουλιέλμον Α΄ της Ορανίας, και ή Νορβηγία ήνώθη μετά της Σουηδίας.

Ἱερὰ Συμμαχία (26 Σεπτεμβρίου 1815)

Τῇ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνήψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης. Συμπληρωθεῖσα ὁμως διὰ νέων συνεννοήσεων ἔλαβε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ συμβαλλόμενοι δηλαδὴ ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θέαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν, πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

112. Ή Εύρώπη μετά την συνθήκη τής Βιέννης (1815)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ Α'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

ΚΑΤΑ τὸν 18ον αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα ἡ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς ἡγεμονίας τῶν Γάλλων τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταίρος, ὁ Μοντεσκίε, ὁ Ντιντερό, περὶ τῶν ὁποίων ὀμιλήσαμεν, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς λογοτέχναι, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Ἄγγλικὴ λογοτεχνία

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστίαί τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιοὺνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιὴλ

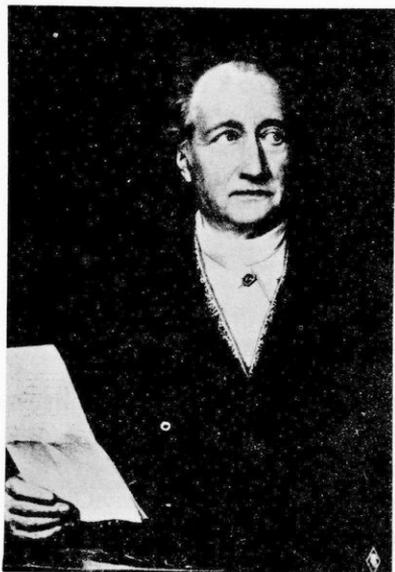
Ντιφούου Daniel Defoe, 1660-1731) γράφει τὸν περίφημον Ροβινσὸν Κροῦσον καὶ ὁ σατυρικός Σουίφτ (Swift, 1667-1745) τὰ Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737-1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων, ἔγινεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀκμὴ τῆς Γερμανικῆς λογοτεχνίας

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνεδείξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικιστοῦσας Γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε εἰς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς τῶν γλώσσης. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητὴς, ὁ Φρειδερίκος Κλόπστοκ (Klopstock, 1724-1803), συγγραφεὺς τῆς Μεσιάδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους τοῦ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτησαν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, τοῦ Βίνκελμαν (Winckelmann, 1717-1768), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τουτῶν, ὁ Λαοκόων τοῦ Λέσσινγκ (Lessing, 1729-1781). Ὁ Λέσσινγκ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασικισμὸν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσσινγκ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ Χέρντερ (Herder, 1744-1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ Φιλσοσοφία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

113. Ο Γκαίτε

Μετά την προπαρασκευημένην αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς Θυέλλης καὶ Ὀρμῆς (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουσιν αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Γκαίτε (Goethe, 1749-1832). Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν Βέρθερ, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρωσ τοῦ μυθιστορήματος, δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἄφθονον αἰσθηματο-

λογίαν του εἰς τὴν ἐξοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον, συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν καὶ εἰς γλώσσαν ἀπλήν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολὴν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαίτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν παράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαιῶνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ Φάουστ (Faust).

Ἡρωσ τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον ἔχει μορφήν δράματος, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνικοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ δι' ὄλου τοῦ βίου ἐκοτίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μεταμελείας διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὅποιον κατηνάλωσε τὴν νεότητά, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαίτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759-1805), τοῦ ὁποίου τὰ νεανικά δράματα (Οἱ Λησταί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικὸς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βάλλενσταϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τέλλ είναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικά δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

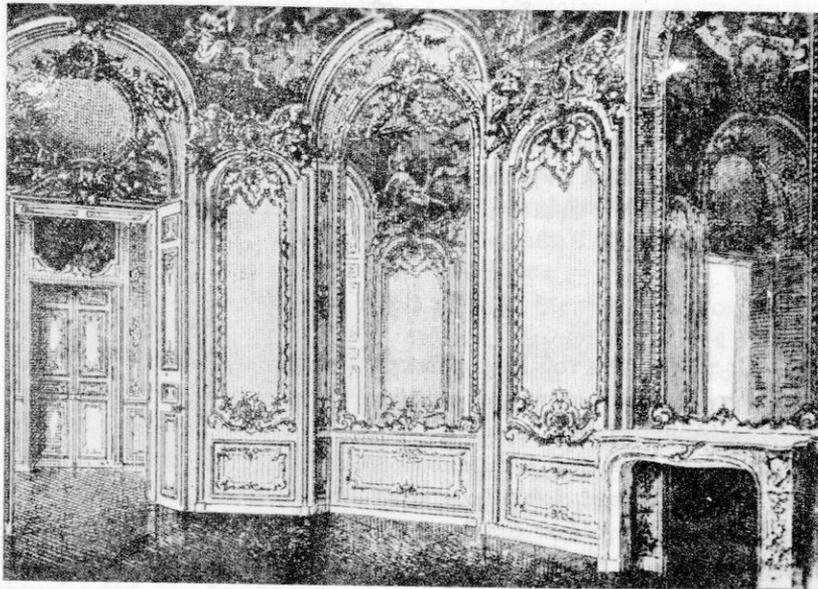
Α ἱ τ ἔ χ ν α ἰ

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ναοί, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητή. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχναι ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορρυθμοὺς γραμμάς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αὐθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὄστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἔλαφρόν, τὸ κομψόν καὶ εὐθυμον.

Σημαντικώτερα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρρύθμισιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαιτέρα ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουσι τὸ κομψόν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἔπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦν τὸ ἀπαλόν, ὅ,τι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille=ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευ-

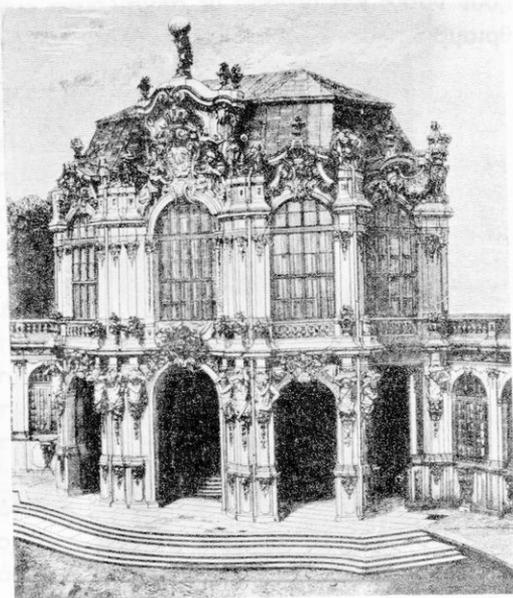

114. Αίθουσα του μεγάρου Σουμπιζ των Παρισίων.

ρᾶς εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοῦσας εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ νέα τεχνοτροπία εἰσήχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης ὅπου γάλλοι καλλιτέχναι πολλάκις κατεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἱγεμόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην. Ὅμοια τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώτατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Βαττώ (Watteau, 1684-1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, καὶ ἑορτᾶς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενα εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Πλοῦσις Κύθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαίθρῳ κλπ.).

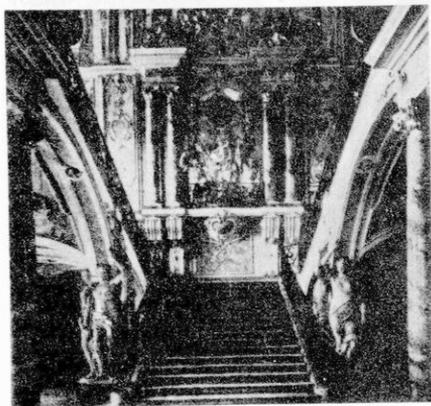
Τὸν 18ον αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγ-

γλίαν, οί όποιοι διακρίνονται διά τήν πιστήν άπόδοσιν τής φύσεως και περιγραφήν του καθ' ήμέραν βίου (ρεαλισμός). Ο ιδρυτής τής νέας άγγλικής ζωγραφικής Χόγκαρτ (Hogarth 1697-1764), όλλανδικής καταγωγής, παρέστησε τόν βίον τών άκαταστάτων και τά άποτελέσματα τής άμελείας και άσωτίας και είναι ό δημιουργός τής ήθικής γελοιογραφίας (έργα : 'Ιστορία ύπηρετρίας, 'Ιστορία άσώτου, ό γάμος

115. Δυτικόν περίπτερον του Zwinger (Δρέσδη)

κατά τόν συρμόν κτλ). Οί δέ δύο μεγάλοι άγγλοι ζωγράφοι του αιώνος, ό Ρέϋνολδς (Reynolds, 1723-1792) και ό Γκέϊνσμπορο (Gainsborough, 1727-1788) ήσαν έξοχοι προσωπογράφοι και ζωγράφοι τοπίων κατά τó σύστημα του Βαττώ.

116. Κλίμαξ του μεγάρου Μιρϋλ

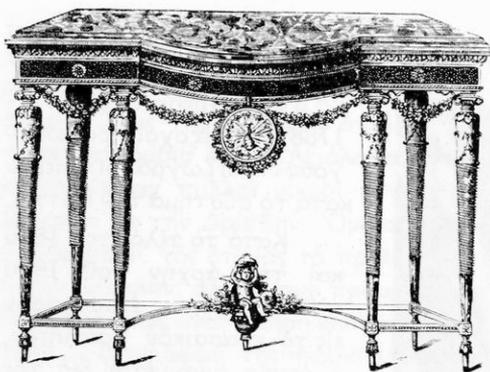
Κατά τó τέλος του 18ου και τήν άρχήν του 19ου αιώνος έχομεν έπιστροφήν εις τó κλασσικόν πρότυπον, ή όποία ένισχύεται διά τής άνακαλύψεως τών δύο άρχαίων πόλεων, τής Πομπηίας και του 'Ηρακλείου. Εις τούς Παρισίους και άλλαχού κτί-

ζουν ναούς και μέγαρα με αρχαίζοντα ρυθμόν. Ὁ Ναπολέων ἰδρῦει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὁποῖαι ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουν Στοὰς καὶ Προπύλαια, ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἢ διακόσμησις καὶ τὰ ἔπιπλα γίνονται ἀπλούστερα καὶ γραμμικώτερα (ρυθμὸς empire).

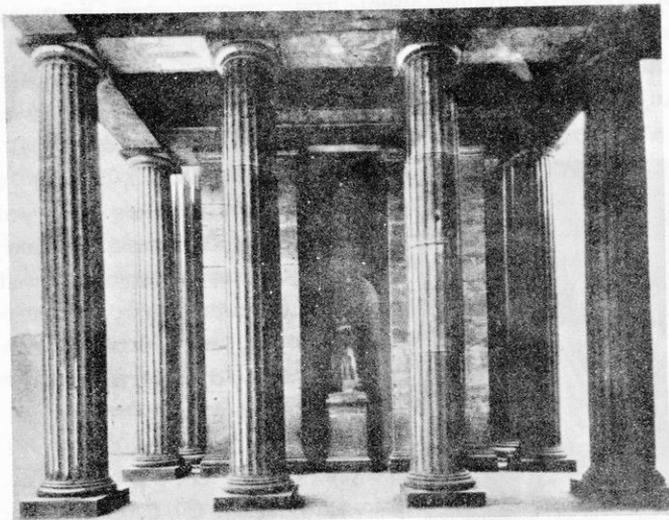
Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη παριστάνει τὸ ἠρωϊκόν, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον κατέπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὥραϊον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος, δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ Ἰταλὸς Κανόβα (Canova, 1757

1822) καὶ ὁ Δανὸς Τορβάλδσεν (Thorwaldsen, 1779 - 1884), οἱ ὁποῖοι ἐζήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα

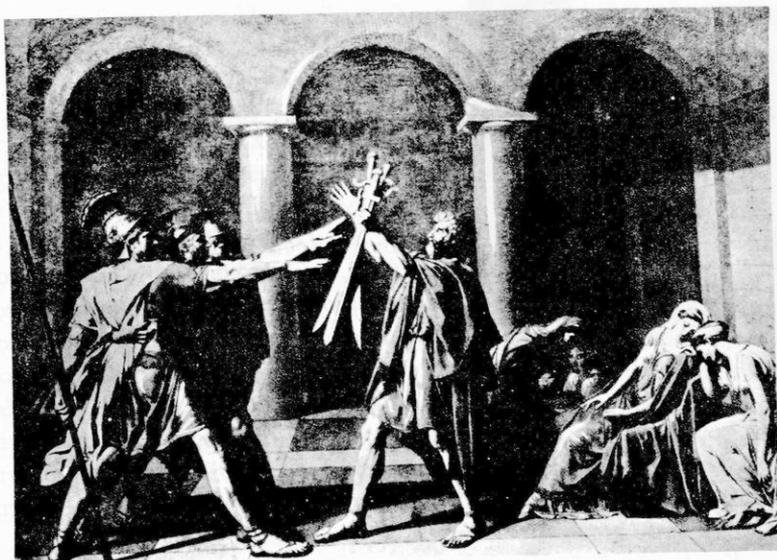

117. Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ

1822) καὶ ὁ Δανὸς Τορβάλδσεν (Thorwaldsen, 1779 - 1884), οἱ ὁποῖοι ἐζήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα

118. Πύλη τοῦ Μιθράντεμπουργκ (Βερολίνον)

119. Ὁρκος τῶν Ὁρατίων (Δαυίδ)

πλήθος έργων, άπομιμούμενοι τήν κανονικότητα τών αρχαίων αγαλμάτων.

Όμοιαι τάσεις επικρατοῦν καί εἰς τήν ζωγραφικήν καί παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καί πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ό ἡγέτης τῆς κλασικιστοῦσης ζωγραφικῆς, ὁ Γάλλος Δαυίδ (David 1748 - 1825), ὁ κατ' ἔξοχὴν ζωγράφος τών χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασεως, ἐπιχειρεῖ νά ἀναγεννήσῃ τήν ζωγραφικήν ἀνακαλῶν εἰς τήν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καί τήν ἀρμονίαν τῆς μυϊκῆς διαπλάσεως τών αρχαίων αγαλμάτων καί δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα: "Ορκος τών Ὁρατίων, Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας, Σαβίνιαί, κ.ά.). Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τών χρόνων τούτων εἶναι μαθηταί του.

120. Ἡ Ἥβη (Τορβάλδσεν)

των τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νά ζητήσωμεν τήν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τήν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καί ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντός εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἰδίως τὸν

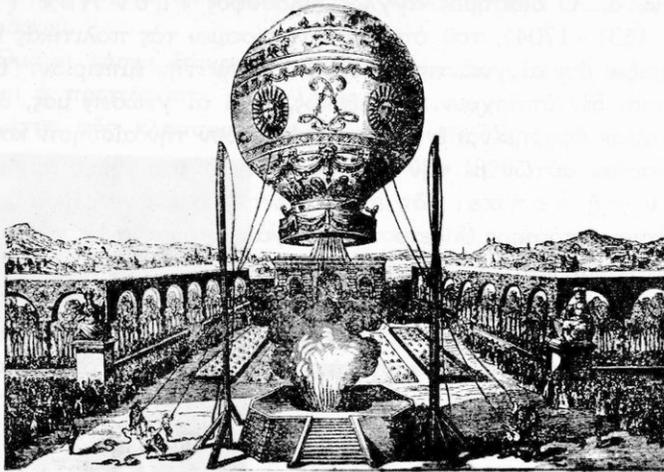
Ἡ φιλοσοφία

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibnitz ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀνθρώπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώσεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐννοία τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καί ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δυνάμεθα νά σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καί τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τών καθηκόν-

18ου αιώνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος Τζόκ (John Locke, 1631 - 1704), τοῦ ὁποῦ ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ἰδέας, ὑπεστήριξε ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἔννοιαι δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημένα ἔννοιαι, πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. Ὅθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁπῆος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γενήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμάνουελ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὀπαδοὶ καὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ πίστις ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἰκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας: θεὸς, προέλευσις τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς. Πρέπει κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν ἐρευναν, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα, αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ ὀνομάζεται κριτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθικὴ. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὀνομάσθη ἰδεαλισμός, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ, ἐξῆλθεν ὀλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων τῶν ὁ-

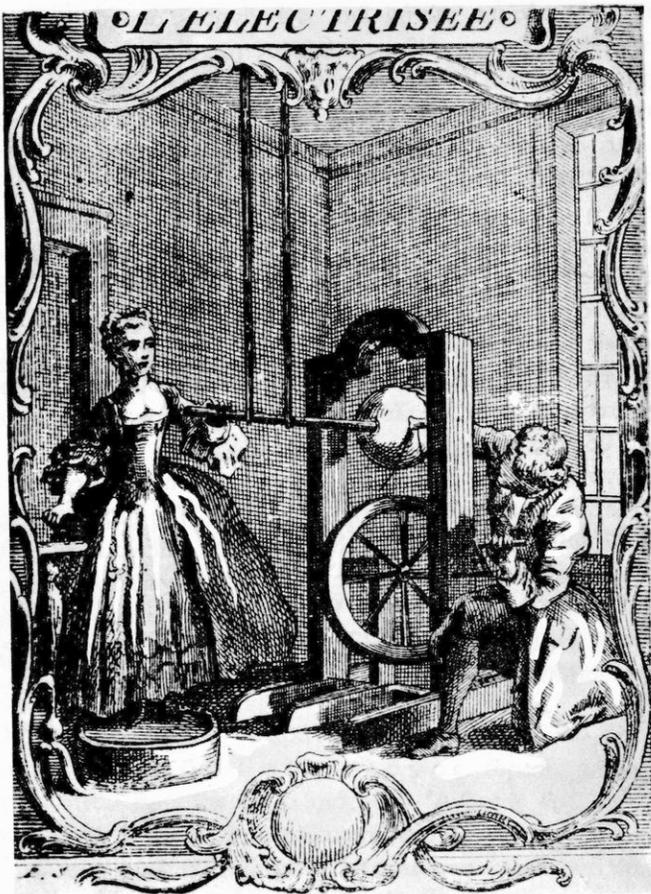
121. Δοκιμή αερόστατου υπό τῶν ἀδελφῶν Μονγκολφιέ

ποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ Φίχτε (Fichte, 1762 - 1814), ὁ Σέλλιγκ (Schelling 1775 - 1854) καὶ ὁ Χέγκελ (Hegel, 1770 - 1831).

Αἰ φυσικαὶ ἐπιστήμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Αἱ συνθήκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχνη καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβουαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτῆς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὁμως ὑποστηρίζουν προθυμότερα τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύνουν Ἀκαδημίας καὶ διοργανώνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφοὺς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος Λαπλάς (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσικὴ. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ὁ πρῶστος Fahrenheit

122. Ηλεκτρική μηχανή

είς τὴν Ἀγγλίαν (1716), ὁ Reaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1713), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ Μονγκολφιέ (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκῶτος Οὐάτ (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν, τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ιδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος Παπέν (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγὸν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιοῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια

νά χρησιμοποιήσουν αυτήν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων ἐπιβραδύνει τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Βενιαμίν Φραγκλίνου ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεράνου, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Λαβουαζιέ, (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώνσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καῦσιν. Ἐπίσης κατῶρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξη τὰ συστατικά τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειώνουν ἐπίσης μεγάλας προόδους. Ὁ σουηδὸς Λιννέ (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασιλεῖον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενικῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην μεγάλου φυσιολογικοῦ ἀπέκτησε καὶ ὁ Γάλλος Μπουφόν (Buffon, 1707 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, εἶναι ἐξαιρετὰ λογοτεχνήματα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Αἱ κατακτήσεις Μωάμεθ Β'

ΜΩΑΜΕΘ Β' (1451 - 1481), ἀφοῦ τὸ 1453 ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐνεφανίσθη ὡς θεῖα μάλιστα τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψεν

εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θωμάς Παλαιολόγος ἐδραπέτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τούρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους, καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατεῖχετο ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ

άνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννου Χούνυαδου (Hunyady) ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτῆμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιαροί, ὀρθόδοξοι τὸ θρήσκευμα, προετίμησαν τὴν κύριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς ὁ Χούνυαδου, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περιφήμος Σκενδέρμπεης κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἀλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἤδη (1468), ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ χώρα μεταξὺ τοῦ Σάβου, τοῦ Δὸν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνει τουρκικαί.

Αἱ κατακτήσεις τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες, ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελίμ Α' (1512 - 1520) ἦτο ἀγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξὺ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξιλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μαμελοῦκοι (δοῦλοι). Ὅταν ὁ Σελίμ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπιον, ὁ ἱεροκέρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπηρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδινᾶς. Οὕτως οἱ Σουλ-

123. Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

τάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδὴ τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β' (1520 - 1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν Τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε', Φραγκίσκου Α', τοῦ πάπα Λέοντος Ι' καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σώζονται μακρὰ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γιβόυς (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ ὡς νομοθέτης. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν κατέριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγραδίον καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἐγένετο κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὅποιον διὰ πρώτην φοράν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροῦς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τῶν Ἱπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλα-

τ α ν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἠγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεῦμάν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α', ἠττηθεὶς (μάχη Παυίας, 1525) εἰς τὴν Ἱταλίαν ὑπὸ Κ α ρ ὸ λ ο υ Ε' καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ Σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεῦμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ στόμφου ὀμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1625). Μὲ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μὲ τὸ τοξοφόρον ἵππικὸν τῶν ἀκιντζήδων, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων, οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἄνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πλήξουν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μ ο χ ᾶ τ ς (Mohaecz, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνετρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἵππικόν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λ ο υ δ ο β ῖ κ ο ς Β' ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατὰσκευάσαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Π έ σ τ α ν. Μέρος ἀπὸ τοὺς οὐγγρους εὐγενεῖς, ἔδωκε τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἄ ρ χ ῖ δ ο ὓ κ α τ ῆ ς Α Ὑ σ τ ρ ῖ α ς Φερδινάνδου, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β', ἐνῶ ὁ Σουλεῦμάν ὑπεστήριζε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰ ω ᾶ ν ν η ν Ζ ᾶ π ο λ υ α. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄρχιδουὺς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεῦμάν παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν π ρ ο θ ὕ ρ ω ν τ ῆ ς Β ι ἔ ν ν η ς. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περιεκύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς καὶ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαϊῶν (1529).

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος διώρισε τότε ὀργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου τὸν περίφημον πειρατὴν, ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου, Χ α ἱ ρ ε δ δ ῖ ν Β α ρ β α ρ ὸ σ σ α ν. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἄλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόμον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τοῦτο ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος

έκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε' ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ὁ Χαίρεδδιν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν.

Κατάληψις τῆς Κύπρου (1571)

Οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σουλεῦ-
μάν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ 1571, ἐπὶ τοῦ Σουλτά-
νου Σελίμ Β', υἱοῦ τοῦ Σουλεῦμάν, κατέλαβον, κατόπιν αἱματηροῦ
ἀγῶνος, τὴν Κύπρον.

Ἡ μεγαλόνησος, ἑλληνικὴ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων,
ἔζησεν ἀτελεύτητον σειρὰν περιπετειῶν. Ἐπ' αὐτῆς διῆλθον «ὡς
σκοτεινὰ κύματα εἰς ζοφερὸν ὠκεανὸν» ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐπιδρομαί,
λεηλασίαι, ἀλλαγὴ δεσποτῶν, τυραννίαι. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν ἀπό-
κεντρον καὶ μακρὰν τῆς μητρὸς θέσιν τῆς, ἔμεινεν ἑλληνικὴ, διατηρή-
σασα ζωηρὰν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν.

Ἀπὸ τοῦ 1489 ἡ Κύπρος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἑνε-
τῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἡ μεγαλό-
νησος ἀπέβαιεν ἀπὸ τοὺς ἀμεσωτέρους στόχους τῆς βουλιμίας τῶν
σουλτάνων.

Ὁ Σελίμ Β' (1566 - 1574), ὑποκινούμενος ὑπὸ ἰσπανοεβραίου
τυχοδιώκτου, παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν. Τριακόσια ἐξή-
κοντα ἰστιοφόρα καὶ 100.000 στρατὸς ἐκινήθησαν κατὰ τῆς νήσου.
Τὴν 1ην Ἰουλίου 1570 ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν
κόλπον τῆς Λεμεσοῦ καὶ ἀπεβίβασεν ἀκαλύτως τὸν στρατόν. Τὸ
φρούριον τῆς Λεμεσοῦ παρεδόθη μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν καὶ
ὁ τοῦρκος στρατηγὸς ἐφέισθη τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων, διὰ νὰ
ἐνθαρρύνῃ τὰς ἄλλας πόλεις εἰς παράδοσιν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τῆς
νήσου, ἔνεκα τοῦ μίσους πρὸς τοὺς Λατίνους, ἔβλεπε μὲ ἀπάθειαν ἢ
καὶ εὐνοίαν τὴν τουρκικὴν δύναμιν ὡς μέλλουσαν ν' ἀπαλλάξῃ αὐ-
τὸν ἀπὸ τὴν φραγκοκρατίαν. Τὰ χωρία παρεδίδοντο, ἀλλὰ ἐδοκιμά-
ζοντο ἀπὸ τὴν ἀντεκδίκησιν τῶν Βενετῶν.

Οἱ Τοῦρκοι συνήντησαν μεγαλυτέραν ἀντίστασιν εἰς τὴν Λευ-
κωσίαν καὶ πραγματικῶς ἠρωϊκὴν εἰς τὴν Ἀμμόχωστον, τὴν Φαμα-
γούσταν (Famagusta), ὅπως λέγουσιν οἱ Δυτικοί, τῆς ὁποίας ἡ πο-
λιορκία ἔγινεν ὀνομαστή. Μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐπανειλημ-

μένας επιθέσεις ή οίκτηρως άποδεκατισθείσα φρουρά, παρεδόθη, τήν 1ην Αύγουστου 1571, υπό τόν όρον νά μεταφερθή δι' όθωμανικών πλοίων εις τήν Κρήτην, καί όλη ή νήσος περιήλθεν εις τήν έξουσίαν του Σουλτάνου.

Ή τουρκική επιδρομή συνωδεύετο από τās συνήθεις φρικαλεότητες. Τήν άλωση τής Λευκωσίας ήκολούθησεν άγρία σφαγή τών κατοίκων. Πολλαι γυναίκες κατεκρημνίζοντο από τās στέγας τών οικιών, δια νά μη πέσουν εις τās χείρας τών Τούρκων. Άλλοι έφόνευσαν ιδιοχείρως τās θυγατέρας των. Είκοσι χιλιάδες έσφάγησαν καί δύο χιλιάδες νέοι καί νέοι άπήχθησαν ως δούλοι. Μία έλληνίς, νεάνις, ή Μαρία Συγκλητική, έθεσε πύρ εις τήν πυριτιδαποθήκην τής γαλέρας έφ' ής έκρατείτο. Ή γαλέρα καί δύο άλλα πλοία ήγκυροβολημένα παρ' αυτήν, πλήρη πολυτίμων λαφύρων, άντενιάχθησαν καί μετ' αυτών έγιναν παρανάλωμα του πυρός χίλιαι αίχμάλωτοι νεάνιδες.

Εις τήν Άμμόχωστον οί Τούρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τούς έπί συμβάσει παραδοθέντας. Ό γενναίος άρχηγός των έφονεύθη κατόπιν πολυήμερων άπεριγράπτων βασάνων κατ' άπαιτήσιν του τούρκου στρατηγού. Οί χριστιανοί τής Δύσεως δέν είχαν νά προσάψουν πολλά εις τούς Μωαμεθανούς, διότι πρό ενός μόλις έτους είχαν διαδραματισθή εις τήν γαλλικήν πρωτεύουσαν τά έγκλήματα τής Νυκτός του Άγίου Βαρθολομαίου.

Ό Σελίμ διάταξε νά προστατεύσουν τόν έλληνικόν πληθυσμόν, δια νά έχη υπέρ αυτου τούς ραγιάδες τής νήσου. Έπέτρεψεν εις αυτους νά έχουν τά αυτά προνόμια πρός τούς άλλους ύποδούλους Έλληνας καί εις τό Πατριαρχείον τής Κωνσταντινουπόλεως νά διορίση έπισκόπους εις τήν νήσον. Ή έγκατάστασις τών Μωαμεθανών δέν ήλλοίωσεν ούσιωδώς τόν έλληνικόν χαρακτήρα τής μεγαλονήσου, ή όποία παρέμεινε μέχρι σήμερον έλληνική.

Ναυμαχία τής Ναυπάκτου (7 'Οκτωβρίου 1571)

Ό τουρκικός στόλος ήπείλει ήδη τήν Κρήτην καί τά παράλια τής Δαλματίας, αί δέ διαπραχθείσαι εις τήν Κύπρον υπό τών Τούρκων ώμότητες έτάραξαν τήν Εύρώπην. Οί Ένετοι άπηύθυναν έκκλησιον εις τόν χριστιανικόν κόσμον καί ό πάπας Πίος Ε' ήνωσεν εις ίεράν σύμμαχίαν τήν Ίσπανίαν, Ένετίαν καί τούς ίππότας του Άγίου Ιωάννου.

Ό ήνωμένος χριστιανικός στόλος συνεκεντρώθη εις τήν Μεσσήνην τής Σικελίας καί έπλευσεν εις τό Ίόνιον πέλαγος. Ναύαρχος αυτου ήτο ό Ισπανός πρίγκιψ Δ ό ν Ί ω ά ν ν η ς Α ύ σ τ ρ ι α κ ό ς (Don

Juan d' Austria), υιός τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε' καὶ ἑτεροθαλῆς ἀδελφός τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, νεώτατος, μόλις 24 ἐτῶν, ἔνδοξος ἤδη ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ τῶν Μαυριτανῶν.

Εἶχον συγκεντρωθῆ τεράστια δυνάμεις ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἀνὰ 250 πολεμικὰ περίπου, καὶ μέγας ἀριθμὸς στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων. Οἱ ὀνομαστότεροι πολεμιστὰὶ τῆς Χριστιανωσύνης καὶ τοῦ Ἰσλάμ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Πολλῶν γαλερῶν τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου κυβερνῆται καὶ ἰδιοκτῆται ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ πλήρωμα, ἰδίως οἱ κωπηλάται καὶ τῶν δύο στόλων, ἦσαν Ἕλληνες, βιαίως ἢ διὰ χρημάτων στρατολογηθέντες. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ναυμαχίαν ἐχύθη πολὺ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἡ σύγκρουσις ἔγινεν ἔξω τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου παρὰ τὰς Ἐχινάδας νήσους, εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελώου τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1571. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολέμησαν μὲ πείσμα. Ἀλλὰ ἐθριάμβευσεν τὸ ἀνώτερον ὑλικὸν καὶ ἡ ἀνωτέρα ναυτικὴ τέχνη τῶν Εὐρωπαϊῶν. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη τρομερὰν καταστροφὴν.

Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤκουσε μὲ ἀνακούφισιν τὴν νίκην. Ὁ Πάπας ἔχαιρέτησε τὸν Ἰωάννην Αὐστριακὸν διὰ τῶν λέξεων τοῦ Εὐαγγελίου : «Ἦν ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης». Ἀλλὰ διχόνοιοι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν εὐκαιρίαν καὶ διεψεύσθησαν αἱ μεγάλαὶ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων.

Ἀναχαίσεις τῶν κατακτήσεων

Μετὰ τοὺς μεγάλους Σουλτάνους τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸν Σελὶμ Α' καὶ τὸν Σουλεῦμάν Β', αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων κατ' οὐσίαν ἔσταμάτησαν. Ἡ εἰρήνη τοῦ 1606 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, συναφθεῖσα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ status quo ante, εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς ἀρχῆς διετηρήθη ἐπὶ τι διάστημα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ὁρμῆς πρὸς διαρπαγὴν, ἡ ὁποία ὁμως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως τῶν κεκτημένων. Στάσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ μηχανορραφία τοῦ χαρεμίου ὑπέσκαπτον τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰ-

ώνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν Εὐρωπαϊῶν διπλωματῶν διέβλεπε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος Μοῦρὰτ Δ' (1623 - 1640), σύγχρονος τοῦ Ρισελιέ, μὲ βία μέσα καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν προϊοῦσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεζυρῶν ἐπιπτον, ὅπως ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς, καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ραδιοουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διετηρήθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀναρχίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

Οἱ Κιοπρουλήδες (1656 - 1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουλήδων μεγάλοι βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687), ἐκάλεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλήν, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν, οὕτως εἶπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἣ ὁποία ἔδωσε πέντε μεγάλους βεζύρας. Οἱ Κιοπρουλήδες ἦσαν Μουσουλμάνοι Ἀλβανοί, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς Μεχμέτ Κιοπρουλής, πρῶην βοηθὸς μαγείρου εἰς τὸ σεράϊ (ἀνάκτορον), ἐβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνωρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρι ἀγριότητος, καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἤσκησε δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς του 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζουσα τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας του (1656 - 1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

Κατάληψις τῆς Κρήτης (1645 - 1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετὴς πόλεμος ἐμαίνετο εἰς τὴν Εὐρώπην, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν, κατεῖχον οἱ Ἐνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648

ήρχισαν την πολιορκία του Μεγάλου Κάστρου, δηλαδή του 'Ηρακλείου (Candia). Αί επιθέσεις των Τούρκων έθραύσθησαν πρό της έπιμονής και της ανδρείας των υπερασπιστών του φρουρίου και ή πολιορκία, διαρκέσασα εκ διαλειμμάτων επί 25 έτη, έγινε ονομαστή.

Οί Τούρκοι, διά να έμποδίσουν πᾶσαν βοήθειαν των Εύρωπαιών προς τους Ένετους, εισέβαλον τό 1663 υπό τον δεύτερον Κιοπρουλή, τον Άχμέτ, με 250.000 στρατόν και 145 τηλεβόλα εις τό υπό των Αύστριακών κατεχόμενον τμήμα της Ούγγαρίας. Ό Πάπας εκάλεσε τον Χριστιανικόν κόσμον εις βοήθειαν του αυτοκράτορος Λεοπόλδου Α΄. Μόνος ό Λουδοβίκος ΙΔ΄ έστειλεν 6.000 άνδρας και ό τουρκικός στρατός ενίκηθη εις άποφασιστικήν μάχην, της οποίας την έκβασιν εκρινεν ή άκατάσχετος όρμη των « κορασίδων », όπως εξέλαβεν ό μέγας βεζύρης τους περουκοφόρους ίππεις του Λουδοβίκου. Άλλ' ούτε τουτο έσωσε τό Κάστρον ('Ηράκλειον).

Τό 1666 έξεστράτευσεν αυτοπροσώπως ό δεύτερος Κιοπρουλής, ό Άχμέτ, υίός του πρώτου, άνήρ, εν αντίθεσι προς τον πατέρα του, ανεπτυγμένος και ήπιώτερος, έχων μεθ' έαυτου ως διερμηνέα τον Έλληνα Παναγιώτην Νικούσιον. Την άμυναν της πόλεως διήύθυνεν ό ονομαστός ένετός στρατηγός Φραγκίσκος Μοροζίνης. Η πάλη υπήρξε σκληρά.

Την 27ην Σεπτεμβρίου του 1669 ό Μοροζίνης ήναγκάσθη να συνθηκολογήση, αφού ειχεν υποστή 63 επιθέσεις και έπεχείρησεν 80 έξόδους. Οί Τούρκοι έχασαν 100.000 άνδρας οί Ένετοι 30.000. Εις τό Κάστρον ειχον άπομείνει μόνον 4.000. Τας διαπραγματεύσεις διήύθυνεν ό Νικούσιος. Από τότε ή Κρήτη υπετάχθη εις τους Τούρκους.

Δευτέρα πολιορκία της Βιέννης (1683)

Ό νέος μέγας βεζύρης Καρά Μουσταφᾶς, γαμβρός επ' άδελφή του Άχμέτ και διάδοχος εκείνου, χρησιμοποίησε την αναγεννηθεισαν δύναμιν της Τουρκίας διά μεγάλην επιχείρησιν κατά της Εύρώπης, φιλοδοξών να επιτύχη ό,τι δέν κατώρθωσεν από ενός αιώνος ό Μεγαλοπρεπής Σουλεϊμάν. Ήτο ματαιόδοξος, άπληστος εις πλοῦτον και ή πολυτέλειά του υπερέβαινε την σουλτανικήν.

Η Αύστρια εύρίσκετο εις αδυναμίαν, ένεκα του έναντίον αυτής

πολέμου του Λουδοβίκου ΙΔ'. Οί εύγενείς τῆς Ούγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμὸν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανούς, εἰς βοήθειαν.

Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Ούγγαριαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, ὑπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὠπλισμένοι πολῖται ὡς καὶ φοιτηταὶ (Ἰούλιος 1683). Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἄμυνα ἦτο ἡρωϊκὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχῶνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπονόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτησαν τὴν γενικὴν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλοῦσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης, ἀνέβαλλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἵππικόν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σομπιέσκι, νὰ φθάσῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀποσυρθοῦν καὶ κατὰ τὴν ἑπακολουθήσασαν μάχην ἐπολέμησαν κακῶς. Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlenberg, 1683). Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατῶρθωσε ν' ἀνασυνταχθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ ὁμωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸς τοῦ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683), ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐυθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ ἱππῶται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάππα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δεκάτην τετάρ-

την σταυροφορίαν, εις την όποιαν εισήλθε, τó 1686, και ή όρθόδοξος Ρωσσία.

Ό πόλεμος διήρκεσε 16 έτη. Οι Τουρκοί προσβληθέντες από όλα τά σημεία ύπέστησαν καταστροφάς. Εις την Ούγγαρίαν νικηθείς ό Τέκελι κατέφυγεν εις την Τουρκίαν. Ό αυτοκρατορικός στρατός κατέλαβε την Β ο ύ δ α ν, ή δέ ούγγρικη βουλή έκήρυξε τó ούγγρικόν στέμμα κληρονομικόν του 'Αψβουργικού οίκου. Μετ' όλίγον έπεσε τó Βελιγράδιον.

Οι Ένετοί, έξήγειραν την Βοσνίαν και την 'Αλβανίαν, ήρχισαν την κατάκτησιν τής Δαλματίας και υπό τόν ήρωα τών κρητικών πóλεμων, τόν γηραιόν Μοροζίνην, έκυρίευσαν την Πελοπόννησον. 'Αλλά κατά την πολιορκίαν τής 'Ακροπόλεως έπαθε θλιβεράν καταστροφήν ό Παρθενών (1687).

'Αποφασιστικά έπιτυχία. Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699)

Ό πίεσις τών συμμάχων έξησθένησεν, όταν ό αυτοκράτωρ ήναγκάσθη νά στείλη μέρος τών δυνάμεών του εις τόν Ρήνον κατά του Λουδοβίκου ΙΔ'. Ό Κιοπρουλής Μουσταφά Ζαδ έκατάρθρωσε νά φανατίση τούς Γενιτσάρους και έντός δύο έτών άνέκτησε την Πελοπόννησον και έξεδίωξε τούς Αύστριακούς από την Σερβίαν, ανακαταλαβών τó Βελιγράδιον. 'Αλλ' ή μεγάλη μάχη του Σλάγκαμεν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εις καταστροφήν τών Τούρκων. Ό μέγας βεζύρης έφονεύθη εις την μάχην.

Ό πόλεμος έχαλαρώθη επί τι διάστημα. 'Αλλά τó 1696 ό τσάρος Μέγας Πέτρος έκυρίευσε τó 'Αζώφ και ήπειλησε την Κριμαίαν.

Έπειτα, όταν ειρήνευσεν ό Λουδοβίκος ΙΔ', τά αυτοκρατορικά στρατεύματα επέστρεψαν εις την Ούγγαρίαν και ό διάσημος πλέον στρατηγός του αυτοκράτορος ό Εύγένιος τής Σαβοΐας ένίκησε παρά την πόλιν τής Γιουκoσλαβίας Ζένταν, επί του ποταμού Jais, εις αποφασιστικήν μάχην τούς Τούρκους (1697). Έφονεύθησαν 20 χιλ. και 10 χιλ. επνίγησαν εις τόν ποταμόν.

Έξηντλημένη ή 'Υψηλή Πύλη, έδέχθη την μεσολάβησιν τής 'Αγγλίας. Την 26ην 'Ιανουαρίου 1699 υπεγράφη ή Είρήνη του Κάρλοβιτς, δια τής όποιας ή Τουρκία ήναγκάσθη νά αναγνωρίση εις την Αύστριαν την κατοχήν τής Ούγγαρίας και τής

Τρανσυλβανίας, εις τὴν Ρωσσίαν τοῦ Ἀζώφ, εις τὴν Ἑνετίαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εις τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνε τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ κρίσις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας

Μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν στρατὸν του εἰς τὸν Ρῆνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε εὐρέθησαν ἀνέτοιμοι, ὅταν ἐξεργάγῃ ἡ πρώτη βαλκανικὴ κρίσις.

Αὕτη προεκλήθη ἀπὸ τὸν Μέγαν Πέτρον, ὁ ὅποιος ἀνέλαβε τὴν πρώτην ρωσικὴν προσπάθειαν διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ κράτους τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ πράκτορες του εἶχον ἐργασθῆ μεταξὺ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς αὐτοκρατορίας, παρουσιάζοντες τὸν ὀρθόδοξον ἄρχοντα τῆς Ρωσσίας ὡς θεόπεμπτον ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν μουσουλμανικὸν ζυγόν. Κατέπληξε τὸν Σουλτάνον διὰ τῆς πομπῶδους πρεσβείας, τὴν ὅποιαν ἔστειλε πρώτην φορὰν διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκομην ἐπίσης νομίσματα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Αὐτοκράτωρ τῶν Ρωσσοελλήνων ». Μετὰ τὴν νίκην τῆς Πολτάβας (1709) ἔθεώρησε τὴν εὐκαιρίαν κατάλληλον νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς φιλοδοξίας του. Ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἠρνήθη νὰ ἐκδιώξῃ τὸν καταφυγόντα εἰς τὴν Τουρκίαν βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τὸν Προῦθον, ὑπολογίζων εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἀλλὰ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ 120.000 ἀπέκοψε τὴν ὑποχώρησιν του καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ. Ὁ Μέγας Βεζύρης ὁμως δελεασθεὶς ἀπὸ τὰ δῶρα, ὡς λέγεται, τῆς αὐτοκρατείας, ἐπέτρεψε τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα μόνον τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Ἀζώφ (1711).

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (1718)

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἔγινεν αἰτία καταστροφῆς διὰ τοὺς Ὀθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἑνετίας, καθ' ἣν

στιγμήν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης εἶχε δαμασθῆ ἡ ὁρμή τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ἐλεύθερος νὰ διαθέσῃ τὰ στρατεύματα. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ Μέγας Βεζύρης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Κερκύρας, ἐστράφη πρὸς τὴν Αὐστρίαν, διέβη τὸν Σάβον, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του συνετρίβησαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πρὸ τῶν τειχῶν τῆς σλαβονικῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως πόλεως Π ε τ ρ ο β α ρ δ α ἰ ν ο υ (Petervardein, 1716) καὶ ὁ πολιορκῶν τὴν Κέρκυραν τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνειρεύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλεον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι προφανῆς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ πρόβλημα, τὸ πολύπλοκον Ἀνατολικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποῖου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

Ἀναστολὴ τῆς αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως. Ρωσία

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέφυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτρια τῆς παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὐρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἕνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τῶν Διομολογήσεων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων

δηλαδή προστατευτικῶν τῶν Γάλλων ὑπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερὺ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλην. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Βιλνέβ (Villeneuve) κατῶρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνεια, ὁ βαρῶνος Τὸτ (Tott) ἔδωσε κάποιαν συνοχὴν εἰς τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησίθρησκος, ὁ Μποννεβάλ πασᾶς (Bonneval) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμήν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατῶρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμόν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσσίαν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο δυνάμεις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτησαν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἀζώφ καὶ ἐληλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυρίευσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν, κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τοῦρκοι ὁμως, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνέβ, ἐπετέθησαν με ὀρμὴν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβευς καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ Γάλλος πρεσβευτὴς, γνωρίζων ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καί, ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέτυχε τὴν Συνθήκην τοῦ Βελιγράδιου (1739), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομείναντες μόνοι, ἔκλεισαν εἰρήνην, ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἀζώφ.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου 1877 - 1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἐμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχαίτισε τοὺς

Τούρκους κατά την περίοδον τῆς μεγάλης ὀρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἔνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιωρίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

Παρακμὴ τῆς Τουρκίας

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἱκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἡδὴ ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπὶ τούτων ὁμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτῆσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὄταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὄταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων, καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερὸς ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἀφῆνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασάδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμὸν, ὅπως π.χ. ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ. ἄ.

4. Δημόσιαι θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὀνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὄρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασαῖδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ Δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. « Τὸ ταμεῖον τοῦ Παδισάχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος », ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικήν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

Ἀποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως

ΙΑ τῆς τουρκικῆς κατακτῆσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγίστη τῶν συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον ραγιαῖν ὡς τὸ εὐτελέστερον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Τούρκων συνώδευσαν τὴν προέλασιν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατῶρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τοῦρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἑπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἤλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτῆσεως ἦτο ἡ ἑλλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον· κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς τὰς καλυτέρας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιὰ ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν Ἕλληνες γαιοκτῆμονες κυ-

ρίως εις τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εις τὴν Στερεὰν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑπειρον.

Τρίτον· κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀπαιδευσὶς ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη· τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασε. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτὴρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὐτὴ καταστροφή εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντιστάθμισμα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανέδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Ὅργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ✓

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγῶν, γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν. Ὁ Σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπειδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνίται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηκόλυνε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἔθνοτήτων, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετέφερε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινωτικὴν διοίκησιν

του. Ὅμοιως ὠργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἔθνοτητες ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγούς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἔθνοτήτων, χορηγῆσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἐπιδαφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον, θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὀσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουν τὸ ποιμνιὸν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῆ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Πατριάρχης

Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χριστιανικῶν ἔθνοτήτων ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχῆρευσε ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθωνωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξεσφάλισε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ ὅλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησε εἰς μεγαλοπρεπῆς δεῖπνον, καὶ ὁ Σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσε αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμνήνησεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ροῦμ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλληνας

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὄλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' ὅτου μάλιστα, τὸ 1766-1767, κατηργήθησαν αἱ δύο αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κληρὸς ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλυτέρους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατιοῦ κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας· πρῶτιστως ὅμως τὸ ἐθνικὸν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξειλίχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

Αἱ Κοινοότητες

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνέκαθεν εἰς κοινότητες. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπὴν, ἡ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρησῆ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι διηκόλουν τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ τῆς ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων. Οἱ προύχοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξιν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου, κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοικοὺς τῆς κοινότητος, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου.

Προελθοῦσαι ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης αἱ κοινότητες, ἀπέβησαν βαθμηδὸν ἰσχυραὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκδηλώνεται ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων. Ἡ σύστασις καὶ ὀργάνωσις

τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι ὁμοίοςχημος. Κυβερνῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν εὐτόρων. Ἄλλ' οἱ προεστοὶ αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιβάλλονται ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλαχοῦ ἐκλέγονται ἀμμέςως ἢ ἐμμέςως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, πάντοτε ὁμως ἀπὸ πρόσωπα ἀρεστὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἄλλαχοῦ αἱ κοινότητες ὑπόκεινται περισσότερον εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀλλαχοῦ ὀλιγώτερον. Εἰς μερικὰ μέρη πολλαὶ κοινότητες ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως ἡ δημοκρατικὴ συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, συσταθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἡπειρον, τοῦ Πηλίου ἢ τῶν Μαδεμοχωρίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἔχομεν παραδείγματα ἐνώσεως εἰς συνεργατικούς συνεταιρισμούς. Ὀνομαστὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς αὐτὴν ἤκμασε μεικτὴ συνεργατικὴ ἐταιρεία παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου: — — —

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον χαρακτῆρα ἐνώσεως δι' ἄμυναν. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων εἰς τὰς πόλεις, πολλαὶ τῶν ὀπείων, εὐποροῦσαι, εἶναι ἐστία μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὰς κοινότητας τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῶν ὀπείων οἱ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας παρεσκεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεγάλῃ ἐνίσχυσις ὑλικὴ καὶ ἠθικὴ διὰ τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμὸν εἶναι αἱ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδίνον, τὴν Ὀδησὸν κ.ἄ., ὑπάρχουν πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὅπου εὐφυεῖς καὶ ἐργατικοὶ Ἕλληνες λαμβάνουν ἀξιόλογον θέσιν εἰς τὴν οικονομικὴν κίνησιν, ἀποκτοῦν κεφάλαια, ἰδρύουν ἐμπορικούς οἴκους, ναυτικὰς ἐταιρείας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἐκείνης βλέπουν καὶ ἐκτιμοῦν καλύτερον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων. Ἡ ἀποδημία ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐπέστρεψε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα.

Τὰ προνόμια τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἀσκοῦν εἶδος πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπιβλέψεως. Ἐδικαιοῦντο δηλαδὴ νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικαιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.

4. Ρητῆ τοῦ Σουλτάνου ἀδεία ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον τοῦ ὁποίου προεδρεύει ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεισιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι εἶχον μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τούτεστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα προνόμια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη, οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸ 1770

ὑπὸ ἄρχοντος ἐντοπίου, διοριζομένου παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ μπέη.

Οἱ Φαναριῶται

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάστησαν Φαναριῶται, ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοῦς ἦσαν εὐφρεῖς, ἐμάθθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλῦτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ Σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς Τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των, καθὼς καὶ τὰς ἑξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεροι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν καταλαμβάνοντο μὲ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλοῦχου ραγιᾶ, διότι τὰ τουρκικὰ ἦθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἄρματολοι καὶ κλέφται

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίζουσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπίστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπέλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπρροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν

τῶν φρουρίων. Τὰ στρατιωτικά αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἄρματολοί, οἱ ἄρχηγοὶ τῶν καπετάνοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκρην αὐτῆς τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἔκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἢ μεταξὺ τοῦ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὕρισκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος τῶν σφύζουσαν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθὲς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων « τοῦ κάμπου » καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἄρπαγὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. « Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἔθεωρεῖτο ἀτιμωτικόν, ἀλλ' ἐνομιζέτο ἔνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεφάντων μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβάστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν », ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανόμενους. Ἀλλὰ μεταξὺ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἡ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθὲς ἐγίνετο αὖριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώριζεν ἄρματολούς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἠγωνε τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μῖσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, ἐξύψωνεν ἀμφοτέρους εἰς ἡρώας. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια των, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ παθήματά των, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων.

Ἐμπόριον καὶ ναυτιλία τῶν Ἑλλήνων

Ἡ καταστροφή τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς

ναυτιλίας τῶν Ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληξαν κυρίως τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτῆσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἐμποροὶ, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἄρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτισαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικὸι οἴκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονός διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νήσον, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδόξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροῦς, ἕνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων, πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι ἐπέδωθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν τὴν νήσον ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατ' ἄρχὰς διεξῆγον τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὅμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἱστιοφόρα των, πολλὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξύ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ Κιουτσουκ - Καϊναρτζῆ (1774), ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς

πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ κυρίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐκόμιζον εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλίᾳ καὶ ἐμπόριον. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδαίτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐτοῦ ἦτο ὅτι εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, τὸ Λονδῖνον, τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι ἑλλήνων ἐμπόρων.

Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντριβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάσεως, κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητὴς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτὴν, ἐφ' ὅσον διετέλουν ὑπὸ τὸ πέλμα τῆς.

Τοιοῦτοτρόπως παρεσκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὠπλισμένα καὶ οἱ ναῦται των ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας

Ἀφ' ἧς οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βησσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπος, μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας, δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεία τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ

σοφία. Οί λόγοι του 16ου αιώνας δὲν εἶχον ἀποσείσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην, προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἑλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσιού, ὁ ἐπανειλημμένως πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητής, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγώνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμετέρους καὶ ξένους. Ἄλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἀγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιουργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἄλλὰ τὰ διδάγματα του διέσωσαν οἱ μαθηταὶ του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ ὀνομαστὸς πολυγράφος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του «Ἑλλάς» ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιὲ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελεῖ κατὰπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δράσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδάζας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἰατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλή Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαιρετικὸν διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε πολὺ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγραψε πολυάριθμα συγγράμματα τὴν, Ρητορικὴν, τὴν

Γραμματικήν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτῖνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδατος, ὁ πρῶτος Ἕλληνας ὀσποδάροσ (ἡγεμῶν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ᾠθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγοιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποιήσεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὸν 18ον αἰῶνα

Ἄλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ προηγουμένως ἡ παιδεία περιωρίζετο εἰς τὸν κληρὸν μόνον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ γράμματα, σχολεῖα δὲ διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτει πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισα, Θεσσαλονίκη, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Τὸν 17ον, ἰδίως ὅμως τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασεν ἡ ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1731 ἡ πόλις ἠρίθμει 40 χιλιάδας κατοίκους, ἔξ ὧν 3)4 Ἕλληνας καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Φιλοπάτριδες Ἰωαννῖται πλουτήσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἰδίως ὅμως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν πατρίδα των φωτοβόλον πνευματικὴν ἐστίαν. Τότε ἰδρύθησαν αἱ ποικιλώνυμοι σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὰς ὁποίας

εξήλθον οί σημαντικώτεροι λόγιοι του αιώνας. Ούτω δέν είναι υπερβολή τὸ λεχθέν ὅτι « οί Ἕλληνες συγγραφεῖς του 18ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Ἰωαννῖται ».

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίας Μηνιάτης (1669 - 1714), ἐξαίρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν πλησιάζουσαν τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλοῦστερον τύπον γλώσσης καὶ τοῦ ὁποῖου αἱ πληρεῖς ζωῆς ὁμιλίες ἀναγιγνώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλὰ οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 - 1806) καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν. Σπουδάζας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibnitz καὶ τοῦ Wolf, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικά καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκέρυξ. Τὰ Κυριακοδρομιά του, ἧτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκέρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδασξαν εἰς διαφόρους σχολάς. Δέν κατώρθωσαν ὁμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ῥωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποίηθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ δρᾶσις ἐξαιρετικοῦ ἀνδρός, τοῦ Αἰτωλοῦ Κοσμᾶ (1714 - 1779). Γεννηθεὶς εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, νεώτατος ἐκάρη μοναχός. Ἀλλὰ διψῶν μάθησιν καὶ δρᾶσιν κατώρθωσε μετὰ περιπετείαις νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγνωρίσθη καὶ ἐξετιμήθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολλῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ὡς καταληφθεὶς ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως ἤρχισε τὸ θεῖον κήρυγμα ἀπὸ τοῦ 1760. Περιῆλθε σχεδὸν

ὄλην τὴν Ἑλλάδα τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς Ἴονιους νήσους. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κοσμᾶ γινόμενα εἰς τὴν γλώσσαν τοῦ λαοῦ, διήγειρον ἀκράτητον ἔθουσιασμόν. Ὁ λαὸς κατὰ χιλιάδας ἔσπευδε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν κήρυκα. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν ἔθουσιασμόν ἐκείνον πρὸς τὰ θεῖα ἐκρύπτετο τὸ βαθὺ παράπονον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίδες διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη του ὁ Κοσμᾶς κέντρον τῆς δράσεώς του εἶχε ἐκλέξει τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἔλειψαν ὁμως οἱ φθονεροὶ καὶ ραδιοῦργοι. Οἱ Ἑβραῖοι ἰδίως κατεσυκοφάντησαν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 24 Αὐγούστου 1779. Ἡ Ἐκκλησία ἔταξεν αὐτὸν μετὰ ξὺ τῶν ἁγίων τῆς.

Ἀλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748-1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἐξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν προγονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ ὀξύνητος μελετητῆς, ἔγραψε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαίκευσεν ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἱπποκράτην, Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807-1825). Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐξετιμήθησαν εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὁμως ἦτο εὐγενὴς φύσις, ἡγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας ἔγινε μέγα «κέντρον ἔθνικῶν ὑποθέσεων καὶ παιδείας ἑλληνικῆς». Εἰς τὰ Ἀτακτα (1826-1833) καὶ τὰ Πάρεργα του (1809-1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὕρῃ τὰς κλασσικὰς πηγὰς τῆς δημώδους γλώσσης καὶ ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμμάτων εὐρίσκουν ἀπήχησιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ συνδυάζονται μὲ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

Τοὺς ἀνδρας τούτους, οἱ ὅποιοι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας εἰργάσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὠνόμασαν **Διδασκάλους τοῦ Γένους**.

Δημοτική ποίησης

Πλήν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς, ἡ δημῶδης ποίησις ἐζησεν εἰς τὴν ἀφάνειαν παρὰ τῶ λαῶ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώμματα τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰ ἀ κ ρ ι τ ι κ ἄ π ο ι ἡ μ α τ α τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποία ἔψαλλον τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν καλουμένων ἀ κ ρ ι τ ῶ ν, εἰς τοὺς διηκεεῖς πολέμους μετὰ τοὺς Ἄραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθον τὰ δημῶδη ᾄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπεσαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἀρματολούς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸ τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίτσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὀρέων. Ἐκδηλώνουν τὴν ἀνησυχίαν διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι ἀφήνοντες τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημῶδη ᾄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης

Ἐπὶ 4½ αἰῶνας (1210-1669) ἡ μεγαλόνησος Κρήτη διετέλεσεν ὑπὸ ἐνετικὴν κυριαρχίαν. Οἱ Ἐνετοί, παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας των εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, ἐκυβέρνη-

σαν υποφερτά. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των οἱ κάτοικοι εἶχον σχετικὴν ἔλευθερίαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ τὸ ἐμπόριον, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ εἶδαν καλὰς ἡμέρας, ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Κρήτες ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχον τὴν ἀνάπτυξίν των, ἠγάπησαν τὰ γράμματα, τὰ τραγούδια καὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἰδίως τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς Ἑνετοκρατίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἀξιόλογος λογοτεχνία. Ἐκαλλιεργήθη, ὅπως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως, ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἐγένετο ἐξαιρετικὸν ἐκφραστικὸν ὄργανον. Οἱ Κρήτες ἔγραψαν εἰς πεζόν, διεκρίθησαν ὁμως ἰδίως ὡς ποιηταί. Ἐγραψαν ποιήματα διδακτικά, τραγωδίας, κωμωδίας, ἔπη. Ἐκαλλιέργησαν πολὺ τὸ θρησκευτικὸν δράμα, τὸ λεγόμενον μυστήριον. Ἄριστον δεῖγμα τοῦ εἶδους εἶναι ἡ Θ υ σ ἰ α τ ο Ὡ Ἀ β ρ α ἄ μ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄγνωστος ποιητὴς ἀνέστησεν, εἰς 1154 πολιτικούς στίχους, τὴν βιβλικὴν ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα εἶναι σύγχρονοι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι μᾶς δεικνύουν εἰς πόσῃ εὐαισθησίᾳ εἶχον φθάσει οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Περὶ τὸ 1600 ὁ Ρεθύμιος ποιητὴς Χορτάτζης ἔγραψε τὴν τραγωδίαν «Ἐ ρ ω φ ἰ λ η», ἡ ὁποία, παρὰ τὸ ἀτελεύτητον μᾶκρος, περιέχει ὠραῖα μέρη καὶ ἰδίως χορικά. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν ἐπαφὴν τῆς Κρήτης μὲ τὸν δυτικὸν κόσμον. Τὴν ὑπόθεσίν της ἡ «Ἐρωφίλη» ἔλαβεν ἀπὸ ἰταλικὸν δράμα τοῦ 1561, εἰς δὲ τὰ χορικά του, τὰ ὁποῖα θέμα ἔχουν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον προῖον τῆς κριτικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ἵπποτικὸν ἔργον τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ὁ «Ἐ ρ ω τ ὀ κ ρ ι τ ο ς». Εἰς τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ρομαντικὸν ποίημα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἄδολον φιλίαν, τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δικαίως τὸ ποίημα ἀπέβη λαϊκὸν καὶ ὑπῆρχον Κρήτες, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὸν «Ἐρωτόκριτον» ἀπὸ στήθους.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Κρήτες διεκρίθησαν καὶ εἰς τὰς τέχνας, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἤδη ἤκμασεν ἡ ἀγιογραφικὴ βυζαντινὴ σχολὴ τοιχογραφίας, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν της πιθανώτατα ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ (Περίβλεπτος).

Τὰ ἔργα τῆς διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἀποτόμους φωτοσκιάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν τῶν ἀντικειμένων διὰ βιαιῶν ἀντιθέσεων. Δὲν παρημελήθησαν ἐν τούτοις αἱ φορηταὶ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι ὁμοῦς ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν τεχνοτροπίαν.

Σπουδαιότεροι ἀντιπρόσωποι τῆς Κρητικῆς Σχολῆς εἶναι οἱ τοιχογράφοι Θεοφάνης (1575), ζωγραφήσας τὴν Λαύραν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος, ὁ Ζώρζης (1517), ζωγραφήσας τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ Ἀντώνιος (1545) κλπ. Εἰκονογράφοι φορητῶν εἰκόνων εἶναι οἱ Μιχαήλ Δαμασκηνὸς (1615), ὁ Βίκτωρ (τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος) κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἐξηλθεν ὁ ἀξιολογώτερος καλλιτέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ἴδε σελ. 50).

Ἑπτανησιακὸς πολιτισμὸς

Ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί, διατελέσασαι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσωτέραν ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἑπτάνησον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρεϊδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἴδρυσε, τὸ 1824, ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν, ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδιδάσκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδασξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ. ἄ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλήρος, κοινοτική αὐτοδιοίκησης καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὁμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο φιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὄθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἔπτησον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἐξεγέρσεις ὁμως, ἀπονενομημένοι ἔστω, δὲν ἔλειψαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Παράδειγμα καταπληκτικὸν εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου.

Ὁ Διονύσιος ἦτο ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπὸν του, τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐξώσθη ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τὸ 1611. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας καὶ ἐνισχυθεὶς παρ' αὐτῆς διὰ χρημάτων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν τῆς Θεσπρωτίας, ὡς ἀπλοῦς μοναχός, περιήρχετο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία προετοιμάζων τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 συνέλεξεν 800 περίπου χωρικοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πίνδου, ὥπλισεν αὐτοὺς μὲ ποιμεικὰς ράβδους, ἐπειδὴ ἔλειπον τὰ ὄπλα, καὶ ἤρχισεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐξώτωσε πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ τὰ μεσάνυκτα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου εἰσῆλασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου κατέσφαξε πολλοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μέγαρον τοῦ τούρκου δικαστοῦ. Τὸ κίνημα, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχε. Ὁ Διονύσιος ἔφυγεν εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἀνεκαλύφθη ὁμως, παρεδόθη εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐφονεύθη ἀγρίως. Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Σ κ υ λ ὸ σ ο φ ο ν, τὸ ὁποῖον ἐκδηλώνει τὸν πόνον του διὰ τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς παραλόγου ἀποπειράς του, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην του.

Μόλις βραδύτερον, ὅταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχὺς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοήθειας εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαός, καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του, δὲν ἠϋχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νίκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κλῆρος καὶ λαὸς εἶδον ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐκδικητὴν καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ρωσσίαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα

Ἡ προϊοῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικούς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετροπόλεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλη διὰ παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἐτέρου ὁ κλῆρος τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκευὴ πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δὲ πολλὰ δὴ μῶδεις προρρήσεις, ἐξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου

συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὅποια εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, ἑλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἔγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν Μπενάκης ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτηον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῆ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυρίζετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπέαθον νὰ ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ῥημα :

*« Ἀκόμη τοῦτ' τὴν ἀνοιξη ραγιᾶδες, ραγιᾶδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νᾶρθῃ ὁ Μόσκοβος,
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι, Μοριά καὶ Ρούμελι. »*

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντησε τὰς μικρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Καὶ ὅταν ἀνόμη ἐφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἰδίως μετὰ τὴν φθορὰν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὅθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὀρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ

τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἄλβανοι κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε χυνόμενον τὸ αἶμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπιγίγει εἰς τὸ αἶμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουσιν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἀντετάχθη εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὕτω θὰ ἐστερεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρασίου καὶ ἡ χώρα ἐργατικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὅπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε, κατὰ τὴν τουρκικὴν συνθήειαν, καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θύμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, πατὴρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος, παιδίον τότε, μόλις διεσώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πατρός του κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Καπιάνης. Ἡ Μάνη ὑπεχρέωθη εἰς ὑποτέλειαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγχωρίου μπέη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτως οἰκτρῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1787 - 1792. Λάμπρος Κατσώνης

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὔρε τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενε εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ ἐλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέ-

124. Λάμπρος Κατσώνης

πτετο τώρα να άνορθώση τόν θρόνον του Βυζαντίου και ν' αναβιάση εις αυτόν τόν έγγονόν της Κωνσταντίνου, κατώρθωσε δέ να προσεταιρισθή τόν ιδεολόγον αυτοκράτορα τής Αυστρίας 'Ιωσήφ Β'. Τό 1787 υπεγράφη μεταξύ τών δύο ί γεμόνων συνθήκη περι διαμελισμοῦ τής Τουρκίας, είναι δέ χαρακτηριστικά τών διαθέσεων του 'Ιωσήφ όσα βραδύτερον έγγραφεν εις τόν γάλλον πρεσβευτήν: « έπέστη ό χρόνος, καθ' όν, έμφανιζόμενος ως έκδικητής τής ανθρωπότητας, αναλαμβάνω να άποζημιώσω τήν Ευρώπην δι' όσα έπαθεν

άλλοτε δεινά υπό τών Τούρκων καννιβάλων ». Νέοι πράκτορες τής Ρωσσίας έφάνησαν τότε μεταξύ τών Έλλήνων μυρία επαγγελόμενοι και ήρχισαν να πάλλουν και πάλιν ζωηρώς αί καρδιάι των άμα τή έκρήξει του ρωσσοαυστριακού κατά τής Τουρκίας πολέμου και ή φρικίασις μετεδίδοτο μέχρι τών όρέων του Σουλίου. Έξεγέρσεις όμως δέν έγιναν.

'Αλλά τό 1788 ό Λάμπρος Κατσώνης (1752 - 1804), έλλην λοχαγός εις τήν ύπηρεσίαν τής Ρωσσίας, έξέπλευσεν εκ Τεργέστης μετά μικροῦ στόλου, έξοπλισθέντος δια συνεισφορών μεταξύ τών Έλλήνων και φέροντος τήν ρωσικήν σημαίαν, και έπέδραμεν εις τό Αίγαίον. Αύξήσας δέ δια τής συλλήψεως τουρκικών πλοίων τόν αριθμόν τών πλοίων εις 16, κατέστη τό φόβητρον τών

Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμηματὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὀνομαστὸν ὀπλαρχηγὸν Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξὺ Ἀνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμως εὐρεθεὶς μεταξὺ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ προσπλέοντος ἀλγερινοῦ στόλου δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀπελπιν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερώς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει : « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην τῆς, ὁ Κατσῶνης, δὲν συνωμολόγησε ἀκόμη τὴν ἰδικήν του ». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν « Φανέρωσιν τοῦ ἐξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσῶνη », εἰς τὴν ὁποίαν ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτήσιαν των.

Ὁ Κατσῶνης κατήρτισε νέον στολίσκον καί, ἀφοῦ ἀπεβίβασε τὸν Ἀνδρίτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Ταινάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπέλησεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσῃ ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ ἱππικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίοις εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρίτσος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἄλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὁμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ καταδρομέως διητηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου (1792) ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους καὶ ἀπεψύχρανεν οὕτω τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας

τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἢ γ α λ λ ι κ ῆ ἄ ν τ ῖ δ ρ α σ ι ς, διότι ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

Σ ο ὄ λ ι

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἡπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἰδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἡ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἡ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικοὺς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων.

Ἄλῃ πασᾶς (1744 - 1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἡπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἰδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπως π.χ. ὁ Πασβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσποζῶν Μεχμέτ Ἄλῃς, ἦτο ἐξαιρετικὴ φύσις πλήρης ἀκαταλόγιστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὠμότητος. Ἐγενήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἄλῃ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαιῶν παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προσδοκιῶν ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὁποίων εὐρεῖα κονίστρα ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ θρη-

σκευτικῶς καὶ εἰς φα-
 τρίας διηρημένη Ἄλ-
 βανία. Ἀσκηθεὶς οὐ-
 τως εἰς τὰς ραδιουρ-
 γίας τῆς ἐποχῆς, ἀ-
 πέκτησε τὴν εὐνοίαν
 τῆς Πύλης διὰ προ-
 δοσίας τοῦ εὐεργέτου
 του πασᾶ τοῦ Δελβί-
 νου καὶ ἔγινε κύριος
 τοῦ πασαλικίου τῶν
 Τρικάλων. Διὰ πλα-
 στογραφῆσεως τοῦ
 σουλτανικοῦ φερμα-
 νίου (διατάγματος) ἔ-
 γινε κύριος τῶν Ἰωαν-
 νίνων καὶ τῆς Ἄρτης.
 Ἐξεδικήθη σκληρῶς
 τοὺς Χορμοβίτας διὰ
 τὴν κατὰ τῆς μη-

125. Ἄλῃ πασᾶς

τρὸς καὶ ἀδελφῆς του προσβολὴν. Προσελκύσας δολίως εἰς ἐνέδραν,
 ἔψησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταιτίους καὶ ἀμέσως
 ἐπετέθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς
 κατοίκους. Ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ
 προσλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς. Ὀργα-
 νώνει στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν
 Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του
 πασᾶδες εἰς τὴν Νάυπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν
 θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰ-
 σχυόντων καὶ καθιστᾷ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ
 τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Ἄλῃς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν
 ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του,
 μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοή-
 σεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας
 καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἑλλη-

νες και Ἄλβανοὶ ὑπηρετήσαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἄνδρίτσου Ὁδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κ.ἄ. Ὁ Ἄλῃς δὲν ἠνείχeto πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρας ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἄλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωνναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη ἐθρήνησαν τὰς 17 εὐγενεῖς γυναϊκὰς τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἄλῃς ἐπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἄλῃς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὐρίσκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας της καὶ διὰ τῶν Ἄλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ αὐτήν. Ὅταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσοτουρκικὸς πόλεμος, ὁ Ἄλῃς παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ ἀρπαγῆς καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἄλῃς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκληρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788 - 1803). Ἡ πρώτη προσβολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἄλβανοὶ του δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευήν. Ἄλλῃς ἢ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Γεώργιον Μπότσαρη καὶ Λάμπρον Τζαβέλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ἄλῃν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζοντα τοὺς ὀδόντας ἀπὸ ἀγανάκτησιν.

Ἐπί ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) παρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμένος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοίγετο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος διεννοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμένας τῆς Ἠπείρου Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχηῇ τοῦ γάλλου διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς παραλίας καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τοὺς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἀλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, αἴφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν, προσπαθῆσας νὰ ἐκκάσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σεῖχαι (ἠγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιανούρηδων μίσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τοὺς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχῶν ὅμως νὰ καταβάλῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαραμίλλου ἀνδρείαν. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας, ὁ ἥρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι, εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται μολονότι ἔμαστιζόντο ἀπὸ τὴν πει-

ναν, έξηκολούθησαν με άποφασιστικότητα τήν αντίστασιν και νέα έπίθεσις του 'Αλή απέληξεν εις άποτυχίαν, αλλά 500 'Αλβανοί διελθόντες δι' άγνωστου άτραπου κατέλαβον αίφνιδιαστικώς τὸ Σούλι, τὸ ὅποιον εἶχον εγκαταλείψει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὁμως ὀχυρωθέντες εις τὸ Κιούγκι, έξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα και πεντάκις απέκρουσαν τοὺς έφορήσαντας έχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὥστε ὁ Βελῆς υἱὸς τοῦ 'Αλῆ πασαῖ, ὁ ὁποῖος ὠδήγει τήν έστρατείαν, ήναγκάσθη νὰ δεχθῆ τήν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ εγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των με τὰς γυναῖκας και τὰ τέκνα των και τήν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ έξοδος έγινε τήν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὁμως παρασπονδήσας προσέβαλε τοὺς ὑποχωροῦντας, αἱ δὲ Σουλιῶτισσαι περιελθοῦσαι εις ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ήρωϊκὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τήν ταπείνωσιν (Κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τ ο ὕ Ζ α λ ὅ γ γ ο υ). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εις Πάργαν και διεπεραιώθη εκείθεν εις τὰς Ἰονίους Νήσους.

Ἡ φιλελευθέρα κίνησις εις τήν Βαλκανικὴν

Βαθυτάτη ήτο και εις τήν Βαλκανικὴν ἡ έντύπωσις ἐκ τῆς γαλλικῆς έπαναστάσεως. Οἱ ὑπόδουλοι τῆς αὐτοκρατορίας ήκουσαν τὰ κηρύγματα τῆς έλευθερίας και ισότητος ὡς εγερτήριον σάλπισμα. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν έμειναν άσυγκίνητοι. Εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν, κέντρον διεθνὲς τότε, διεσταυροῦντο αἱ ιδέαι και ήσκεῖτο ζωηροτάτη προπαγάνδα παρὰ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας.

Περὶσσότερον ἀπ' ὅλους συνεκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, διότι εἶχον ἀξιόλογον τάξιν ἀνεπτυγμένων και ζωηρὰν τήν ἀνάμνησιν ένδόξου παρελθόντος. Ὁ διαφωτισμὸς εἶχεν εισέλθει εις εὐρύτατα στρώματα και τὸ ἔθνος ἀνέδειξε λογίους, ποιητὰς και συγγραφεῖς κατὰ τήν γόγιμον περίοδον τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' και τήν ἀρχήν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ὁ Ρήγας (1757 - 1798)

Ὁ ἀνὴρ ὁ ὅποιος έντονώτερον παντὸς ἄλλου ήσθάνθη τήν επίδρασιν τῶν νέων ιδεῶν, ήτο ὁ Ρ ή γ α ς.

Ὁ Ρήγας έγεννήθη τὸ 1757 εις τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας και ὠνομάζετο κατὰ τήν συνήθειαν τῆς Τουρκοκρατίας με τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του Ρ ή ς.

γας Βελεστινλής. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης τῆς Βιέννης. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι λόγοι ἐπειδὴ τὸ Βελεστίνον κείται εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἐξελλήνισαν αὐτὸν εἰς Φεραῖον. Τὰ τῆς νεότητός του δὲν εἶναι γνωστά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ζαγοράν καὶ εἰργάσθη ἐπὶ τινὰ ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Ταχέως ἀνεπτύχθη εἰς προσωπικότητα ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἀπὸ αἰῶνων δὲν εἶχεν ἴδει ἡ Βαλκανικὴ. Ἦτο μεγαλόσωμος, ἐπιβλητικός, μὲ βλέμμα ἐνθαρρυντικὸν καὶ ἔλκυστικὴν ὁμιλίαν. Ἀκοίμητος φιλομά-

126 Ρήγας ὁ Φεραῖος

θεια τὸν ἐκέντριζε καὶ συγχρόνως ἦτο φύσις ἀξιαγάπητος, μὲ νεανικὴν πίστιν, ἡ ὁποία δὲν ὑπολογίζει τὰς δυσκολίας.

Ποθῶν περισσοτέραν ἐλευθερίαν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐδέχθη ζωηρὰς ἐπιδράσεις, καὶ κατόπιν εἰς τὰς παραδουναβειοὺς ἡγεμονίας, ὅπου ἔγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Μαυρογένους. Ἐκεῖ ἔζησε τὸν δεύτερον πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης κατὰ

τῶν Τούρκων καὶ εἶδε τὸν ἀποκεφαλισμὸν τοῦ Μαυρογένους, ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρήθη ὑπαίτιος τῆς τουρκικῆς ἀποτυχίας.

Ἐκεῖ τὸν εὗρήκεν ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ἐντύπωσις του ἐκ τοῦ γεγονότος ἦτο, καθὼς διηγεῖται ὁ βιογράφος του Περραιβός, συγκλονιστικὴ. Ἔμαθε τὰ γαλλικὰ διὰ τὰ ἐμβαθύνει εἰς τὸ νόημα τοῦ μεγάλου φαινομένου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐγένετο ἡ ἀντιπροσωπευτικωτέρα μορφή τῶν πόνων τοῦ ἔθνους μας. Ἐψάλεν, ὠμίλησεν, ἔγραψεν, ἐδίδαξεν. Ἐμύησε προκρίτους καὶ ἀρματολούς. Λέγεται, ὅτι προσεῖλκυσε ἀκόμη καὶ τὸν ντερβέναγαν τοῦ Βιδινίου Ὁσμάν πασᾶν Πασβάνογλου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν σλαβικὴν οἰκογένειαν πλουσίων φεουδαρχῶν, καθολικὴν τὸ θρήσκευμα, προσελθοῦσαν εἰς τὸν ἰσλαμισμόν διὰ τὰ διατηρήσει τὰ κτήματά της. Ἄλλοτε συμμαχῶν, ἄλλοτε πολεμῶν τὸν Σουλτάνον ἐπεχείρησεν ὁ περίφημος ἀντάρτης περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος τὰ ἰδρύσει ἴδιον ἀνεξάρτητον κράτος. Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ὁ Πασβάνογλου ἦτο εἰλικρινής.

Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγας

Τὴν ἐπανάστασιν ὁ Ρήγας τὴν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν ὅλων μαζί τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ **θ ο ὑ ρ ι ὄ ν τ ο υ** ὡς Μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως :

Ὡς πότε παλληκάρια τὰ ζῶμεν στὰ στενά

.....

καλύτερα μιᾶς ὄρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή.

Τὰ ποιήματά του διέδιδον τὴν συγκίνησιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θούριον τοῦ νέου Τυρταίου διατρέχει εἰς χειρόγραφα τὰς ἑλληνικὰς χώρας, αἱ στροφαὶ του προκαλοῦν ρίγη καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρύων. Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὕρισκον τὸ θούριον φυλαττόμενον ὑπὸ ἀγραμμάτων βροσκῶν ὡς ἐγκόλπιον κεκρυμμένον εἰς τὸ στῆθος.

Ἀπὸ τοῦ 1796 ὁ Ρήγας ἐκλέγει κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν

Βιέννην, όπου ήκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροὶ ὁμογενεῖς συμπαθοῦντες τὸ ἔργον του. Ἐκεῖ ἐκτυπώνει μὲ ἐνίσχυσίν των τὰ ἐπαναστατικά του φυλλάδια, τὴν προκηρύξιν του εἰς χιλιάδας ἀντίτυπα καὶ τὴν ὀνομασθεῖσαν Δημοκρατικὴν Προπαίδειαν, δηλαδὴ καταστατικὸν χάρτην, δι' οὗ θὰ ἐκυβερνᾶτο τὸ μέλλον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Τυπώνει ἐπίσης τὸν Χ ἄ ρ τ η ν τ ῆ ς Μ. Ἐ λ λ ἄ δ ο ς.

Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ κινήσῃ εἰς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Μωριάν, νὰ εἰσβάλλῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἡπειρον, νὰ συνενώσῃ τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν Κακοσουλιωτῶν κλπ., ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ κατηγορητήριον τῆς δίκης του εἰς τὴν Βιέννην, ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεως δυστυχῶς ἡμετέρων.

Ὁ Ρήγας ἔθνομάρτυς

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος χωρὶς μεγάλην πρακτικότητα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1797, νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὴν Τεργέστην, διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐπίσης εἰς τὸ νοῦν νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ναπολέοντα, τὸν νεαρὸν τότε στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁποῖος μὲ τοὺς περιφήμους πολέμους τῆς Ἰταλίας εἶχε κατανικήσει τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα. Δὲν γνωρίζομεν μὲ ἀκρίβειαν τὰς θρυλλουμένας συνεννοήσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἄλλων σημαινόντων προσώπων ὅπως τοῦ Ἀ β β ἄ Σιεγῆς κ.ἄ. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ Ναπολέων, περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκέπτετο παρὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ραγιαῖδες.

Ὁ Ρήγας προαπέστειλεν εἰς τὴν Τεργέστην πρὸς τὸν ἐκεῖ φίλον του καὶ ὁμοιδεάτην Ἀντώνιον Κορωνιόν, ὑπάλληλον τοῦ ἐκ Κοζᾶνης μεγαλεμπόρου Δημητρίου Οἰκονόμου, 12 κιβώτια περιέχοντα διάφορα βιβλία, πολυάριθμα ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως, φακέλλους ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κακὴν τύχην, ὁ Κορωνιὸς ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τὰ κιβώτια ἔλαβεν ὁ Οἰκονόμου, ὁ ὁποῖος εἴτε ἐκ φόβου, εἴτε διότι ἀπεστρέφετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, κατήγγειλεν εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Τεργέστης, ὥστε, ὅταν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1797 ὁ Ρήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτὸν τὴν

νύκτα εις τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εἶχε καταλύσει, καὶ κατέσχε τὰ κιβώτια.

Ἐδημιουργήθη μέγας θόρυβος. Ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης ἀνήγγειλε τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν δι' ἐπίπτου ταχυδρόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν εἰς τὴν Βιέννην, ὁ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον. Αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ προέβησαν εἰς συλλήψεις Ἑλλήνων ἐνεχομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βιέννην διὰ ν' ἀνακριθῆ, ἀφοῦ ἀπέτυχε ν' αὐτοκτονήσῃ. Τὰ ἔγγραφα του μετεφράσθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ δὲν ἔλειψαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καταθέσεων των διεφώτισαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐσχηματίσθη ὀγκώδης δικογραφία, ἡ ὁποία σῶζεται καὶ ἐτυπώθη τὸ γερμανικὸν κείμενον μὲ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

« Εὐρέθησαν ἀκόμη, γράφει ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν ὑπουργὸν του, εἰς τὰ ἀνοιχθέντα κιβώτια δύο τρεῖς χιλιάδες ἀντίτυπα ἐγκυκλίου, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένης, μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἀδελφοσύνη, ἰσότης, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα κατὰ τῶν μοναρχῶν ἐξάιρεται ἡ δημοκρατία καὶ ὅπου περιέχονται τὰ ἐν Γαλλίᾳ κηρυχθέντα γνωστὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νέοι νόμοι δημοκρατικοί, τύποι ὀρκωμοσίας, ἔσματα ἐλευθερίας, καθὼς καὶ περικοπαί, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξάψουν τὸ αἶσθημα τῶν ἀνθρώπων. (Τεργέστη 20 Δεκεμβρίου 1797).

»... Ἡ ἀστυνομία ἐγνώριζεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ ὑπουργὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ὁπαδοὶ τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι μυστικὰ ἐργάζονται διὰ διαδόσεως δημοκρατικῶν συγγραμμάτων νὰ συγκινήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τοὺς διεσπαρμένους εἰς διαφόρους χώρας ὁμοδόξους των » Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκρίνει διὰ σημειώματος εἰς τὸ περιθώριον.

» Μερικοὶ Ἕλληνες μὲ φουσκωμένα μυαλά, λέγεται εἰς ἄλλην ἐκθεσιν τοῦ Νομάρχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων ἱατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνεται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἰδέας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν μὲ αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα κατῴρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἐν εἶδος ἐταιρείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἐλάμβανε τὴν κατεύθυνσίν της ».

Ἡ κυριωτέρα κατηγορία κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὁπαδῶν του εἶναι, ὅτι παρεσκευάζον ἐπανάστασιν εἰς φιλικὴν χώραν δηλαδὴ εἰς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις πρὸς τὴν Πύλην, ἡ αὐστριακὴ κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸν Ρήγαν καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν συλληφθέντων εἰς τὸν

πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ παραδοθέντες ἑπτὰ σύντροφοι, τοῦ Ρήγα ἦσαν: Ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ἔμπορος ἀπὸ τὴν Χίον, Ἀντώνιος Κορωνιός, ἔμπορος εἰς τὴν Τεργέστην, Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ δεύτερος φοιτητῆς τῆς ἰατρικῆς, Θεοχάρης Τορουντζίας, ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, καὶ ὁ Ἰωάννης Καρατζᾶς ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν τῆς Κύπρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους προδότας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐκράτησαν ἀνδρικήν στάσιν, ἔδειξαν ἀφοβίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸ τέλος των. Ἡ παράδοσις φέρει ὅτι ὁ πασᾶς τοὺς ἔπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὑπερόχου ἔθνεγέρτου καὶ ἔθνομάρτυρος ἦσαν: « Ἀ ρ κ ε τ ὸ ν σ π ὄ ρ ο ν ἔ σ π ε ι ρ α . Τ ὸ ν κ α ρ π ὸ ν θ ᾶ θ ε ρ ῖ σ η τ ὸ ἔ θ ν ο ς μ ο υ » .

Επιπλέον, η ερευνητική ομάδα έχει πραγματοποιήσει
επιπλέον έρευνα σχετικά με την επίδραση της
απόδοσης στην ποιότητα της εργασίας. Τα αποτελέσματα
αυτών των ερευνών δείχνουν ότι η απόδοση μπορεί να
επηρεάσει την ποιότητα της εργασίας, αλλά αυτό μπορεί
να εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση
της εργασίας, η κουλτούρα της εταιρείας και η ικανότητα
των εργαζομένων.

Επιπλέον, η ερευνητική ομάδα έχει πραγματοποιήσει
επιπλέον έρευνα σχετικά με την επίδραση της
απόδοσης στην ποιότητα της εργασίας. Τα αποτελέσματα
αυτών των ερευνών δείχνουν ότι η απόδοση μπορεί να
επηρεάσει την ποιότητα της εργασίας, αλλά αυτό μπορεί
να εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση
της εργασίας, η κουλτούρα της εταιρείας και η ικανότητα
των εργαζομένων.

Επιπλέον, η ερευνητική ομάδα έχει πραγματοποιήσει
επιπλέον έρευνα σχετικά με την επίδραση της
απόδοσης στην ποιότητα της εργασίας. Τα αποτελέσματα
αυτών των ερευνών δείχνουν ότι η απόδοση μπορεί να
επηρεάσει την ποιότητα της εργασίας, αλλά αυτό μπορεί
να εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση
της εργασίας, η κουλτούρα της εταιρείας και η ικανότητα
των εργαζομένων.

Επιπλέον, η ερευνητική ομάδα έχει πραγματοποιήσει
επιπλέον έρευνα σχετικά με την επίδραση της
απόδοσης στην ποιότητα της εργασίας. Τα αποτελέσματα
αυτών των ερευνών δείχνουν ότι η απόδοση μπορεί να
επηρεάσει την ποιότητα της εργασίας, αλλά αυτό μπορεί
να εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση
της εργασίας, η κουλτούρα της εταιρείας και η ικανότητα
των εργαζομένων.

Επιπλέον, η ερευνητική ομάδα έχει πραγματοποιήσει
επιπλέον έρευνα σχετικά με την επίδραση της
απόδοσης στην ποιότητα της εργασίας. Τα αποτελέσματα
αυτών των ερευνών δείχνουν ότι η απόδοση μπορεί να
επηρεάσει την ποιότητα της εργασίας, αλλά αυτό μπορεί
να εξαρτηθεί από διάφορους παράγοντες, όπως η φύση
της εργασίας, η κουλτούρα της εταιρείας και η ικανότητα
των εργαζομένων.

Χ Ρ Ο Ν Ο Λ Ο Γ Ι Α Ι

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 Άλωσις Κωνσταντινουπόλεως</p> <p>1486 Άνακάλυψις άκρωτηρίου Καλής Έλ- πίδος</p> <p>1492 Άνακάλυψις τής Άμερικής</p> <p>1498 Άνακάλυψις τής θαλασσίας οδοϋ Ίνδιών</p> <p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1512 - 1520 Σελίμ Α', κατάληψις Συ- ρίας και Αιγύπτου, ο Σουλτάνος Χαλίφης</p> <p>1517 Άρχή τής Μεταρρυθμίσεως εν Γερ- μανία</p> <p>1519 - 1556 'Ο Κάρολος Ε' αυτοκρά- τωρ τής Γερμανίας</p> <p>1519 'Ο Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστής εν Ζυρίχη</p> <p>1520 - 1566 Σουλεϋμάν Β' ο Μεγαλο- πρεπτής</p> <p>1529 'Ο Σουλεϋμάν πολιορκεί την Βι- έννην</p> <p>1534 Ίδρυσις του τάγματος των Ίη- σουϊτών</p> <p>1545 - 1563 Σύνοδος εν Τριδέντω</p> <p>1555 Θρησκευτική ειρήνη τής Αύγου- στας</p> <p>1570 - 2 Κατάληψις τής Κύπρου υπό των Τούρκων</p> <p>1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)</p> <p>1572 Νύξ του Άγ. Βαρθολομαίου</p> <p>1589 - 1610 Έρρίκος Δ' Γαλλίας. Άρχή δυναστείας Βουρβόνων</p> <p>1598 Διάταγμα τής Νάντης</p>	<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 - 71 'Ο Ίωάννης Άργυρόπουλος διδάσκει εις την Φλωρεντίαν</p> <p>1463 - 77 'Ο Μαρσίλιος Φικίνος μετα- φράζει τον Πλάτωνα</p> <p>1472 Θάνατος του Βησσαρίωνος</p> <p>1481 Ίδρύεται η Ίερά εξέτασις εις την Ίσπανίαν: Torquemada (1420 - 1498)</p> <p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1501 'Η Πιετὰ του Μιχαηλαγγέλου</p> <p>1506 'Η Τζιοκόντα του Λεονάρδο δά Βίντσι</p> <p>1511 Έρασμος, Έπαινος τής Μω- ρίας</p> <p>1516 Μακιαβέλλι, 'Ηγεμών, Τόμας Μόρ, Ουτοπία, Άριστος, Μαινόμενος Ρολάνδος, Έρασμος, Έκδοσις Νέας Διαθήκης, Ραφαήλ, Ma- donna Sixtina</p> <p>1534 Ραμπελαί, Ζωή Γκαργκα- τουά του μεγάλου</p> <p>1543 Κοπέρνικος, De Revoluti- onibus, Βεζάλ, De cor- poris humani fabrica</p> <p>1547 'Ο Μιχαήλ Άγγελος αναλαμβάνει την διεύθυνσιν των έργασιών του ναού του Άγιου Πέτρου τής Ρώμης</p> <p>1564 - 1616 Σαίξπηρ</p> <p>1564 - 1642 Γαλιλαίος</p> <p>1571 - 1630 Κέπλερ</p> <p>1580 Montaigne, Essais</p> <p>1587 Τυπογραφία του Βατικανού</p> <p>1593 Σαίξπηρ, Ριχάρδος Γ'</p> <p>1597 » Ρωμαίος και Ί- ουλιέττα</p> <p>1600 Έκτέλεσις του Μπρούνο</p>

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΙΖ' ΑΙΩΝ	ΙΖ' ΑΙΩΝ
1600 Ίδρυσις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)	1610 Ὁ Γαλιλαῖος ἀνακαλύπτει τὸ τηλεσκόπιον
1618 - 1648 Τριακονταετῆς πόλεμος	1614 Θεοτοκόπουλος , Κοίμησις τῆς Παρθένου
1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen	1616 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ἀπαγορεύει εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ διδάσκη
1648 Εἰρήνη Βεστφαλίας	1620 Bacon, Novum Organum
1643 - 1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	1633 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ὑποχρεώνει τὸν Γαλιλαῖον ν' ἀποκηρύξη « τὰς πλάνας καὶ τὰς ἀρέσεις του »
1648 - 1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων	1635 Ἰδρυσις τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας
1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ	1636 Παράστασις τοῦ Cid τοῦ Κορνέιγ
1669 Ἄλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης	1637 Ντεκάρτ , Discours de la Méthode
1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων	1638 Ρομπενς , Ἀνδρομέδα, Ρέμπραντ , Ἡ οἰκογένεια τοῦ ξυλουργοῦ
1685 - 1715 Βενετική κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ	1640 Οἱ Ἰησουῖται ἀπαγορεύουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ καρτεσιανισμοῦ εἰς τὰ σχολεῖά των
1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος	1644 Ὁ Τοριτσέλλι ἐφευρίσκει τὸ βαρόμετρον
1689 - 1725 Ὁ Μέγας Πέτρος Τσάρος τῆς Ρωσσίας	1662 Ἰδρυσις τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου
1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοίας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν	1664 Μολιέρ , Ταρτοῦφος
	1670 Σπινόζα , Tractatus theologico-politicus Πασκάλ , Pensées
	1675 Λάιμπνιτς, Ἀπειροστικὸς λογισμὸς
	1677 Σπινόζα , Ἠθικὴ
	1668 - 1693 Λαφονταίν, Μῦθοι
	1681 Μποσσουέ , Παγκόσμιος Ἱστορία
	1682 Ὁ Νεύτων ἀνακαλύπτει τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἐλξεως

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
	<p>1690 Τζών Λόκ, Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν 1694 Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας 1695 - 97 Bayle, Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν 1699 Φενελόν, Τηλέμαχος 1700 Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου</p>
<p>11^Η Αἰὼν</p> <p>1701 - 1721 Ὁ βόρειος πόλεμος 1701 - 1713 Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας 1701 Ἡ Πρωσσία βασιλεῖον 1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτης 1713 - 1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας 1740 - 1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας 1740 - 1780 Μαρία Θηρεσία 1741 - 1748 Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας 1756 - 1763 Ἑπταετής πόλεμος 1762 - 1796 Αἰκατερίνη Β' τῆς Αὐστρίας 1765 - 1790 Ἰωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας 1770 Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ 1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας 1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζή 1783 Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν 1789 Ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως 1799 - 1815 Ναπολεὼν 1815 Συνθήκη τῆς Βιέννης</p>	<p>11^Η Αἰὼν</p> <p>1702 Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἡμερησία ἐφημερὶς The Daily Courant 1703 Λάιμπνιτς, Νέα Δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν 1704 Νεύτων, Ὀπτικὴ 1707 Ὁ Παπὸν κατασκευάζει ἀτμόπλοιο 1710 Λάιμπνιτς, Θεοδικία Μπέρκλεϋ, Πραγματεία διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης Γνώσεως 1712 Βατῶ, Ὁ ἀπόπλους διὰ τὰ Κύθηρα 1719 Δανιὴλ Ντιφόου, Ροβινσὸν Κροῦσος 1723 - 25 Μάρφε Ἰταλικὸν θεᾶτρον 1734 Ἰ.Σ. Μπάχ, Τὰ κατὰ Ἰωάννην πάθη Βολταίρος, Ἀγγλικά ἐπιστολά 1739 Φρειδερίκος Β', Ἀντιμαχιὰ βελ Χιούμ, Περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως</p>

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- 1746 **Ντιντερώ**, Φιλοσοφικαὶ σκέψεις
- 1747 Ὁ Φραγκλῖνος ἀνακαλύπτει τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀλεξικεραύνου
- 1747-55, **Τζόνσον**, Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης
- 1748 Ἀνακάλυψις τῶν ἐρειπίων τῆς Πομπηίας
- 1759 Ἴδρυσις τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου
- 1762 **Ρουσσώ**, Αἰμίλιος, Κοινωνικὸν Συμβόλαιον
- 1767 Ὁ Τζαίιμς Οὐάτ συμπληρώνει τὴν ἀτμομηχανήν του
- 1773-79 Κατασκευὴ τῆς πρώτης σιδηρᾶς γεφύρας
- 1774 **Πριστλεϋ**, Μελέται ἐπὶ τοῦ ὀξυγόνου
- Γκαίτε**, Ὁ Βέρθερ
- 1776-88 **Γίβων**, Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας
- 1781 Ὁ Χέρσελ ἀνακαλύπτει τὸν πλανήτην Οὐρανὸν

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

- Κάντ**, Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου
- Σίλλερ**, Οἱ Λησταί
- 1783 Ὁ Λαβουαζιέ ἀναλύει τὸ ὕδωρ
- 1785 Τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον κλωστήριον εἰς τὴν Ἀγγλίαν
- 1788 Ἴδρυσις τοῦ Χρόνου (Ταίμς τοῦ Λονδίνου)
- 1795 **Βόλφ**, Προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον
- 1798 Ὁ Βοναπάρτης ἱδρύει τὸ Ἴνστιτοῦτον τοῦ Καίρου
- Χάυδν**, Συμφωνία τῆς δημιουργίας
- 1800 Ὁ Βόλτα ἐφευρίσκει τὴν ἠλεκτρικὴν στήλην
- 1807-8 **Φίχτε**, Ὁμιλῖαι εἰς τὸν γερμανικὸν λαόν
- 1809 **Λαμάρκ**, Ζωολογικὴ φιλοσοφία
- 1814 Ὁ Ἀμπέρ μελετᾷ ἄτομα καὶ μόρια
- Ὁ Στέφενσον ἀνακαλύπτει τὴν κινητήριον ἀτμάμαξαν

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων	Σελ. 6
Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος	» 8
Ὁ Κολόμβος	» 11
Μακιαβέλλι	» 23
Ὁ πάπας Λέων Ι΄	» 27
Ὁ Ἐρασμος	» 30
Γουλιέλμος Σαΐκσπηρ	» 35
Μητρουελλέσκι, παρεκκλήσιον Pazzi	» 38
Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι	» 39
Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα	» 39
Ἡ ἀνοίξις τοῦ Μπιοττισελλι	» 40
Δὰ Βίντσι, Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς	» 41
Δὰ Βίντσι, Τζιοκόντα	» 42
Μιχαὴλ Ἄγγελος, Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 43
Μιχαὴλ Ἄγγελος, ὁ Ἀναστάς Χριστὸς	» 43
Πλατεία τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 43
Τὸ ἔσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 44
Ραφαήλ, Σχολὴ Ἀθηνῶν	» 44
» Μία Μαντόνα	» 45
Τιτσιάνο, Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου	» 46
Ἄλμπρεχτ Ντύρερ, Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μᾶρκος	» 47
» » Ὁ ἅγιος Ἰερώνυμος	» 47
Χάνς Χόλμπαϊν, ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας	» 48
» » Εἰκὼν νέου	» 49
Διάκοσμον πινάκιον τοῦ 16ου αἰῶνος	» 49
Θεοτοκόπουλος, Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ δρὸς τῶν ἐλαίων	» 49
» Ὁ Αἴρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	» 50
Ο Λούθηρος	» 5
Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα	» 56
Καθολικὴ ἐκκλησία	» 56
Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων	» 57
Ὁ Καλβίνος	» 60
Κάρολος Ε΄	» 69
Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος	» 71
Φραγκίσκος Α΄	» 72
Τὸ Ἐσκουριάλ	» 75

Έρρίκος Η΄	Σελ. 80
Ή βασίλισσα Έλισάβετ	» 81
Μαρία Στούαρτ	» 82
Στρατός του πρώτου ήμισους του 17ου αιώνας	» 92
Μετάλλιον ανάμνηστικόν τής Νυκτός του Άγίου Βαρβολομαίου	» 94
Οικία Νυρεμβέργης	» 96
Στρατόπεδον τριακονταετούς πολέμου	» 97
Βαλλενστάιν	» 98
Γουσταύος Άδόλφος	» 99
Ό Ρισελιέ	» 104
Λουδοβίκος ΙΔ΄	» 109
Ό Μποσσουέ	» 112
Ό άρτος του βασιλέως	» 113
Κάρολος Α΄	» 117
Ό Κρόμβελ	» 119
Ό Κρόμβελ συνομιλών με τους δικηγόρους	» 120
Γουλιέλμος τής Όρανίας	» 128
Στρατιωτική σημαία του Λουδοβίκου	» 129
Πολεμικόν του 17ου αιώνας « Λουδοβίκος ΙΔ΄ »	» 130
Ό Μολιέρ	» 136
Ό Ρασίν	» 138
Βερσαλλίαι	» 140
Άνάκτορα των Βερσαλλιών (Αίθουσα Κατόπτρων)	» 141
Βελάσκειθ, Ή Ίνφάντιν Τερέζα	» 142
Μουρίλλο, Άγία Σύλληψις	» 143
» Παίδες παίζοντες κύβους	» 143
Ό Ροϋμπενς και ή σύζυγός του	» 144
Ό Βάν Ντάικ	» 145
Ρούσνταλ, Άνεμόμυλος	» 146
Ρέμπραντ, Αυτόπροσωπογραφία	» 147
» Οί προσκνηται τής Έμμαούς	» 147
» Μάθημα ανατομίας	» 147
Ό Γαλιλαίος	» 153
Ίσαάκ Νεύτων	» 154
Άγγλος εύγενής με στολήν αύλης	» 156
Ό Ρόμπερ Ουάλπουλ	» 159
Ό δεύτερος Πίτ	» 161
Μύλος χάρτου του 18ου αιώνας	» 162
Άτμομηχανή του Ουάτ του 18ου αιώνας	» 162
Ή κυρία Πομπαντούρ	» 166
Λουδοβίκος ΙΣΤ΄	» 167
Μαρία Άντουανέττα	» 168
Ό Μέγας Έκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος	» 179

Πρώσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος	» 180
Τιμωρία εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατὸν	» 181
Ὁ Μέγας Πέτρος	» 188
Αἰκατερίνη Β'	» 189
Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος	» 200
Ὁ λιμὴν τοῦ *Αμστερνταμ	» 216
Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτον	» 224
Συνεδριάσεις τῶν Γενικῶν Τάξεων	» 232
Ὁ Μιραμπὸ	» 233
Ὁ Μαρά νεκρὸς	» 237
Γάλλοι στρατιῶται (γελοιογραφία)	» 240
Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κονβάν	» 241
Ὁ Ρομπεισιέρ	» 244
Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794	» 248
Ὁ Ναπολέων	» 255
Ὁ Νέλσων	» 259
Ὁ Ναπολέων τὸ 1814	» 269
Ὁ Οὐέλλιγκτον	» 272
Ὁ Γκαίτε	» 278
Αἶθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπίζ τῶν Παρισίων	» 280
Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger	» 281
Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρῦλ	» 281
Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ	» 282
Πύλη τοῦ Μπράντεμπουργκ	» 283
Δαυίδ, Ὁρκὸς τῶν Ὁρατίων	» 283
Τορβάλδσεν, Ἡβη	» 284
Δοκιμὴ ἀεροστάτου Μογκολφιέ	» 286
Ἡλεκτρικὴ μηχανή	» 287
Λάμπρος Κατσώνης	» 326
Ἄλχη Πασᾶς	» 329
Ρήγας ὁ Φεραῖος	» 333

X A P T A I

Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	Σελ.	9
Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας	»	58
Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε'	»	70
Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	86
Χάρτης τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου	»	95
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας	»	100
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Οὐτρεχτ	»	133
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	»	178
Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσσίας	»	187
Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας	»	202
Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	»	217
Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	»	221
Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	»	246
Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία	»	265
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)	»	275
Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	291

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο 1ο	1
Κεφάλαιο 2ο	15
Κεφάλαιο 3ο	35
Κεφάλαιο 4ο	55
Κεφάλαιο 5ο	75
Κεφάλαιο 6ο	95
Κεφάλαιο 7ο	115
Κεφάλαιο 8ο	135
Κεφάλαιο 9ο	155
Κεφάλαιο 10ο	175
Κεφάλαιο 11ο	195
Κεφάλαιο 12ο	215
Κεφάλαιο 13ο	235
Κεφάλαιο 14ο	255
Κεφάλαιο 15ο	275
Κεφάλαιο 16ο	295
Κεφάλαιο 17ο	315
Κεφάλαιο 18ο	335
Κεφάλαιο 19ο	355
Κεφάλαιο 20ο	375
Κεφάλαιο 21ο	395
Κεφάλαιο 22ο	415
Κεφάλαιο 23ο	435
Κεφάλαιο 24ο	455
Κεφάλαιο 25ο	475
Κεφάλαιο 26ο	495
Κεφάλαιο 27ο	515
Κεφάλαιο 28ο	535
Κεφάλαιο 29ο	555
Κεφάλαιο 30ο	575
Κεφάλαιο 31ο	595
Κεφάλαιο 32ο	615
Κεφάλαιο 33ο	635
Κεφάλαιο 34ο	655
Κεφάλαιο 35ο	675
Κεφάλαιο 36ο	695
Κεφάλαιο 37ο	715
Κεφάλαιο 38ο	735
Κεφάλαιο 39ο	755
Κεφάλαιο 40ο	775
Κεφάλαιο 41ο	795
Κεφάλαιο 42ο	815
Κεφάλαιο 43ο	835
Κεφάλαιο 44ο	855
Κεφάλαιο 45ο	875
Κεφάλαιο 46ο	895
Κεφάλαιο 47ο	915
Κεφάλαιο 48ο	935
Κεφάλαιο 49ο	955
Κεφάλαιο 50ο	975
Κεφάλαιο 51ο	995
Κεφάλαιο 52ο	1015
Κεφάλαιο 53ο	1035
Κεφάλαιο 54ο	1055
Κεφάλαιο 55ο	1075
Κεφάλαιο 56ο	1095
Κεφάλαιο 57ο	1115
Κεφάλαιο 58ο	1135
Κεφάλαιο 59ο	1155
Κεφάλαιο 60ο	1175
Κεφάλαιο 61ο	1195
Κεφάλαιο 62ο	1215
Κεφάλαιο 63ο	1235
Κεφάλαιο 64ο	1255
Κεφάλαιο 65ο	1275
Κεφάλαιο 66ο	1295
Κεφάλαιο 67ο	1315
Κεφάλαιο 68ο	1335
Κεφάλαιο 69ο	1355
Κεφάλαιο 70ο	1375
Κεφάλαιο 71ο	1395
Κεφάλαιο 72ο	1415
Κεφάλαιο 73ο	1435
Κεφάλαιο 74ο	1455
Κεφάλαιο 75ο	1475
Κεφάλαιο 76ο	1495
Κεφάλαιο 77ο	1515
Κεφάλαιο 78ο	1535
Κεφάλαιο 79ο	1555
Κεφάλαιο 80ο	1575
Κεφάλαιο 81ο	1595
Κεφάλαιο 82ο	1615
Κεφάλαιο 83ο	1635
Κεφάλαιο 84ο	1655
Κεφάλαιο 85ο	1675
Κεφάλαιο 86ο	1695
Κεφάλαιο 87ο	1715
Κεφάλαιο 88ο	1735
Κεφάλαιο 89ο	1755
Κεφάλαιο 90ο	1775
Κεφάλαιο 91ο	1795
Κεφάλαιο 92ο	1815
Κεφάλαιο 93ο	1835
Κεφάλαιο 94ο	1855
Κεφάλαιο 95ο	1875
Κεφάλαιο 96ο	1895
Κεφάλαιο 97ο	1915
Κεφάλαιο 98ο	1935
Κεφάλαιο 99ο	1955
Κεφάλαιο 100ο	1975

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	'Ανακάλυψις νέων χωρῶν	5 - 20
»	Β' 'Η 'Αναγέννησις	21 - 37
	I. 'Ανάπτυξις διανοητική—'Ανθρωπισμός	21 - 25
	II. 'Η Κοινωνία	26 - 29
	III. Οί άνθρωπισται	29 - 31
	IV. Οί ἔθνικοι συγγραφεῖς	31 - 37
»	Γ' 'Αναγέννησις τῆς τέχνης	38 - 50
»	Δ' Ὄρησκευτική μεταρρυθμίσις	51 - 63
»	Ε' 'Η Πολιτική ἀνάπτυξις	64 - 83
	I. Καθολικαὶ ἐξουσίαι καὶ ἔθνικὰ κράτη . . .	64 - 67
	II. Τὸ σύστημα τῶν κρατῶν	67 - 83
»	ΣΤ' Οἱ δυναστικοὶ πόλεμοι	84 - 91
»	Ζ' Ὄρησκευτικοὶ πόλεμοι	92 - 101

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	Μεγίστη ἰσχύς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ—Οἱ χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ'	102 - 114
	I. Λουδοβίκος ΙΓ', Ρισελιέ, Μαζαρέν	102 - 108
	II. 'Η βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ.	103 - 114
»	Θ' 'Ανάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολι- τεύματος εἰς τὴν 'Αγγλίαν	115 - 124
»	Ι' Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΖ' αἰῶνα— Οἱ πόλεμοι Λουδοβίκου ΙΔ'	125 - 132
»	ΙΑ' Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶ- να. 'Ο αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'	134 - 154

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'	'Η 'Αγγλία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	155 - 162
»	ΙΓ' 'Η Γαλλικὴ μοναρχία τὸν ΙΗ' αἰῶνα	163 - 169
	I. 'Η ἀντιβασίλεια	163 - 165
	II. Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ ΙΣΤ'	165 - 169
»	ΙΔ' Τὰ γερμανικὰ κράτη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	170 - 184
	I. 'Η Γερμανία	170 - 173
	II. 'Η Αὐστρία	173 - 177
	III. 'Η Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	177 - 184
»	ΙΕ' 'Η ἀνατολικὴ Εὐρώπη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	185 - 193
	I. Ἀνάπτυξις τῆς Ρωσσίας	185 - 190
	II. Πολωνία	190 - 193
»	ΙΣΤ' Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	194 - 207
»	ΙΖ' 'Η διανοητικὴ κίνησις τὸν ΙΗ' αἰῶνα	208 - 215
»	ΙΗ' Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	216 - 227
	I. Ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	216 - 221
	II. Ἀνεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν	222 - 227
»	ΙΘ' 'Η Μεγάλῃ Γαλλικῇ Ἐπανάστασις	228 - 252
	I. Τὰ αἴτια	228 - 231
	II. Κατάρρευσις τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος	231 - 237
	III. Ἡ Δημοκρατία	237 - 247
	IV. Πόλεμοι τῆς Ἐπαναστάσεως	247 - 252
»	Κ' 'Η Ναπολεόντειος Αὐτοκρατορία	253 - 275
	I. Ἡ ἀνύψωσις τοῦ Νάπολέοντος	253 - 256
	II. Ἡ στρατιωτικὴ ἐπικράτησις τοῦ Ναπολέ- οντος	256 - 264
	III. Πτώσις τοῦ Ναπολέοντος	264 - 275
»	ΚΑ' Γράμματα - Ἐπιστῆμαι - Τέχνη τὸν ΙΗ' αἰῶνα	276 - 288

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτο- κρατορίας	289 - 304
»	ΚΓ' Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	305 - 337

ΕΞΩΦΥΛΛΟ ΦΩΦΩ ΑΝΔΡΕΟΥ

Τὰ αντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἄντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

Ἐκδοσις Θ' 1967 (III) — ΑΝΤ. 32.000 — ΣΥΜΒ. 1494/17-3-67 — 1497/21-3-67

Ἐκδόσεις. Γ. ΓΚΕΖΕΡΛΗΣ & Σια - Βιβλιοδεσία. Γ.Ω. ΚΑΜΠΑΝΑ Ο.Ε.

